

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№7-8 (206-207)**

Київ 2018

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 7-8 (206-207). – К., 2018. – 145 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №4 від 26.06.2018 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно-інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально-трудова відносина.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 №1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік №1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (головний науковий редактор)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
СТУДІНСЬКА Г.Я. доктор економічних наук (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
БУРЯЧЕНКО А.Є., доктор економічних наук, доцент
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИЛА В.І., доктор економічних наук, професор
ДУБРОВІНА О.А., кандидат економічних наук
ПРИМОСТКА О.О., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член-кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ТЕРЕЩЕНКО Г.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ЩУКІН Б.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЄШКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.в.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово-економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЄВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно-природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522-1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2018. Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545-12445ГПР від 20.02.2017 року

© Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2018

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№7–8 (206–207)**

Киев 2018

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 7–8 (206–207). К., 2018. – 145 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №4 от 26.06.2018 г.

Сборник статей посвящено научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроекономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально–трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 06.11.2014 №1279 данный сборник отнесен к научным профессиональным изданиям Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук (перечень №1, раздел «Экономические науки»).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ЗАХРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
БУРЯЧЕНКО А.Е., доктор экономических наук, профессор
ВАРНАЛИЙ З.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
ДУБРОВИН А.А., кандидат экономических наук
ПРИМОСТКА А.А., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
СИГАЙОВ А.А., доктор экономических наук, профессор
ТЕРЕЩЕНКО М., кандидат экономических наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ЩУКИН Б.М., кандидат экономических наук, с.н.с. (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д–р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедры организации и управления (факультет управления) Технологически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Международные информационные и наукометрические базы данных: Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2018. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2018

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№7-8 (206-207)**

Kyiv 2018

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 7-8 (206-207). K., 2018. – 145 p.**

Recommended by the Academic Council SSRRIEM
Protocol No. 4 dated June 26, 2018

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated November 6, 2014, No. 1279 this collection is classified to scientific professional editions of Ukraine, where the results of dissertation papers for obtaining the doctor and candidate of sciences degrees may be published (list number 1, section «Economic sciences»).

EDITORIAL BOARD

S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
A. BURYACHENKO, Doctor of Economics, Professor
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
O. DUBROVINA, Ph.D
A. PRIMOSTKA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
A. SIGAYOV, Doctor of Economics, Professor
G. TERESCHENKO, Ph.D, Senior Scientist (AFS)
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
B. SCHUKIN, Ph.D, Senior Researcher (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522-1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

International information and scientometric data base: Russian Science Citation Index (RISC), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2018. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545-12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2018

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

DOI: 10.5281/zenodo.1445350
ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Завершальна категорія теорії тінізації влади

Предметом дослідження є методологічні аспекти дослідження одного із стрижневих елементів категоріальної структури теорії тінізації влади – завершальної категорії теорії.

Метою дослідження є визначення змісту завершальної категорії теорії тінізації влади.

Методи дослідження. У роботі використана сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурно-функціональний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтовано необхідність формування спеціальної теорії тінізації влади для виявлення закономірностей тінізації владних механізмів в Україні, визначена сутність завершальної категорії теорії тінізації влади.

Галузь застосування результатів. Система наук із сімейства галузі державного управління, широке коло методологічних аспектів соціально-економічних наук з проблем дисфункційного розвитку об'єкта дослідження.

Висновки. Основні підсумки дослідження, їх методологічні результати слід звести до наступних висновків: 1) вихідною мегапроблемою дослідження тінізаційних механізмів функціонування суспільної системи є проблематика дисфункцій влади; 2) одним із принципових аспектів дослідження є висновок про те, що при побудові теорії тінізації влади в якості базового положення потрібна розробка категорії особливої паралельної (інформаційної) реальності і тінізації її саме через дисфункцію інформаційних процесів. Це дало змогу визначити тінізацію влади як категорію теорії тінізації, визначити її зміст як форму інституційної дисфункції інформаційних процесів з цілеспрямованим заблокуванням комунікаційних каналів від влади до суспільства, держави.

Ключові слова: завершальна категорія теорії тінізації, явище «автономної тіньової елітної влади», приватна власність олігархії на державно-владний ресурс.

ПРЕДБОРСКИЙ В.А.

Завершающая категория теории тенизации власти

Предметом исследования являются методологические аспекты исследования одного из стержневых элементов категориальной структуры теории тенизации власти – завершающей категории теории.

Целью исследования является определение содержания завершающей категории теории тенизации власти.

Методы исследования. В работе использована совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурно–функциональный, исторический, логический, что позволило обеспечить концептуальное единство исследования.

Результаты работы. В статье обоснована необходимость формирования специальной теории тенизации власти для выявления закономерностей тенизации властных механизмов в Украине, определена сущность завершающей категории теории тенизации власти.

Отрасль применения результатов. Система наук из семейства отрасли государственного управления, широкий круг методологических аспектов социально–экономических наук из проблем дисфункционального развития объекта исследования.

Выводы. Основные итоги исследования, их методологические результаты можно свести к следующим выводам: 1) исходной мегапроблемой исследования тенизационных механизмов функционирования общественной системы является проблематика дисфункций власти; 2) одним из принципиальных аспектов исследования является вывод о том, что при построении теории тенизации власти в качестве базового положения требуется разработка категории особой параллельной (информационной) реальности и тенизации ее именно через дисфункцию информационных процессов. Это дало возможность определить тенизацию власти как категорию теории тенизации, определить ее содержание как форму институциональной дисфункции информационных процессов с целенаправленным блокированием коммуникационных каналов от власти к обществу, государству.

Ключевые слова: завершающая категория теории тенизации, явление «автономной теневой элитной власти», частная собственность олигархии на государственно–властный ресурс.

PREDBORSKIJ V.A.

The final category of the theory of power shadowing

The subject of the study are the methodological aspects of the study of one of the core elements of the categorial structure of the theory of power shadowing – the final category of theory.

The purpose of the study is to determine the content of the final category of the theory of power shadowing.

Methods of research. The work used a combination of scientific methods and approaches, including systemic, structural–functional, historical, logical, which allowed to provide a conceptual unity of research.

Results of the work. The article substantiates the necessity of forming a special theory of power shadowing for revealing the laws of shadowing power mechanisms in Ukraine, the essence of the final category of the theory of power shadowing is defined.

Application of results. The system of sciences from the family of the public administration branch, a wide range of methodological aspects of social and economic sciences from the problems of dysfunctional development of the object of research.

Conclusions. The main results of the study, their methodological results can be reduced to the following conclusions: 1) the initial megaloproblem of research of the shadowing mechanisms of the functioning of the public system is the problem of power dysfunction; 2) one of the principal aspects of the study is the conclusion that in the construction of the theory of power shadowing, the development of the category of an especial parallel (information) reality and its shadowing precisely through the dysfunction of information processes requires a basic position. This made it possible to define the shadowing of power as a category of the theory of shadowing, to define its content as a form of institutional dysfunction of information processes with the purposeful blocking of communication channels from power to society, to the state.

Keywords: the final category of the theory of shadowing, the phenomenon of «autonomous shadow elite power», the private property of the oligarchy on the state power resource.

Постановка проблеми. Аналіз сутності сучасних трендів вітчизняного поступу свідчить про наявність псевдотрансцендентального, перманентного відтворення його провідної функції щодо монополістично-тіньового перерозподілу власності та влади олігархічних домінуючих впливів у тіньовій інституційній структурі, що не може не згубно відбиватися на успішній розбудові українського суспільства. У чому причина наявності цього стійкого антиреформістського тренду, чи є він проявом лише надлишкової девіантності сучасного політико-економічного класу, чи є виразом трансцендентального кармічного суспільного прокляття?

Вимоги сучасності щодо протидії тіньовим суспільним процесам знайшли відображення в ряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави, таких як: закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про запобігання корупції» (2014), Укази Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003) та «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки» (2015), цілий ряд відомчих актів з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з теорії тінізації відносин належать праці В. Д. Базилевича, А. В. Базилюка, О. І. Барановського, В. М. Бородюка, Г. С. Буряка, З. С. Варналія, А. С. Гальчинського, Я. Я. Дьяченка, С. О. Коваленка, І. І. Мазур, В. О. Мандибури, О. В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії корупції зробили вітчизняні вчені-юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явищ тінізації влади, причин її становлення та розвитку засоби ефективного обмеження тіньових процесів потребують подальшого спеціального дослідження.

Метою статті є подальший розвиток теоретичного вивчення сутності тінізації влади, причин її становлення та розвитку, зокрема історичної

метаморфози, форм тіньової влади аж до сучасних паразитарних, «автономно-олігархічних» форм тіньової держави.

Виклад основного матеріалу. Наявність стійких закономірностей відтворення кризових явищ в системі влади вимагає дискурсивного дослідження причин такого відтворення, зокрема пошуку його логічного каркасу – вихідної, центральної та завершальної категорії, в якому зосереджені основні протиріччя кризових явищ у суспільстві, його тінізації, розвиток яких залежить від стадії історичного розвитку. Це, зокрема, повинно дати відповідь на проблему подолання гальмівних соціально-економічних явищ на шляху суспільних реформ у вигляді системних корупційно-тіньових процесів, обмеження трансцендентності цих процесів як факторів консервації криміногенного переродження інститутів влади.

Сама проблема кризи влади через розгортання антиномій формується історично, як заперечення попереднього розвитку в системі категорій пізнання, і не може виступати як автономне відбиття явища дійсності без розгортання логіки дослідження та викладення категоріального апарату. Історичний розвиток онтологічних протиріччя системи призводить до появи в ній явищ діалектичного заперечення – кризових процесів системного чи локального характеру, вчасного не обмеження, не опанування якими викликає накопичення дисфункціональних властивостей та тінізацію. Проблема продовжує формуватися, зріти, породжуючи в міру розвитку цього процесу більш глибокі протиріччя, кризові явища [1, с. 33–37].

Так, одна із можливих основних ідей «теорії тінізації влади в умовах трансформаційних процесів» може бути представлена у вигляді зведення всього різноманіття причин розвитку тіньових процесів до їх субстанціональної основи – дисфункціонального розвитку влади, державного управління як головного фактора високого рівня тінізації суспільних відносин у цілому. Самі трансформаційні процеси за певних дисфункціональних станів значно посилюють загрози подальшої тіньової руйнації суспільної системи.

У русі єдиної субстанції даної предметної галузі знаходиться логічна основа єдності всіх понять (категорій) теорії, що зв'язані між собою її вихідним принципом. Інші принципи теорії виконують методологічну функцію подальшої конкретизації ідеї, є основою окремих розділів теорії, її відгалужень.

Таким чином, категоріальна структура теоретичної системи може бути сформована навколо її стрижня – трьох основних категорій: вихідної, центральної та завершальної [2].

Вихідною категорією теорії, на наш погляд, як результат наукової гіпотези, є категорія явища «автономності тіньової елітної влади в середовищі самої (верхівки) влади від офіційної, амбівалентність влади». Двоїстість процесів «автономної тіньової елітної держави» виявляється в існуванні подвійності елітної влади як структури і як функції офіційної влади, і, у той же час, як автономного, незалежного утворення, що є самостійним, нетранспарентним по відношенню до суспільного контролю, регулювання з боку навіть офіційної держави. Це держава в державі, що має найсуттєвіший тіннізаційно–корупційний потенціал.

Розбудова вузького прошарку «автономної тіньової елітної влади» як вихідної категорії тіннізації суспільного розвитку виявляється в сучасних умовах в існуванні розвинутих системних корупційно–монополістичних, «тіннізаційних протиріч автономізації елітної влади», як вкрай обмеженого у просторі, нелегітимного, тіньового зрощення окремих владно–олігархічних угруповань – філії світової тіньової корпоратії [3, с. 9–13]. Соціально–економічна форма сучасної паразитарної «автономної» держави є результатом діалектичного заперечення та утримання в собі (діалектичне значення) попередніх форм історичного розвитку, зокрема розвитку вихідного відношення автономізації влади, вона має кланову неформальну структуру, сформовану на базі територіально–бізнесового та службово–бізнесового нагромадження клієнтських, корупційних зв'язків в адміністративно–бізнесових групах, що утворюють нетранспарентну, «автономну» (від офіційної держави, суспільства), паразитарну, паралельну офіційній, державу (державу–реципієнта паразитарних структур). Таким чином, дисфункційні проблеми організації влади, зокрема наявності в ній системної тіннізації, корупції в Україні, обумовлені найтіснішим зв'язком із закономірностями інтенсивного типу тіньової діяльності, розвитку метаморфоз неформальної організації, наявності джерел потенційної дисфункційності в їх генезі.

Існування автономної, тіньової структури за межами впливу, регулювання та контролю з боку офіційної державної влади, замість цього зрощення її з провідними паразитарними сегментами влади, виведення з–під контролю суспільства,

створення «автономної» тіньової держави – двійника офіційної, перетворює її на наймогутнішу частину сучасної тіньової діяльності – на основний активатор, репродуцент, каталізатор поширення паразитарної тіннізації економічного життя через монополізацію експлуатації адміністративного ресурсу влади, руйнування інституційної системи держави, перекладання фіскального тягара на плечі ординарної економіки. Ця друга – тіньова, паразитарна «автономна» держава не тільки знаходиться поза офіційного контролю та регулювання, але й активно протистоїть, протидіє офіційній державі, у значній мірі обмежує її можливості щодо реформування та розвитку, контролю з боку суспільства. Терміни існування «автономної» держави, структури організації, головних її рухових сил не є дзеркальним відображенням офіційної, панування основних політичних команд в автономній та паралельній офіційній державах має свої закономірності розвитку та механізму впливу.

Поява елітного автономного, паразитарного сектору як головного тіннізатора економіки ділить тіньовий економічний простір на кілька основних частин – тіньовий елітний сектор автономної держави, тіньовий сектор офіційної держави, тіньовий ординарний (сектор середнього та малого бізнесу); тіньовий архаїзований (неформальний) сектор тощо.

У центральній категорії системи розкривається специфічна сутність предмета дослідження – тіннізаційний механізм розвитку в умовах трансформаційних процесів. Порівняно з вихідною категорією центральна категорія – «приватна власність бюрократично–олігархічної форми правління на державно–владний ресурс» – специфічна, але по відношенню до інших системних, синтетичних категорій теорії вона є загальною і набуває значення також основного принципу теорії. Її зміст також складає протиріччя, але воно відрізняється від вихідного тим, що її опосередковані ланки, наприклад окремі структурні сегменти паразитарної елітної економіки, її механізми – перекладання витрат, вилучення доходу, еміграція капіталів – виступають вже в явній формі.

Безпосередні факти дійсності, суспільний досвід, емпіричні поняття, зв'язані з функціонуванням системи тіннізації влади, частіше за все протирічать вихідній та центральній категорії теорії, у той же час як завершальна категорія дає їм пояснення. Вона уособлює форму існування сут–

ності, виявленій у центральній категорії. Такою для теорії тінізації влади, на наш погляд, є категорія «тіньової, бюрократично–олігархічної форми надмонополістичного перерозподілу на користь суб'єктів «автономної тіньової держави», влади та власності».

Центральна категорія теорії тінізації виявляється в особливостях парних взаємозв'язках базових економічних інститутів «власність–влада» [4, с. 168–180]. На відміну від парної взаємодії інститутів «захоплення влади–власність», що уособлюють вихідну категорію теорії тінізації, яка функціонує в формі адміністративно–економічних груп («автономної тіньової держави»), центральна категорія є симетричною (діалектичним запереченням) вихідної та визначає зміст парної взаємодії «власність–влада».

Запереченням вихідної категорії «автономна тіньова держава», що визначає вкрай обмежений у просторі, прихований від суспільства, відсторонений від його потреб тіньовий менеджмент щодо набуття максимального обсягу об'єктів власності, захоплення влади для наступного набуття власності є категорія «приватна власність вкрай обмеженого кола олігархії на державно–владний ресурс», що функціонує у формі адміністративно–економічних груп («автономної тіньової держави»). Вона визначає суцільну монополізацію владного ресурсу, а отже й отримання олігархією тіньової монополістичної ренти, надзвичайними обсягами якої обкладено все суспільство у специфічній формі матеріального чи нематеріального (наприклад, політичного) доходу з тіньової олігархічно–монополістичної експлуатації всіх сфер суспільного життя.

Якщо вихідна категорія даної теорії виявляє субстанціональну єдність всієї предметної області теорії, центральна категорія – її сутність, то завершальна категорія характеризує явище, як необхідну форму прояву сутності досліджуваного предмета. Сутність в цій категорії виступає в особливій формі: завершальна категорія теорії тіньової економіки має своїм змістом діалектичне поєднання явища, дійсності та можливості, утворюючи початок вихідної категорії наступної теорії – теорії детнізації влади. Завершальна категорія у знятому вигляді синтезує єдність парної взаємодії базових категорій «влада» та «власність».

Наявність в системі «автономної» тіньової держави тих чи інших суб'єктів не залежить від їх участі в офіційних правлячих коаліціях чи влад-

них інституціях, зміна політичного забарвлення яких, однак, обумовлює переформатування конфігурації «автономної» держави [5, с. 3–7].

Другою стороною симбіозу тіньової влади та бізнесу (економіки) у вітчизняному суспільстві є наявність тіньової паразитарної (олігархічної) елітної структури, яка синкретично (гібридно) зв'язана з владою, органічно інтегрована з нею.

Змістом синкретизму гострокризивої форми «автономії» держави та тіньового, паразитарного (олігархічного) сектора є відносини монополізації адміністративно–економічного, бізнесового, політичного ресурсу для обмеженого кола осіб, забезпечених олігархічними, політичними відносинами, корупційними та родинними, партійними зв'язками з вищими щаблями адміністративної та судової влади, правоохоронних органів, відсутністю економічної, політичної, кадрової конкуренції в поєднанні з необмеженим доступом до національних ресурсів країни. Форма існування симбіозу елітного сектора та «автономної» держави набуває в сучасності поширеної домінуючої форми тіньового парасуспільства – альтернативного тіньового центру влади та суспільного розвитку. У цих умовах корупція набуває системного характеру, стає неодмінним мегаатрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції. Тіньове парасуспільство – це закрита бізнесово–владна сфера суспільства, що монополізована олігархічними структурами, які мають на меті набуття політичного впливу та надвисоких доходів за допомогою використання значною мірою спекулятивного фінансового капіталу [6, с. 10]. Існуюча як пануюча тіньова структура, тіньове парасуспільство утворює, відповідно до своїх потреб, й тіньову політичну, судову, правоохоронну, соціально–економічну інфраструктуру, що зумовлює тіньовий режим функціонування рядових суб'єктів господарювання.

Тіньове парасуспільство – перехідна квазібільшовицького типу пострадянська структура для виконання функцій початкового нагромадження капіталу, тіньового позаекономічного перерозподілу власності та влади, домінуючих впливів у тіньовій інституційній структурі, на користь олігархічного сектору, котра вийшла за часові межі, що їй історично були відведені та перетворилися на головне гальмо вітчизняного суспільного реформування. Активна розбудова тіньового парасуспільства вкрай загострює суспільні протиріччя, протиріч-

чя між владою та суспільством, синергетично посилює фактори їх розвитку за сучасних умов, обумовлює швидку деградацію правлячого класу.

Сучасне загострення кризи державного управління, економічної кризи в країні, численні фактори «гібридної війни» активно виконують синергетичну функцію щодо посилення тіньового, бюрократично-олігархічної форми надмонопольного перерозподілу власності та влади на користь суб'єктів «автономної тіньової держави», домінуючих впливів у тіньовій інституційній структурі на користь новітніх суб'єктів паразитарного, тіньового парасуспільства, що набув перманентного характеру:

1) наявність системної провідної функції тіньового парасуспільства – тіньового перерозподілу власності та влади, домінуючих впливів у тіньовій інституційній структурі, є проявом історичної «реінкарнації» квазібільшовицького тіньового парасуспільства зі системою відповідних йому архаїчних станів – атракторів тіньового державно-терористичного перерозподілу.

Соціально-економічна система має широкий комплекс генетично визначених архетипів режимів еволюційної поведінки в залежності від значень певних внутрішніх і зовнішніх параметрів функціонування (вони називаються керуючими). Різним режимам відповідають різні варіанти архітекtonіки складних економічних механізмів, що запроваджують комплекс асимільованих архетипів і які реалізуються відповідно до характеру зміни керуючих параметрів. У залежності від цього система «обирає» той чи інший режим [7, с. 26–28, 154, 155];

2) інвестиційний клімат в умовах довгострокової економічної кризи залишається стабільно несприятливим. Звітні дані свідчать про подальше падіння інвестиційної активності, а отже про поглиблення інвестиційної кризи, що жорстко обмежує модернізаційні економіко-технологічні перетворення суспільного виробництва. Переважна частина інвестиційної пропозиції формується за рахунок власних коштів підприємств. При цьому головна проблема сучасного інвестиційного ринку виявляється у відтворенні надзвичайно обмежених можливостей внутрішніх нагромаджень в країні (особливо в ординарному секторі економіки) і нездатності приватних інвесторів у повній мірі компенсувати дефіцит капіталовкладень для переборення інвестиційного спаду, забезпечення

прогресивного перерозподілу власності та влади для зміни структури економіки, стрімкого переходу до новітніх технологічних укладів;

3) складовою причин існування явища перманентності тіньового перерозподілу власності та влади, домінуючих впливів у тіньовій інституційній структурі в Україні є наявність стійких (тіньових) переваг «ціни» застосування схем тіньового перерозподілу порівняно з «ціною» правового забезпечення інвестиційно-нагромаджувальної конкурентної першості. Це виявляється у високих трансакційних витратах первинної легалізації та підтримки інвестиційної діяльності бізнесу у вітчизняних умовах, системному бюрократично-корупційному тиску, що створює перепони для вільного розвитку ринкових відносин.

Побудова теорії тіньової економіки через основні, вузлові поняття теорії, що синтезують накопичений науковий матеріал поняття теорії – вихідну, центральну та завершальну категорію, – створює як результат широку системну композицію наукових наслідків, що можуть мати важливе теоретичне та практичне значення. Так, вона дозволяє здійснити подальший розвиток та удосконалення теорії. До деяких наукових наслідків слід віднести різноманітні ендегенні та екзогенні (по відношенню до національного простору) прояви розподільчих і перерозподільчих процесів у територіальному, галузевому, функціональному, структурному аспектах тощо. Однак лише категорія «тіньовий перерозподіл власності та влади» має статус основного наслідку. Застосування цієї основної форми, в якій виступає, виявляється сутність тінізації влади, у вітчизняному суспільстві перехідної доби дозволяє логічно завершити теорію, теоретично та методологічно підсилити її пізнавальну функцію.

Висновки

Соціально-економічна структура суспільства переповнюється механізмами тіньового розвитку, здійснюється трансмутаційний перехід до зростання процесів архаїзації та посилення потенціалу соціально-економічної деградації. Головною функцією суспільного розвитку за цих умов стає паразитарне панування «приватної власності бюрократично-олігархічного класу на монопольнісну форму перерозподілу ресурсів влади та власності». У цьому виявляється «реінкарнація» квазібільшовицького підходу до домінування над

політико–економічними конкурентами та забезпечення економічного панування на основі принципу «грабуй награване». Вона реалізується у межах відповідної, специфічної суспільної форми, якою є тіньове парасуспільство.

Конкретно–історична форма тіньового парасуспільства, що є адекватною суспільною макроструктурою для забезпечення системного тіньового перерозподілу власності та влади, є результатом діалектичного заперечення та утримання в собі (діалектичне зняття) попередніх форм історичного розвитку, вона має кланову, неформальну структуру, сформовану на базі територіально–бізнесового та службово–бізнесового нагромадження клієнтських, корупційних зв'язків в адміністративно–бізнесових групах, що в значній мірі підпорядковані пост– та неоімперським впливам, залежностям та інтересам, що утворюють нетранспарентну, «автономну» (від офіційної держави, суспільства), паразитарну, паралельну, закорінену у простір офіційної, державу (державу – реципієнта паразитарних структур), що живе за традиціями внутрішньо–кланового звичаєвого права.

Основною формою тіньового перерозподілу власності та влади в умовах панування тіньового парасуспільства, що склалося у пострадянський період, є макрорейдерство.

Вітчизняна суспільна система з точки зору детінізаційного очищення, катарсису на даному етапі свого розвитку проходить точку біфуркації, в якій система опиняється перед вибором різних шляхів: можливості започаткування потужного тренду щодо подолання системних протиріч тінізації, підняття якості системи до стану вищої структурованості, самоорганізації та конкурентоспроможності або подальшого падіння, деградації, архаїзації та тіньової маргіналізації.

Запереченням вихідної категорії «автономна тіньова держава», що визначає вкрай обмежений у просторі, прихований від суспільства, відсторонений від його потреб тіньовий менеджмент щодо набуття максимального обсягу об'єктів власності, захоплення влади для наступного набуття власності є категорія «приватна власність вкрай обмеженого кола олігархії на державно–владний ресурс», що функціонує у формі адміністративно–економічних груп («автономної тіньової держави»). Вона визначає суцільну монополізацію владного ресурсу, а отже й отримання олігархією тіньової монополістичної ренти, надзвичай–

ними обсягами якої обкладено все суспільство у специфічній формі матеріального чи нематеріального (наприклад, політичного) доходу з тіньової олігархічно–монополістичної експлуатації всіх сфер суспільного життя.

Якщо шукати відправні пункти у дослідженні впливу причинних факторів на функціонування цих особливих сфер, то виникає потреба в пошуку могутніх сил, котрі виходять з влади, з її інтересу, у тому числі і в аспекті особливостей системи комунікаційних зв'язків із суспільством, їх обмеження, закриття, і у необхідності формування спеціальної теорії тінізації (закритості) влади, що є вихідним пунктом для дослідження інших тінізаційних складових суспільної системи.

Теорія тінізації влади повинна бути логічно побудованою системною організацією категоріального апарату теоретичного пізнання та подальшого розвитку комплексу проблем нездатності держави. Категоріальна структура теоретичної системи може бути сформована навколо її стрижня – трьох основних категорій: 1) вихідної, 2) центральної і 3) завершальної. Такою вихідною категорією теорії, на наш погляд, як результат наукової гіпотези, є категорія явища «автономності тіньової елітної влади в середовищі самої (верхівки) влади від офіційної, амбівалентність влади».

Центральна категорія теорії тіньової економіки формується вже як специфічна для даної теорії і, за видимістю, прямо протилежна (через діалектичне заперечення) вихідній. Такою категорією, на наш погляд, є категорія «паразитарна елітна (олігархічна) власність – базова основа тінізації національного суспільного простору».

Запереченням вихідної категорії «автономна тіньова держава», що визначає вкрай обмежений у просторі, прихований від суспільства, відсторонений від його потреб тіньовий менеджмент щодо набуття максимального обсягу об'єктів власності, захоплення влади для наступного набуття власності є категорія «приватна власність вкрай обмеженого кола олігархії на державно–владний ресурс», що функціонує у формі адміністративно–економічних груп («автономної тіньової держави»). Вона визначає суцільну монополізацію владного ресурсу, а отже й отримання олігархією тіньової монополістичної ренти, надзвичай–

вої олігархічно–монополістичної експлуатації всіх сфер суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Предборський В. А. Теорія тіньової економіки в умовах трансформаційних процесів / В. А. Предборський. – К. : Задруга, 2014. – 400 с.
2. Кумпф Ф. Диалектическая логика: Основные принципы и проблемы / Ф. Кумпф, З. Оруджев. – М. : Политиздат, 1979. – 286 с.
3. Предборський В. А. Корпоратія як потужна глобальна ланка тінізації суспільства / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць Державного наук.–дослідного ін–ту інформатизації і моделювання економіки Мінекономрозвитку України. – К., 2017. – № 9. – С. 9–13.
4. Якубенко В. Д. Власність, економічна влада та управління / В. Д. Якубенко. – К. : КНЕУ, 2011. – 373 с.
5. Предборський В. А. Провідна функція тіньового парасуспільства / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Науково–дослідного економічного ін–ту Мін–ва економіки України. – К., 2016. – Вип. 4. – С. 3–7.
6. Потемкин А. Элитная экономика / А. Потемкин. – М. : ИНФРА–М, 2001. – 360 с.
7. Свідзинський А. В. Синергетична концепція культури / А. В. Свідзинський. – Луцьк, 2008. – 695 с.

References

1. Predborskij V. A. Teorija tin'ovoi' ekonomiky v umovah transformacijnyh procesiv / V. A. Predborskij. – K. : Zadruga, 2014. – 400 s.
2. Kumpf F. Dyalektycheskaja logyka: Osnovnye pryncypy y problemy / F. Kumpf, Z. Orudzhev. – M. : Polytyzdat, 1979. – 286 s.
3. Predborskij V. A. Korpokratija jak potuzhna global'na lanka tinizacii' suspil'stva / V. A. Predborskij // Formuvannja rynkovyh vidnosyn v Ukraїni: zb. nauk. prac'

Derzhavnogo nauk.–doslidnogo in–tu informatyzacii' i modeljuvannja ekonomiky Minekonomrozvytku Ukraїny. – K., 2017. – № 9. – S. 9–13.

4. Jakubenko V. D. Vlasnist', ekonomichna vlada ta upravlinnja / V. D. Jakubenko. – K. : KNEU, 2011. – 373 s.
5. Predborskij V. A. Providna funkcija tin'ovogo parasuspil'stva / V. A. Predborskij // Formuvannja rynkovyh vidnosyn v Ukraїni : zb. nauk. pr. Naukovo–doslidnogo ekonomichnogo in–tu Min–va ekonomiky Ukraїny. – K., 2016. – Vip. 4. – S. 3–7.
6. Potemkin A. Jelytnaja jekonomyka / A. Potemkin. – M. : YNFRA–M, 2001. – 360 s.
7. Svidzynskij A. V. Synergetychna koncepcija kul'tury / A. V. Svidzynskij. – Luc'k, 2008. – 695 s.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування, Національна академія внутрішніх справ, д.е.н., професор
пл. Солом'янська, 1, м. Київ–ДСП, 03035, Україна
e–mail: prvika2015@gmail.com

Данные об авторе

Предборский Валентин Антонович,

профессор кафедры финансового права и фискального администрирования, Национальная академия внутренних дел, д.э.н., профессор
пл. Солюменская, 1, г. Киев–ДСП, 03035, Украина
e–mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskij,

professor of the Department of Financial Law and Fiscal Administration, National Academy of Internal Affairs, Doctor of Economic Sciences, Professor
1, Solomianska Square, Kyiv, 03035, Ukraine
e–mail: prvika2015@gmail.com

Транспарентність управлінської звітності як основа прийняття ефективних рішень

Предметом дослідження є особливості формування управлінської звітності підприємства та досягнення її транспарентності для внутрішніх користувачів інформації.

Метою дослідження є розкриття ролі управлінської звітності в обліково–економічній системі підприємства та обґрунтування необхідності її транспарентності, що забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень.

Методи дослідження. У роботі використана сукупність наукових методів і підходів, у тому числі синтез та аналіз, системний та структурно–логічний підхід до побудови концептуальної основи формування транспарентної управлінської звітності.

Результати роботи. У статті досліджено роль управлінської звітності в обліково–економічній системі підприємства. Обґрунтовано важливість формування транспарентної звітності для задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів та прийняття на її основі ефективних управлінських рішень. Розглянуто етапи організації, принципи, методи та якісні характеристики формування транспарентної управлінської звітності підприємства за умови досягнення її транспарентності.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: 1) управлінська (внутрішня) звітність є основою для прийняття ефективних рішень на різних рівнях управління; 2) транспарентність управлінської звітності надає вільний потік інформації про рішення та дії від джерела до одержувача, що забезпечує надійність та релевантність такої інформації; 3) формування саме транспарентної інформації по відношенню до конкретних внутрішніх користувачів забезпечить ефективну взаємодію між різними відділами і підрозділами підприємства.

Ключові слова: звітність, інформація, транспарентність, транспарентна управлінська звітність, прозорість звітності, прийняття управлінських рішень.

ГОЛОВІНА Д.В.,
КУРІЛЕНКО В.В.

Транспарентность управленческой отчетности как основа принятия эффективных решений

Предметом исследования являются особенности формирования управленческой отчетности предприятия и достижения ее транспарентности для внутренних пользователей информации.

Целью исследования является раскрытие роли управленческой отчетности в учетно–экономической системе предприятия и обоснование необходимости ее транспарентности, что обеспечит принятие эффективных управленческих решений.

Методы исследования. В работе использована совокупность научных методов и подходов, в том числе синтез и анализ, системный и структурно–логический подход к построению концептуальной основы формирования транспарентной управленческой отчетности.

Результаты работы. В статье исследована роль управленческой отчетности в учетно–экономической системе предприятия. Обоснована важность формирования транспарентной отчетности для удовлетворения информационных потребностей внутренних пользователей и принятия на ее основе эффективных управленческих решений. Рассмотрены этапы организации, принципы, методы и качественные характеристики управленческой отчетности предприятия при условии достижения ее транспарентности.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: 1) управленческая (внутренняя) отчетность является основой для принятия эффективных решений на разных уровнях управления; 2) транспарентность управленческой отчетности предоставляет свободный

поток информации о решениях и действиях от источника к получателю, что обеспечивает надежность и релевантность такой информации; 3) формирование именно транспарентной информации в отношении конкретных внутренних пользователей обеспечит эффективное взаимодействие между различными отделами и подразделениями предприятия.

Ключевые слова: отчетность, информация, транспарентность, транспарентная управленческая отчетность, прозрачность отчетности, принятия управленческих решений.

GOLOVINA D.V.,
KURILENKO V.V.

Transparency of management reporting as a basis for making effective decisions

The subject of the study is the peculiarities of the formation of managerial reporting of the enterprise and achieving its transparency for internal users of information.

The purpose of the study is to reveal the role of managerial reporting in the accounting and economic system of the enterprise and justify the need for its transparency, which will ensure the adoption of effective managerial decisions.

Research methods. The paper uses a set of scientific methods and approaches, including synthesis and analysis, a systematic and structural–logical approach to the construction of a conceptual framework for the formation of transparent management reporting.

Results of work. The article investigates the role of managerial accounting in the accounting and economic system of the enterprise. The importance of the formation of transparent reporting for the satisfaction of information needs of internal users and the adoption of effective management decisions based on it are substantiated. The stages of organization, principles, methods and qualitative characteristics of management accounting of an enterprise are considered, provided that it is achieved transparently.

Conclusions. The results of the research resulted in the following conclusions: 1) management (internal) reporting is the basis for making effective decisions at different levels of management; 2) Transparency of management reporting provides a free flow of information about decisions and actions from the source to the recipient, which ensures the reliability and relevance of such information; 3) the formation of transparent information in relation to specific internal users will provide an effective interaction between different departments and divisions of the enterprise;

Keywords: reporting, information, transparency, transparent management reporting, transparency of reporting, management decisions.

Постановка проблеми. Управлінській звітності відводиться особливе місце в системі звітної інформації про діяльність господарюючого суб'єкта. На відміну від фінансової, податкової та статистичної звітності, що призначена як для зовнішніх, так і внутрішніх користувачів, управлінська звітність містить інформацію, сформовану на запит конкретного внутрішнього користувача. Вона виступає сукупність елементів (показників звітності), призначеною для формування інформації, використовуваної менеджерами при управлінні підприємством, а також служить вихідною базою для проведення контрольних заходів діяльності підприємства у різних розрізах.

Прийняття управлінських рішень значною мірою залежить від якісних, транспарентних даних

управлінської звітності. Неточність, перевантаженість та використання складних і незрозумілих методичних розрахунків не можуть привести до отримання очікуваного ефекту від управлінських рішень. У зв'язку з цим, при формуванні системи управлінської звітності важливим аспектом є прозора та відкрита послідовність її формування на запит користувача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних і методологічних положень до проблеми формування управлінської звітності зробили провідні вітчизняні та зарубіжні науковці: Бондар Н.І., Білуха М.Т., Блакита Г.В., Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Головіна Д.В., Кірейцев Г.Г., Карпова Т.П., Карпенко О.В., Нагірська К.Є., Нападовська Л.В.,

Озеран В.О., Палій В.Ф., Пушкар М. С., Сопко В.В., Фоміна О.В. та ін. При цьому переважна більшість досліджень присвячена якісним характеристикам звітності та проблемам методики організації управлінського обліку. Проте, в економічній літературі така категорія, як транспарентність управлінської звітності, виникла доволі недавно, а тому, на відміну від інших видів звітності, досліджена недостатньо. Таким чином, питання формування транспарентної управлінської звітності як основи ефективних рішень керівних ланок підприємств потребує подальших досліджень.

Метою написання **статті** є визначення ролі транспарентної управлінської звітності та виокремлення концептуальних підходів до її формування, що забезпечить генерування якісного інформаційного продукту для прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Елементом комунікації між користувачами звітної інформації та системою обліку, а також зворотнім зв'язком між ними є звітність. Для забезпечення управлінського впливу на діяльність суб'єктів господарювання саме управлінська звітність стає найбільш надійним інформаційним джерелом.

Управлінська звітність за своєю сутністю є не лише джерелом інформації, але й засобом формалізації вимог внутрішніх користувачів до облікової інформації. Вона виконує організаційну роль при виборі методики обліку й узагальненні даних. Необхідно чітко усвідомити, що на відміну від фінансового обліку (який безперервно збирає інформацію про всі об'єкти обліку) в системі управлінського обліку генерується і обробляється тільки така інформація, яка необхідна для складання конкретних форм звітності відповідно до вимог конкретних користувачів [1]. Виникнення та впровадження управлінського обліку обумовлені конкретною ціллю – допомогти внутрішнім користувачам приймати більш обґрунто-

вані рішення. З метою забезпечення ефективної управлінської діяльності інформація, що надається має відповідати критеріям транспарентності по відношенню до внутрішніх користувачів.

Термін «транспарентність» широко використовується в багатьох сферах діяльності людини, і як наслідок підходи до його змістовного тлумачення відрізняються у різних мовах. Керуючись «золотим правилом тлумачення», проаналізуємо латинську та англійську етимологію цього терміну: транспарентність від лат. «trans» – прозорий, наскрізь + «pareo» – бути очевидним; англ. «transparent» – зрозумілість, чесність – це такий стан інформованості (наявність повного, достатнього і достовірного знання) про ту чи іншу діяльність (її об'єктах або результати) яке дозволяє будь-якому зацікавленому суб'єкту мати повне уявлення про них [2].

З метою формування єдиної точки зору на тлумачення сутності поняття «транспорентність» розглянемо підходи науковців щодо його визначення (табл. 1).

Зазначені науковці при тлумаченні поняття «транспарентності» наголошують не лише на змісті прозорості, але й на відкритості. Ми вважаємо, що це не є доречним, оскільки, як було зазначено у словнику сучасної економіки Макміллана, термін «прозорий» пояснюється як простий, ясний, легко зрозумілий, а термін «відкритий» як чесний спосіб говорити і при цьому намагатись нічого не приховувати [6].

Таким чином, опираючись на основу поняття терміну «транспарентність» ми можемо стверджувати, що інформація вважається транспарентною коли вона є прозорою та очевидною.

В свою чергу, беручи до уваги вище зазначене, транспарентність управлінської звітності – це вільний потік інформації про рішення та дії від джерела до одержувача. Та варто наголосити на тому, що в управлінській звітності присутній ком-

Таблиця 1. Підходи до трактування сутності поняття «транспарентність»

Науковець	Визначення поняття
О. Крет	На думку дослідниці «транспарентність» дає можливість комплексно розглянути проблему і розмежувати низку термінів, близьких, але не тотожних йому. Досліджуючи термін транспарентність автор застосовує підхід, який дозволяє визначити транспарентність, як відкритість, прозорість, гласність і публічність.
Дж. Шпігельман	Вважає, що «транспарентність» виникає тоді, коли будь-який вид діяльності здійснюється в умовах очевидної самодемонстрації.
Є. Тихомирова	Акцентує увагу на тому, що воно поєднує в собі терміни прозорість та відкритість.

Джерело [3–5].

понент конфіденційності, що й становить суперечність поглядів науковців, адже не вся інформація, що знаходиться у межах підприємства може бути розкрита зовнішнім користувачам.

Організація управлінського обліку повинна забезпечувати виконання головного завдання управлінського обліку – задоволення потреб внутрішніх користувачів в повній, достовірній, об'єктивній та своєчасній інформації. Саме тому, ефективність організації управлінського обліку оцінюється користувачами такої інформації та проявляється у результатах господарської діяльності суб'єкта господарювання. З цього випливає, що управлінська звітність має відповідати вимогам транспарентності по відношенню до конкретного внутрішнього користувача, тому варто зазначити, її основні ознаки:

- зрозуміла подача думки, твердження, звітності;
- розкриття припущень і оцінок здійснених працівником (менеджером) при підготовці висновку, звітності;
- пояснення можливого впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на ситуацію, що склалася.

Неповна та ненадійна інформація, на нашу думку, може позначитися не лише на окремому центрі відповідальності, а й на діяльності всього підприємства.

Значення транспарентної управлінської звітності, як елемент зворотного зв'язку між користувачами інформації розглядається у наступних розрізах орієнтації керівника на:

- досягнення результатів поставленої цілі, а в цьому й полягає основна мета транспарентної управлінської звітності;
- мінімальний обсяг даних на основі яких приймаються раціональні рішення;
- впевненості у своїх діях через отримання достовірної інформації.

Виходячи з цього, ми робимо висновок, що компанія може досягти успіху в сучасному економічному середовищі лише в тому випадку, якщо її

система управління відповідає ряду вимог серед яких провідне місце займає транспарентність. Прозорість бізнесу – здатність керівництва компанії не лише володіти інформацією про поточну ситуацію, але й аналізувати можливі причини, що призвели до цього, вміти робити висновок і на його основі приймати виважені економічно вигідні та обґрунтовані рішення [7].

Поняття прозорості має на увазі створення середовища, в якому інформація про існуючі умови, прийняті рішення та дії робиться доступною, видимою і зрозумілою для суб'єктів і об'єктів управлінського процесу.

Об'єктами управління виступають:

- 1) діяльність (планування, постановка задачі, контроль);
- 2) персонал (забезпечення співробітництва, кадрова політика, мотивація, навчання);
- 3) зовнішні зв'язки.

Для реалізації управлінської діяльності суб'єктом виступає особа (підрозділ, організація), яка здатна вибрати цілі та способи їх досягнення, конкретні функції, тип поведінки.

Процес формування достовірної управлінської звітності в основу якої покладено прозорість можна подати у вигляді наступних етапів (табл. 2).

Таким чином, ми можемо стверджувати, що для взаємодії кожного з елементів, а також їх центрів відповідальності у цілісній системі, при формуванні транспарентної управлінської звітності мають бути збережені якісні характеристики такої звітності. Якісні характеристики – це атрибути, що роблять подану в такій звітності інформацію корисною для користувача. Відтак, практична цінність прозорої управлінської звітності, як обліково-аналітичної інформації реалізується через критерій корисності та придатності інформації для прийняття ефективних рішень управлінського персоналу компаній.

Управлінська звітність повинна припускати можливість проведення перспективного аналізу з мінімальними витратами часу, що є ознакою

Таблиця 2. Якісні характеристики процесу формування транспарентної управлінської звітності

Якісні характеристики	Критерій забезпечення	Центр відповідальності
Адекватні форми подачі звітності	прозорість	персонал
Надійна управлінська інформація	довіра	менеджери
Підтвердження вигоди	економічний розвиток компанії	директор
Нові бізнес можливості	інвестиції, зростання добробуту	інвестор

Джерело: узагальнено автором.

аналітичності, робити висновки і приймати на їх основі економічно обґрунтовані управлінські рішення. В даному контексті можемо стверджувати, що компаніям вигідно вести безперервну управлінську звітність, адже, це дасть змогу економічно витратити час на нові фактори впливу, а також брати до уваги лише релевантну інформацію на даний час.

Розробка та впровадження системи управлінської звітності повинна базуватися на співпраці менеджерів різних рівнів та облікових працівників. Недолік ефективної комунікації між керівництвом і співробітниками може бути основною проблемою при формуванні та представленні звітності. Причинами недосконалої комунікації може бути складна ієрархічна організаційна структура, яка утруднює рух інформації, або через прагнення керівництва обмежити доступ до інформації з боку співробітників середньої і нижчої ланки, що в даному випадку порушує транспарентність управлінської звітності [8].

З цього випливає, що запровадження транспарентної управлінської звітності має забезпечити ефективну взаємодію між різними відділами і підрозділами підприємства. Один з ключових компонентів управління розкриття інформації – це відкрита взаємодія, де всі учасники мають доступ до однієї і тієї ж інформації і інтерпретують її за одними встановленими правилами – директивами.

Крім того, кожен центр відповідальності має притримуватися принципів, що визначають порядок складання транспарентної управлінської звітності [9. С.12]:

- достовірності;
- незалежності;
- послідовності;
- перевалювання сутності над формою;
- документальності;

- оперативності;
- конфіденційності;
- професійного судження.

При дотриманні даних принципів, а також якісній взаємодії кожного підрозділу, керівництво зможе впевнено опиратися на подану інформацію. Таким чином, при доведенні управлінської звітності до кінцевого одержувача, інформація буде цілісно і різнобічно сформована, а її достовірність і прозорість через аналіз та пройдені етапи дозволить керівництву зробити ефективне рішення для розвитку компанії.

Щоб дана інформація була вірно визначена та зрозуміла, обирається певна методика підготовки економічної інформації і формування управлінської звітності (табл. 3).

Впровадження в практичну діяльність зазначених процесів передбачає використання певного методичного інструментарію, який ми пропонуємо згрупувати за наступними блоками:

1. Методи накопичення інформації – використовують для первинного накопичення інформації з різних джерел, необхідної при обґрунтуванні управлінських рішень у розрізі об'єктів управління і групування її певним чином для подальшого використання.

2. Методи обробки (підготовки) інформації – використовують для обробки інформації і підготовки показників для прийняття рішень. Показник – це величина, що відображає певну характеристику об'єкта управління. Тобто виходячи з принципу повноти (достатності) інформації управлінцям не завжди потрібна вся інформація про об'єкт управління, для прийняття певних управлінських рішень їм потрібні певні показники, що характеризують даний об'єкт.

3. Методи формування і подання управлінської звітності – містять способи визначення інфор-

Таблиця 3. Етапи підготовки інформації для формування транспарентної управлінської звітності

Назва етапу	Сутність етапу
Планування (визнання) потрібної інформації	Визначення основних параметрів діяльності, суб'єктів та об'єктів управління
Збір інформації	Формування каналів надходження інформації
Обробка інформації	Визначення засобів та алгоритмів обробки
Систематизація інформації	Побудова узагальнення моделі
Аналіз інформації	Дослідження чутливості моделі
Контроль інформації (основних параметрів)	Контроль результатів на кожному етапі та в цілому
Корекція параметрів інформації (показників)	Доповнення, зміна основних параметрів одержаної інформації (повтор циклу)

Джерело [10].

маційних потреб, форми, періодичності та способу подання управлінських звітів користувачам.

З цього слідує, що звітність має бути складена на основі транспарентності таким чином, щоб вона швидко могла адаптуватися до відповідного запиту різного рівня складності. Саме прозора і відкрита управлінська звітність дасть реальну картину її користувачам у стані господарської діяльності компанії та окремих її підрозділів:

1) на рівні оперативного обліку – робітникам і менеджерам: прийняття поточних рішень і їх коригування у відповідності потребам;

2) на рівні стратегічного обліку – керівникам і інвесторам: продовжувати чи припиняти дану господарську діяльність; потреба вкладень; можливість розширення бізнесу.

Висновки

Система управлінської звітності підприємства є одним із найважливіших елементів узагальнення інформації, яка необхідна її користувачам. При цьому джерелом цієї інформації для складання управлінської звітності є різні складові, що спричинює використання розширеної інформаційної бази підприємства та інших додаткових джерел. Компанія може досягти успіху в сучасному економічному середовищі лише в тому випадку, якщо її система управління відповідає ряду вимог серед яких провідне місце займає транспарентність. Поняття прозорості має на увазі створення середовища, в якому інформація про існуючі умови, прийняті рішення та дії робиться доступною, видимою і зрозумілою для суб'єктів і об'єктів управлінського процесу. Запровадження транспарентної управлінської звітності має забезпечити ефективну взаємодію між різними відділами і підрозділами підприємства. Для того, щоб звітність вважалася транспарентною мають бути збережені певні принципи, методи та якісні характеристики такої звітності. Зрозуміла та прозора управлінська звітність стане основою ефективних рішень управлінського персоналу компаній.

Список використаних джерел

1. Король С.Я. Управлінська звітність: сутність і алгоритм формування / С.Я. Король // Бізнес Інформ. – 2014. – № 7. – С. 325–331.

2. Українсько-польський сайт «Прозора Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prozora.org>.

3. Крет О. В. Атрибутивні характеристики транспарентності як категорії політичної науки / О. В. Крет // Науковий вісник. – Одеський державний економічний університет. – 2008. – № 20 (76). – С. 93–102. (Науки: економіка, політологія, історія).

4. Spiegelman J. J. The Principle of Open justice: A Comparative Perspective / J. J. Spiegelman // UNSW Law Journal, 2006. – Volume 29(2). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.unswlawjournal.unsw.edu.au%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F19_spiegelman_2006.pdf

5. Тихомирова Є.Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення: наукові записки. Політологія / Тихомирова Є.Б. // К.: Видавничий дім «KM Academia», 2002. – С. 39–43.

6. Словник сучасної економіки Макміллана [Текст] / пер.з англ. О. Мороз, Т. Мороз; голов.ред. Д.В. Пірс. – К.: АртЕк, 2000. – 628 с.

7. Фоміна О. В. Методика організації управлінського обліку на підприємстві / О.В. Фоміна // Інформаційні системи обліку, економічного аналізу і аудиту в оцінці ефективності функціонування організацій.

8. Садовська І.Б. Критерії оцінки якості управлінської звітності / І.Б. Садовська, К.Є. Нагірська // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. – Вип. 3. – С. 899–904.

9. Слободняк І.А. Формування бухгалтерської управлінської звітності комерційної організації: автореф. дис. на отрим. наук. степеня док. екон. наук:08.00.12 «Бухгалтерський облік, статистика» / І.А. Слободняк. – Іркутськ, 2012. – 38с.

10. Шевчук К.В. Роль управлінської звітності в обліково-інформаційній системі підприємства та особливості її формування / К.В. Шевчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2016. – Вип. 6. – С. 137–140.

References

1. Korol S.Y. Management reporting: essence and algorithm of formation / S.Y. Korol // Business Inform. – 2014. – No. 7. – P. 325–331.

2. Ukrainian–Polish website «Transparent Ukraine» [Electronic resource]. –Access mode: <http://www.prozora.org>.

3. Kret O. V. Attributive characteristics of transparency as a category of political science / O. V. Kret // Scientific herald. – Odessa State University of Economics. – 2008. – No. 20 (76). – P. 93–102. (Science: Economics, Political Science, History).

4. Spiegelman J. J. The Principle of Open justice: A Comparative Perspective / J. J. Spiegelman // UNSW Law Journal, 2006. — Volume 29(2). — [Electronic resource]. — Access mode: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.unswlawjournal.unsw.edu.au%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F19_spigelman_2006.pdf

5. Tikhomirova E. B. Transparency and openness of the authorities and ways of ensuring them: scientific notes. Politologiya / Tikhomirova E. B. // K.: Publishing House «KM Academia», 2002. — P. 39–43.

6. MacMillan's Dictionary of Modern Economics [Text] / English translation. O. Moroz, T. Moroz; head.red D.V. Pier. — K.: Artek, 2000. — 628 pp.

7. Fomina O.V. Methodology of organization of management accounting in the enterprise / O.B. Fomin // Information systems of accounting, economic analysis and audit in assessing the effectiveness of organizations.

8. Sadovskaya IB Criteria for assessing the quality of managerial reporting / IB Sadovska, K.E. Nagirskaya // Global and national problems of the economy. — Mykolayiv: VNO Sukhomlinsky, 2015. — Vip. 3. — pp. 899–904.

9. Slobodyak IA Formation of accounting management reports of a commercial organization: author's abstract. dis to receive sciences degree dock econ Sciences: 08.00.12 «Accounting, statistics» / I.A. Slobody — Irkutsk, 2012. — 38s.

10. Shevchuk K.V. The role of managerial reporting in the accounting and information system of the enterprise and the peculiarities of its formation / K.V. Shevchuk // Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, 2016. — Vip. 6. — P. 137–140.

Дані про авторів

Головіна Дар'я Вікторівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування, Київський національний торговельно-економічний університет

e-mail: dvkarpenko88@gmail.com

Куріленко Владислава Вадимівна,

магістр кафедри обліку та оподаткування, Київський національний торговельно-економічний університет

e-mail: kyrilenkovlada@gmail.com

0673563626

Данные об авторах

Головина Дарья Викторовна,

кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и налогообложения, Киевский национальный торговельно-экономический университет

e-mail: dvkarpenko88@gmail.com

Куріленко Владислава Вадимівна,

магістр кафедри учета и налогообложения, Киевский национальный торговельно-экономический университет

e-mail: kyrilenkovlada@gmail.com

0673563626

Data about authors

Daria Holovina,

Ph.D., Associate Professor, Department of Accounting and Taxation, Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: dvkarpenko88@gmail.com

Vladyslava Kurilenko,

Master Department of Accounting and Taxation, Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: kyrilenkovlada@gmail.com

Стратегічне партнерство України та ЄС

Предмет дослідження – процес формування стратегічних відносини України та країн ЄС.

Метою даного дослідження є визначення умов трансформації міжнародного співробітництва у стратегічне партнерство та здійснення оцінки паритетності економічної складової стратегічного партнерства України та ЄС.

Методологія дослідження – запропоновано автором.

Результати роботи. Визначено умови трансформації міжнародного співробітництва у стратегічне партнерство. Запропонована методика оцінки паритетності економічної складової стратегічного партнерства. Обґрунтовано диспаритетність у співробітництві України та Європейського союзу, її причини та шляхи подолання.

Висновки: паритетність економічної складової стратегічного партнерства України та ЄС може бути забезпечена еквівалентним технологічним та статусним зовнішньо-торговельним балансом; партнерським обміном науковими досягненнями, спільно розробленими науковими та освітніми програмами в контексті науково-освітньої складової; розвитком туризму, спільних спортивних та культурних заходів в рамках культурної складової.

Ключові слова: стратегічне партнерство, оцінка паритетності економічної складової, структурна та статусна паритетність, диспаритетність, брендинг.

СТУДИНСКАЯ Г.Я.,
СТУДИНСКИЙ В.А.

Стратегическое партнерство Украины и ЕС

Предмет исследования – процесс формирования стратегических отношений Украины и стран ЕС.

Целью данного исследования является определение условий трансформации международного сотрудничества в стратегическое партнерство и осуществление оценки паритетности экономической составляющей стратегического партнерства Украины и ЕС.

Методология исследования – предложено автором.

Результаты работы. Определены условия трансформации международного сотрудничества в стратегическое партнерство. Предложена методика оценки паритетности экономической составляющей стратегического партнерства. Обоснованно диспаритетность в сотрудничестве Украины и Европейского Союза, ее причины и пути преодоления.

Выводы: паритетность экономической составляющей стратегического партнерства Украины и ЕС может быть обеспечена эквивалентным технологическим и статусным внешнеторговым балансом; партнерским обменом научными достижениями, совместно разработанными научными и образовательными программами в контексте научно-образовательной составляющей; развитием туризма, совместных спортивных и культурных мероприятий в рамках культурной составляющей.

Ключевые слова: стратегическое партнерство, оценка паритетности экономической составляющей, структурная и статусная паритетности, диспаритетность, брендинг.

STUDINSKAYA G.Ya.,
STUDINSKIY V.A.

Strategic partnership between Ukraine and the EU

The subject of the study is the process of formation of strategic relations between Ukraine and the EU.

The purpose of this study is to determine the conditions for the transformation of international cooperation into a strategic partnership and to assess the parity of the economic component of the strategic partnership between Ukraine and the EU.

Research methodology – proposed by the author.

Results of work. The conditions of transformation of international cooperation into strategic partnership are determined. The proposed method of estimating the parity of the economic component of the strategic partnership. The disparity in cooperation between Ukraine and the European Union, its causes and ways of overcoming is substantiated.

Conclusions: parity of the economic component of the strategic partnership between Ukraine and the EU can be ensured by the equivalent technological and status external trade balance; partner exchange of scientific achievements, jointly developed scientific and educational programs in the context of the scientific and educational component; development of tourism, joint sporting and cultural activities within the cultural component.

Key words: strategic partnership, estimation of the parity of the economic component, structural and status parity, disparity, branding.

Постановка проблеми. Відносини України та Європи належать до сфери глобальної політики, що впливає на економічний та політичний розвиток Європейського континенту, стабільність та міжнародний мир, оскільки Україна є не тільки географічним центром Європи, а й її східним кордоном, який стримує безпосереднє територіальне втручання в країни Європи. Цілеспрямована інтеграція України з Європейським Союзом, що визначила стратегічний вектор розвитку нашої країни, належність до центру сучасної глобальної політики передбачає необхідність перетворення співробітництва в стратегічне партнерство між Україною та ЄС, яке науковці розглядають як «інструмент зовнішньополітичної діяльності держави, а з іншого боку, – як модель зовнішньополітичних міждержавних відносин» [4, с. 226]. В контексті інтеграції України в ЄС оцінка паритетності економічної складової стратегічного партнерства набуває актуальності та своєчасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємодія між національними економіками країн світу є одним із затребуваних напрямів наукових досліджень, а пошук оптимальної моделі співробітництва країн, формування ефективних зовнішньоекономічних зв'язків між ними розглядається науковцями як шлях до економічної незалежності та безпеки держави. Дослідження проблем розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, міжнародної інтеграції країн, стратегічного партнерства презентовані в роботах Б. М. Гончар, М. Ю. Козицького, В.М. Мордвінцева, А.Г. Слюсаренко [1], Б. Парахонського, Г. Яворської [2], Н. Ржевської [4], А.О. Ходжаян [15] та іншими науковцями.

Недосліджені частини проблеми. Разом з тим, оцінка паритетності економічної складової стра-

тегічних відносин між країнами, визначення причин диспаратності та шляхи її подолання залишаються поза увагою дослідників та потребують обґрунтування.

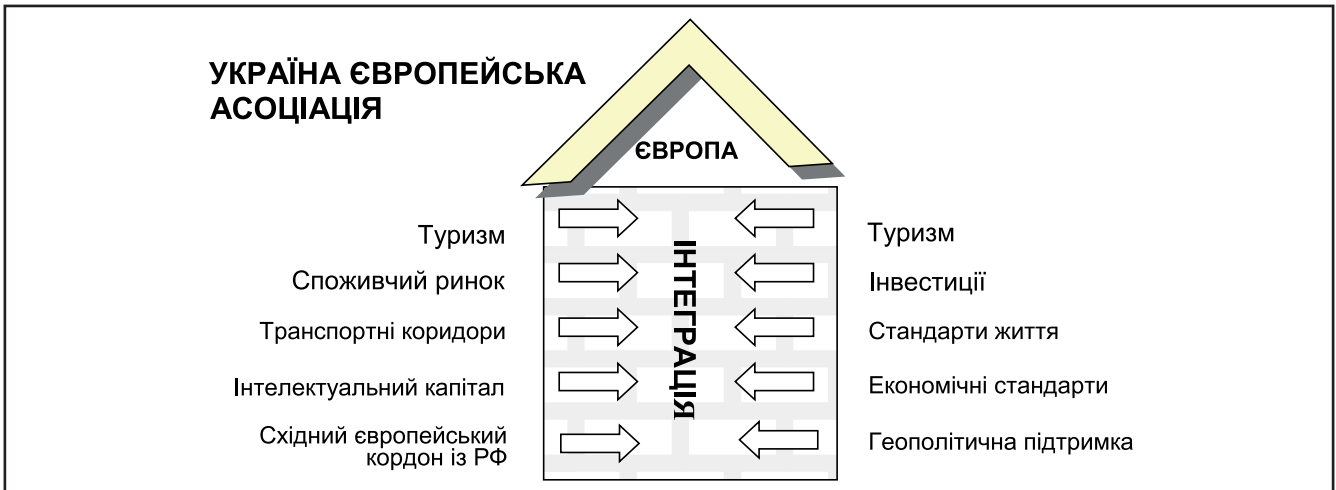
Метою даного **дослідження** є визначення умов трансформації міжнародного співробітництва у стратегічне партнерство та здійснення оцінки паритетності економічної складової стратегічного партнерства України та ЄС.

Виклад основного матеріалу. Трансформація міжнародного співробітництва між країнами у стратегічне партнерство здійснюється в умовах збігання взаємних цілей розвитку. Наявність зустрічних цілей розвитку співробітництва України та ЄС зображено на рис. 1.

Взаємна зацікавленість сторін співробітництва сприяє його перманентному ефективному розвитку. Диверсифікація міжнародного співробітництва, починаючи від активізації туристичних потоків, науково-освітніх, спортивних, культурних заходів до геополітичних, екологічних, суспільних проєктів та забезпечення загальної безпеки в Європі, поглиблює, зміцнює таке співробітництво. Саме наявність зустрічної зацікавленості України та ЄС у співробітництві отримало логічне продовження через інтеграцію нашої країни з Європейською асоціацією.

Зауважимо, що не кожне міжнародне співробітництво трансформується у стратегічне партнерство, яке передбачає наявність не зустрічної зацікавленості, а спільних інтересів, головні з яких для України та ЄС зображено на рис. 2.

Конфлікт в Криму та на східних територіях Донбасу, поставив ряд серйозних проблемних питань щодо безпеки України [6, с.106]. Безпеки політичної, соціально-економічної, екологічної, демографічної – загальної безпеки не тільки для

Рисунок 1. Зустрічні цілі розвитку міжнародного співробітництва України та ЄС

Джерело: складено авторами

Рисунок 2. Спільні цілі стратегічного партнерства України та ЄС

Джерело: складено авторами

України, а й для Європи в цілому, що і стало передумовою формування спільних інтересів.

Стратегічне партнерство полягає у зустрічних міждержавних діях через об'єднання зусиль, досягнення життєво важливих сфер співробітництва, що визначається взаємною готовністю сторін рахуватися з інтересами один одного, наявністю дієвих механізмів реалізації співробітництва, дисциплінованістю партнерських стосунків [4, с. 229]. Встановлення взаємних інтересів стратегічних партнерів відбувається на підставі переліку принципів, що перелічені на рис.3.

Науковці Національного інституту сучасних досліджень визначають стратегічне партнерство як тип міждержавних відносин, побудований як послідовна система взаємодії держав в напрямі реалізації спільних стратегічних завдань, інтересів та цілей. На відміну від союзницьких відносин стратегічне партнерство, на їх думку, не перед-

бачає жорсткої системи зобов'язань політичного, економічного, гуманітарного або безпекового характеру [2].

Враховуючи цілі, принципи стратегічного партнерства, в широкому сенсі така форма міжнародного співробітництва може бути визначено як система взаємодії держав, що ґрунтується на спільних цінностях, зустрічній зовнішньополітичній підтримці, узгодженні політики, вирішенні міжнародних конфліктів. На думку А.О. Ходжаян «міждержавна партнерська взаємодія передбачає: паритетність відносин, взаємне визнання незалежності держав, національних інтересів, довіру та повагу до національних цінностей; двосторонню співпрацю; взаємне визнання країн-членів економіко-політичних альянсів; геополітичну взаємозалежність; взаєморозуміння обопільних економічних та соціальних проблем країн-партнерів» [15, с.48].

Рисунк 3. Принципи стратегічного партнерства

Джерело: складено авторами за [4, с.228–229]

Після проголошення Україною незалежності у 1991 році ЄС було відзначено демократичний характер Всеукраїнського референдуму. Вже 2.07.1993 року постановою Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» було вперше проголошено намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції. Цей намір був закріплений в подальшому в 2010 році Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (в подальшій редакції від 1.01.15 р.), в якому було зафіксовано необхідність «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [16, ст. 11];

Угода про партнерство і співробітництво від 14.06.1994 р., що набула чинності 1.03.1998 р., визначила зміст і структуру міжнародної співпраці України – ЄС, та була спрямована на розвиток економічного співробітництва, політичного діалогу та підтримку зусиль України щодо розвитку демократії і верховенства права.

Указом Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11.06.1998 року було визначено основні напрями інтеграційного процесу:

- адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини;
- економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС;
- інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки;

- політична консолідація та зміцнення демократії;
- адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС;
- культурно–освітня і науково–технічна інтеграція;
- галузева співпраця;
- співробітництво у галузі охорони довкілля [17].

Стратегічним документом, що свідчить про подальший розвиток відносин між Україною та ЄС, стала «Угода про асоціацію між Україною та ЄС», що була ухвалена Указом Президента України № 5 від 12.01.2015 р. Першочергові пріоритети розвитку нашої країни та дорожня карта її розвитку визначені Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», де зазначено, що ратифікувавши «Угоду про асоціацію між Україною та ЄС», Україна отримала інструмент та дороговказ для внутрішніх перетворень.

Важливо ефективно використати отриманий інструмент та перетворити за його допомогою міжнародне співробітництво між Україною та ЄС у стратегічне партнерство, яке в узькому сенсі розглядається як сукупність міждержавних проєктів, що представлені на рис. 4 як окремі складові, кожна з яких потребує власного підходу до встановлення, управління та розвитку:

Свідченням трансформації міжнародного співробітництва у межах кожної складової у стратегічне партнерство є паритетність відносин. Зокрема, паритетність стратегічного економічного партнерства полягає у еквівалентності техноло–

гічного та статусного рівня товарів, послуг у зовнішньоекономічному балансі України та ЄС.

Оцінка технологічної паритетності формується на підставі аналізу зовнішньоторговельного балансу (його динаміки, географічної та товарної структури, показника покриття імпортом експорту). Стратегічність міжнародного співробітництва України з ЄС підтверджується зростанням питомої ваги українського експорту та імпорту з ЄС в загальному зовнішньоторговельному обсязі країни протягом останніх восьми років, що видно із рис. 5.

Дані, що представлені на рис. 5, свідчать про зростання частки українського експорту в країні ЄС в загальному обсязі за вісім років – в 1,5 рази, імпорту – в 1,3 рази, що підтверджує стратегічність вектору співпраці України із ЄС. Кількісна паритетність оцінюється балансом зовнішньоекономічних торговельних відносин, динаміка якого між Україною та ЄС зображено на рис. 6.

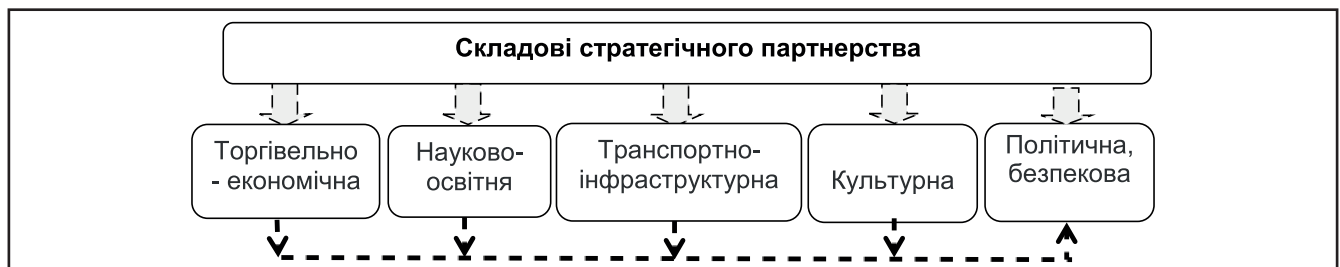
Дані на рис.6 демонструють зміну характеру відносин в 2014 році, коли різниця між експортом та імпортом українських товарів в країні ЄС скоротилась майже у 5 разів (із 8,3 до 1,7 млрд дол. США) при незначному зростанні експорту

(на 0,4 млрд дол. США) та суттєвому зменшенні імпорту (майже на 23 % або 6,2 млрд дол. США). Разом з тим, зауважимо на перманентному перебільшенні імпорту над експортом, де виключенням став тільки 2015 рік, коли український експорт товарів перевищив їх імпорт на 0,4 млрд дол. США. Така ситуація добре візуалізується динамікою коефіцієнта покриття імпорту експортом, що наведено на рис. 7.

Таке співвідношення обсягу експорту та імпорту свідчить про наявність невикористаного потенціалу нашою країною та відсутність кількісної паритетності у зовнішньоторговельних відносинах між Україною та ЄС.

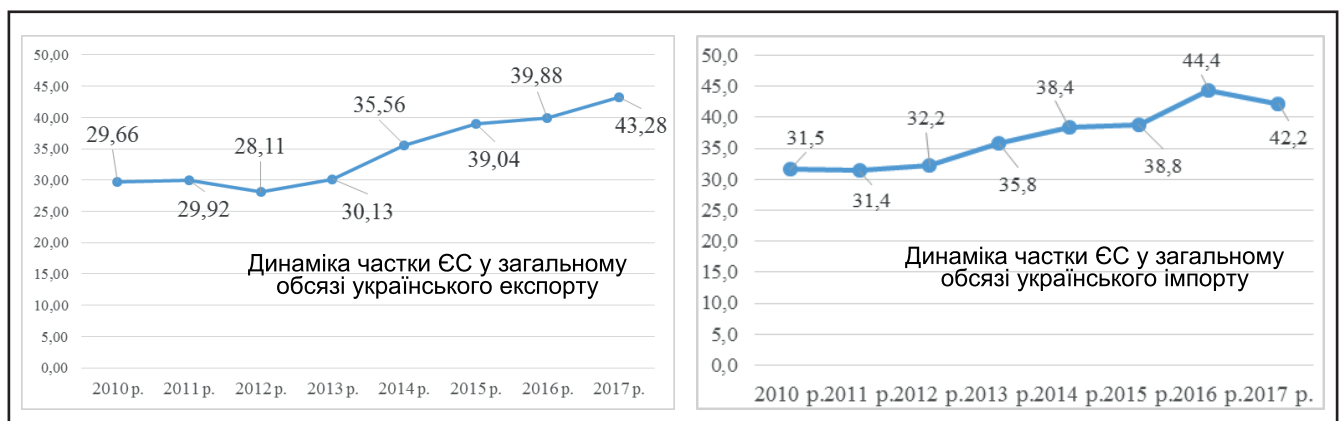
Якісну технологічну паритетність характеризує товарна структура експорту–імпорту між партнерами. Порівняємо TOP–10 експорту та імпорту України та ЄС в 2016 році, що представлено у табл..

Основу експорту України до ЄС складають 5 товарних груп (XV. Недорогоцінні метали та вироби з них – 3092,7 млн дол. США; II. Продукти рослинного походження – 2037,6 млн дол. США; XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 1978,8 млн дол. США;

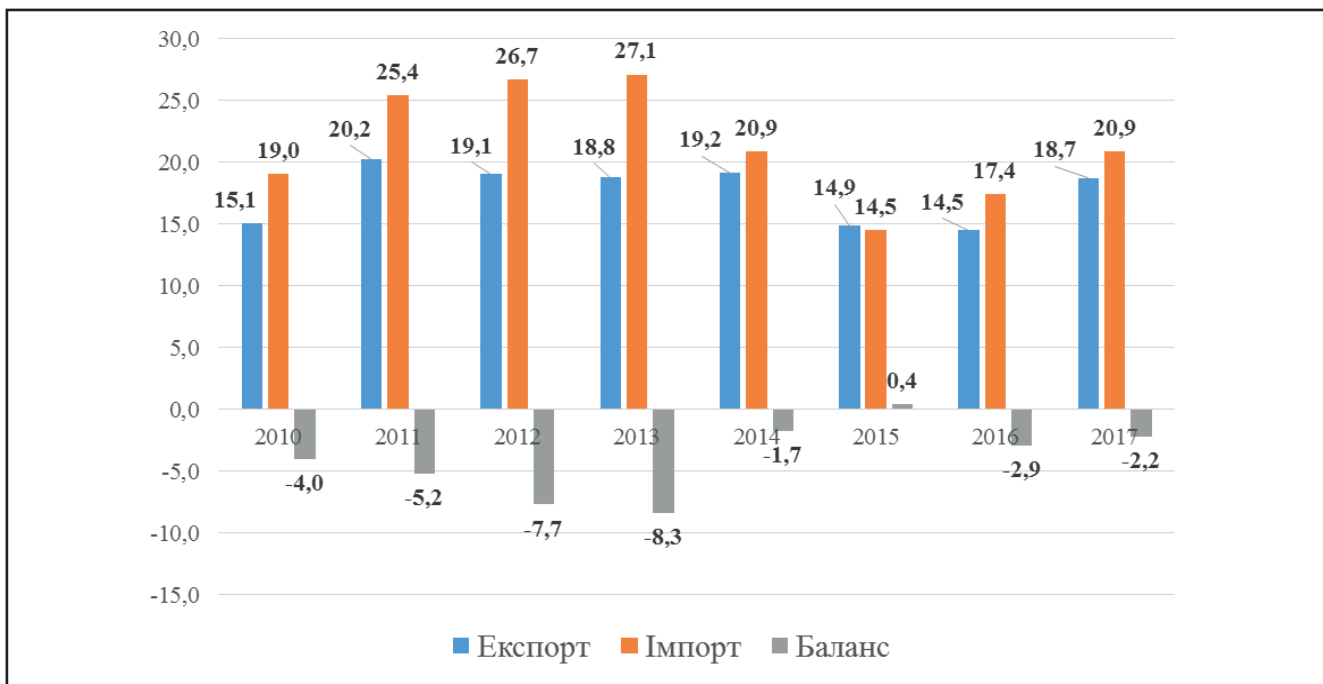
Рисунок 4. Основні складові стратегічного партнерства

Джерело: складено авторами

Рисунок 5. Динаміка частки українського зовнішньоторговельного обороту з країнами ЄС в загальному обсязі

Джерело: розраховано авторами за [14]

Рисунок 6. Динаміка зовнішньоторговельного балансу України із ЄС, (млрд дол. США)

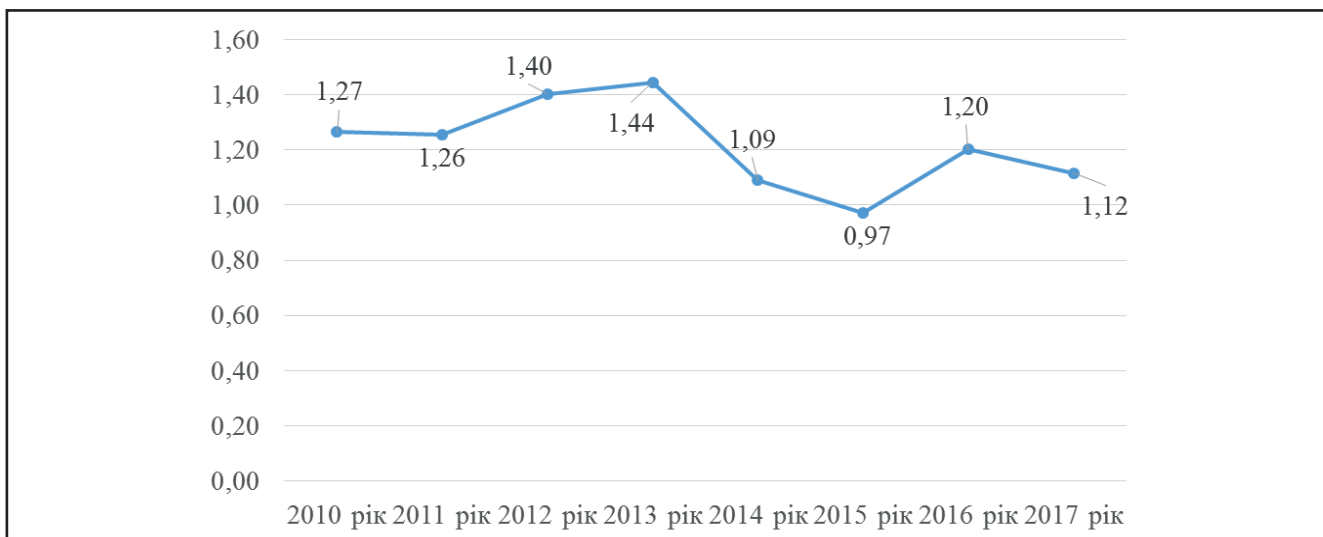
Джерело: складено авторами за даними [14]

V. Мінеральні продукти – 1453,3 млн дол. США;
 III. Жири та олії тваринного або рослинного походження – 1204,3 млн дол. США, на які припадає 84,1 % всього експорту, що зображено на рис. 8.

Дані, що представлені на рис. 8 свідчать про відсутність еквівалентного товарного обміну між Україною та країнами ЄС. Зокрема, майже 70% українського експорту в ЄС в 2016 році склали товари із низькою доданою вартістю – чорні метали та продукція сільського господарства. «Найбільші обсяги експорту до країн ЄС склали продукція агропромислового комплексу та харчо-

вої промисловості – 30,5% від загального обсягу експорту, чорні метали – 19,9%, електричні та механічні машини – 14,7%, мінеральні продукти – 10,8%» [14, с.5]. В той же час майже 80% імпорту з країн ЄС складають технологічні товари з високою доданою вартістю (транспортні засоби: літаки, автомобілі, судна, продукція хімічних галузей), тобто за структурним аналізом товарний обмін не є паритетним, що демонструє Україні ефективні вектори розвитку національної економіки.

З точки зору створення доданої вартості структуру експорту, що на рис. 8, можна назвати при-

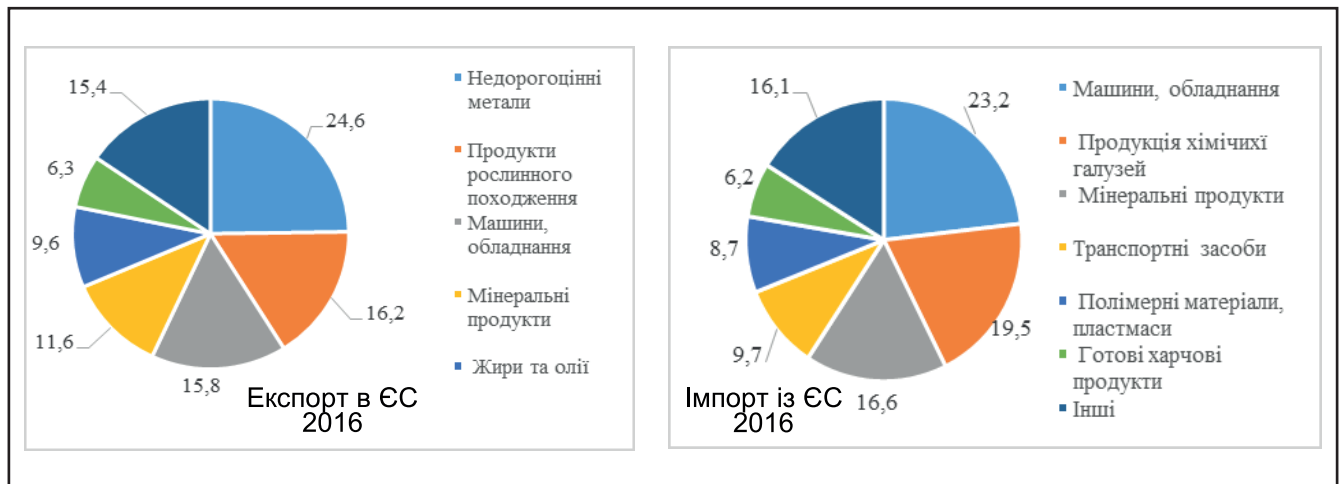
Рисунок 7. Динаміка коефіцієнту покриття імпорту експортом

Джерело: розраховано авторами за [14]

Таблиця 1. TOP-10 товарних позицій в експорті, імпорті України та ЄС в 2016 р.

Експорт	млн дол. США	Імпорт	млн дол. США
1	2	3	4
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	3092,7	XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3624,2
II. Продукти рослинного походження	2037,6	VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	3047,5
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	1978,8	V. Мінеральні продукти	2604,0
V. Мінеральні продукти	1453,3	XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1520,3
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	1204,3	VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1365,9
IX. Деревина і вироби з деревини	784,6	IV. Готові харчові продукти	971,5
IV. Готові харчові продукти	703,4	XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	877,5
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	565,2	XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	614,9
XX. Різні промислові товари	374,4	X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	599,1
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	354,2	II. Продукти рослинного походження	421,0

Джерело: складено за [14]

Рисунок 8. Товарна структура експорту/імпорту України в/з ЄС в 2016 р.

Джерело: розраховано авторами за [14]

мітивною – такою, що не стимулює національну економіку до економічного розвитку. Коефіцієнт технологічності (як питома вага високотехнологічної продукції у загальному обсягу) українського експорту складає 22%, а імпорту – 58,9%, що вище в 2,7 раз за аналогічний коефіцієнт експорту в Україну, що також свідчить про нееквівалентний торговий обмін.

Питання чи залишатися Україні аграрною країною в науковому середовищі сьогодні є дискусійним, що апіорі вже є помилковим. Сільське господарство потребує розвитку, але модернізованого, наукоємного, такого, що забезпе-

чить значне збільшення продуктивності праці та прибутковості. Разом з тим, аграрний сектор економіки не має бути акцентним у спеціалізації України. В 2016 році «серед товарів АПК та харчової промисловості найбільша частка експорту припадала на зернові культури – 31,0% від загального обсягу товарів АПК (у т.ч. кукурудза – 24,8%, пшениця – 4,7%), жири та олії тваринного або рослинного походження – 29,2% (олія соняшникова – 26,1%), насіння і плоди олійних рослин – 14,7% [14, с.5]. Це ж стосується і чорної металургії, питома вага якої в експорт країни разом із сільськогосподарською продукцією

складає майже половину. Відсутність паритетності у зовнішньоекономічному співробітництві України призводить де факто не тільки до економічної залежності від технологічно розвинутих країн світу, а й до небезпеки перетворення країни у сировинний та аграрний придаток світової економіки, що не забезпечить бажаного благополуччя суспільству. Ця думка послідовно, логічно та переконливо доводиться Еріком С. Райнертом: «Жодна країна ніколи не піднялась з бідності без інноваційної системи» та формується у стратегічну пораду для ефективного розвитку України: «Не відкривайтеся дуже широко для вільної торгівля поки не маєте міцної національної промислової основи. Симетрична економічна інтеграція – між рівними – добра для обох сторін. Асиметрична інтеграція має тенденцію робити бідних партнерів біднішими» [3, с. 10].

Корисний досвід Німеччини стосовно її індустріалізації протягом XVIII – початку XIX століть, деіндустріалізації після другої світової війни згідно з планом Г. Моргентау та потужної деіндустріалізації за планом Д. Маршалла стали незаперечним доказом необхідності технічного та технологічного розвитку країни для отримання потужного зростання продуктивності праці, прибутковості виробництва, збільшення заробітної плати, створення брендів, розширення споживчої здатності, подолання соціальних проблем, підвищення добробуту та збільшення багатства країни [там же, с. 201].

Рівень статусного паритету зовнішньоекономічного торговельного балансу ЄС та України може бути встановлено в результаті якісного аналізу використання брендингу в національній економіці країн.

Брендинг визначається як економічне явище, системоутворююча дія якого використовується з метою підвищення конкурентоспроможності різних об'єктів національної економіки, де бренд відіграє роль ефективного інструменту економічного розвитку, що здійснює встановлення зв'язку між об'єктом брендування та споживачами, забезпечує досягнення цілей власника завдяки задоволенню очікувань споживачів через механізм стійкого асоціативного сприйняття сукупності його цінностей [5, с. 17]. Невипадково саме бренд розглядається в контексті дослідження стратегічного партнерства як інтеграційний елемент еквівалентної співпраці ЄС та України, оскільки, з однієї сторони, брендинг є результатом ін-

дустріалізації країни, що забезпечує збільшення продуктивності праці, розширення асортименту продукції, її стабільну якість, високу доходність, підвищення купівельної спроможності населення, збільшення споживчого ринку; а, з іншої, динаміка розвитку його комерційних форм (брендів товарів та послуг) та некомерційних форм (територіальних брендів, в т. ч. національних брендів країн) ЄС демонструє значну ефективність та перспективність на світовому ринку.

Результатом досліджень умов збагачення країн світу став фундаментальний висновок Е.С. Райнерта, що розвинуті країни досягли високих економічних поточних результатів виключно за рахунок індустріалізації (модернізації), з одного боку, та завдяки впровадженню протекціоністської політики щодо власного виробництва, з іншого боку. Притримування такої політики Великою Британією у XVI столітті дозволило країні стати світовим флагманом індустріалізації, а через три століття стало умовою створення супердержави США [3]. Цілком логічно, що період індустріалізації країн ЄС збігається із першими кроками розбудови комерційних брендів. Дані, що представлені у табл. 2, демонструють лідируючі позиції США, поряд з якими країни ЄС займають друге місце (40%) у процесі розбудови світових брендів у XIX–XX століттях.

Зауважимо, що всі європейські бренди є високотехнологічними, тобто такими, що створюють велику додану вартість та стимулюють національне господарство до подальшого розвитку.

Активізація процесу брендингу в світі та ЄС продовжується і в XXI столітті, що підтверджується аналітичними даними компанії BrandFinance щодо географічної структури комерційних брендів на світовому ринку товарів та послуг, яка представлена на рис. 9.

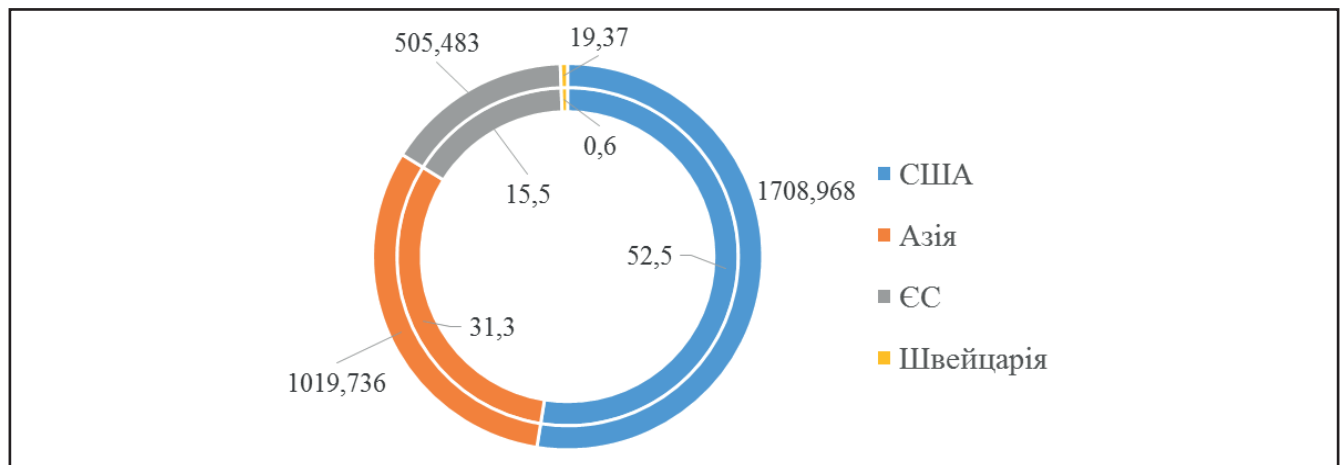
Представлені дані на рис. 9 демонструють сучасні лідерські позиції США, значну долю азійських брендів 31,3% (Китаю, Японії, Південної Кореї) та досить вагому частку комерційних брендів країн ЄС – 15,5% на світовому ринку товарів та послуг в 2018 році, що на нашу думку є помітним індикатором стратегічних дій для України.

Дані, що представлені у табл. 3, характеризують зміни у вартості комерційних брендів країн ЄС в 2018 році у порівнянні із 2017 роком та їх координати у рейтингу TOP – 100 брендів світу за версією BrandFinance.

Таблиця 2. Перелік перших світових брендів

Ім'я бренда	Країна	Рік реєстрації
Mitsubishi	Японія	1870
Nestlй	Швейцарія	1875
Johnson & Johnson	США	1886
Coca-Cola	США	1887
General electric	США	1892
Shell	Нідерланди	1900
Mercedes-Benz	Німеччина	1911
Volkswagen	Німеччина	1938
Motorola	Німеччина	1960
McDonald's	США	1962
Nike	США	1971
Apple	США	1977

Джерело: складено за [8, с. 25]

Рисунок 9. Географічна структура TOP-500 комерційних брендів світу у 2018 році, % та млрд дол. США

Джерело: розраховано авторами за [9]

Динаміка збільшення вартості національних брендів певних країн ЄС та України представлено у табл. 4.

Враховуючи, що площа 22 країн ЄС, що представлені у табл. 4, складає 5218,3 тис. км², населення (в 2010 році) – 552 млн осіб, а площа України – 603,6 тис. км², населення на 01.01.2017 року – 42,4 млн осіб, представимо розраховані відносні показники брендovanності територій цих країн та України, що зображено на рис. 10.

Розрахунки свідчать, що показник територіальної брендovanності в 22 країнах ЄС вищий ніж в Україні в 36 разів, а в розрахунку на одного громадянина – вище в 22 рази, що свідчить про ефективність брендингу як інструменту економічного розвитку національної економіки та необхідність його впровадження в нашої країни.

Необхідно зауважити, що процес розвитку розбудови та управління національними брен-

дами ЄС є цілеспрямованою політикою країни; разом з тим, в Україні зазначений процес має непослідовний, хаотичний характер (національний бренд фактично не створений, а його «просування» здійснюється; в 2013 році офіційно затверджений національний туристичний бренд; бренд-орієнтований розвиток як політика просування регіону, офіційно прийнята на 2017 рік тільки Львівським регіоном). Фактично здійснюється просування «історичного бренду» України, який залишився у спадок від колишнього Радянського Союзу. «Історичний бренд» тільки засвідчує про існування країни, але, на відмінність від реального національного бренду, не наділяє та не демонструє переваги країни світові, тобто «історичний бренд» є формальною, непрацюючою ознакою. Реальний національний бренд країни виступає потужним джерелом її доходів у різних формах.

Таблиця 3. Вартість комерційних брендів країн ЄС в 2018–2017 році

Місце у рейтингу 2018	Місце у рейтингу 2017	Назва бренду	Країна походження	Вартість бренду в 2018 році (млн дол. США)	Вартість бренду в 2017 році (млн дол. США)
15	20	Mercedes-Benz	Німеччина	43,93	35,544
17	16	BMW	Німеччина	41,79	39,335
22	18	T (Deutsche Telekom)	Німеччина	40,152	36,433
23	17	Shell	Нідерланди	39,423	36,783
28	40	Volkswagen	Німеччина	33,67	25,014
46	42	IKEA	Швеція	24,351	24,119
51	52	Orange	Франція	22,206	21,526
55	45	Siemens	Німеччина	21,956	23,088
58	65	Total	Франція	20,971	18,514
62	85	Allianz	Німеччина	20,229	15,197
66	64	BP	Велика Британія	19,61	18,857
70	69	Bosch	Німеччина	19,341	17,991
71	107	Porsche	Німеччина	19,055	12,396
72	63	H&M	Швеція	18,959	19,177
74	51	Vodafone	Велика Британія	18,744	21,831
76	57	HSBC	Велика Британія	18,305	20,688
82	90	Zara	Іспанія	17,453	14,399
84	98	EY	Велика Британія	17,13	13,357
85	86	SAP	Німеччина	17,057	15,158
94	81	Santander	Іспанія	16,2	15,929
97	106	Audi	Німеччина	14,951	12,546
ВСЬОГО:				505,483	457,882

Джерело: складено авторами за [9]

Брендинг національної економіки України має спиратися на розвиток високотехнологічних галузей народного господарства, переробну промисловість. Зауважимо, що жодного бренду не створено у добувній галузі. Бренди створюються з метою отримання надприбутків в галузях, у яких існують умови їх отримання. До таких умов, перш за все, відноситься можливість механізації, автоматизації виробничих процесів, що призводить до зниження постійних витрат на розширенні об'єму виробництва. Саме тому, Е. С. Райнерт наполягає на прискореному розвитку галузей обробної промисловості як головній умові реального збагачення країни [3]. Порівняємо галузеву структуру вартості комерційних брендів країн ЄС, що входять у рейтинг TOP-100 в 2018 році за версією BrandFinance, зі структурою вітчизняних брендів, що наведені у табл. 5.

Зауважимо, що жодного українського бренду в TOP-100 2018 року за версією BrandFinance не має. Галузева структура комерційних брендів ЄС та України також демонструє різницю між рівнем їх технологічності. Якщо 15,5% брендів ЄС створені в ІТ галузі та телекомунікації, 30,3%

– в автомобілебудуванні, 22,8% – фінансові, страхові, аудит– послуги, то більшість українських брендів – в послугах (61,1%) та харчовій промисловості (24,2%).

Таким чином, аналіз зовнішньоторговельного балансу ЄС та України (технологічний паритет) та розвиток брендування в них (статусна паритетність) доводить про відсутність еквівалентності в торговельно–економічному обміні, що перетворює економічну підпорядкованість України в небезпечний фактор політичної залежності. Вектор безпекової складової стратегічного партнерства схематично зображено на рис. 11.

Незначна зміна в політичній складовій співробітництва між ЄС та Україною призведе до диспаритету їх стратегічного партнерства (з А в А1), що вплине на еквівалентність інших складових (В – В1; С – С1; D – D1). Існує і зворотній вплив: економічні, науково–освітні, культурні події можуть спричинити зміни політичної складової та стати загрозою паритету безпекової складової стратегічного партнерства. Зауважимо, що складові уздовж осі координат розташовані від–

Таблиця 4. Динаміки вартості брендів окремих країн ЄС, України (млн дол. США)

Країни ЄС	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Німеччина	3100	3146	3903	4002	4357	4166	3882	4021
Великобританія	1944	1849	2189	2354	2833	3101	2942	3129
Італія	1730	1515	1104	1043	1289	1445	1521	2034
Франція	1634	1673	1963	1938	2076	2158	2339	2969
Іспанія	865	729	908	725	801	872	966	1410
Нідерланди	904	829	872	997	1026	1000	1121	1005
Швеція	471	666	752	802	814	810	742	703
Бельгія	397	369	380	420	452	500	532	548
Туреччина	312	373	487	668	761	668	474	570
Данія	268	248	366	369	394	410	408	453
Греція	230	135	73	48	61	59	57	80
Польща	229	269	472	497	602	566	516	571
Ірландія	217	130	137	185	250	287	344	427
Фінляндія	217	222	278	287	307	289	267	323
Румунія	107	112	158	121	127	141	165	175
Чехія	96	108	166	154	180	187	237	299
Словаччина	–	76	75	57	65	–	80	104
Болгарія	33	35	43	45	45	50	49	47
Словенія	29	33	50	47	56	53	53	63
Естонія	10	12	17	15	19	17	20	28
Латвія	–	24	28	27	33	35	37	34
Литва	24	26	41	35	44	50	46	48
Україна	65	68	124	126	80	44	56	68

Джерело: складено авторами за [9]

Таблиця 5. Галузева структура комерційних брендів TOP-100 країн ЄС (2018)

Країна	Одяг	Меблі	Телеком	Техніка	Ювелірні вироби	АЗС	Автомобіле-будування	Аудит	Страхов.	Банківські послуги
Німеччина	0	0	14,8	21,4	0	0,0	56,4	0	7,4	0
Великобританія	0	0	52,0	0	0	0,0	0,0	23,2	0,0	24,8
Швеція	43,8	56,2	0	0	0	0	0	0	0	0
Франція	0	0	0	0	0	0,0	0,0	0	0	100
Іспанія	0	00	0	0	51,9	0	0	0	0	48,1
Нідерланди	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0

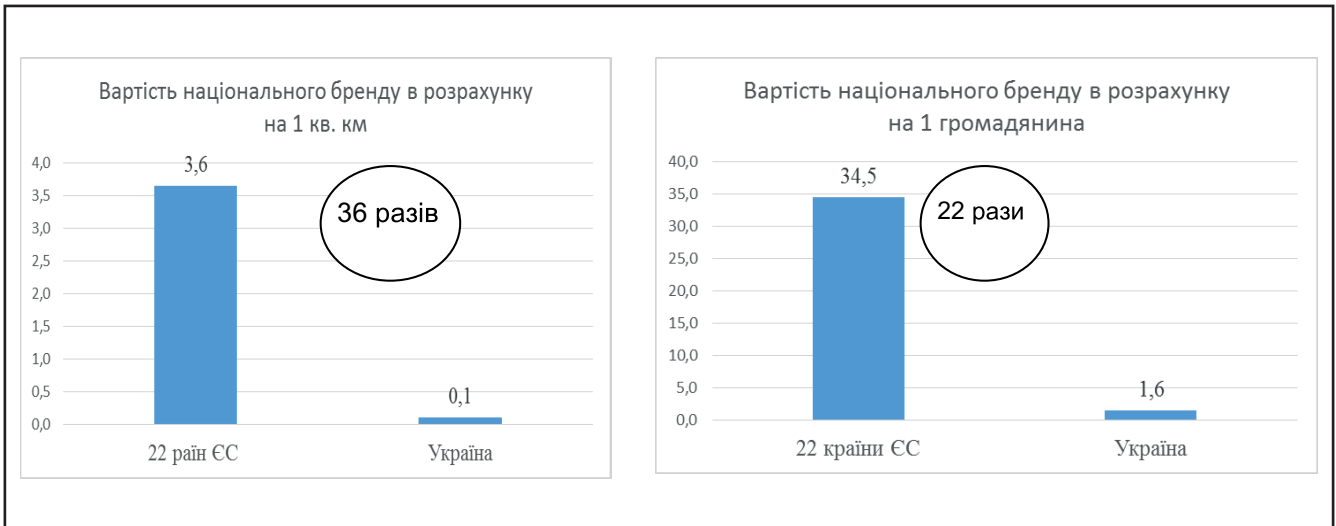
Джерело: складено авторами за [9]

повідно до сили впливу на безпеку стратегічного партнерства.

Відсутність паритетності в торговельно-економічному обміні підтверджує попередження науковців про серйозну загрозу для України, що «експортним продуктом країни стануть її люди..., а грошові перекази мігрантів будуть головним джерелом іноземної валюти» [3, с. 9]. Фактичні дані щодо міграційних процесів в Україні (2014–2018 рр.), що зображено на рис. 12, підтверджують прогнози.

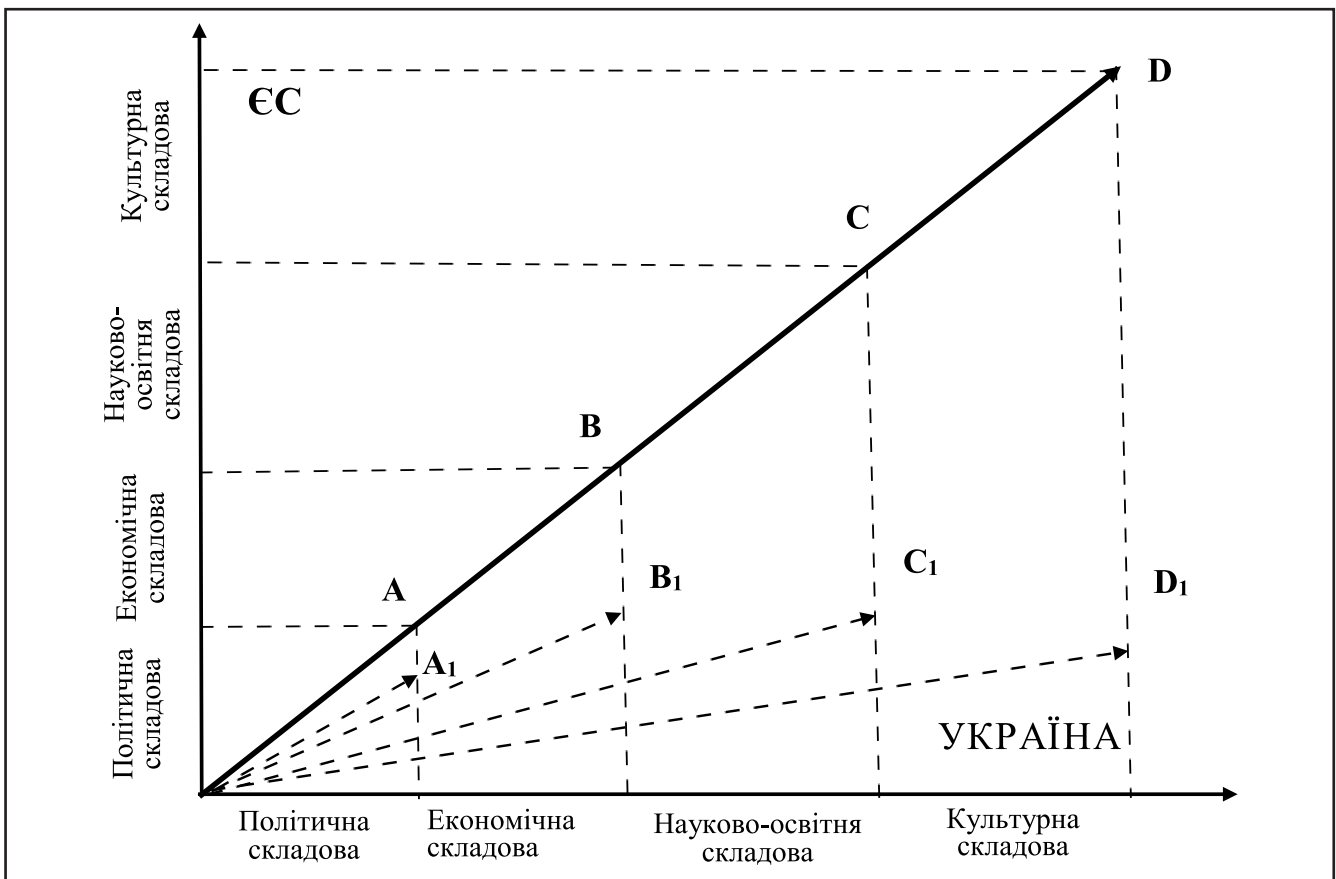
За даними Інституту народознавства НАНУ кількість офіційних трудових мігрантів в 2018 році складає більше 1,2 млн осіб, тоді як неофіційно – майже 4,5 млн заробітчан, які отримують за кордоном більше 6 % ВВП України, що відчутно впливає на курс гривні. 553,8 тис. українців працюють саме в країнах ЄС. За даними НБУ, за період 2013–2017 рр. обсяги приватних грошових переказів в Україну досягли 25,3 млрд дол. США; це грошові перекази українцям через

Рисунок 10. Відносні показники брендovanності 22 країн ЄС і України

Джерело: розраховано за авторською методикою

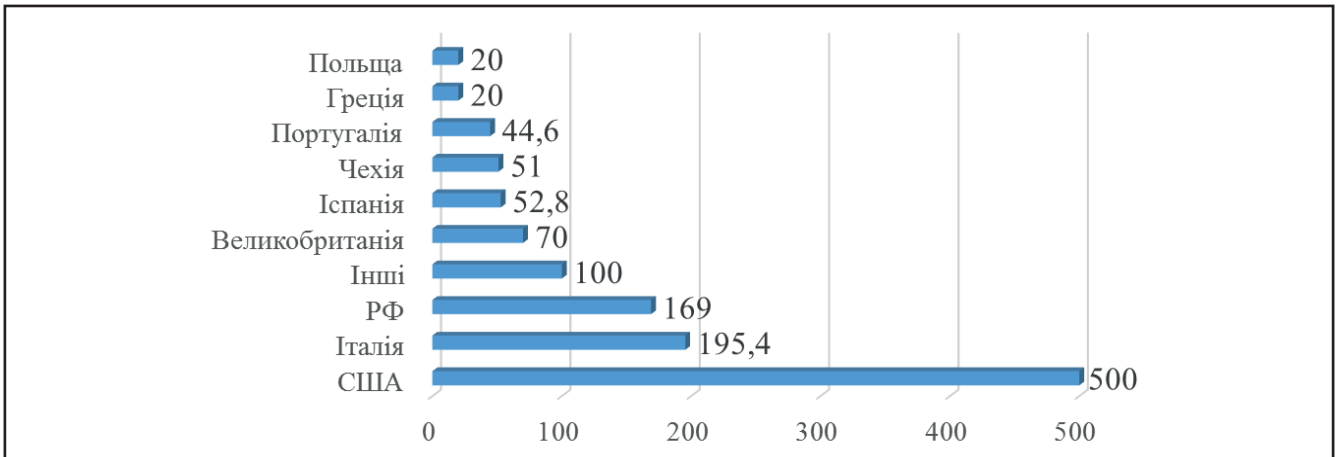
Рисунок 11. Схема формування вектора економічної безпеки стратегічного партнерства

Джерело: складено авторами

банківські та платіжні системи (це тільки частина від заробітчан). За даними Нацбанку найбільше грошових переказів в Україну в 2016 році здійснено з Росії – 977,6 млн дол. США, найбільший обсяг був зафіксований у 2013 році – 2,7 млрд дол. США. На другому місці США – 602 млн дол. США у 2016 році; найбільший обсяг переказів з

США зафіксований також у 2013 році – 642,5 млн дол. США.

Орієнтовні суми сплачених податків від приватних грошових переказів в Україну за період 2013–2016 рр. сягають 59 млрд грн. Економічні переваги цього процесу є досить відносними, адже, перш за все, негативно впливають на родинні зв'язки,

Рисунк 12. Географія української трудової міграції, тис. осіб

Джерело: складено авторами за даними інституту народознавства НАНУ

виховання дітей, а, головне, не впливають на перспективний економічний розвиток України, тому зростання грошових переказів трудових мігрантів демонструють не економічний прогрес, а економічний регрес, який Е.С. Райнерт справедливо називає «примітивізацією» економіки [3, с.9].

Економічна природа причини цієї проблеми полягає у політиці цілеспрямованої індустріалізації, яка забезпечує країні високу продуктивність праці, розвиток третього та четвертого секторів економіки, конкурентоспроможність окремих суб'єктів господарювання та національної економіки в цілому.

Економічна політика європейських інституцій побудована на ідеї збереження лідуєчих економічних позицій ЄС, отже їх рекомендації щодо економічного розвитку, відкритої торгівлі, структури національного господарства, економічної політики та стратегії розвитку необхідно аналізувати, сортувати та вибірково приймати до впровадження. Слушна порада з цього приводу від Е.С. Райнерта: «Не чиніть так, як кажуть вам чинити американці, а чиніть так, як чинили американці» [3, с. 59]. Індустріалізація має передувати відкритій економіці для створення технологічної паритетності відкритої торгівлі із високотехнологічними державами. Розвиток наукоємних галузей, що спирається на міжнародний розподіл праці та передбачає інтеграцію країни у міжнародні виробничі мережі, забезпечить підвищення конкурентоспроможності національної економіки та її ефективність.

Висновки

Паритетність економічної складової стратегічного партнерства України та ЄС може бути за-

безпечена еквівалентним технологічним та статусним зовнішньо-торговельним балансом; партнерським обміном науковими досягненнями, спільно розробленими науковими та освітніми програмами в контексті науково-освітньої складової; розвитком туризму, спільних спортивних та культурних заходів в рамках культурної складової. Враховуючи історичну необхідність України в сильному стратегічному геополітичному партнері – ЄС, національна економіка потребує піднесення її технічного та технологічного рівня до рівня стратегічного партнера, що забезпечить її конкурентоспроможність на світовому ринку товарів та послуг, економічну, політичну незалежність та безпеку країни.

Список використаних джерел

1. Гончар Б. М., Козицький М. Ю. Всесвітня історія: навчальний посібник / Б. М. Гончар, М. Ю. Козицький, В.М. Мордвінцев, А.Г. Слюсаренко, 2001. – К.: Знання. – с.359
2. Парахонський Б. Стратегічне партнерство України. Аналітична записка Національного інституту сучасних досліджень / Б. Парахонський, Г. Яворська [Електронне джерело]. – Доступ до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/600/>
3. Райнерт Е. С. Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними / Е. С. Райнерт. – К: Темпора, 2014. – 444 с.
4. Ржевська Н. Стратегічне партнерство Україна–США: становлення та прогноз / Ніна Ржевська // Політичний менеджмент, – 2013. – № 1–2. – С. 226–233
5. Студінська Г.Я. Бренд у національній економіці України : [моногр.] / Г.Я. Студінська. – К. : ДНДІМЕ, 2016. – 345 с.

6. Студінський В.А. Екологічний аспект соціально-економічної безпеки України в умовах війни (2014–2017 рр.) / В.А. Студінський // Сучасні механізми забезпечення соціально-економічної безпеки на макро- та макrorівнях : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2017. – С. 106–108

7. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика і безпека України. Людина – Суспільство – Держава – Міжнародні структури : Монографія / За ред. С. І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2004. – 352 с.

8. Элвуд Ян. 100 приемов эффективного брендинга / Ян Элвуд. – СПб.: П, 2002. – 367 с.

9. Офіційний сайт компанії BrandFinance [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.brandfinance.com/

10. Офіційний сайт компанії MPP consulting. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mppconsulting.com.ua/ukrbrand/ukrbrand2014>

11. Офіційний сайт Держстатистики. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukrstat.org>

12. Офіційний сайт WorldCity, Inc. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ustradenumbers.com/>

13. Офіційний сайт Tradingeconomics. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/ukraine/imports/united-state>

14. Cooperation between Ukraine and EU countries: statistical yearbook in 2016. Державна служба статистики України. – Київ, 2017. – с.186

15. Khodzhaian A. Strategic partnership as a form of innerstate cooperation (Стратегічне партнерство як форма міждержавного співробітництва) / А.О. Ходжаян // Науковий вісник Полісся Чернігівського національного технологічного університету. – 2017. – № 3 (11). Ч.1.– С. 48–53

16. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

17. Указ Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11.06.1998 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/615/98>

References

1. Honchar B. M., Kozyts'kyu M. YU. Vsesvitnya istoriya: navchal'nyu posibnyk / B. M. Honchar, M. YU. Kozyts'kyu, V.M. Mordvintsev, A.H. Slyusarenko, 2001. – К.: Znannya. – с.359

2. Parakhons'kyu B. Stratehichne partnerstvo Ukrayiny. Analychna zapyska Natsional'noho instytutu suchasnykh doslidzhen' / B. Parakhons'kyu, H. Yavors'ka

[Elektronne dzherele]. – Dostup do resursu: <http://www.niss.gov.ua/articles/600/>

3. Raynert E. S. Yak bahati krayiny zabahatily... i chomu bidni krayiny lyshayut'sya bidnyamy / E. S. Raynert. – K: Tempora, 2014. – 444 s.

4. Rzhevs'ka N. Stratehichne partnerstvo Ukrayina–SSHA: stanovlennya ta prohnoz / Nina Rzhevs'ka // Politychnyy menedzhment, – 2013. – № 1–2. – S. 226–233

5. Studins'ka H.YA. Brend u natsional'niy ekonomitsi Ukrayiny : [monohr.] / H.YA. Studins'ka. – K. : DNDIIME, 2016. – 345 s.

6. Studins'kyu V.A. Ekolohichnyy aspekt sotsial'no-ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny v umovakh viyny (2014–2017 rr.) / V.A. Studins'kyu // Suchasni mekhanizmy zabezpechennya sotsial'no-ekonomichnoyi bezpeky na makro- ta makrorivnyakh : materialy I Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. – Dnipro: Universytet mytnoyi spravy ta finansiv, 2017. – S. 106–108

7. Chekalenko L. D. Zovnishnya polityka i bezpeka Ukrayiny. Lyudyna – Suspil'stvo – Derzhava – Mizhnarodni struktury : Monohrafiya / Za red. S. I. Pyrozhkova. – K. : NIPMB, 2004. – 352 s.

8. Элвуд Ян. 100 приемов эффективного брендинга / Ян Элвуд. – СПб.: П, 2002. – 367 с.

9. Офіційний сайт компанії BrandFinance [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.brandfinance.com/

10. Офіційний сайт компанії MPP consulting. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mppconsulting.com.ua/ukrbrand/ukrbrand2014>

11. Офіційний сайт Держстатистики. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukrstat.org>

12. Офіційний сайт WorldCity, Inc. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ustradenumbers.com/>

13. Офіційний сайт Tradingeconomics. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/ukraine/imports/united-state>

14. Cooperation between Ukraine and EU countries: statistical yearbook in 2016. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. – Kyiv, 2017. – s.186

15. Khodzhaian A. Strategic partnership as a form of innerstate cooperation (Stratehichne partnerstvo yak forma mizhderzhavnoho spivrobotnytstva) / A.O. Khodzhaian // Naukovyy visnyk Polissya Chernihivskoho natsional'noho tekhnolohichnoho universytetu. – 2017. – № 3 (11). CH.1.– S. 48–53

16. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

17. Указ Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від

11.06.1998 roku [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/615/98>

Дані про автора

Студінська Галина Яківна,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Київський національний торговельно-економічний університет, д.е.н.

вул. Кіото, 19, м. Київ–ДСП, 02000, Україна

e-mail: Studinska.galina@gmail.com

Студінський Володимир Аркадійович,

професор кафедри економічної теорії, Київський національний економічний університет імені В.Гетьмана, д.е.н., професор

просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна

e-mail: studzinskiw@bigmir.net

Данные об авторе

Студинская Галина Яковлевна,

доцент кафедры международных экономических отношений, Киевский национальный торговельно-экономический университет, д.э.н.

ул. Киото, 19, г. Киев–ДСП, 02000, Украина

e-mail: Studinska.galina@gmail.com

Студинский Владимир Аркадьевич,

профессор кафедры экономической теории, Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана, д.э.н., профессор

просп. Победы, 54/1, Киев, 03057, Украина

e-mail: studzinskiw@bigmir.net

Data about the author

Galina Studina,

Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Kyiv National University of Trade and Economics, Doctor of Economic Sciences

street Kyoto, 19, Kyiv, Ukraine

e-mail: Studinska.galina@gmail.com

Volodymyr Studinsky,

Professor of the Department of Economic Theory, Kiev National Economic University named after V. Hetyman, Doctor of Economics, Professor

Prospekt Peremogy, 54/1, Kyiv, 03057, Ukraine

e-mail: studzinskiw@bigmir.net

УДК 336.143–048.74(477)

DOI: 10.5281/zenodo.1445366

БАТАЖОК С.Г.

Бюджетно-фінансова децентралізація як фактор зміцнення місцевого самоврядування в Україні

Предмет дослідження – вплив бюджетно-фінансової децентралізації на фінансову спроможність місцевих бюджетів.

Метою написання *статті* є аналіз проблемних аспектів практичного реформування місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади та пошук шляхів удосконалення формування фінансової незалежності об'єднаних територіальних громад.

Методологія проведення роботи – положення теорії фіскального федералізму, що відображає складні схеми взаємовідносин між бюджетами різних рівнів, концепція бюджетної децентралізації. Балансування фінансових ресурсів на рівні органів місцевого самоврядування для фінансування ними делегованих повноважень. Розроблено пропозиції зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.

Результати роботи – обґрунтовано необхідність започаткування нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, що передбачає процес розподілу функцій, прав, фінансових ресурсів та узгодженості між центральним і місцевими рівнями органів влади та управління. Проаналізовано зміни у формуванні доходів місцевих бюджетів. Проведено оцінку рівня бюджетної децентралізації. Запропоновано практичні рекомендації щодо розв'язання проблемних питань.

Висновки – бюджетна децентралізація має сприяти підвищенню фінансової спроможності місцевих бюджетів, зацікавленості органів місцевого самоврядування щодо розширення податкової бази, підвищенню відповідальності на місцях за регіональний розвиток, що потребує внесення змін до бюджетного законодавства щодо розподілу загальнодержавних податків між ланками бюджетної системи. Одним із шляхів фінансового забезпечення місцевих органів влади є визначення нового

механізму перерозподілу отриманого в регіонах ПДВ. Цей податок має перебувати у спільному використанні органів різних рівнів, що значно вплине на підвищення доходів місцевих бюджетів.

Ключові слова: децентралізація; територіальні громади; міжбюджетні відносини; доходи місцевих бюджетів; фінансова спроможність; органи місцевого самоврядування.

БАТАЖОК С.Г.

Бюджетно–финансовая децентрализация как фактор укрепления местного самоуправления в Украине

Предмет исследования – влияние бюджетно–финансовой децентрализации на финансовую состоятельность местных бюджетов.

Целью написания **статьи** является анализ проблемных аспектов практического реформирования местного самоуправления на основе децентрализации власти и поиск путей совершенствования формирования финансовой независимости объединенных территориальных общин.

Методология проведения работы – положения теории фискального федерализма, отражающие сложные схемы взаимоотношений между бюджетами разных уровней, концепция бюджетной децентрализации. Балансирование финансовых ресурсов на уровне органов местного самоуправления для финансирования ими делегированных полномочий. Разработаны предложения укрепления финансовой независимости органов местного самоуправления.

Результаты работы – обоснована необходимость начала новой модели финансового обеспечения местных бюджетов и межбюджетных отношений, что предполагает процесс распределения функций, прав, финансовых ресурсов и согласованности между центральным и местными уровнями органов власти и управления. Проанализированы изменения в формировании доходов местных бюджетов. Проведена оценка уровня бюджетной децентрализации. Предложены практические рекомендации по решению проблемных вопросов.

Выводы – бюджетная децентрализация должна способствовать повышению финансовой возможности местных бюджетов, заинтересованности органов местного самоуправления по расширению налоговой базы, повышению ответственности на местах за региональное развитие, что требует внесения изменений в бюджетное законодательство относительно распределения общегосударственных налогов между звеньями бюджетной системы. Одним из путей финансового обеспечения местных органов власти является определение нового механизма перераспределения полученного в регионах НДС. Этот налог должен находиться в совместном использовании органов разных уровней, значительно повлияет на повышение доходов местных бюджетов.

Ключевые слова: децентрализация; территориальные общины; межбюджетные отношения; доходы местных бюджетов; финансовая состоятельность; органы местного самоуправления.

BATAZHOK S.G.

Budget–financial decentralization as a factor of strengthening local self government in Ukraine

The subject of the study is the impact of fiscal decentralization on the financial capacity of local budgets.

The purpose of the article is to analyze the problematic aspects of practical reformation of local self–government on the principles of decentralization of power and the search for ways to improve the formation of the financial independence of the united territorial communities.

Methodology of work – the position of the theory of fiscal federalism, which reflects the complex schemes of relations between budgets of different levels, the concept of fiscal decentralization. Balancing financial resources at the level of local self–government bodies to finance their delegated authority. Proposals for strengthening the financial independence of local self–government bodies are developed.

The results of the work – grounded the necessity of launching a new model of financial provision of local budgets and intergovernmental fiscal relations, which envisages the process of distribution of

functions, rights, financial resources and coherence between central and local levels of government and administration. Changes in the formation of local budget revenues are analyzed. An estimation of the level of budget decentralization is conducted. Practical recommendations for solution of problem issues are offered.

Conclusions – Budget decentralization should contribute to increasing the financial capacity of local budgets, local self-government's interest in expanding the tax base, and raising local responsibility for regional development, which requires changes to the budget legislation on the distribution of national taxes between the linkages of the budget system. One of the ways of providing financial support to local authorities is to define a new mechanism for redistribution of VAT received in the regions. This tax should be in the joint use of different levels of government, which will significantly affect the increase of local budget revenues.

Keywords: decentralization; territorial communities; inter-budgetary relations; local budget revenues; financial viability; local self-government bodies.

Постановка проблеми. Децентралізація системи державного управління в Україні є однією з найактуальніших завдань. Децентралізація є однією з форм розвитку демократії, що дозволяє створити фундамент незалежності та життєздатності органам місцевої влади, надає можливість участі місцевої влади у розвитку ввіреній території, сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами населення регіону.

Реорганізація бюджетного устрою не обмежується вдосконаленням взаємовідносин між рівнями бюджетної системи, так як цього недостатньо для реальної децентралізації прийняття рішень в питаннях складання і виконання самостійних місцевих бюджетів. Основним напрямом досліджень має стати розмежування фінансових потоків між державою і самоврядуванням, яке ґрунтується на розподілі повноважень, функцій та відповідальності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питаннями реформування місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади займаються вітчизняні науковці та практики: Й. Бескид, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Когут, І. Луніна, В. Опарін, Ц. Огонь, О. Сунцова, В. Федосов, С. Юрій та ін. Виняткова значущість проблем бюджетної самостійності регіонів, потребує подальшого вивчення, розробки та практичної реалізації інструментів підвищення фінансової спроможності.

Метою статті є оцінка рівня бюджетно-фінансової децентралізації в Україні на сучасному етапі та пошук шляхів подальшого зміцнення фінансової спроможності громад і регіонів.

Виклад основного матеріалу. Бюджетно-фінансова децентралізація передбачає процес розподілу функцій, прав, фінансових ресурсів та узго-

дженості між центральним і місцевими рівнями органів влади та управління в результаті чого відбувається підвищення результативності в управлінні бюджетними коштами. Децентралізація зміцнює спроможність територіальних громад та якісно підвищує їх соціально-економічний розвиток.

Основним завданням бюджетно-фінансової децентралізації є створення багаторівневих бюджетних систем, що дає можливість забезпечувати населення якісними місцевими суспільними благами та послугами.

У процесі децентралізації здійснюється перерозподіл прав та обов'язків між органами влади. При горизонтальній децентралізації відбувається перерозподіл повноважень між органами влади одного рівня, а при вертикальній децентралізації між центральною та місцевою владою.

Горизонтальна децентралізація покликана усунути розбіжності в рівнях бюджетної забезпеченості з огляду на бюджети місцевого самоврядування. Основний її зміст полягає у фінансовому вирівнюванні бюджетів за територіальним критерієм. Причому горизонтальне вирівнювання здійснюється лише в межах бюджетів територіальних громад.

Вертикальна децентралізація має на меті забезпечити необхідними дохідними джерелами бюджету різних рівнів відповідно до діючого порядку розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування. Вирішення цього завдання досягається шляхом розмежування видатків між бюджетами і надання їм доходів, достатніх для фінансування визначених видатків.

Основним завданням фінансової децентралізації є подолання горизонтальних і вертикальних фіскальних дисбалансів.

Горизонтальний фіскальний дисбаланс – це невідповідність між обсягами фінансових ресурсів однієї або кількох територіальних одиниць одного рівня обсягу завдань, котрі на них покладаються і що забезпечуються іншими територіальними одиницями цього рівня. Горизонтальний фіскальний дисбаланс виникає тоді, коли одна або кілька територій того ж рівня не мають достатніх фінансових ресурсів для надання державних і громадських послуг в обсягах, що надаються іншими територіями відповідно до певних стандартів.

Ці дисбаланси можуть виникати й тому, що деякі території мають більші потреби, ніж інші. Ще однією причиною горизонтальних дисбалансів може бути більш висока вартість державних і громадських послуг у межах одних територій порівняно з іншими.

Головним інструментом горизонтального вирівнювання є спеціальні фонди вирівнювання. Кошти цих фондів у формі універсальних трансфертів розподіляються між місцевими бюджетами згідно з певними критеріями потреб у коштах цих бюджетів.

Область, а в перспективі й кожна територіальна громада, що відповідає критеріям території, яка потребує або особливо потребує підтримки, може отримати трансферт із такого фонду.

Під вертикальними фіскальними дисбалансами розуміють невідповідність між обсягами фінансових ресурсів того чи іншого рівня влади, регіонального або місцевого, і обсягами завдань та обов'язків, які на нього покладаються в процесі розподілу компетенції між центральною і місцевою владою. Вертикальний фіскальний дисбаланс означає недостатність фінансових ресурсів і певного рівня влади для забезпечення громадських і державних послуг у межах його завдань.

Вертикальні фіскальні дисбаланси можна усунути кількома шляхами: центральна влада або влада вищого територіального рівня може взяти частину обов'язків із надання державних і громадських послуг і тим самим зменшити коло обов'язків того рівня влади, в якого виник вертикальний фіскальний дисбаланс; запровадження тим рівнем влади, який має вертикальний фіскальний дисбаланс, додаткових податків; передача центральною владою частини своїх податків територіальному рівню влади, що має такий дисбаланс; надання центральною владою грантів, субсидій та інших трансфертів. Конкретний вибір

шляху усунення вертикальних фіскальних дисбалансів визначається бюджетною політикою.

В Україні бюджетно-фінансова децентралізація розпочалася в 2015р. шляхом надання територіальним громадам певних бюджетних прав і сталих джерел доходів для її впровадження. Зацікавленням територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом з відповідним матеріальним забезпеченням на рівні міст обласного значення. Запровадженням правових норм у підвищенні фінансової та економічної спроможності органів місцевого самоврядування.

У 2015р. було засновано 159 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), що об'єднали 793 територіальні громади. З 1 січня 2016р. вони перейшли на прямі бюджетні розрахунки з Державним казначейством, що позитивно вплинуло на їх економічний розвиток.

В 2017р. в Україні створено 524 ОТГ, до яких увійшло 2525 територіальних громад або 22,5% від їх загальної кількості, а їх площа становить – 17,7%, від загальної площі території України [4].

Для створення та модернізації інфраструктури об'єднаних територіальних громад у 2016р. була виділена з державного бюджету субвенція в розмірі 945,6 млн. грн. Міжбюджетний трансферт призначався на нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт об'єктів інфраструктури комунальної форми власності. Субвенція розподілялася між об'єднаними громадами відповідно до їхньої площі і чисельності сільського населення. Територіальні громади, які об'єднали найбільше сільського населення або сільської території, отримали найбільший розмір субвенції. Лиманська територіальна громада в Донецькій області, яка є найбільшою громадою в Україні та об'єднала 22 тис. сільського населення і 25 тис. міського населення отримала 27 млн. грн. субвенції. Шляхи фінансової підтримки спрямовані на прискорення процесів об'єднання громад [2].

Значною проблемою на сьогоднішній день є те, що переважна більшість ОТГ не відповідають затвердженому перспективному плану формування територій громад областей. Така тенденція стосується кожної з областей. Процес внесення змін до перспективного плану є досить складним і найчастіше гальмується на етапі схвалення цих змін обласними радами на місцях. Це означає, що за відсутності механізму визнання їх спро-

можними такі громади можуть не вийти на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом України, не отримати кошти на виконання делегованих повноважень з утримання установ освіти та охорони здоров'я і не отримати фінансової підтримки у вигляді субвенції на формування інфраструктури. Залишення без фінансової підтримки таких громад може суттєво ускладнити впровадження реформи децентралізації [6].

Разом з тим, зберігається значна неоднаковість між областями у проведенні адміністративно-територіальної реформи. Найбільше об'єднано територіальних громад у Тернопільській, Дніпропетровській, Житомирській, Хмельницькій, Львівській, Вінницькій та Запорізькій областях. Водночас окремі регіони суттєво відстають у процесі формування ОТГ, серед них Київська, Харківська та Закарпатська області. Відмінність між областями за кількістю створення об'єднаних територіальних громад зумовлена протилежним ставленням органів місцевого самоврядування до уведення реформи децентралізації.

Необхідність досягнення фінансової стабілізації в Україні ставить нові завдання у сфері міжбюджетних відносин, оптимізація і впорядкування яких мають сприяти вирішенню багатьох фінансових, економічних, політичних проблем у державі. Нові підходи у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів створили можливості для об'єктивного і неупередженого вирівнювання бюджетної забезпеченості територій. Бюджетним кодексом України з 2015 року визначено нові види міжбюджетних трансфертів: базова дотація, реверсна дотація з місцевих бюджетів державному бюджету, стабілізаційна дотація, освітня субвенція, субвенція на підготовку робітничих кадрів, медична субвенція, субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм. Змінено систему балансування доходів і видатків місцевих бюджетів принципово новою системою вирівнювання податкоспроможності територій.

Регулювання міжбюджетних відносин, зокрема способи збалансування доходів і видатків бюджетів значною мірою залежать від того, яким чином розмежовані доходи між рівнями бюджетної системи. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності здійснюється окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств (обласні бюджети) та податку на доходи фізичних осіб (обласні бюджети, бюджети міст обласного

значення і районів, бюджети об'єднаних територіальних громад). При здійсненні механізму вирівнювання враховується значення індексу податкоспроможності відповідного бюджету (обсяг надходжень відповідного податку на одного жителя до середнього значення по Україні). Якщо значення індексу менше 0,9 – надається базова дотація відповідному бюджету в обсязі 80 % до 0,9; більше 1,1 – передається реверсна дотація з відповідного бюджету в обсязі 50 % понад 1,1 (спрямовується для надання базової дотації) [1].

Індекси податкоспроможності слід розраховувати лише на базі постійних джерел бюджетних доходів. Фактичні обсяги надходжень можуть значно коливатися, що залежить від змін у податковому законодавстві і призводять до перегляду ставок податків, об'єктів оподаткування, складу податкових пільг, створення вільних економічних зон. Визначальними внутрішніми чинниками, що впливають на обсяги фактичних надходжень є результативність роботи фіскальних органів.

Позитивним наслідком реформи міжбюджетних відносин є самостійне формування місцевих бюджетів та незалежне від термінів прийняття державного бюджету затвердження місцевих бюджетів (до 25 грудня року, що передуює плановому). Відмінено індикативне планування Міністерством фінансів України (МФУ) показників місцевих бюджетів та доведення їх до місцевих бюджетів.

Вихідною умовою організації міжбюджетних відносин є розмежування доходів і видатків кожного бюджету на основі поділу повноважень між рівнями влади, яке має здійснюватися таким чином, щоб забезпечити відповідність між видатками покладеними на кожний бюджет і необхідними для їх фінансування дохідними джерелами. У зв'язку з цим особливого значення набуває вирішення питання подальшого зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, яка є фінансовою основою місцевого самоврядування.

Відбулися зміни у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів у бік збільшення ресурсу місцевих бюджетів, децентралізації бюджетних коштів і передачі частини доходів державного бюджету до місцевих бюджетів:

Встановлено єдині нормативи відрахувань загальнодержавних податків за кожною ланкою бюджету: податок на доходи фізичних осіб (60 % бюджети міст обласного значення, району, об'єднаної громади; 15 % обласні бюджети; 25 %

держаний бюджет); податок на прибуток підприємств приватного сектору економіки (10 % обласні бюджети).

Розширено перелік джерел доходів загального фонду:

- з Державного бюджету: 100 % плати за надання адміністративних послуг, 100 % державного мита, 10 % податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки;

- нові платежі: збір з роздрібного продажу підакцизних товарів за ставкою 5% вартості реалізованого товару;

- реформування податку на майно, збільшення кількості майнових податків (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортний податок; плата за землю);

- передача з бюджету розвитку єдиного податку, податку на майно (оподаткування комерційної нерухомості та автомобілів із великим об'ємом двигуна), передача зі спеціального фонду екологічного податку (крім радіоактивних відходів) з одночасним збільшенням нормативу зарахування до 80%;

- зарахування частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального (13,44%) до бюджетів місцевого самоврядування та передбачено щоденний розподіл між ними;

- зарахування 3% рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату до бюджетів міст обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад за місцезнаходженням відповідних природних ресурсів.

Спрощено процедури надання місцевих гарантій та здійснення місцевих запозичень від міжнародних фінансових організацій шляхом запровадження принципу «мовчазної згоди» при погодженні таких операцій з МФУ.

Надано право здійснювати місцеві зовнішні запозичення усім містам обласного значення.

В установах банків державного сектору можуть обслуговуватися кошти бюджету розвитку місцевих бюджетів та власні надходження бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів.

Практичне втілення бюджетної децентралізації, означає, що органи місцевого самоврядування набувають більшої відповідальності та в їх розпорядження надходить більше фінансових ресурсів. Таким чином, бюджетна децентралізація має прямий вплив на рівень фінансової автоно-

мії, а відтак, фінансової незалежності і самостійності органів місцевого самоврядування.

Впровадження децентралізації значно покращило фінансову самостійність об'єднаних територіальних громад. Доходи до місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад збільшилися вдвічі, що становить 3,9 млрд. грн., з них обсяги власних доходів збільшилися 34%. Середній показник надходжень на одного мешканця громади також зріс практично удвічі з 640грн. до 1256грн. Фінансове зміцнення громад впливає і на розвиток регіонів у цілому. В 2017р. відбулося збільшення надходжень по єдиному податку на 63,0%, по податку на доходи фізичних осіб на 52,8%, акцизному податку з роздрібною торгівлі на 41,3% [2]. Збільшення надходжень до бюджетів місцевого самоврядування створює сприятливі умови органам місцевої влади для належного функціонування закладів бюджетної сфери та самостійного вирішення актуальних питань.

Крім підтримки, яка надається громадам через державну субвенцію та ДФРР, у них є можливість залучати на реалізацію інфраструктурних проектів кошти міжнародної фінансової підтримки. Проте отримання фінансової допомоги зобов'язує до розробки якісних проектів та активної позиції органів місцевого самоврядування (ОМС).

Водночас, існує низка не вирішених проблем, що формують ризики для успішної подальшої реалізації фінансової децентралізації. Окремі ОТГ утворюються з метою збільшення прав та фінансових ресурсів, але за обмеженістю економічних ресурсів та відсутності відповідної інфраструктури не можуть надати своїм жителям належні якісні послуги, активізувати економічні процеси. Відсутність кваліфікованих кадрів в органах місцевого самоврядування призводить до неефективного використання фінансових надходжень на розвиток територіальних громад.

Для об'єктивної оцінки того, чи стали ці дії кроками для досягнення фінансової самостійності та незалежності ОМС, розглянемо показники бюджетної децентралізації в Україні в табл. 1.

До показників бюджетної децентралізації належать:

- 1) коефіцієнт децентралізації видатків – частка місцевих бюджетів у видатках Зведеного бюджету, %;

- 2) модифікований коефіцієнт децентралізації видатків – частка місцевих бюджетів у видатках Зведеного бюджету (без видатків на оборону), %;

3) коефіцієнт децентралізації доходів – частка власних доходів місцевих бюджетів (тобто доходів без урахування трансфертів) у доходах Зведеного бюджету, %;

4) коефіцієнт децентралізації податкових доходів – частка місцевих бюджетів у податкових надходженнях Зведеного бюджету, %;

5) коефіцієнт фінансової залежності – частка субвенцій з Державного бюджету України у доходах місцевих бюджетів, % [2].

Коефіцієнт децентралізації видатків зменшився до 41,2% у 2015р. та 41,9% у 2016р. Модифікований коефіцієнт децентралізації видатків – відповідно до 44,6% та 45,1%. З 2015р. додатково були передані об'єкти та заходи у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту на фінансування з місцевих бюджетів.

Незважаючи на збільшення ресурсу місцевих бюджетів, децентралізації бюджетних коштів і передачі частини доходів державного бюджету до місцевих бюджетів, коефіцієнт децентралізації податкових надходжень у 2015р. становив 19,3% та у 2016р. 22,6%, тоді як у середньому за 2012–2014 рр. – 24,5%.

Слід також зазначити, що частка трансфертів, які передаються з державного бюджету місцевим бюджетам зменшилася за останні п'ять років лише на 1,8% і складає 53,4%. Це вказує на подальшу централізацію бюджетних коштів та їх перерозподіл через державний бюджет.

Місцеві органи влади проголошено самостійними при формуванні своїх бюджетів, однак у структурі їх видатків значну частину (близько 60%) становлять видатки на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення населення, що фінансуються за рахунок субвенцій, тобто фактично визначаються рішенням центральних органів влади. Висока частка субвенцій у місцевих бюджетах свідчить про те, що розподіл видатків між державним і місцевими бюджетами потребує перегляду [2].

Необхідно звернути увагу на присутність ризиків при використанні субвенцій на формування інфраструктури ОТГ. Залишки коштів субвенції на рахунках відповідних місцевих бюджетів не можуть бути використані у наступному бюджетному періоді.

Система формування доходів місцевих бюджетів України має базуватися на підвищенні зацікавленості ОМС України в збільшенні їх податкових і неподаткових доходів, а не у «вибиванні» трансфертів із Державного бюджету України [5].

Бюджетна децентралізація має сприяти підвищенню фінансової спроможності місцевих бюджетів, зацікавленості органів місцевого самоврядування щодо розширення податкової бази, підвищенню відповідальності на місцях за регіональний розвиток, що потребує внесення змін до бюджетного законодавства щодо розподілу загальнодержавних податків між ланками бюджетної системи.

Нові можливості, які для громад та для місцевих бюджетів відкрила фінансова децентралізація, а саме розвиток інфраструктури, надання власних послуг, підвищення рівня медичних й освітніх послуг, належний рівень соціального захисту, планування територій та інше, в свою чергу, поступово будуть впливати загалом на результати місцевих бюджетів і на показники соціально-економічного розвитку територій, на яких створено ОТГ [6].

Один із шляхів фінансового забезпечення місцевих органів влади це визначення нового механізму перерозподілу отриманого в регіонах ПДВ. Цей податок має перебувати у спільному використанні органів різних рівнів, що значно вплине на підвищення доходів місцевих бюджетів. Для отримання своєї частки від такого податку, органи місцевого самоврядування будуть зацікавлені у збільшенні його загального обсягу, що надходить на підвідомчій території до державного бюджету. Розробка та реалізація механізму такого відрахування сприятиме підвищенню рівня зацікавленості органів місцевого самоврядування у розширенні

Таблиця 1. Показники бюджетної децентралізації в Україні, % *

Показники	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.
Коефіцієнт децентралізації видатків	45,2	43,5	43,1	41,2	41,9
Коефіцієнт децентралізації доходів	22,6	23,8	22,2	18,5	21,8
Коефіцієнт децентралізації податкових доходів	23,8	25,8	23,8	19,3	22,6
Коефіцієнт фінансової залежності	55,2	52,4	56,4	59,1	53,4
Модифікований коефіцієнт децентралізації видатків	46,6	44,8	45,5	44,6	45,1

* Джерело: розраховано автором за даними Міністерства фінансів України: <https://www.minfin.gov.ua> [3].

виробництв та реалізації продукції, що оподатковується. Відповідно, одним із напрямів збільшення доходів регіону, може стати закріплення за місцевими бюджетами частки відрахувань від ПДВ. Тоді до доходів, які будуть враховуватися при горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності місцевих бюджетів, крім надходжень ПДФО та податку на прибуток підприємств, слід віднести ПДВ у частині нормативу відрахувань. Норматив відрахувань від ПДВ до місцевих бюджетів має базуватися на поєднанні формалізованого методу міжрегіонального розподілу коштів на загальнодержавному рівні (на основі формули, яка визначає квоту регіону у таких надходженнях) та подальшому розподілі отриманих регіонами коштів до бюджетів окремих територіальних громад за квотами кожного з них у формуванні надходжень ПДВ у зведеному бюджеті області.

Норматив відрахувань від ПДВ до місцевих бюджетів залежить від обсягу його надходжень на відповідній території, що буде сприяти підвищенню зацікавленості ОМС у збільшенні мобілізації ПДВ, спонукати місцеву владу створювати умови для розвитку підприємництва. Таким чином, додаткові суми доходів, які можуть отримати місцеві бюджети дадуть можливість зменшити залежність місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів з державного бюджету, що у загальному підсумку буде сприяти укріпленню фінансової незалежності та фінансової автономії регіону.

Для зміцнення фінансової самостійності місцевих органів влади необхідно перевести ПДФО до складу місцевих податків та стовідсотково перераховувати у місцеві бюджети органів місцевого самоврядування. Варто змінити систему розподілу ПДФО між місцевими бюджетами, передавати його до бюджету не за місцем походження доходу платника податку, а за місцем його реєстрації. ПДФО буде виконувати функцію плати за користування місцевою інфраструктурою, оскільки відмінності у податковому навантаженні визначають відмінності в обсягах та якості надання місцевих суспільних благ та послуг.

Доходи місцевих бюджетів складають основу фінансової бази органів місцевого самоврядування, тобто є підґрунтям їхньої фінансової незалежності. У зв'язку з цим особливого значення набуває вирішення проблеми зміцнення доходної бази місцевих бюджетів, реформування місцевого оподаткування, проведення ефективного

фінансового вирівнювання. Вирішити ці завдання можна шляхом:

- подальшого розширення переліку власних доходів місцевих бюджетів;
- вивчення ринку фінансових ресурсів місцевого бюджету та визначення найефективніших методів їх залучення, розвитку ринку муніципальних цінних паперів;
- структурного реформування місцевої економіки з метою створення нових високоефективних виробничих потужностей, нових робочих місць, збільшення податкоспроможності регіону;
- стимулювання органів місцевого самоврядування до участі у міжнародних проектах, проведення конкурсів кращих пропозицій по вирішенню місцевих питань, під які можна залучати кошти міжнародної технічної допомоги;
- застосування новітнього інструменту управління, як геоінформаційна система моніторингу регіональних ресурсів;
- забезпечення місцевими державними адміністраціями захисту прав інвесторів та надання гарантій щодо стабільності умов ведення бізнесу, пропагування можливостей та переваг створення такої форми господарської діяльності, як промисловий округ, який може сприяти активізації інвестиційної діяльності в регіоні;
- розроблення механізму здійснення державного замовлення, а також функцій місцевих державних адміністрацій у здійсненні державних замовлень;
- використання фіскальних важелів стимулювання припливу інвестицій, зокрема встановлення системи податкових преференцій для суб'єктів господарювання, які мають диференціюватися від часткового до повного звільнення від сплати податків на весь термін реалізації інвестиційних проектів.
- боротьби з тіньовою економікою, що є одним із чинників підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів;
- ефективного контролю за формуванням і використанням доходів місцевих бюджетів;
- детінізації системи оподаткування і внаслідок цього збільшення доходів до бюджетів територіальних громад.
- подальшого удосконалення системи та інструментів врахування регіональних особливостей при розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів;
- розподіл функцій та повноваження між органами місцевого самоврядування та органами

виконавчої влади, між місцевими радами ОТГ та районними адміністраціями й районними радами районів, на території яких створені ОТГ;

- необхідним є з боку державних органів, громадськості є введення форм та методів контролю за діяльність органів місцевого самоврядування при плануванні та виконанні місцевих бюджетів та формуванні і використанні фінансових ресурсів.

- чіткого законодавчого розподілу видаткових повноважень між центральними та місцевими органами влади, що виключає їх дублювання та визначає відповідальність за прийняття рішень і надання окремих видів суспільних благ і послуг. Враховуючи, що надання прав без відповідальності створює умови для корупції та неефективного використання бюджетних коштів;

- передача органам місцевого самоврядування більшості повноважень місцевого характеру з відповідною передачею фінансових ресурсів державного бюджету на їх фінансування;

- забезпечити збереження та використання залишків коштів на рахунках місцевих бюджетів у наступному бюджетному періоді за субвенцією на формування інфраструктури ОТГ з урахуванням цільового призначення;

- підвищення результативності бюджетного планування на центральному й місцевому рівнях з метою покращення якості надання публічних послуг та досягнення виконання запланованих показників місцевих бюджетів;

- забезпечення прозорості рішень в діяльності місцевої влади та її підзвітності населенню.

Результативне проведення бюджетно-фінансової децентралізації покращить соціально-економічний розвиток регіонів: формується фінансова самостійність та незалежність територіальних громад, оптимізуються процеси перерозподілу бюджетних ресурсів між територіями, активізується місцевий економічний розвиток, населення територіальних громад забезпечується суспільними послугами на законодавчо визначеному рівні, вирішуються соціальні проблеми.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України / Закон України №2456-VI від 08. 2010р. // ВВР України. 2010. №50 – 51. – с. 572. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2456-17

2. Луніна І.О. Консолідація державних фінансів України: кол. моногр. / [Луніна І.О., Булана О.О., Степанова

О.В. та ін.]; за ред. д.е.н. І.О. Луніної; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2017. – 344 с. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/mg/288.pdf>.

3. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua>.

4. Павлюк А.П. Формування об'єднаних територіальних громад: стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення [аналітична записка] / А.П. Павлюк. – К., НІСД, 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2642/>

5. Серебрянська Д. Фінансове забезпечення функцій в системі органів місцевого самоврядування в Україні / Д.Серебрянська // Світ фінансів. – 2015. – №1. – С.94 – 106.

6. Юрченко К.Г. Вплив фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток регіонів [аналітична записка] / Юрченко К.Г. – К., НІСД, 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/10/0/1/>

References

1. Biudzhetniyi kodeks Ukrainy / Zakon Ukrainy №2456-VI vid 08. 2010r. // VVR Ukrainy. 2010. №50 – 51. – s. 572. [Elektron. resurs]. – Rezhym dostupu: zakon.rada.gov.ua/go/2456-17

2. Lunina I.O. Konsolidatsiia derzhavnykh finansiv Ukrainy: kol. monohr. / [Lunina I.O., Bulana O.O., Stepanova O.V. ta in.] ;za red. d.e.n. I.O. Luninoi ; NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnozuв. NAN Ukrainy». – Elektron. dani. – K., 2017. – 344 s. – Rezhym dostupu : <http://ief.org.ua/docs/mg/288.pdf>.

3. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Ofitsiyniy sait / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.minfin.gov.ua>.

4. Pavliuk A.P. Formuvannia obiednanykh terytorialnykh hromad: stan, problemni pytannia ta shliakhy yikh vyrishennia [analitichna zapyska] / A.P. Pavliuk. – K., NISD, 2017. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/2642/>

5. Serebrianska D. Finansove zabezpechennia funktsii v systemi orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini / D.Serebrianska // Svit finansiv. – 2015. – №1. – S.94 – 106.

6. Iurchenko K.H. Vplyv finansovoi detsentralizatsii na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehioniv [analitichna zapyska] / Yurchenko K.H. – K., NISD, 2016. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/10/0/1/>

Дані про автора

Батажок Світлана Григорівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква
e-mail: batazhok@ukr.net

Данные об авторе

Батажок Светлана Григорьевна,

к.э.н., доцент кафедры финансов, банковского дела

и страхования, Белоцерковский национальный аграрный университет, г. Белая Церковь.
e-mail: batazhok@ukr.net

Data about the author

Svitlana Batazhok,

PhD in Economics, Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva
e-mail: batazhok@ukr.net

УДК 334.02:336.24

DOI: 10.5281/zenodo.1445370

ШЕВЧУК С.В.,
МИСКИН Ю.І.

Митна політика як важлива складова забезпечення митних інтересів держави

У статті досліджено основні особливості сутності реалізації митної політики держави, з'ясовано її етимологічну природу та відображено основні теоретико-методологічні позиції інтерпретації. Виокремлено ключові аспекти важливості митної політики у забезпеченні митної безпеки та захисту митних інтересів. Акцентовано увагу на необхідності системного та цілісного підходу щодо її реалізації з огляду на волатильність економічних тенденцій зовнішнього та внутрішнього середовища. Виокремлено основні проблемні аспекти, що впливають на її реалізації з позиції, як державних органів влади, так і наукової спільноти. У відповідному форматі сформовано блоки завдань, виконання яких сприятиме адекватному та сучасному відображенню ролі державної митної служби в сучасному соціально-економічному дискурсі України, а також дозволить повноцінно та ефективно реагувати на глобальні виклики, щодо захисту митних інтересів держави.

Ключові слова: митні інтереси, національні інтереси, митна безпека, митна політика, митні органи, зовнішньоекономічна політика.

ШЕВЧУК С.В.,
МИСКИН Ю.І.

Таможенная политика как важная составляющая обеспечения таможенных интересов государства

В статье исследованы основные особенности сущности реализации таможенной политики государства, выяснено ее этимологическую природу и отражены основные теоретико-методологические позиции интерпретации. Выделены ключевые аспекты важности таможенной политики в обеспечении таможенной безопасности и защиты таможенных интересов. Акцентируется внимание на необходимости системного и целостного подхода к ее реализации учитывая волатильность экономических тенденций внешней и внутренней среды. Выделены основные проблемные аспекты, влияющие на ее реализацию с позиции, как государственных органов власти, так и научного сообщества. В соответствующем формате сформирован блок задач, выполнение которых будет способствовать адекватному и современному отражению роли государственной таможенной службы в современном социально-экономическом дискурсе Украины, а также позволит полноценно и эффективно реагировать на глобальные вызовы, по защите таможенных интересов государства.

Ключевые слова: таможенные интересы, национальные интересы, таможенная безопасность, таможенная политика, таможенные органы, внешнеэкономическая политика.

Customs policy as an important composition of providing customs interests of the state

The article investigates the main features of the essence of the implementation of the customs policy of the state, finds its etymological nature and reflects the main theoretical and methodological positions of interpretation. The key aspects of the importance of customs policy in ensuring customs security and protecting customs interests are highlighted. The emphasis is placed on the need for a systematic and holistic approach to its implementation, taking into account the volatility of economic trends in the external and internal environment. The main problem aspects that influence its realization from the standpoint of both state authorities and the scientific community are singled out. The corresponding format has formed blocks of tasks, the implementation of which will contribute to an adequate and modern reflection of the role of the state customs service in the modern socio-economic discourse of Ukraine, and will allow fully and effectively respond to global challenges in protecting the customs interests of the state.

Key words: customs interests, national interests, customs security, customs policy, customs bodies, foreign economic policy.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання, що характеризуються інституційно-політичною нестабільністю, соціально-економічними дисбалансами, трансформацією економічних відносин та всеохоплюючою глобалізацією, особливої ваги набуває захист національних інтересів держави у контексті забезпечення митних інтересів. Особливої ваги дане питання набуває у контексті переорієнтації стратегічної лінії держави щодо функціональних обов'язків митних органів у розрізі превалювання та розширення сервісних функцій, без втрати ефективності здійснення митного контролю. Тому перегляд місця та ролі митної політики у системі забезпечення митних інтересів є питанням актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науково-практичних колах приділяється значна увага дослідженням поведінки держави щодо покращення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, створенню сприятливого інвестиційного клімату та забезпеченню позитивної динаміки зовнішньоторгівельного сальдо країни, проте, так і не сформовано одностайної позиції щодо місця та ролі митної політики у відповідних процесах.

Необхідно відмітити, що питаннями, що пов'язані з теоретичними та практичними засадами формування та провадження митної політики держави, політики зовнішньоекономічного регулювання, досліджувалися багатьма вченими, серед яких, варто виокремити роботи І. Г. Бережнюка, І. М. Карамбовича, С. В. Ківалова, Б. А. Кор-

миха, В. П. Науменка, П. В. Пашка, В. А. Русскова та інших. Проте, незважаючи на вагомий внесок кожного із науковців у вдосконалення теоретичних норм та практичних засад здійснення митної політики, у сучасних умовах господарювання виникає потреба аналізу реалізації митної політики у розрізі повноти забезпечення митних інтересів держави та перегляду наявного інструментарію щодо підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності держави.

Метою статті є визначення сутності та ролі митної політики у забезпеченні митних інтересів держави, а також аналізі взаємозв'язків з іншими політиками, що виникають при цьому.

Виклад основного матеріалу. При розгляді обраної теми дослідження на увагу заслуговує два принципових питання, що не мають одностайного бачення та вирішення у науково-практичному колі: перше, дискусійність трактування поняття «митна політика» у розрізі визначення теоретико-методологічної основи її інтерпретації та місця серед інших державних політики, що визначають зовнішньоекономічний курс розвитку країни; другий полягає у ефективності застосування механізмів та важелів останньої у забезпеченні державних прерогатив на зовнішній та внутрішній арені.

Згідно першого питання, варто зазначити, що незважаючи на законодавчо закріплене визначення категорії державна митна політика у Митному кодексі України [1] (далі МКУ), яке інтерпретується як система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України,

регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки, дискусії щодо повноти, правильності та відповідності вимогам часу сентенції ведуться й нині.

Ряд науковців звертають увагу, що основний нормативно-правовий акт у митній сфері визначенням, що там зазначено, не дає відповідь на питання місця та ролі митної політики у контексті провадження суміжних політик, таких як зовнішньоторгівельна чи зовнішньоекономічна.

Зокрема, І. Г. Бережнюк [2, с. 7], І. О. Іващук [3, с. 106], В.П. Науменко П. В. Пашко[4, с. 16] та Д. В. Приймаченка [5, с. 37] вважають, що митна політика є складовою зовнішньоекономічної політики. Н. П. Злепко відстоює позицію, що митна політика є симбіозом зовнішньоекономічної та фінансової політики і ієрархічно виявляється нижчою за них [6, с. 9]. Б. А. Кормич, інтерпретує сентенцію з позиції синонімічного ряду і вважає такі категорії, як «митна політика», зовнішньоекономічна або зовнішньоторгівельна політика синонімами [7, с. 9]. С.Г. Войтов [8 с. 63], І. М. Карамбович [9, с. 266] ототожнюють митну та зовнішньоторгівельну політику, а зовнішньоекономічну вважають значно ширшою за структурою.

Інші автори позиціонують дефініцію у різновекторному форматі від «системи принципів і напрямів діяльності» до «комплексу заходів» та «умов провадження зовнішньої та внутрішньої економічної політики країни».

Так, на думку Г.Я. Глуха [10 с. 23], «термін «митна політика», що на сьогодні виокремлено в МКУ є більш точним та повним, ніж термін «державна політика у сфері державної митної справи», який був зазначений у попередній редакції. Тому що, як зазначає дослідник, останній термін за своєю назвою взагалі більше відображає певну сферу державної діяльності, ніж важливу регуляторну функцію держави у певній сфері.

А. Стельмащук [11, с. 280] трактує митну політику як систему принципів і напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі. Вона реалізує як економічні, так і політичні цілі, які визначаються державним устроєм, існуючою законодавчою базою та соціально-економічним напрямом розвитку суспільства, які визначаються як одне ціле.

У загальному розумінні митну політику можна сприймати як певний комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних кордонів і захист національних інтересів, а також національної безпеки держави у зовнішньоекономічній сфері [12].

О. Гребельник митну політику трактує як провадження зовнішньої та внутрішньої економічної політики країни, яка ґрунтується на виборі оптимальної моделі взаємовідносин зі світовою системою господарювання: протекціонізм, вільна торгівля, або гармонійне їхнє поєднання [13, с. 23].

На думку авторів [4, с. 16], митна політика є частиною зовнішньоторгівельної і покликана захищати національні економічні інтереси та забезпечувати раціональне використання інструментів державного регулювання на території країни.

Цікавим є визначення І. Бережнюка [14, с. 11], який вважає митну політику системою поглядів, ідей та переконань, яка формує основні правові та економіко-організаційні принципи митної справи.

Використовуючи підхід систематизації групує підходи до трактування дефініції А. Ершов [15, с. 33–34]. При цьому підкреслюючи, що усі відомі інтерпретації митної політики, залежно від підходу до цього поняття, можна об'єднати в чотири групи: владно-правовий, організаційно-інституціональний, економічний та психоетичний.

Владно-правовий підхід тлумачення митної політики орієнтується на висвітлення її основних положень через дії, спрямовані на здобуття, утримання та використання державної влади в сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності. У межах цього підходу митна політика трактується як система або комплекс заходів, правил регулювання зовнішньоекономічної діяльності, перш за все адміністративно-владного характеру або ж як упорядкованість та регулятивність у цій сфері – за допомогою нормативно-правової бази.

Відповідно до організаційно-інституціонального підходу митна політика формується через державні організації та інститути, в яких вона розробляється, визначається й реалізується. До таких державних інституцій у першу чергу належить Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади.

Економічний підхід до митної політики пов'язаний в основному з запровадженням у життя внутрішньої та зовнішньої економічної політики держави, заснованої на протекціонізмі,

вільній торгівлі чи гармонійному поєднанні двох попередніх напрямів.

Психоетичний підхід до митної політики пов'язаний насамперед із тим, що політика – це своєрідна характеристика відносин, які складаються в процесі її розробки, прийняття та реалізації. Митна політика з психоетичних позицій – це сфера продуманих конфліктно–консенсусних кроків, маневрів, лавірувань, вимушених компромісів, погоджень, натисків та бар'єрів. Усі чотири складові митної політики взаємопов'язані та взаємозалежні, тому всі вони важливі й повинні мати рівнозначне значення [15, с. 34].

Проте, на нашу думку, вихідні принципи інтерпретації відповідної дефініції закладені у етимологічній спрямованості більш ширшого поняття – політика, яке у загальному форматі трактується як мистецтво управляти; цілі й завдання, що їх ставлять суспільні класи в боротьбі за свої інтереси; методи і засоби досягнення цих цілей і завдань [16]. З огляду на зазначений контекст під митною політикою держави варто розуміти комплекс цілей, завдань, принципів та засад управління державою діяльністю у митній сфері, щодо забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів у реалізації державних прерогатив на зовнішній та внутрішній арені, захисті внутрішнього товаровиробника та формування сприятливого інвестиційного клімату.

Ми вважаємо, що на сьогодні, митна політика є однією із важливих складових державної політики в частині підтримки національних економічних інтересів в цілому та асекурації митних інтересів зокрема. Адже, незважаючи на прийнятий світовою спільнотою вектор на лібералізацію умов торгівлі, по при намаганні зменшити вагу значимості фіскальної функції, митна політика зберігає за собою важливе регульовальне значення. Даний аспект плавно переводить хід нашого дослідження у площину наступного питання.

Ми повністю погоджуємося з думкою, що митна політика та митна система є відображенням реалій економічного розвитку країни та її внутрішніх суперечностей, зовнішніх векторів співробітництва, позицій у глобальному економічному просторі. СОТ в угодах та на практиці чітко задекларувала необхідність зменшення тарифних та нетарифних бар'єрів на шляху просування товарів між країнами, проте застосування країнами незаборонених інструментів митної політи-

ки дає можливість захисту національних економічних та зовнішньоторговельних інтересів [17, с. 110]. Проте, ми відстоюємо позицію, що однією з головних завдань митної політики залишається виокремлення та захист саме митних інтересів держави в контексті відстоювання позицій країни на міжнародній арені та у площині підтримки національного товаровиробника.

На сьогодні, розвиток глобальних комунікаційних та інформаційних технологій зумовили формування нового глобального електронного середовища в економічній діяльності та запровадили низку новацій, які спростили умови співпраці суб'єктів ЗЕД–платників податків з контролюючими органами, зокрема – з Державною фіскальною службою України у розрізі: створення електронних сервісів на допомогу платникам, спрощення адміністрування податків та скорочення обсягів податкової звітності, запровадження стандартів ЄС – «єдиного вікна» тощо [17, с. 110]. Проте, незважаючи на суттєву модернізацію державної митної системи, що відбулася в останні десятиліття, залишається ряд аспектів, які потребують перегляду, оптимізації та реформування, що відображено як в планах дій уряду, так і постійно обговорюється в науково–практичних колах.

Так, згідно Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року [18, с. 78], ключовими проблемами на шляху розвитку державної митної справи та реформування митниці визначено:

- складність, надмірна бюрократизованість та вразливість для корупції процедур здійснення митного контролю та оформлення, а також дозвільної системи, яка передбачає необхідність отримання великої кількості погоджень і дозволів;
- необхідність забезпечення належного балансу між безпековими вимогами та простотою митних процедур.

Підґрунтям відповідних конклюдентних висновків слугують основні кількісні показники, якими характеризується ситуація щодо положення справ у митній сфері. Так, середній час митного оформлення товарів на митниці, згідно розрахунків Державної фіскальної служби України становить близько 2 годин 25 хвилин для імпорту товарів, 1 години 15 хвилин – для експорту товарів та 24 хвилин – для транзиту. Проте, за даними показника «Міжнародна торгівля» рейтингу Doing Business 2017, загальний час на експорт для прикордонного і митного контролю становить 26 годин, для оформлення доку-

ментів – 96 годин. Час на імпорт для прикордонного і митного контролю становить 72 години, для оформлення документів – 168 годин.

Як видно основні показники різняться, пересудим це зумовлено різницею у методологічних підходах визначення ключових індикаторів та їх оцінці державними інституціями та міжнародними організаціями. Проте, негативним аспектом є те, що дані протиріччя призводить до пониження рейтингу країни у розрізі зазначеного індексу «Міжнародна торгівля» зокрема та місця держави серед інших країн в цілому, що впливає на залучення інвестицій, реалізацію інвестиційно-інноваційних проектів, динаміку зовнішньоторгівельного балансу країни тощо.

У науково-практичному колі звертають увагу на наступні проблемні моменти:

- значна частка у загальному обсязі товарообігу товарів переміщуються з приховуванням інформації від митних органів або шляхом контрабанди;
- велика кількість правопорушень у сфері інтелектуальної власності;
- невідповідність існуючої системи митного контролю сучасним стандартам пропускнув спроможності;
- корупція в митних органах;
- великий обсяг тінізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств [19].

Висновки

Наявні проблемні моменти, не є не вирішуваними та з'явилися у зв'язку з відсутністю системного та цілісного підходу до реалізації митної політики. Переважна більшість маніпуляцій з державними митними органами, як об'єднання в Міністерство, потім реформування в Державну фіскальну службу докорінно не змінюють принципів та підходів побудови реалізації митної політики та провадження митної справи, являються здебільшого декларативним прагненням змін, при цьому не змінюючи сутність системи та наявних проблем.

У відповідному контексті, нагальним питанням є вирішення наступного комплексу завдань, зокрема:

- удосконалення законодавчої бази, як одного із головних інструментів регулювання митної системи у площині визначення та деталізації митних інтересів та механізмів їх забезпечення;
- поглиблення інформаційно-комунікативної співпраці між країнами у розрізі удосконален-

ня митного моніторингу та контролю здійснення митних процедур;

- переорієнтація та реформування митної системи у бік зниження витрат часу та вартості оформлення документів та здійснення митного догляду під час імпорту/експорту для покращення позицій країни в міжнародних рейтингах;
- визначення концептуального бачення місця митної безпеки та митних інтересів у розрізі забезпечення національної безпеки та національних інтересів з подальшим відображенням та закріпленням механізмів їх реалізації у стратегічних програмах економічного розвитку України.

Виконання зазначеного вище комплексу завдань сприятиме адекватному та сучасному відображенню ролі державної митної служби в сучасному соціально-економічному дискурсі України, а також дозволить повноцінно та ефективно реагувати на глобальні виклики, щодо захисту митних інтересів держави. Варто зазначити, що кожен із зазначених вище блоків завдань потребує деталізації та критерізації, у площині виокремлення елементів, інструментів та механізмів їх виконання, а також теоретико-методологічного опису загальної концепції реалізації, на що буде акцентована увага у наступних працях.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України від 19.06.2018 № 2464–VIII [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/page1>
2. Бережнюк І. Г. Митне регулювання в системі категорій «митна політка» і «митна справа» / І. Г. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – № 2 (34). – 2007. – С. 3–8.
3. Іващук І. О. Митні ініціативи в глобальному просторі: [монографія] / Іващук І. О. – Т.: Підручники і посібники, 2007. – 304 с.
4. Науменко В. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. – 2-ге видання перероб. та доп. / Науменко В.П., Пашко П.В., Руссков В.А. – К.: Знання 2006 р. – 394 с.
5. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07 / Приймаченко Дмитро Володимирович / Академія митної служби України. – Д., 2007. – 477 с.
6. Злепко Н. П. Мито як фіскальний ресурс державного бюджету та інструмент фінансової політики: дис.

... кандидата екон. наук : 08.04.01 / Злепко Надія Петрівна / Тернопільська академія народного господарства. – Т., 2005. – 251 с.

7. Кормич Б. А. Державно-правовий механізм митної політики України / Кормич Б. А. – Одеса : Астропринт, 2000. – 180 с.

8. Войтов С. Г. Методологія дослідження та сутнісна детермінація категорії митно-тарифного регулювання / С. Г. Войтов // Вісник Академії митної служби України, Серія: «Економіка» – 2012. – № 2(48). – С. 60–68

9. Карамбович І. М. Митна система та її роль в регулюванні зовнішньої торгівлі України : [монографія] / Карамбович І. М. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 281 с.

10. Глуха Г. Я. Митна політика як фактор економічного зростання країни / Г.Я. Глуха // Проблеми економіки, 2012. – № 3 – С. 20–25

11. Стельмашук А.М. Підвищення ролі митної політики в системі захисту внутрішнього ринку / А. М. Стельмашук // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – №6. – 2011. – С.279–286.

12. Ківалов С. В. Митна справа та національна безпека / С. В. Ківалов, Б. А. Кормич // Митна справа. – 2001. – №4. – С. 3–16.

13. Гребельник О. Митна справа: підручник / О. П. Гребельник. – 4-те вид., оновл. та доповн. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 472 с.

14. Бережнюк. І. Теоретичні основи та сутність митної справи / І. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – 2002. – № 3. – С. 3–17.

15. Ершов А.Д. Международные таможенные отношения: уч. пособие / А. Д. Ершов. – СПб.: ИВЭСЭП, С.-Петербургский филиал РТА им. В. Б. Бобкова, «Знание», 2000. – 207 с.

16. Словник української мови (онлайн-версія) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/polityka>

17. Войцещук, А. Д. Митні аспекти захисту національних економічних інтересів країн [Текст] / А. Д. Войцещук, А. А. Вірковська // Економічний аналіз : зб. наук. праць, 2016. – Том 24. – № 1. – С. 106–113.

18. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р

19. Єдинак В. Ю. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств / В. Ю. Єдинак, Н. М. Плешкова, С. П. Ніжніченко // Ефективна економіка, 2014. – № 11 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3581>

References

1. Mytnyi kodeks Ukrainy vid 19.06.2018 № 2464–VIII [Elektronnyi resurs] // Ofitsiyniy veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy: [sait]. – Rezhyim dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/page1>

2. Berezhniuk I. H. Mytne rehuliuвання v systemi katehorii «mytna politka» i «mytna sprava» / I. H. Berezhniuk // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. – № 2 (34). – 2007. – S. 3–8.

3. Ivashchuk I. O. Mytni initsiatyvy v hlobalnomu prostori : [monohrafiia] / Ivashchuk I. O. – Т. : Pidruchnyky i posibnyky, 2007. – 304 с.

4. Naumenko V. P. Mytne rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v Ukraini. – 2-he vydannia pererob. ta dop. / Naumenko V.P., Pashko P.V., Russkov V.A. – K. : Znannia 2006 r. – 394 s.

5. Pryimachenko D. V. Administratyvna diialnist mytnykh orhaniv u sferi realizatsii mytnoi polityky derzhavy : dys. ... doktora yuryd. nauk : 12.00.07 / Pryimachenko Dmytro Volodymyrovych / Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy. – D., 2007. – 477 s.

6. Zlepko N. P. Myto yak fiskalniy resurs derzhavnoho biudzhetu ta instrument finansovoi polityky : dys. ... kandydata ekon. nauk : 08.04.01 / Zlepko Nadiia Petrivna / Ternopilska akademiia narodnoho hospodarstva. – Т., 2005. – 251 s.

7. Kormych B. A. Derzhavno-pravoviy mekhanizm mytnoi polityky Ukrainy / Kormych B. A. – Odessa : Astroprynt, 2000. – 180 s.

8. Voitov S. H. Metodolohiia doslidzhennia ta sutnisna determinatsiia katehorii mytno-taryfnogo rehuliuвання / S. H. Voitov // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy, Seriia: «Ekonomika» – 2012. – № 2(48). – S. 60–68

9. Karambovych I. M. Mytna systema ta yii rol v rehuliuванні zovnishnoi torhivli Ukrainy : [monohrafiia] / Karambovych I. M. – Dnipropetrovsk : Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, 2009. – 281 s.

10. Hlukha H. Ya. Mytna polityka yak faktor ekonomichnoho zrostannia krainy / H.Ia. Hlukha // Problemy ekonomiky, 2012. – № 3 – S. 20–25

11. Stelmashchuk A.M. Pidvyshchennia roli mytnoi polityky v systemi zakhystu vnutrishnoho rynku / A. M. Stelmashchuk // Vseukrainskyi nauково-vyrobnychyi zhurnal «Innovatsiina ekonomika». – №6. – 2011. – С.279–286.

12. Kivalov S. V. Mytna sprava ta natsionalna bezpeka / S. V. Kivalov, B. A. Kormych // Mytna sprava. – 2001. – №4. – S. 3–16.

13. Hrebelynyk O. Mytna sprava: pidruchnyk / O. P. Hrebelynyk. – 4-te vyd., onovl. ta dopovn. – K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2014. – 472 s.

14. Berezhniuk, I. Teoretychni osnovy ta sutnist mytnoi spravy / I. Berezhniuk // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. – 2002. – № 3. – S. 3–17.

15. Ershov A.D. Mezhdunarodnye tamozhennye otnosheniya: uch. posobyе / A. D. Ershov. – SPb.: YVЭСЭР, S.–Peterburhskiy fylyal RTA ym. V. B. Bobkova, «Znanye», 2000. – 207 s.

16. Slovyk ukrainskoi movy (onlain-versiia) / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://sum.in.ua/s/polityka>

17. Voitseshchuk, A. D. Mytni aspekty zakhytu natsionalnykh ekonomichnykh interesiv krain [Tekst] / A. D. Voitseshchuk, A. A. Virkovska // Ekonomichnyi analiz : zb. nauk. prats, 2016. – Tom 24. – № 1. – S. 106–113.

18. Cerednostrokovyi plan priorityetnykh dii Uriadu do 2020 roku rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 kvitnia 2017 r. № 275–r

19. Yedynak V. Yu. Vplyv mytnoi polityky na zovnishnoekonomichnu diialnist pidpriemstv / V. Yu. Yedynak, N. M. Plieshkova, S. P. Nizhnicenko // Efektyvna ekonomika, 2014. – № 11 – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3581>

Дані про автора

Шевчук Сергій Васильович,

кандидат економічних наук, докторант кафедри економіки підприємств Національного університету державної фіскальної служби України, м. Ірпінь
e-mail: nauka-rez@ukr.net

Мискін Юрій Ігорович,

к.е.н., доцент, докторант кафедри фінансів Національного університету державної фіскальної служби України
e-mail: muskin@ukr.net

Данные об авторе

Шевчук Сергей Васильевич,

кандидат экономических наук докторант кафедры экономика предприятий Национального университета государственной фискальной службы Украины
e-mail: nauka-rez@ukr.net

Мыскин Юрий Игоревич,

к. э. н., доцент, докторант кафедры финансов, Университет государственной фискальной службы Украины
e-mail: muskin@ukr.net

Data about the author

Sergii Shevchuk,

Candidate of Economic Sciences (Ph.D.), Doctoral of the Department of Economics National University of the State Fiscal Service of Ukraine
e-mail: nauka-rez@ukr.net

Yurii Myskin,

PhD (Economics), Associate Professor, doctoral student of the department of finance
University of State Fiscal Service of Ukraine
e-mail: muskin@ukr.net

УДК 658:330.26

DOI: 10.5281/zenodo.1445375
ДОРОШЕНКО В.М.

Міжнародний досвід фінансування енергозбереження

Предмет дослідження. В статті проаналізовано та узагальнено міжнародний досвід фінансування енергозбереження з метою запровадження комплексу організаційних, нормативно-правових основ щодо забезпечення фінансових ресурсів проєктів з енергоефективності та скорочення енергоспоживання будівельними підприємствами України.

Мета статті – вивчення міжнародного досвіду фінансування енергозбереження на засадах концепту енергосервісних контрактів, аналіз підходів до трактування поняття «енергосервісний контракт», обґрунтування важливості та необхідності запровадження найкращих світових практик енергосервісу, розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення фінансування енергозбереження в будівництві.

Методологія. Теоретичним базисом дослідження є метод наукового пізнання. Для вирішення завдань дослідження використано методи теоретичного порівняння, системного аналізу, економічного узагальнення. Інформаційною основою виступають наукові праці щодо фінансування енергозбереження, навчальні посібники, електронні ресурси, пов'язані з проблематикою дослідження.

Результати роботи – в статті за результатами проведеного дослідження обґрунтовано висновки щодо адаптації міжнародної практики забезпечення фінансування енергозбереження з огляду на специфіку сучасного стану будівельної галузі України.

Висновки – дослідження міжнародного досвіду свідчить про необхідність запровадження в Україні механізму фінансування енергозберігаючих заходів та використання потенціалу енерго-сервісного контракту для залучення інвестицій у енергоефективний розвиток будівництва.

Ключові слова: будівництво, енергозбереження, фінансування енергозбереження, енергосервісний контракт.

ДОРОШЕНКО В.Н.

Международный опыт финансирования энергосбережения

Предмет исследования. В статье проанализирован и обобщен международный опыт финансирования энергосбережения с целью внедрения комплекса организационных, нормативно-правовых основ по обеспечению финансовых ресурсов проектов по энергоэффективности и сокращения энергопотребления строительными предприятиями Украины.

Цель статьи – изучение международного опыта финансирования энергосбережения на основе концепта энергосервисных контрактов, анализ подходов к трактовке понятия «энергосервисный контракт», обоснование важности и необходимости внедрения лучших мировых практик энергосервиса, разработка практических рекомендаций, направленных на совершенствование финансирования энергосбережения в строительстве.

Методология. Теоретическим базисом исследования является метод научного познания. Для решения задач исследования использованы методы теоретического сравнения, системного анализа, экономического обобщения. Информационной основой выступают научные работы по финансированию энергосбережения, учебные пособия, электронные ресурсы, связанные с проблематикой исследования.

Результаты работы – в статье в результате проведенного исследования обоснованы выводы по адаптации международной практики финансирования энергосбережения с учетом специфики современного состояния строительной отрасли Украины.

Выводы – исследование международного опыта свидетельствует о необходимости внедрения в Украине механизма финансирования энергосбережения путем использования потенциала энергосервисного контракту с целью привлечения инвестиций в энергоэффективное развитие строительства.

Ключевые слова: строительство, энергосбережение, финансирование энергосбережения, энергосервисный контракт.

DOROSHENKO V.M.

International experience in financing of energy savings

Subject of research. The article analyzes and summarizes the international experience of energy conservation financing with the purpose of implementing a complex of organizational, normative and legal bases for ensuring the financial resources of projects on energy efficiency and reducing energy consumption by Ukrainian construction companies.

The purpose of the article is to study the international experience of financing energy saving on the basis of the concept of energy service contracts, analysis of approaches to the interpretation of the concept of «energy service contract», justification of the importance and necessity of introduction of the best world practices of the energy service, development of practical recommendations aimed at improving financing of energy saving in construction.

Methodology. The theoretical basis of the research is the method of scientific knowledge. Methods for theoretical comparison, system analysis and economic generalization are used to solve the research tasks. The informational basis is scientific works on financing energy saving, manuals, electronic resources related to research issues.

The results of the work – in the article on the results of the conducted research, the conclusions are grounded on adaptation of the international practice of providing financing for energy saving in view of the specifics of the current state of the construction industry in Ukraine.

Conclusions – the study of international experience shows the need to introduce a mechanism for financing energy saving measures in Ukraine and the use of energy service contracting potential for attracting investments in energy efficient construction development.

Key words: construction, energy saving, financing of energy saving, energy service contract.

Постановка проблеми. Виходячи із необхідності забезпечення національних інтересів, Україна вживає необхідних заходів у сфері енергоефективного розвитку. Підвищення рівня енергоефективності є одним з ключових факторів переходу енергомістких економік на інвайроментальний розвиток, так як надає можливість знизити енергоспоживання за рахунок зменшення залежності від використання екологічно, економічно неефективних або небезпечних джерел енергії. Основним заданням державної політики підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження є залучення інвестицій в реалізацію енергозберігаючих заходів на основі інновацій. Одним з перспективних механізмів залучення фінансування в проекти з енергозбереження є енергосервіс, заснований на принципі оплати енергозберігаючих заходів, що реалізуються спеціалізованими компаніями (ЕСКО) за рахунок зекономлених від енергозбереження засобів [5].

Пошук шляхів побудови ефективної системи забезпечення фінансування енергозбереження в умовах сучасного соціально-економічного стану України є проблемою першорядною ваги. Курс держави на підвищення енергетичної незалежності та інвестиційної привабливості спонукає до вивчення міжнародного досвіду фінансування енергозбереження.

Натепер активізувалась дискусія навколо енергосервісної діяльності як механізму забезпечення фінансування енергозбереження. Перспектива зниження рівня споживання, зокрема в житловому фонді на 4,5 млрд. євро [1], формує значні економічні переваги для будівельної галузі та актуалізує дослідження міжнародного досвіду щодо механізму фінансування енергозбереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковими дослідженнями, пов'язаними з проблематикою використання потенціалу енергозбереження успішно займалися провідні вітчизняні вчені [4,5]. Заслужують на увагу наукові розробки експертів Німецького товариства міжнародного співробітництва GIZ [6]. Віддаючи належне дослідженням, слід визнати, що недостатньо опрацьовані на науковому рівні питання

забезпечення фінансування енергозбереження, потребує подальшого ґрунтовного вивчення міжнародна практика реалізації енергоефективних проектів у контексті функціонування та розвитку українських будівельних підприємств.

Мета статті – вивчення міжнародного досвіду фінансування енергозбереження на засадах концепту енергосервісних контрактів, аналіз підходів до трактування поняття «енергосервісний контракт», обґрунтування важливості та необхідності запровадження найкращих світових практик енергосервісу, розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення фінансування енергозбереження в будівництві.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні всі міжнародні партнери допомагають Україні рухатися у напрямку енергоефективності. Але цей шлях не можливо пройти без імплементації ключових європейських директив з енергоефективності та маршрутною карти, в якій чітко прописаний весь міжнародний досвід з реформування не тільки житлового і муніципального сектору, а й напрямків – бізнесу, транспорту, інфраструктури. Імплементуючи ці директиви, Україна має досягти енергозбереження на рівні 9% вже до 2020 року, порівняно з ситуацією у 2005–2009 роках. [1].

Зростання цін на енергоресурси підвищує рентабельність енергозберігаючих проектів у ЖКГ та будівництві. У свою чергу, зростання попиту на енергосервісні послуги є потужним стимулом для розвитку вітчизняного ринку енергозберігаючих товарів і послуг, що переживає в сучасних формаціях етап свого становлення, сприяючи розвитку інноваційних векторів бізнесу, створенню нових робочих місць [5].

Проведене емпіричне дослідження показує, що незважаючи на значну увагу у науковій літературі вітчизняних дослідників до проблематики фінансування енергозбереження [4,5], в даний момент не існує єдиного визначення дефініції «енергосервісний контракт». Директива 2012/27 /EU Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2012/27 /EU від 25.10.2012 про енергоефективність не дає визначення енергосервісного контракту [2].

Дослідження дефініції «енергосервісний контракт» дозволило автору констатувати, що на практиці сформувалися два поняття: «енергосервісний контракт» (ЕСК) та «енергосервісний перформанс контракт» (ЕПК).

З огляду на вищенаведене, автор погоджується з визначенням поняття ЕСК експертів GIZ [6]: «ЕСК – це контракт, предметом якого є здійснення виконавцем заходів, спрямованих на енергозбереження і підвищення енергетичної ефективності у використанні енергетичних ресурсів замовником; при цьому розмір винагороди виконавця (ЕСКО) напряму залежить від обсягу економії, отриманої замовником від таких дій».

Відповідно до трактування Директиви 2012/27 /EU Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2012/27 /EU від 25.10.2012 [2], енергосервісний перформанс контракт – це договірна угода між бенефіціаром і постачальником заходів щодо підвищення енергоефективності, які перевіряються і відстежуються протягом усього строку дії договору, при цьому інвестиції (роботи, поставка або послуги) в такі заходи відшкодовуються в залежності від рівня підвищення енергетичної ефективності, зазначеного в контракті, або іншого критерію енергетичного перформансу, наприклад, фінансові заощадження.

Авторське розуміння принципової різниці між ЕСК та ЕПК, враховуючи практику західноєвропейських країн, полягає в тому, що в форматі «енергосервісний контракт» (ЕСК) надається як повний комплекс послуг, спрямованих на енергозбереження, так і секторальні (окремі) види енергетичних послуг.

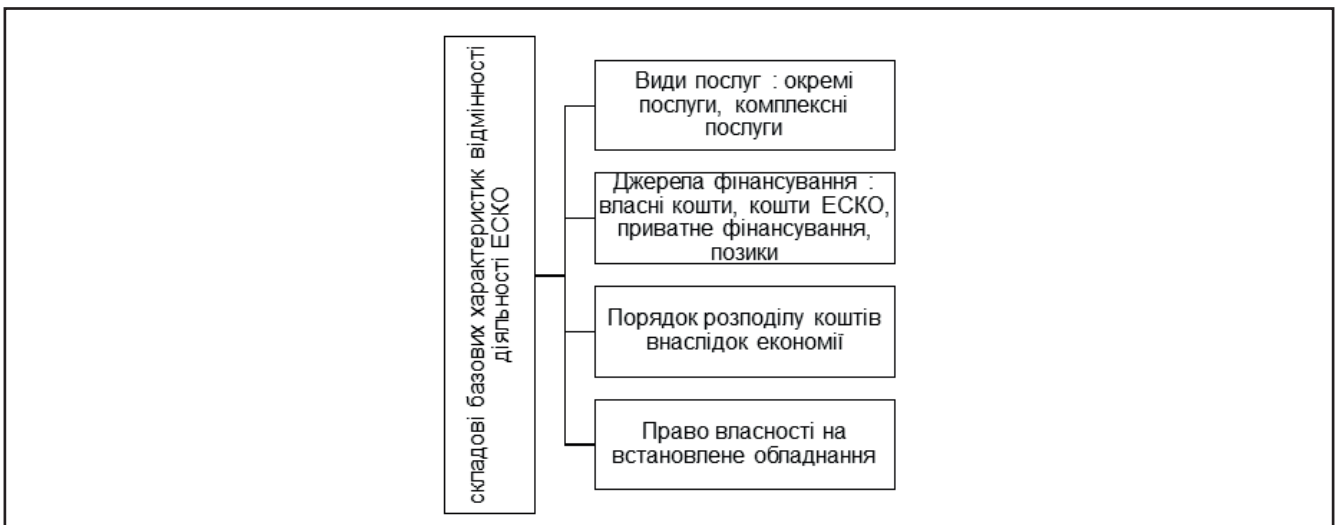
Разом з тим, з позицій експертів GIZ [6]: Енергосервісна компанія (ЕСКО) – суб'єкт господарювання, який впроваджує енергоефективні заходи з використанням моделі енергетичного контрактингу.

На думку автора, доцільно відмітити, що практичний досвід впровадження енергоефективних проектів у Західній Європі показує ефективність ЕСКО, як механізму фінансування енергозбереження. Діяльність ЕСКО має високу привабливість для будівництва, незважаючи на те, що потребує формалізації рамкових умов. Складові базових характеристик відмінності в діяльності ЕСКО розвинутих країн представлено на рис. 1.

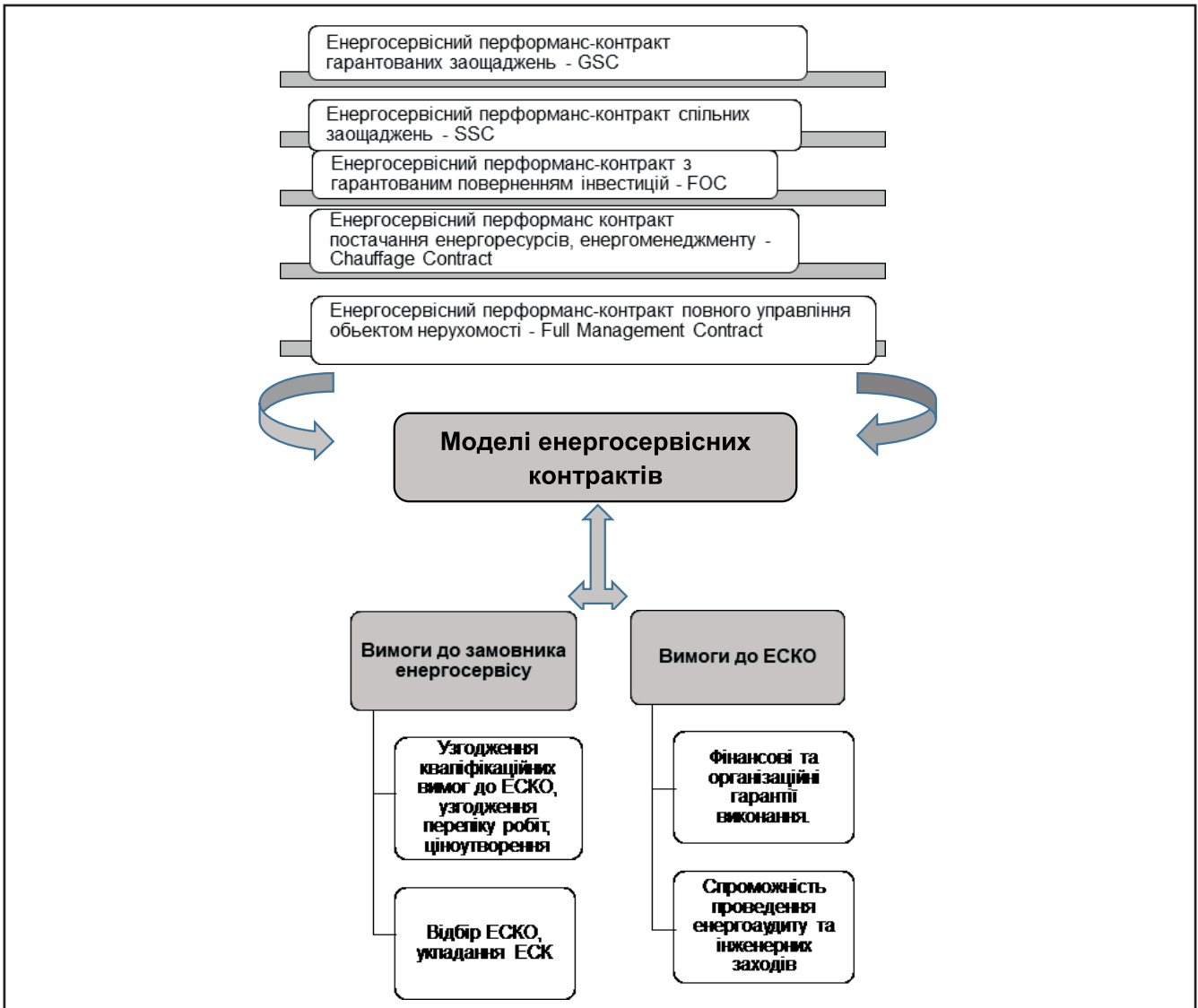
В результаті проведеного контент-аналізу, автор має можливість констатувати використання в США стандартизованих бізнес-моделей «енергосервісний перформанс контракт» (ЕПК), на основі яких реалізуються енергоефективні проекти. Використання стандартизованих бізнес-моделей дозволяє формалізувати вимоги до замовника енергосервісу та ЕСКО. Розподіл вимог до замовника енергосервісу та ЕСКО в США наведено на рис. 2.

Відзначимо, що енергосервісний перформанс-контракт повного управління об'єктом нерухомості особливо затребуваний в США, при цьому в Німеччині, во Франції поширення набули контракти постачання енергоресурсів, енергоменеджменту.

Проведене дослідження надає можливість автору акцентувати на необхідності адаптації американського підходу впровадження стандартизова-

Рисунок 1. Складові базових характеристик відмінності діяльності ЕСКО розвинутих країн
 Джерело: сформовано автором на основі [5,6].

Рисунок 2. Розподіл вимог до замовника енергосервісу та ЕСКО в США

Джерело: сформоване автором на основі [6].

них бізнес моделей енергетичного контрактингу, який дозволяє оптимізувати організаційні, фінансові, технічні процедури закупівлі послуг енергосервісу в Україні. Слід зазначити актуальність адаптації американської практики впровадження «суперенергосервісних» перформанс – контрактів з попередньою кваліфікацією ЕСКО, що дозволяє проводити процедуру закупівель енергосервісу в рамках пакету замовлень, істотно скорочуючи терміни енергозберігаючих заходів.

Аналіз міжнародної практики енергосервісу [4,5,6] дозволяє виокремити три формати фінансування:

Фінансування ЕСКО шляхом прямого фінансування з використанням кредитних ресурсів фінансових інституцій;

Фінансування ЕСК спеціалізованим фондом, що передбачає створення спеціалізова-

ного фонду, за участю органів державної влади, міжнародних фінансових інституцій, комерційних банків, приватного бізнесу;

Фінансування ЕСК кредитною лінією, що передбачає фінансування енергосервісних проектів комерційними банками, які створюють нові банківські продукти. Автор погоджується з твердженням експертів GIZ [6], щодо можливості, з огляду на міжнародний досвід, впровадження в Україні різних форматів фінансування для реалізації енергосервісних контрактів.

Досвід європейських країн свідчить про те, що модель прямого фінансування є найсприятливішою для бюджетної сфери. Встановлено, що для отримання коштів шляхом прямого фінансування, ЕСКО повинна надавати ліквідне забезпечення для отримання кредиту.

Етапи реалізації фінансування ЕСКО спеціалізованим фондом

Етап	Визначення етапу реалізації фінансування ЕСКО
Етап 1.	Укладання ЕСКО одного (або кількох) однотипних ЕСК на підвищення енергоефективності. Залучення ЕСКО короткострокового кредиту комерційного банку для проведення енергоощадних заходів.
Етап 2.	Спеціалізований фонд спрямовує кошти на викуп права витребування в ЕСКО надходжень від досягнутої економії в рамках реалізації ЕПК. Спеціалізований фонд виплачує ЕСКО суму, яка компенсує витрати і дає змогу ЕСКО отримати прибуток, ЕСКО отримує можливість погашення короткострокового кредиту комерційного банку.
Етап 3.	Спеціалізований Фонд бере на себе довгострокові ризики в рамках ЕПК, Правонаступник коштів від отриманої економії ресурсів. Спеціалізований фонд може спрямувати щорічні надходження від досягнутої економії ресурсів на виплату дивідендів або повернення залучених коштів.
Етап 4.	ЕСКО компенсує спеціалізованому фонду за рахунок власних коштів різницю, у разі, коли потенційна економія коштів, отриманих від скорочення споживання ресурсів буде менша, ніж передбачалось ЕПК.

Джерело: складене автором на основі [4,5,6].

Головна ідея фінансування ЕСК кредитною лінією полягає в створенні нових фінансових продуктів та передбачає наявність комерційних банків, зацікавлених в довгостроковому кредитуванні енергосервісних проектів.

На думку автора, враховуючи низку чинників, що впливають на забезпечення енергозбереження будівельних підприємств, пріоритетним для реалізації проектів підвищення енергоефективності в Україні є формат фінансування енергосервісу через спеціалізований фонд. Етапи реалізації фінансування ЕСКО спеціалізованим фондом представлено в таблиці.

Найважливішою складовою впровадження в Україні дієвих енергосервісних міжнародних практик є створення Фонду енергоефективності, що формує інструменти стимулювання і підтримки здійснення заходів з підвищення рівня енергетичної ефективності будівель та енергозбереження [3]

Таким чином, для практичного застосування інструментарію фінансування енергозбереження, доцільним є, з огляду на сучасний стан розвитку будівельних підприємств, ефективно використання міжнародного досвіду фінансування енергозбереження на основі концепту енергосервісного контрактингу.

Висновки

Натепер в Україні актуалізується трансформація підходів до енергонезалежного майбутнього. Міжнародний досвід впровадження енергосервісних контрактів як механізму фінансування енергозбереження вкрай важливий для України, яка потребує значного скорочення споживан-

ня паливно-енергетичних ресурсів. Проведене дослідження дало змогу зробити висновки про те, що удосконалення механізму фінансування енергозбереження на основі концепту «енергосервісного контракту» є одним із ключових чинників реалізації тренду енергоефективного розвитку в будівництві. Подальші дослідження в сфері забезпечення фінансування енергозбереження мають бути спрямовані на :

Уточнення питань організаційного забезпечення фінансування енергозбереження ;

Оптимізацію ключових критеріїв впровадження енергосервісних контрактів, як механізму забезпечення фінансування енергозбереження, на основі стандартизованих бізнес-моделей.

Список використаних джерел

1. АРГУМЕНТАРІЙ. Проект» Реформи у сфері енергоефективності в Україні» Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/vzhe-do-2020-roku-ukrayina-maye-dosyagti-energozberezhennya-na-rivni-9-gennadij-zubko>

2. Директива 2012/27 /EU Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2012/27 /EU від 25.10.2012 про енергоефективність .– Режим доступу до ресурсу: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0001:0056:EN:PDF>

3. Про Фонд енергоефективності: Закон України від 08.06.2017 року №2095 –VIII Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2095-19>.

4. Климчук М.М. Управління фінансуванням енергозбереження на будівельних підприємствах: міжнародний досвід // Бізнес-Інформ.–2016.–№2.–С.65–70.

5. Куліков П.М. Управління енергозбереженням на будівельних підприємствах: Теорія, методологія, практика : Монографія / П.М.Куліков, М.М.Климчук – м. Івано – Франківськ, вид-во «Фоліант», 2017.– 344с.

6. Енергосервісні контракти. Можливості та перспективи в Україні. Проект «Створення енергетичних агентств в Україні «Режим доступу до ресурсу: https://www.giz.de/en/downloads/giz2015_ua_Brochure_Energy_Service_Contracts_opportunities_and_prospects....pdf

References

1. ARGUMENT. Project «Energy Efficiency Reforms in Ukraine» <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/vzhe-do-2020-roku-ukrayina-maye-dosyagti-energozberezhennya-na-rivni-9-gennadij-zubko>

2. Directive 2012/27 / EU of the European Parliament and of the Council of the European Union 2012/27 / EU of 25.10.2012 on energy efficiency. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0001:0056:EN:PDF>

3. About the Energy Efficiency Fund: Law of Ukraine dated June 8, 2017 No. 2095 –VI <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2095-19>.

4. Klymchuk MM Managing financing of energy saving on construction enterprises: international experience // Business-Inforn-2016.–№2.–С.65–70.

5. Kulikov P.M. Management of energy saving at construction enterprises: theory, methodology, practice:

Monograph / P. M. Kulikov, M. M. Klymchuk – m. Ivano–Frankivsk, «Folio» view, 2017.– 344s.

6. Energy–service contracts. Opportunities and perspectives in Ukraine. Project «Creation of Energy Agencies in Ukraine» https://www.giz.de/en/downloads/giz2015_ua_Brochure_Energy_Service_Contracts_opportunities_and_prospects....pdf

Дані про автора

Дорошенко Віолетта Миколаївна,

аспірант, Київський національний університет будівництва і архітектури.

ORCID: 0000-0002-8080-8506

e-mail: violetta.doroshenko@gmail.com

Данные об авторе

Дорошенко Виолетта Николаевна,

аспирант, Киевский национальный университет строительства и архитектуры.

ORCID: 0000-0002-8080-8506

e-mail: violetta.doroshenko@gmail.com

Data about the author

Violetta Doroshenko,

postgraduate student, Kyiv National University construction and architecture.

ORCID: 0000-0002-8080-8506

e-mail: violetta.doroshenko@gmail.com

DOI: 10.5281/zenodo.1445397

ГРОМОВ В.Б.

Механізм формування споживчого попиту в економіці України

Предметом дослідження є теоретичні та методологічні засади регулювання сукупного попиту на макроекономічному рівні, спрямованого на ефективний розвиток економіки України.

Метою дослідження є теоретичний аналіз системи макроекономічного регулювання споживчого попиту, визначення його методів, механізмів та особливостей в контексті модернізації економіки, вироблення рекомендацій щодо ефективного управління споживчим попитом з боку держави, взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників.

Методи дослідження базуються на загальнонаукових засадах і фундаментальних положеннях економічної теорії, маркетингу та статистики, і включають в себе методи порівняльного економічного аналізу, економіко–математичного моделювання, прогнозування та інші.

Результатом роботи є пропозиції щодо державної політики стимулювання економічного розвитку на основі збалансування зростаючого попиту зростаючим виробництвом споживчих товарів та послуг через політику доходів, підтримку національного товаровиробника, антиінфляційну політику НБУ, максимально можливу бездефіцитність споживчого ринку, імпортозаміщення.

Галузь застосування результатів. Економіка та управління національним господарством, у частині державних систем та механізмів управління економікою на галузевому, міжгалузевому та

регіональному рівнях, сфера державного регулювання соціально–економічного розвитку в інтересах швидкого зростання рівня життя через розвиток внутрішнього виробництва споживчих товарів та послуг на основі імпортозаміщення та макрофінансової стабільності.

Висновки. Для макроекономічної стабільності економіки споживчий попит має постійно балансуватися обсягами пропозиції – виробництвом споживчих товарів та послуг належної якості і кількості, яка відповідає структурі попиту і його потенційним змінам.

Споживчий попит залежить від багатьох соціальних та економічних чинників, серед яких, в сучасних умовах України, базовими є споживчі настрої, доходи населення, уподобання споживачів. Державний механізм регулювання має активно впливати на перші два і тільки враховувати третій. Тривала макроекономічна стабільність має забезпечити схильність населення до споживання, політика зростаючих доходів – платоспроможність споживчого попиту.

Прямий вплив на споживчий попит держава має здійснювати через соціальну політику, опосередкований – через розвиток підприємництва і підтримку окремих галузей.

Ключові слова: структура споживання, споживчий попит, політика доходів, споживчі товари та послуги, попит та пропозиція на споживчому ринку, дефіцит споживчих товарів, інфляція.

ГРОМОВ В.Б.

Механізм формування потребительского спроса в экономике Украины

Предметом исследования являются теоретические и методологические основы регулирования совокупного спроса на макроэкономическом уровне, направленного на эффективное развитие экономики Украины.

Целью исследования является теоретический анализ системы макроэкономического регулирования потребительского спроса, определение его методов, механизмов и особенностей в контексте модернизации экономики, выработка рекомендаций по эффективному управлению потребительским спросом со стороны государства, взаимодействию внутренних и внешних факторов.

Методы исследования базируются на общенаучных принципах и фундаментальных положениях экономической теории, маркетинга и статистики, и включают в себя методы сравнительного экономического анализа, экономико–математического моделирования, прогнозирования и другие.

Результатом работы являются предложения по государственной политике стимулирования экономического развития на основе сбалансирования растущего спроса растущим производством потребительских товаров и услуг через политику доходов, поддержку национального товаропроизводителя, антиинфляционную политику НБУ, максимально возможную бездефицитность потребительского рынка, импортозамещение.

Область применения результатов. Экономика и управление национальным хозяйством, в части государственных систем и механизмов управления экономикой на отраслевом, межотраслевом и региональном уровнях, сфера государственного регулирования социально–экономического развития в интересах быстрого роста уровня жизни через развитие внутреннего производства потребительских товаров и услуг на основе импортозамещения и макрофінансової стабільності.

Выводы. Для макроэкономической стабильности экономики потребительский спрос должен постоянно балансироваться объемами предложения – производством потребительских товаров и услуг надлежащего качества и количества, которая соответствует структуре спроса и его потенциальным изменениям.

Потребительский спрос зависит от многих социальных и экономических факторов, среди которых, в современных условиях Украины, базовыми являются потребительское настроение, доходы населения, предпочтения потребителей. Государственный механизм регулирования должен активно влиять на первые два и только учитывать третий. Длительная макроэкономическая стабильность должна обеспечить склонность населения к потреблению, политика растущих доходов – платежеспособность потребительского спроса.

Прямое влияние на потребительский спрос государство должно осуществлять через социальную политику, опосредованное – через развитие предпринимательства и поддержку отдельных отраслей.

Ключевые слова: структура потребления, потребительский спрос, политика доходов, потребительские товары и услуги, спрос и предложение на потребительском рынке, дефицит потребительских товаров, инфляция.

GROMOV V.B.

Mechanism of formation of consumer demand in the economy of Ukraine

The subject of the study are the theoretical and methodological bases for the regulation of aggregate demand at the macroeconomic level, aimed at the effective development of the Ukrainian economy.

The purpose of the study are theoretical analysis of the system of macroeconomic regulation of consumer demand, the definition of its methods, mechanisms and features in the context of modernization of the economy, the development of recommendations for effective management of consumer demand from the state, interaction of internal and external factors.

Methods of research are based on general scientific principles and fundamental theses of economic theory, marketing and statistics, and include methods of comparative economic analysis, economic–mathematical modeling, forecasting, and others.

Results of the work are proposals on the state policy to stimulate economic development on the basis of balancing the growing demand by the growing production of consumer goods and services through income policy, support to the national commodity producer, the anti–inflationary policy of the NBU, the maximum possible deficit–free consumer market, and import substitution.

Application of results. The economy and management of the national economy, in terms of state systems and mechanisms for managing the economy at the sectoral, intersectoral and regional levels, the sphere of state regulation of social and economic development in the interests of rapid growth of living standards through the development of domestic production of consumer goods and services on the basis of import substitution and macrofinance stability.

Conclusions. For macroeconomic stability of the economy, consumer demand should be constantly balanced by supply volumes – the production of consumer goods and services of the appropriate quality and quantity that corresponds to the demand structure and its potential changes.

Consumer demand depends on many social and economic factors, among which, in the current conditions of Ukraine, the basic moods are consumer sentiment, income of the population, consumer preferences. The state regulatory mechanism should actively influence the first two and only take into account the third. Long–term macroeconomic stability should ensure the propensity of the population to consume, the policy of growing incomes is the solvency of consumer demand.

Direct influence on consumer demand the state should implement through social policy, mediated – through the development of entrepreneurship and support of individual industries.

Keywords: consumption structure, consumer demand, income policy, consumer goods and services, supply and demand in the consumer market, consumer goods deficit, inflation.

Постановка проблеми. Макроекономічне регулювання споживчого попиту є важливим інструментом оптимізації структури сукупного попиту в сучасній економіці України. Саме споживчий попит є ключовим компонентом валового внутрішнього продукту (ВВП), який відображає актуальний стан розвитку економіки країни. Створення належного механізму стимулювання та регулювання споживчого попиту надає мож-

ливість налагодити процес розширеного відтворення, адже сьогодні структура доходів та витрат домогосподарств не береться до уваги належним чином при формуванні політики модернізації економіки і переходу до моделі швидкого економічного зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Споживання є процесом використання товарів і послуг для задоволення власних потреб

людини. При цьому дії споживачів мають декілька супутніх проявів через поняття платоспроможності, споживання товару чи послуги, структура споживання, ціна товару, попит на товари і послуги, споживча якість, споживчі уподобання, способи оплати товару чи послуги.

Найвагомішим чинником впливу на поведінку споживача є фінансовий ресурс для споживання – дохід конкретної особи, сім'ї, родини, суб'єкта сектору домашніх господарств. На цьому рівні вирішуються питання споживати чи заощаджувати, якщо споживати, то що і за яку ціну, на яких умовах, в яких обсягах і як довго у часі. На цьому рівні формуються споживчі уподобання людини і сам рівень життя.

Проблематика регулювання споживчого попиту займає значне місце у наукових дослідженнях вітчизняних вчених. Теоретичні основи проблеми були закладені у працях таких вчених як Дж. Кейнс, П. Самуельсон, Л. Вальрас, Ф. Котлер, Д. Аріелі. Серед сучасних українських вчених, що плідно працюють над проблемами державного регулювання попиту і пропозиції, прогнозування і регулювання економічного і соціального розвитку держави, слід назвати В.П. Бабича, В.Ф. Бєседіна, І.О. Гавриленка, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, П.С. Єщенко, І.Г. Манцурова, Е.М. Лібанову, А.А. Чухна та багатьох інших.

Метою статті є аналіз механізму формування споживчого попиту та його впливу на економічний розвиток країни.

Виклад основного матеріалу. Обсяг та соціально-економічна структура споживчого попиту є рушійною силою економіки і об'єктом державного регулювання. Ринковій моделі економіки в найбільшій мірі відповідає ситуація, коли розвиток йде через випереджаючий сукупний попит, а в його складі – споживчий попит домашніх господарств. Розуміння важливості фактору рівня доходів і рівня життя населення в структурі споживчого попиту веде до визнання важливості стимулювання споживчого попиту в загальній системі державної економічної політики.

На рівні планування і прогнозування розвитку конкретних підприємств з виробництва споживчих товарів і послуг питання споживчого попиту є завданням маркетингової корпоративної політики. З цього починається бізнес-планування підприємницької діяльності. Якщо на корпоративному рівні дослідження споживчого попиту

спрямоване на визначення перспективних уподобань споживачів для їх адекватного відображення в продукції підприємств, то на макрорівні на перше місце виходить політика прогнозування споживчого попиту для збалансування його з пропозицією споживчих товарів і послуг внутрішнього виробництва. За наявності дефіциту, пропозиція буде збалансована завдяки імпорту і, відповідно, від'ємному чистому експорту, що, в свою чергу, є ознакою неефективності економічної політики загалом.

Функціонування сучасних економічних систем нерозривно пов'язане з двома ключовими процесами – глобалізацією та інформатизацією. Ці процеси створили єдиний загальнодоступний інформаційний простір, завдяки чому поняття попиту як агрегованої категорії трансформується у систему з широко розгалуженою сегментацією споживачів. Об'єми даних, які сьогодні можуть бути зібрані та проаналізовані завдяки активному розвитку інформаційних технологій у напрямках BigData, Data Mining, Data Science та MachineLearning, розкривають потенціал не лише практичного спостереження реальних причинно-наслідкових зв'язків між силами попиту та пропозиції, але й визначення соціальних передумов економічної поведінки споживачів. Аналіз показників наявного доходу домашніх господарств, їх схильності до споживання та заощадження сьогодні створює можливість вийти на якісно новий рівень макроекономічного регулювання споживчого попиту.

Споживчий попит є вагомою складовою структури внутрішнього валового продукту та відіграє важливу роль у формуванні сукупної пропозиції, її видів та об'ємів. Зростаючий платоспроможний попит на товари вітчизняного виробництва може стати значним поштовхом до розвитку національних підприємств-виробників та формування процесу розширеного відтворення. У таблиці 1 відображено місце споживчих витрат у валовому внутрішньому продукті України. Їх питома вага за 5 останніх років коливається від 84 до 91 відсотка ВВП. Тобто, на основі споживчого попиту формується більша частина ВВП країни.

Відповідно до світової статистики, у розвинених країнах на приватне споживання припадає 50–60 відсотків ВВП, інвестиції – 20–30 відсотків, відповідно на державне споживання – 15–20 відсотків. В Україні, за даними Державної служби статисти-

Таблиця 1. Валовий внутрішній продукт за категоріями кінцевого використання*

	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах; млн.грн)	1 404 669	1 465 198	1 586 915	1 988 544	2 385 367
Кінцеві споживчі витрати (у %до ВВП)	86,9	90,7	90,1	86,0	84,2
у тому числі:					
домашніх господарств	67,7	71,4	70,6	66,3	64,8
некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства	0,6	0,7	0,8	0,8	0,8
сектору загального державного управління	18,6	18,6	18,7	18,9	18,6
Валове нагромадження (у %до ВВП)	21,8	18,5	13,4	15,9	21,7
Чистий експорт (у %до ВВП)	-8,7	-9,2	-3,5	-1,9	-5,9

Джерело: складено за даними [3]

* За 2010–2013 дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, за 2014–2016 – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

ки, споживчий попит домашніх господарств складає, в середньому, дві третіх від об'єму ВВП України у 2012–2016 роках. Беручи до уваги низькій рівень життя населення та низьку конкурентоспроможність продукції національного виробництва перед імпортованою, через структуру особистого споживання можна чітко простежити вади структури виробництва. Не зважаючи на окремі випадки активних зрушень у багатьох галузях економіки, пропозиція для задоволення споживчих потреб залишається досить обмеженою. Причиною цього є недостатні інвестиції у модернізацію технологій виробництва, неефективний розподіл фінансових ресурсів, і, відповідно, низька якість та, як наслідок, низька конкурентоздатність кінцевої продукції. Таке низькотехнологічне виробництво не може нарощувати об'єми виробництва споживчих продуктів в потрібних масштабах, що приводить до зростання імпорту продукції та негативно впливає на темпи зростання національної економіки.

Дослідження споживчого ринку протягом 2010–2016 років свідчить про властиву для України деформовану структуру споживчого попиту (табл. 2). По-перше, зростає залеж-

ність у забезпеченні споживчого попиту від імпорту. По-друге, в структурі кінцевих споживчих витрат домашніх господарств надзвичайно високу питому вагу становлять витрати на харчування. По-третє, частка послуг у споживчих витратах населення поступово зростала (зокрема, житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива, охорона здоров'я, зв'язок), але таке збільшення відбулося завдяки росту тарифів на платні послуги населенню, а також переведення безкоштовних послуг в платні.

З таблиці можна побачити суттєву деформацію структури споживання через введення нових тарифів на послуги державних монополій в останні 2 роки.

Функціонування споживчого ринку істотною мірою залежить від рівня соціалізації економіки країни і розвитку суспільних відносин, основу яких становлять виробничі зв'язки, відносини власності, економічна свобода суб'єктів споживчого ринку, баланс між ринковою ефективністю та соціальною справедливістю тощо.

За даними маркетингової компанії Nielsen, індекс впевненості споживачів в Україні на кі-

Таблиця 2. Структура сукупних витрат у відсотках

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9	93,2
Продовольчі товари	55,0	54,7	53,6	53,6	55,3	56,4	52,7
Непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5	40,5
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1	6,8
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	7,6	8,0	8,3	8,0	8,1	10,2	14,7

Джерело: складено за даними [4]

* За 2010–2013 дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, за 2014–2016 – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

нець 2016 року складає 52 пункти, що є найнижчим показником серед європейських країн, у яких проводилось дослідження. Найближчими сусідами України за результатами дослідження стали Греція (53), Італія (58), Франція (66) та Польща (88), показник якої почав різко рости з 2 кварталу 2015 року (див рис. 1).

Індекс впевненості споживачів відображає настрої населення до перспектив розвитку національної економіки країни у найближчому майбутньому. До прикладу, лідерами серед європейських країн є Данія (107), Швейцарія (102), Великобританія (102), Німеччина (101), показники яких коливаються в межах кількох пунктів упродовж останніх років.

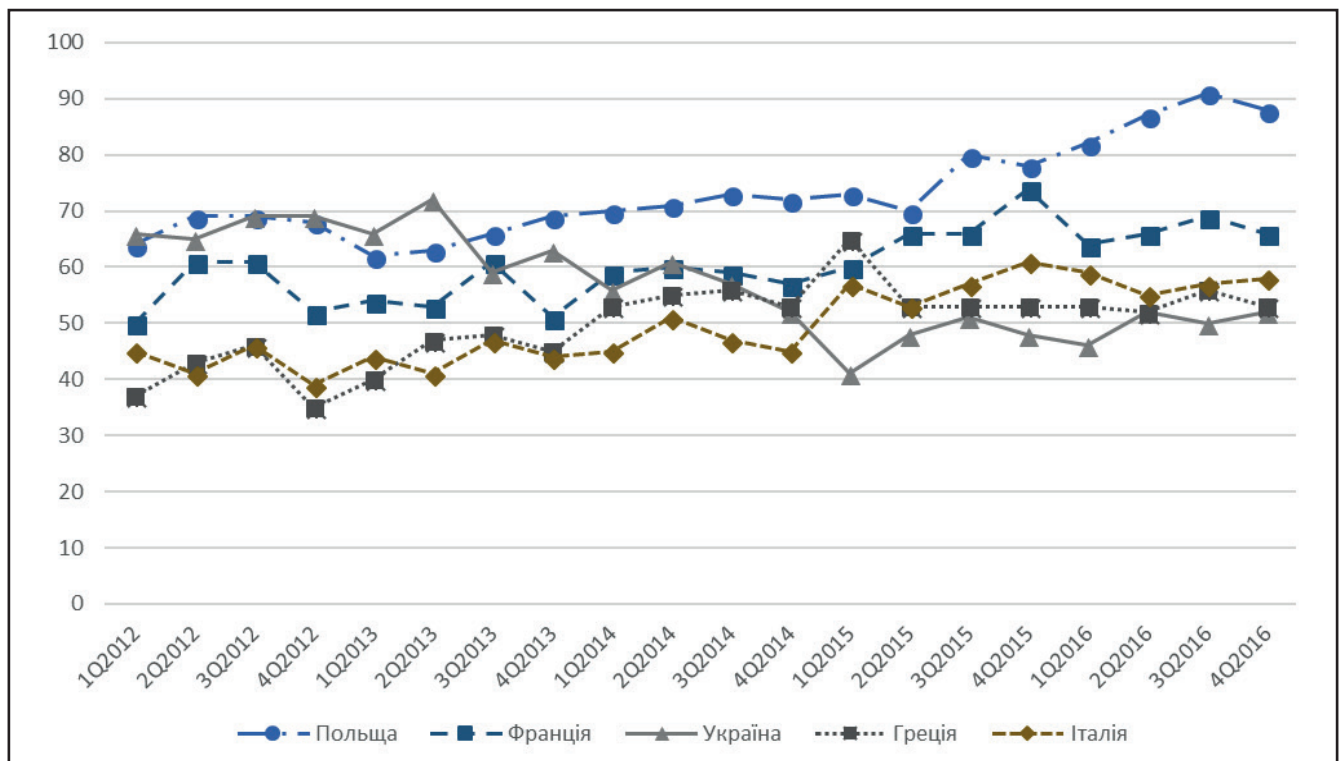
Споживчий попит є результатом споживчих настроїв населення, споживчих спроможностей (доходів), споживчих уподобань. Перший аспект формується у світогляді людини, у визначальній мірі, загальноекономічною ситуацією, яка в Україні є нестійкою і ризикованою через кризу 2014–2015 рр. і військово–політичні загрози. Ризики, які відчуває людини в своєму житті, ведуть до бажання резервувати кошти на майбутнє, більше зберігати ніж споживати зараз.

Фактор негативного впливу доходів населення на споживчий попит також пов'язаний з кризою

2014–2015 рр. і зменшенням доходів майже в три рази як її наслідком. Споживчі уподобання населення є результатом історичних і культурних традицій і типу моделі поведінки людини в залежності від її статусу і місця в соціальній і корпоративній ієрархії [6, 7, 8]. Цей чинник є найбільш консервативним з усіх і майже не регулюється в осяжній короткостроковій чи середньостроковій перспективі.

Державне регулювання споживчого попиту і потрібне і необхідне для оптимізації зв'язків споживачів, виробників та імпортерів товарів і послуг, торговельних мереж та інших учасників ринку. Втручання держави в ці ринкові відносини обумовлюється необхідністю спрямування модернізації і розвитку економіки з урахуванням макропропорцій та потреб макрозбалансування. Такий механізм державного регулювання збалансованого споживчого попиту здійснюється прямими і опосередкованими методами в:

- бюджетній сфері;
- податковій сфері;
- грошово–кредитній сфері;
- соціальній сфері;
- правовій сфері;
- зовнішньоекономічній сфері;
- інвестиційній сфері;

Рисунок 1. Індекс впевненості споживачів

Джерело: складено автором на основі [11]

• антимонопольній сфері і державному регулюванні монопольних цін і тарифів.

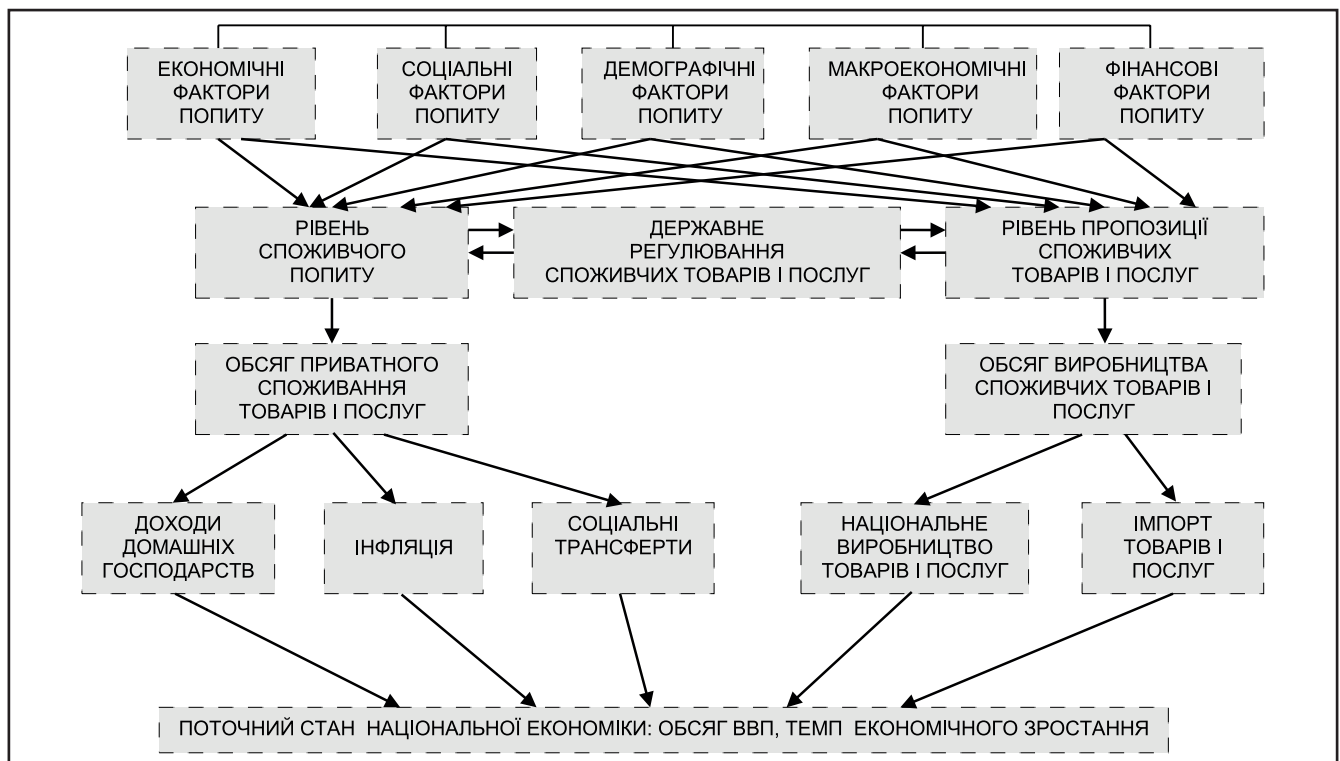
Споживчий попит та його структура трансформуються в обсяги споживання товарів та послуг населенням і має балансуватися обсягами виробництва товарів та послуг, які відповідають його структурі. Споживання і виробництво товарів та послуг для споживання є взаємозалежними трендами національної економіки, які, в свою чергу, є об'єктами державного регулювання, спрямованого на їх максимальну відповідність в кожен момент часу і в перспективі. Урядові рішення щодо підвищення доходів населення мають підтримуватися заходами зростання виробництва товарів і послуг. В іншому випадку збільшення доходів веде лише до дефіциту окремих товарів і послуг та інфляції, або зростання імпорту без реального зростання рівня життя населення. Дефіцитність споживчого ринку є наслідком відриву політики доходів від політики стимулювання виробничих галузей та інвестиційного ринку. На рис. 2 наведено послідовну схему потенційно ефективного механізму державного впливу на споживчий попит в поєднанні з розвитком його виробничої бази. Практично, треба говорити про споживчий попит з урахуванням структури доходів і уподобань споживачів, спираючись на по-

тенційну спроможність національної економіки виробляти необхідні зростаючі обсяги споживчих товарів та послуг.

Економіка сучасної України, яка належить до групи країн, що розвиваються, має серйозний потенціал і велику потребу у швидкому економічному зростанні на основі росту споживчого попиту, який визначається багатьма макрофінансовими, соціальними та національно-культурними факторами. Але постійне недо врахування важливості своєчасного задоволення споживчого попиту внутрішнім виробництвом споживчих товарів і послуг, в економічних умовах України постійно веде до інфляції та імпортозалежності.

Щодо останнього аспекту треба сказати окремо. Політика шокowego підвищення тарифів на цілий ряд товарів і послуг, які монопольно виробляються і надаються державою населенню, безумовно призвела до різкої зміни структури споживання домашніх господарств з низькими і середніми доходами. А політика субсидій (спочатку ліберальна і м'яка, а зараз жорстка) не виконала свою роль захисту від цих небажаних змін.

Традиційно залишається малопомітною система антимонопольних заходів. Антиінфляційна політика НБУ щодо недопущення двозначної інфляції четвертий рік поспіль не дає результатів.

Рисунок 2. Схема формування споживчого попиту

Джерело: розроблено автором

Шокове підвищення мінімальної зарплати вдвічі у 2017 році дало свій позитивний результат щодо детінізації зарплат, але у 2018 році Уряд не ризикнув її повторити.

Соціальні методи державного впливу на обсяги і структуру споживання складаються з пенсійної системи, державного соціального страхування і страхування життя людей, соціальної допомоги дітям, інвалідам та іншим соціально малозахищеним категоріям населення. До соціального регулювання входить також законодавство про охорону і оплату праці.

В макроекономічному розумінні, приватне споживання реалізується через сектор домашніх господарств, які мають свою систему власності і ресурсів, які вони заробляють і витрачають для оплати споживання.

Регулярні фінансові ресурси домашнє господарство отримує від заробітної плати за найману працю членів родини (45–50 відсотків доходів домашніх господарств). Заробітна плата є найбільш регульованим і конкретним об'єктом державного регулювання для максимізації доходу, відновлення відтворювальної функції заробітної плати, підтримки платоспроможного

го споживчого попиту, забезпечення фінансових ресурсів для фондів соціального страхування.

Домашні господарства є отримувачами соціальних трансфертів, їх доля у сукупних доходах цього сектору економіки досягає 36% у 2017 р. [3], що свідчить про переважання патерналістських настроїв. Але в умовах низьких доходів населення, в Україні це можна вважати виправданим, хоч це і створює багато проблем у державних фінансах.

Частка доходів від власності в Україні залишається низькою (18% у 2017 р.) [3], і підтверджує недостатню участь домогосподарств у ринкових відносинах та незначну роль фінансового ринку у забезпеченні рівня життя населення.

Періодом активного зростання приватного споживання треба вважати 2006–2008 рр., коли до власних доходів домашніх господарств підключилися споживчі банківські кредити. Ринок споживчого кредитування був явно перегрітий і став одним з сегментів кризи 2009 року в Україні. В Україні негативні наслідки економічних криз більше впливають на споживчий попит через девальвацію національної грошової одиниці і зменшення валютного еквіваленту доходів домашніх

Таблиця 3 Структура споживчих витрат домогосподарств України 2010–2016 рр. *

(в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, у % до сукупних витрат)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9	93,2
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1	49,8
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3	2,9
непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5	40,5
в тому числі							
одяг і взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7	5,6
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7	16,0
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0	1,7
охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7	4,2
транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7	3,6
зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4	2,3
відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5	1,4
освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1	1,0
ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0	2,2
різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7	2,5
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1	6,8
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	7,6	8,0	8,3	8,0	8,1	10,2	14,7

Джерело: складено за даними [4]

* За 2010–2013 дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, за 2014–2016 – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

господарств в рази. Теж саме відбулося під час наступної кризи 2014–2015 рр. Через бідність, споживчі витрати частини населення залишаються на рівні забезпечення базових потреб. Такі споживачі мають так звану «мінімальну» структуру споживання.

Всі споживчі товари мають різне спрямування задоволення потреб людини і витрати на їх придбання можуть бути розділені на певні групи, наприклад, витрати на продукти харчування, товари (одяг, взуття, господарчі товари), послуги (житлово-комунальні, медичні, освітні, транспорту, культурно-розважальні, туристичні), а також вартість сільгосппродуктів з особистого підсобного господарства, отримані пільги і субсидії [9].

О. Шевченко споживчі витрати домогосподарств поділяє наступним чином:

- витрати на товари щоденного вжитку (товари зі сподіваним терміном використання до трьох років: продукти харчування, переважна частина одягу, предмети особистої гігієни, канцтовари, пальне для автомобілів тощо);

- витрати на товари тривалого користування (товари, очікуваний термін використання яких перевищує три роки: телевізори, холодильники, меблі, легкові автомобілі тощо);

- витрати на послуги (оплата житлово-комунальних послуг, послуг транспорту і зв'язку, юридичних, освітніх послуг тощо) [10].

Споживчі витрати вітчизняних домогосподарств коливалися в межах від 96,6% у 1999 р. до 86,2% у 2008 р., зрісши у 2016 р. до 93,2% (див. табл. 3) загальної величини сукупних витрат [5].

Найбільшу питому вагу у витратах вітчизняних домогосподарств займають витрати на харчування: понад 49,8% усіх сукупних витрат домогосподарств у 2016 р. (згідно з класифікацією ООН, 60% витрат сімейного бюджету на харчування свідчать про рівень злиденності домашнього господарства). Для прикладу: у США цей показник становить близько 20%, у країнах Західної Європи – в середньому 25%, а в країнах, що розвиваються, – близько 60% [1].

Висновки

Макроекономічний аспект споживчого попиту як рушійної сили національної економіки має бути в центрі уваги державної економічної політики і постійно підтримуватися відповідною пропозицією споживчих товарів і послуг з боку виробни-

чих галузей. Механізм державного регулювання споживчого попиту має враховувати потребу його постійного збалансування зі «споживчою» пропозицією. Такої синхронності в українській практиці майже ніколи не було. Дослідження споживчого попиту має постійно трансформуватися у заходи стимулювання виробництва тих товарів і послуг, яких вже завтра буде не вистачати на споживчому ринку.

Споживання є індикатором рівня життя (матеріального добробуту та культурного рівня) населення, який, в свою чергу, через зростання доходів веде до більших обсягів виробництва товарів та послуг та наступного кола розвитку країни.

Споживчий попит і його постійне випереджаюче (над пропозицією) зростання є важливою макроекономічною умовою розвитку національної економіки. Споживання формує попит на ринках і стимулює пропозицію (виробництво) до врівноваження через постійне зростання внутрішнього виробництва. Зростання імпорту для забезпечення споживчого попиту є індикатором помилок в економічній політиці стимулювання внутрішнього товаровиробника і гальмування економічного зростання. З урахуванням низьких темпів зростання ВВП в післякризовий період (2016–2017 рр.) у 2,4–2,5 відсотки на рік, можна говорити про певні недоліки в політиці стимулювання економічного зростання через споживчий попит.

На макrorівні як аналогія до корпоративної практики бізнес-планування слід керуватись потребою формування і задоволення споживчого попиту сучасними українськими якісними і конкурентними за ціною і якістю товарами й послугами. Реальні доходи населення мають зростати на 4–5 відсоткових пунктів швидше за темп зростання ВВП. Для цього Уряд має достатньо регуляторів в соціальній і інвестиційній сферах, але їх ефективність постійно нейтралізується фінансовою нестабільністю, в першу чергу через інфляцію, очікування девальвації гривні і високі кредитні ставки, які руйнують макроекономічний ефект від зростаючих реальних доходів населення.

Цим трьом елементам грошово-кредитної політики має приділятися максимум уваги для формування стимулюючого швидке економічне зростання споживчого попиту. А його задоволення за рахунок внутрішнього виробництва паралельно вестиме до стабільного зростання рівня життя і мінімізації бідності. Політика без-

посереднього впливу на споживчий попит має йти через соціальну політику доходів і сектор домашніх господарств. Це «перша і найнеобхідніша умова створення фундаментальних основ для запуску ринкового механізму держави» [10].

Список використаних джерел

1. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка: Навч. посіб.: У 2 кн. / За ред. С. Панчишина і П. Островерха. – 4-те вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. – 723 с.

2. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2015 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – Ч. I. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/domogosp/vdr_2010.zip

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_rik/vvpzkkv_u.htm

4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/strukt2010_u.htm

5. Структура сукупних витрат домогосподарств України у 2010–2016 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/strukt2006_u.htm (дата останньої модифікації 27.07.2017 р.)

6. Максименко А. О. Споживча поведінка: концептуалізація поняття та чинники, що її детермінують [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

7. Левків Г. Я. Основні елементи моделювання поведінки споживача [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

8. Коваль Л. А., Романчук С. А. Основні аспекти поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

9. Євко Н. О. Вплив ментальної приналежності та архетипів на поведінку і вподобання споживача // Управління розвитком. – 2011. – № 1. – С. 122–124.

10. Шевченко О. О. Формування споживацької поведінки домогосподарств в умовах розвитку нової економіки: інституціональний аспект // Макроекономічні аспекти сучасної економіки. – 2009. – № 8. – С. 26–30.

11. The Nielsen Global Survey of Consumer Confidence and Spending Intentions [Електронний ресурс] – Режим

доступу: <http://www.nielsen.com/us/en/insights/reports.html>

References

1. Analitichna ekonomiya: makroekonomika i mikroekonomika: Navch. posib.: U 2 kn. / Za red. S. Panchyshyna i P. Ostroverkha. – 4-te vyd., vypr. i dop. – K.: Znannya, 2006. – Kn. 1: Vstup do analitichnoyi ekonomiyi. Makroekonomika. – 723 s.

2. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2015 rotsi (za danyymi vybirkovoho obstezhennya umov zhyttya domohospodarstv Ukrainy): Statystychnyy zbirnyk. – K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2016. – Ch. I. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/domogosp/vdr_2010.zip

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_rik/vvpzkkv_u.htm

4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/strukt2010_u.htm

5. Struktura sukupnykh vytrat domohospodarstv Ukrainy u 2010–2016 rokakh [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/strukt2006_u.htm (data ostann'oyi modyfikatsiyi 27.07.2017 r.)

6. Maksymenko A. O. Spozhyvcha povedinka: kontseptualizatsiya ponyattya ta chynnyky, shcho yiyi determinuyut' [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua>.

7. Levkiv H. Ya. Osnovni elementy modelyuvannya povedinky spozhyvacha [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua>.

8. Koval' L. A., Romanchuk S. A. Osnovni aspekty povedinky spozhyvachiv i chynnykiv, shcho zumorvlyuyut' vybir pevnoho typu spozhyvats'koyi povedinky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua>.

9. Yevko N. O. Vplyv mental'noyi prynalezhnosti ta arkhety piv na povedinku i vporobannya spozhyvacha // Upravlinnya rozvytkom. – 2011. – # 1. – S. 122–124.

10. Shevchenko O. O. Formuvannya spozhyvats'koyi povedinky domohospodarstv v umovakh rozvytku novoyi ekonomiky: instytutsional'nyy aspekt // Makroekonomichni aspekty suchasnoyi ekonomiky. – 2009. – # 8. – S. 26–30.

11. The Nielsen Global Survey of Consumer Confidence and Spending Intentions [Elektronnyy resurs] – Rezhym

dostupu: <http://www.nielsen.com/us/en/insights/reports.html>

Дані про автора

Громов Віталій Борисович,

аспірант, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
бульв. Дружби Народів, 38, м. Київ, 01014, Україна
e-mail: gromovitalii@gmail.com

Данные об авторе

Громов Виталий Борисович,

аспірант, Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики

бульв. Дружбы Народов, 38, г. Киев, 01014, Украина
e-mail: gromovitalii@gmail.com

Data about the author

Vitalii Gromov,

Ph.D. candidate, State Scientific Research Institute for Information and Economic Modeling
Druzhby Narodiv Blvd, 38, Kyiv, 01014, Ukraine
e-mail: gromovitalii@gmail.com

УДК 330.34:330.43

DOI: 10.5281/zenodo.1445399

ЛЕБЕДА Т.Б.

Вплив зростання тарифів на житлово-комунальні послуги на динаміку макроекономічних показників в Україні

Предмет дослідження – вплив зміни тарифів на житлово-комунальні послуги на рівень інфляції та динаміку макроекономічних показників в Україні.

Метою написання статті є здійснені за допомогою економіко-математичних методів авторські дослідження щодо впливу зміни цін/тарифів на житлово-комунальні послуги і послуги з постачання електроенергії й природного газу на загальну макроекономічну динаміку в Україні.

Методологія проведення роботи – положення економічної теорії і теорії системного аналізу, економіко-математичні методи. На основі системного аналізу виявлено економічні показники, на динаміку яких найбільше впливає зміна тарифів на житлово-комунальні послуги; за допомогою економіко-математичних методів здійснено кількісну оцінку такого впливу.

Результати роботи здійснено кількісну оцінку впливу тарифів на житлово-комунальні послуги й послуги з постачання електроенергії і природного газу на індекс споживчих цін та реальну динаміку ВВП і кінцевого споживання домашніх господарств, доведено високий рівень такого впливу. Обґрунтовано ризиковість для реформування житлово-комунального господарства наявність таких явищ, як недостатній рівень забезпеченості споживачів відповідних послуг приладами обліку й регулювання та масштабність застосування субсидій.

Висновки – зростання тарифів на житлово-комунальні послуги й послуги з постачання електроенергії і природного газу чинить суттєвий негативний вплив на розгортання інфляційних процесів в економіці України, обмежує реальне кінцеве споживання домашніх господарств, гальмує зростання реального ВВП. Негативними наслідками зростання зазначених тарифів є високий рівень заборгованості населення за спожиті послуги, широкий охоплення населення субсидіями, збідніння середнього класу.

Ключові слова: житлово-комунальні послуги, тарифи, макроекономічна динаміка, економіко-математичні дослідження.

ЛЕБЕДА Т.Б.

Влияние роста тарифов на жилищно-коммунальные услуги на динамику макроекономических показателей в Украине

Предмет исследования – влияние изменения тарифов на жилищно-коммунальные услуги на уровень инфляции и динамику макроекономических показателей в Украине.

Целью написания статьи являются осуществленные с помощью экономико-математических методов авторские исследования, касающиеся влияния изменения цен/тарифов на жи-

лищно–коммунальные услуги и услуги по поставке электроэнергии и природного газа на общую макроэкономическую динамику в Украине.

Методология проведения работы – положения экономической теории и теории системного анализа, экономико–математические методы. На основе системного анализа выявлены экономические показатели, на динамику которых в наибольшей мере влияет изменение тарифов на жилищно–коммунальные услуги; с помощью экономико–математических методов осуществлена количественная оценка такого влияния.

Результаты работы – осуществлена количественная оценка влияния тарифов на жилищно–коммунальные услуги и услуги по поставке электроэнергии и природного газа на индекс потребительских цен и реальную динамику ВВП и конечного потребления домашних хозяйств, доказан высокий уровень такого влияния. Обоснованно рискованность для реформирования жилищно–коммунального хозяйства существование таких явлений, как недостаточный уровень обеспеченности потребителей соответствующих услуг приборами учета и регулирования и масштабность применения субсидий.

Выводы – рост тарифов на жилищно–коммунальные услуги и услуги по поставке электроэнергии и природного газа оказывает существенное негативное влияние на разворачивание инфляционных процессов в экономике Украины, ограничивает реальное конечное потребление домашних хозяйств, тормозит рост реального ВВП. Негативными последствиями роста указанных тарифов является высокий уровень задолженности населения за потребленные услуги, широкий охват населения субсидиями, обеднение среднего класса.

Ключевые слова: жилищно–коммунальные услуги, тарифы, макроэкономическая динамика, экономико–математические исследования.

LEBEDA T.B.

Impact of growth of tariffs on housing and communal services on the dynamics of macroindicators in Ukraine

The subject of the study is the impact of changes in tariffs on housing and communal services on the level of inflation and the dynamics of macroindicators in Ukraine.

The purpose of writing the article is the use of economic–mathematical methods to carry out author's research on the impact of changes in prices/tariffs on housing and communal services and services on electricity and natural gas supply to the overall macroeconomic dynamics in Ukraine.

Methodology of the work – the position of economic theory and theory of system analysis, economic and mathematical methods. On the basis of the system analysis economic indicators were identified, the dynamics of which is most influenced by changes in tariffs for housing and communal services; with the help of economic and mathematical methods, a quantitative estimate of such influence was made.

The results of the work is quantitative assessment of the impact of tariffs on housing– and communal services and services on electricity and natural gas supply on the consumer price index and real dynamics of GDP and final consumption of households has been carried out, the high level of such influence has been proved. Reasonable for reforming of housing and communal services is the existence of such phenomena as insufficient level of provision of accounting and regulation devices and the wide scale of the use of subsidies.

Conclusions – the growth of tariffs for housing and communal services and electricity and natural gas supply has a significant negative impact on the deployment of inflationary processes in the Ukrainian economy, limits the real final consumption of households, and restricts the growth of real GDP. Negative consequences of growth of the indicated tariffs are high level of debt of the population for consumed services, wide population coverage by subsidies, impoverishment of the middle class.

Key words: housing and communal services, tariffs, macroeconomic dynamics, economic and mathematical research.

Постановка проблеми. Останні роки позначилися суттєвим зростанням цін/тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії й природного газу в Україні. Це чинить суттєвий вплив на реальну макроекономічну динаміку, в першу чергу – на розгортання інфляційних процесів та обмеження кінцевого споживання домашніх господарств. У наступні роки збережеться тенденція зростання зазначених тарифів (зокрема внаслідок підвищення заробітної плати, цін на енергоносії, загальної інфляції, інвестиційної складової), що залишиться суттєвим інфляційним чинником на середньострокову перспективу. Виходячи з зазначеного, здійснення кількісної оцінки впливу зміни житлово-комунальних тарифів на зміну показників економічного розвитку є актуальним і практично доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблемам розвитку житлово-комунальної інфраструктури та регулювання у цій сфері присвячено роботи І.Запатріної [1–4], В.Полуянова [5–6], О.Максименка [7] та ін. Разом з тим, в існуючих дослідженнях не знайшли відображення оцінки впливів розвитку житлово-комунального господарства на макроекономічну динаміку, зокрема й зміни тарифів на житлово-комунальні послуги.

Мета написання *статті* – викладення авторських досліджень щодо кількісної оцінки впливу зміни цін/тарифів на житлово-комунальні послуги і послуги з постачання електроенергії й природного газу на загальну макроекономічну динаміку в Україні, здійснених за допомогою економіко-математичних методів.

Виклад основного матеріалу. Останні роки позначилися суттєвим зростанням цін/тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії й природного газу в Україні – у 2015–2016 рр. на фоні інших товарів і послуг вони зросли найбільше. Така ситуація пояснюється встановленням на законодавчому рівні обов'язкового поточного корегування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії й природного газу відповідно до зміни цін на складові їх собівартості з метою забезпечення її 100%-го відшкодування. Внаслідок цього на кінець 2016 р. практично усі означені тарифи досягли 100%-го рівня відшкодування відповідних витрат. У 2017 р. темпи приросту цін на зазначені послуги

суттєво знизились: по групі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» вони становили +26,7% порівняно з +115,8% у 2015 р. та +35,1% у 2016 р. У січні–червні 2018 р. ця тенденція продовжилася, внаслідок чого ціни по зазначеній групі збільшилися лише на +7,1% [8].

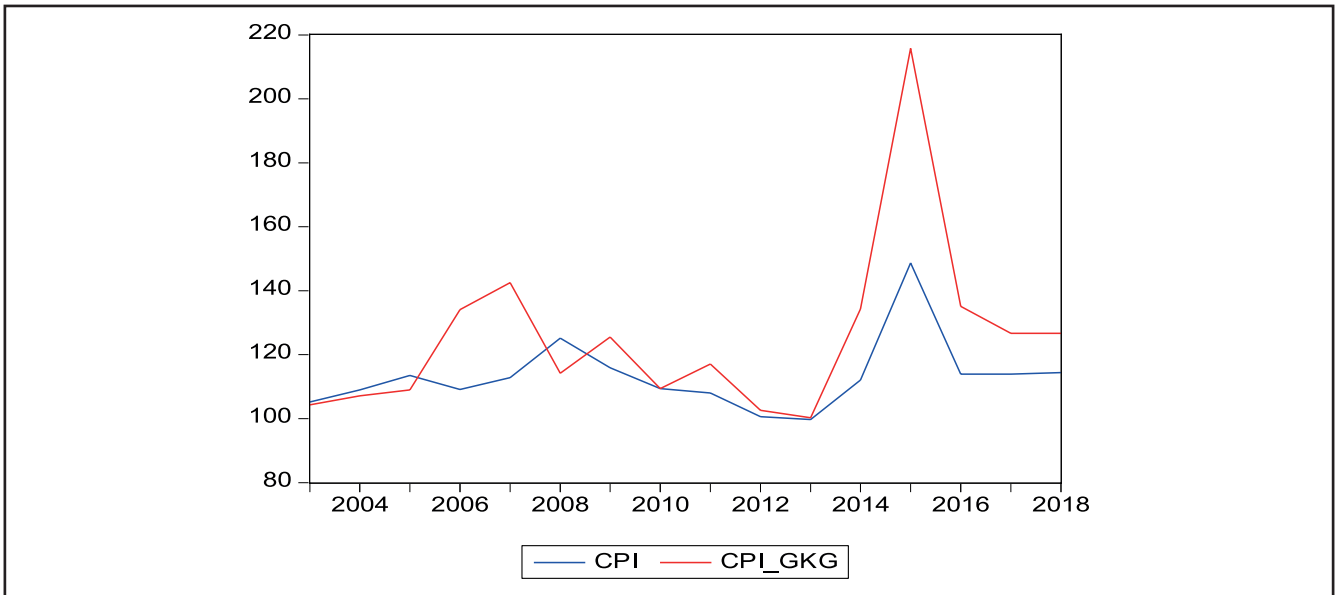
Загалом – порівняно з попереднім трирічним періодом (2015–2017 рр.) – інфляційна картина у січні–червні 2018 р. суттєво змінилася. На формування рівня споживчої інфляції найвищий вплив мають такі групи товарів і послуг: «Продукти харчування та безалкогольні напої» (+15,4%), «Алкогольні напої, тютюнові вироби» (+19,8%) «Транспорт» (+15,0%), «Освіта» (+15,3%). Зростання цін по групі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» виявилось за цей період одним із найменших [8].

Разом з тим, незважаючи на те, що житлово-комунальні тарифи досягли 100%-го рівня відшкодування відповідних витрат, у наступні роки збережеться тенденція їх зростання, хоча й у значно менших масштабах ніж у 2015–2017 рр. – зокрема внаслідок підвищення заробітної плати, цін на енергоносії, загальної інфляції. Важомий внесок до підвищення комунальних тарифів у наступні роки може додати також зростання їх інвестиційної складової. Отже, продовження тенденції зростання цін/тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії і природного газу залишиться у найближчі роки суттєвим інфляційним чинником.

Про це свідчить і наявність високої кореляції між динамікою загального індексу споживчих цін (CPI) і динамікою індексу споживчих цін по групі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» (CPI_GKG) (рис. 1).

На основі згенерованих економетричних рівнянь та застосованих статистичних підходів здійснено кількісну оцінку впливу зміни цін/тарифів на окремі житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії і природного газу на динаміку індексу споживчих цін, реального кінцевого споживання домашніх господарств, реального ВВП.

Проведені розрахунки свідчать (табл. 1), що підвищення цін/тарифів на водопостачання (+29%), утримання будинків та прибудинкових територій (+36,6%), електроенергію (+48,9%), природний газ (+8,3%), гарячу воду та опалення (+56,4%), що відбулося в Україні у 2017 році і спричинило зростання індексу споживчих цін

Рисунок 1. Динаміка індексу споживчих цін (CPI) і індексу споживчих цін по групі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» (CPI_GKG)

по групі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» на 26,7%, призвело до:

- зростання загального індексу споживчих цін (CPI) на 1,64%;
- скорочення реального кінцевого споживання домашніх господарств на 1,3%;
- зменшення реального ВВП на 0,88%.

Розрахунки показують (табл. 1), що зміна цін/тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії і природного газу за січень-квітень 2018 рік спричинили:

- зростання загального індексу споживчих цін (CPI) на 0,5%;
- скорочення реального кінцевого споживання домашніх господарств на 0,4%;
- скорочення реального ВВП на 0,27%.

Зазначимо, що досить суттєве скорочення реального кінцевого споживання домашніх господарств відбувається, з одного боку, за рахунок економії споживання вищезазначених послуг, а з іншого – як результат скорочення загального обсягу кінцевого споживання домашніх гос-

Таблиця 1. Кількісна оцінка впливу зміни цін/тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії і природного газу в Україні на динаміку макропоказників, у вимірі рік до попереднього року, в.п.

Показники	2017 рік порівняно з 2016 роком, в.п.	Січень-квітень 2018 р. порівняно з відповідним періодом 2017 р., в.п.
Фактичні дані		
Водопостачання	+29,0	+22,1
Утримання будинків та прибудинкових територій	+36,6	+48,4
Електроенергія	+48,9	+12,3
Природний газ	+8,3	+1,2
Гаряча вода і опалення	+56,4	+3,5
В цілому по групі «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива»	+26,7	+8,2
Результати розрахунку		
Вплив на динаміку індексу споживчих цін CPI	+1,64	+0,5*
Вплив на динаміку реального кінцевого споживання домашніх господарств	-1,3	-0,4*
Вплив на динаміку реального ВВП	-0,88	-0,27*

* у річному вимірі

Джерело: розрахунки автора

подарств через обмеженість фінансових коштів внаслідок здороження цін/тарифів. При цьому зменшення реального ВВП є результатом скорочення кінцевого попиту домашніх господарств.

Крім того варто також врахувати, що централізованим водопостачанням забезпечено приблизно 64% населення, водовідведенням – біля 47%, тепlopостачанням – біля 38%, природним газом – 78% міст і 38% сіл України [9], а тому у разі зростання рівня забезпеченості населення зазначеними видами послуг вплив відповідних тарифів на динаміку інфляції буде посилюватися.

Важливо зазначити, що політика підвищення комунальних тарифів разом з активізацією процесу широкого забезпечення приладами обліку та регулювання, а також враховуючи суттєве зниження реальних доходів населення, вже сьогодні призвели до суттєвої економії споживання відповідних послуг та часткового переключення споживачів на альтернативні варіанти, чим, крім іншого, пояснюється зменшення фізичних обсягів надання означених послуг протягом останніх років (табл. 2).

Разом з тим, підвищення цін/тарифів на житлово-комунальні послуги на фоні зниження реальних доходів населення, навіть попри широке застосування система їх субсидування з боку держави, призвело до значного зростання заборгованості населення. Так, за період з 01.01.2016 р. по 01.06.2018 р. загальна сума заборгованості населення збільшилася з 10,9 до 18,9 млрд грн – тобто майже у 2 рази. Рівень оплати житлово-комунальних послуг (в цілому по Україні) за цей період дещо збільшився з

91,3% до 92,1%. Проте в цілому простежується явна динаміка погіршення ситуації (табл. 3).

Суттєве протягом декількох років зростання тарифів на житлово-комунальні послуги спонукає велику кількість домогосподарств звертатися за отриманням субсидій. І хоча умови отримання субсидій стають все більш жорсткими, масштаби їх застосування залишаються досить значними. Так, за даними Державної служби статистики України [8], за січень-грудень 2017р. субсидії було призначено 8809,3 тисячам домогосподарств, що на 1132,1 тис. домогосподарств (або на 14,7%) більше, ніж у 2016 році. Разом з тим, загальна сума субсидій, призначених домогосподарствам у січні-грудні 2017р., суттєво зменшилася порівняно з 2016 р. – з 5704,7 млн грн до 3980,1 млн грн., що пояснюється спрямуванням політики уряду на підвищення мінімальної заробітної плати. Середній розмір призначеної субсидії на одне домогосподарство у грудні 2017р. зменшився порівняно з відповідним періодом 2016 року на 27,2% і становив 993,4 грн.

Довідка: у січні 2018 р. субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг отримували 6265,8 тис. домогосподарств (41,8% від загальної кількості домогосподарств країни). Середній розмір субсидії, призначеної на одне домогосподарство, зменшився у січні 2018р. порівняно з відповідним періодом 2017р. на 23,5% і становив 1164,4 грн. У квітні 2018 р. субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг отримували 6747,0 тис. домогосподарств (45,0%

Таблиця 2. Зміна обсягу виробництва послуг, постійні ціни 2010 р., % до попереднього року

ВЕД послуг	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	+6,0	-1,0	-3,6	-8,5	-11,7	+1,1	-6,1
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	+2,3	-21,7	-4,9	-12,3	-10,5	-15,6	-7,3

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 3. Стан оплати населенням житлово-комунальних послуг у 2015–2018 роках

	2015	2016	2017	2018
	Станом на 01.01.2016	Станом на 01.01.2017	Станом на 01.01.2018	Станом на 01.06.2018
Обсяг заборгованості, млрд.грн	10,9	13,7	16,4	18,9
Приріст (+)/зниження (-) заборгованості з початку року, %	+8,3	+25,1	+19,4	+15,4
Рівень оплати населенням житлово-комунальних послуг, %	95,4	91,3	94,7	92,1

Джерело: Офіційний сайт Мінрегіонбуду України: <http://www.minregion.gov.ua/>

від загальної кількості домогосподарств країни). Середній розмір призначеної субсидії на одне домогосподарство у квітні 2018р. зменшився порівняно з відповідним періодом 2017р. на 59,0% і становив 309,8 грн. [8].

Масштабність охопту населення субсидіями несе в собі серйозні виклики і загрози, особливо в умовах низьких доходів населення і недостатньої забезпеченості приладами обліку й регулювання.

Надмірне поширення субсидій буде сприяти активізації процесів «тінізації» заробітків і заощаджень, посилить «утриманські» настрої у населення, буде становити все більшу проблему для енергозбереження (зокрема без застосування лічильників), не сприяючи формуванню у населення поведінки економії через відсутність стимулів до енерго- та ресурсозбереження, оскільки це не впливає на зменшення їх плати за енергоносії та ЖКП.

З іншого боку, широкий охопту населення субсидіями на енергоносії та житлово-комунальні послуги в умовах недостатнього рівня забезпеченості засобами обліку споживання енергетичних та комунальних ресурсів та, відповідно, виставлення рахунків за завищеними нормами споживання фактично призводить до того, що держава за рахунок бюджету сплачує монополістам (виробникам енергоресурсів та виконавцям житлово-комунальних послуг) надлишкові кошти за невикористані товари та ненадані послуги.

Довідка: в Україні останніми роками проводиться активна діяльність щодо забезпечення споживачів комунальних послуг приладами обліку й регулювання, яка сприяє вирішенню проблеми адекватного обліку отримуваних житлово-комунальних послуг і енергоресурсів та їх раціонального використання. Так, наприклад, менше ніж за рік рівень забезпеченості житлових будинків засобами обліку теплової енергії зріс на 11% (з 69% станом на 01.05.2017 р. до 80% станом на 01.03.2018 р. [10]). Забезпеченість приладами обліку водопостачання є досить високою і станом на 1-й квартал 2018 р. склала в цілому по країні 89,1%, натомість водовідведення – лише 58,9% [10]. Тобто, на сьогодні ще існує досить велика кількість споживачів житлово-комунальних послуг, які не забезпечені приладами обліку й регулювання. Це викривлює картину реального споживання відповідних послуг, гальмує процеси енергозбереження, ставить в нерівні умови споживачів житлово-комунальних по-

слуг, причому ця нерівність зростає по мірі зростання тарифів і зростання частки населення, яке отримує субсидії.

Важливим негативним наслідком суттєвого підвищення житлово-комунальних тарифів є те, що досить відчутний удар наноситься по середньому класу, який, значно збіднівши, між тим не підпадає законодавчо під отримання субсидій. Сплачуючи повну вартість житлово-комунальних послуг, він мимоволі переходить у розряд бідних.

Внаслідок цього, у майбутньому можна розраховувати на суттєве зменшення (фізичних) обсягів послуг з постачання електроенергії, природного газу та житлово-комунальних послуг, а також на певне скорочення енергозатратності при їх виробництві. Але зазначене може відбутися лише за умов 100%-го забезпечення приладами обліку й регулювання (на усіх етапах виробництва, транспортування, постачання і споживання житлово-комунальних послуг та енергоресурсів), а також посилення дисципліни економії та упровадження ресурсо- та енергозбережних заходів. В кінцевому результаті, це сприятиме зменшенню обсягу фінансових коштів, які населення буде сплачувати за енергоресурси та житлово-комунальні послуги.

Висновки

1. Кількісний аналіз свідчить про досить високий рівень впливу на динаміку макропоказників в Україні таких факторів, як зростання цін/тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги з постачання електроенергії та природного газу.

2. На сьогодні в Україні існує значена кількість споживачів житлово-комунальних послуг, які не забезпечені приладами обліку й регулювання. Така ситуація, по-перше, суттєво викривлює картину реального споживання відповідних послуг, по-друге – гальмує процеси енергозбереження, по-третє – ставить в нерівні умови споживачів щодо споживання житлово-комунальних послуг, причому ця нерівність зростає по мірі зростання тарифів і зростання частки населення, яке отримує субсидії.

3. Широкий охопту населення субсидіями на енергоносії та житлово-комунальні послуги в умовах неповного забезпечення засобами обліку й регулювання та, відповідно, виставлення рахунків за завищеними нормами споживання фактично призводить до того, що держава за

рахунок бюджету сплачує монополістам–виробникам енергоресурсів та виконавцям житлово–комунальних послуг значні надлишкові кошти за невироблені товари та ненадані послуги.

4. Важливим негативним наслідком суттєвого підвищення житлово–комунальних тарифів є те, що досить відчутний удар нанесено по середньому класу, який, значно збіднівши, не підпадає за чинним законодавством під дію субсидій і, сплачуючи повну вартість житлово–комунальних послуг, переходить у розряд бідних.

5. В майбутньому, при умові 100%–го забезпечення приладами обліку й регулювання на усіх етапах виробництва, транспортування, постачання і споживання житлово–комунальних послуг та енергоресурсів, можна розраховувати на суттєве зменшення їх фізичних обсягів та собівартості (за рахунок скорочення енергозатратності при виробництві та втрат при споживанні), що, в кінцевому рахунку, призведе до зменшення обсягу фінансових коштів, які населення буде сплачувати за енергоресурси та житлово–комунальні послуги.

Список використаних джерел

1. Запатрина І.В. Жилищно–коммунальная инфраструктура : реформы и система их финансового обеспечения / Ирина Викторовна Запатрина ; НАН Украины; Ин–т эконом. И прогнозирова. – К., 2010, 336 с.

2. Запатрина І.В., Лебеда Т.Б. Реформування житлово–комунального господарства в умовах макроекономічної нестабільності // Економіка України. – 2011. – 10 (599). – С. 16–29.

3. Запатрина І.В., Лебеда Т.Б. Житлово–комунальне господарство: перспективи реформування // Економіка України. – 2012. – 10(611). – С. 34–44.

4. Запатрина І.В., Лебеда Т.Б. Тарифна політика як критичний фактор розвитку житлово–комунальної сфери // Економіка України. – 2013. – 3(616). – С. 66–76.

5. Полуянов В.П. Формирование институциональных основ развития рынка жилищно–коммунальных услуг в Украине: тарифная политика [Електронний ресурс] / В.П. Полуянов, А.Ю. Савенко // Научные труды ДонНТУ. – Серия: экономическая. – 2007. – Вып. 31–2. – Режим доступу: http://library.donntu.edu.ua/fem/vip31-2/31-2_25.pdf.

6. Полуянов В.П. Факторы инвестиционной привлекательности предприятий коммунальной инфраструктуры для крупного капитала [Електро–

нный ресурс] / В.П. Полуянов // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1, т. 1. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Traev/2012_1_1/17.pdf.

7. Максименко О.С. Реформування житлово–комунального господарства України: орієнтація на енергозбереження [Електронний ресурс] / О.С. Максименко // Економіка і регіон. – 2015. – №1 (50). – С. 43–49. – Режим доступу: <http://77.121.11.9/bitstream/PolNTU/2812/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

8. Веб–сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Інформаційно–аналітичні матеріали до розширеного засідання колегії Мінрегіонбуду 01.03.2012 р.; Офіційний сайт Мінпаливенерго: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245071170&cat_id=245070661

10. Офіційний сайт Мінрегіонбуду України: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/>

References

1. Zapatrina I.V. Zhilishchno–kommunalnaya infratsrukтура : reformy i sistema ikh finansovogo obespecheniya / Irina Viktorovna Zapatrina ; NAN Ukrainy; In–t ekonom. I prognozirov. – K., 2010, 336 s.

2. Zapatrina I.V., Lebeda T.B. Reformuvannja zhytlovo–komunalnogho ghospodarstva v umovakh makroekonomichnoji nemtabilnosti // Ekonomika Ukrainy. – 2011. – 10(599). – S. 16–29.

3. Zapatrina I.V., Lebeda T.B. Zhytlovo–komunaljne ghospodarstvo: perspektyvy reformuvannja // Ekonomika Ukrainy. – 2012. – 10(611). – S. 34–44.

4. Zapatrina I.V., Lebeda T.B. Taryfna polityka jak krytychnyj faktor rozvytku zhytlovo–komunalnoji sfery // Ekonomika Ukrainy. – 2013. – 3(616). – S. 66–76.

5. Poluyanov V.P. Formirovanie institutsionalnykh osnov razvitiya rynku zhilishchno–kommunalnykh uslug v Ukraine: tarifnaya politika [Yelettronniy resurs] / V.P. Poluyanov, A.Yu. Savenko // Nauchnye trudy DonNTU. – Seriya: ekonomicheskaya. – 2007. – Vyp. 31–2. – Rezhim dostupu: http://library.donntu.edu.ua/fem/vip31-2/31-2_25.pdf.

6. Poluyanov V.P. Faktory investitsionnoy privlekatelnosti predpriyatiy kommunalnoy infrastruktury dlya krupnogo kapitala [Yelettronniy resurs] / V.P. Poluyanov // Teoretichni i praktichni aspekti ekonomiki ta intelektualnoi vlasnosti. – 2012. – Vip. 1,

t. 1. – Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Traeiv/2012_1_1/17.pdf.

7. Maksymenko O.S. Reformuvannja zhytlovo–komunaljnogho ghospodarstva Ukrainy: orijentacija na energhozberezhennja [Elektronnyj resurs] / O.S. Maksymenko // Ekonomika i region. – 2015. – #1 (50). – S. 43–49. – Rezhym dostupu: <http://77.121.11.9/bitstream/PoltNTU/2812/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

8. Veb–sajt Derzhavnoji sluzhby statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Informacijno–analychni materialy do rozshyrenogho zasidannja koleghiji Minregionbudu 01.03.2012 r.; Oficijnyj сайт Minpalyvenergho: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245071170&cat_id=245070661

10. Oficijnyj сайт Minregionbudu Ukrainy: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki–diyalnosti/zhkh/>

Дані про автора

Лебеда Тетяна Борисівна,

кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України», м. Київ

e–mail: talebeda@ukr.net

Данные об авторе

Лебеда Татьяна Борисовна,

кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины», г. Киев

e–mail: talebeda@ukr.net

Data about the author

Tetiana Lebeda,

PhD in Economics, Leading Researcher Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine (Kyiv)

e–mail: talebeda@ukr.net

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

DOI: 10.5281/zenodo.1445403
СЕМЕНЧУК Д.В.

Проблеми модернізації інвестиційної політики України

Предметом дослідження є механізм реалізації інвестиційної політики.

Метою дослідження є розробка рекомендацій щодо поліпшення впливу держави на залучення інвестицій та ефективне їх використання в національній економіці.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи: наукової абстракції, аналіз та синтез, аналітичний, системний.

Результати роботи. У статті проаналізовано структуру і складові елементи інвестицій в економіку України та обґрунтовано напрями державної політики щодо удосконалення її.

Галузь застосування результатів. Економіка та управління національним господарством, у частині державних систем та механізмів управління економікою на міжнародному, галузевому, міжгалузевому та регіональному рівнях, методи й економічні важелі регулювання економічних процесів та їх ефективність.

Висновки. Україна переживає не найкращі часи, за останні роки. Інвестиційна привабливість України виросла лише на 4 пункти. Для покращення ситуації потрібно чітко визначення пріоритетів інвестування. Механізм державного регулювання інвестиційних процесів має базуватися на створенні необхідних державних установ (фінансових, страхових, юридичних, керуючих проектами), бути програмно цілеспрямованим, конкретним за результатами, самоокупним, забезпечувати планування та досягнення високих темпів економічного зростання в пріоритетних галузях-драйверах.

Ключові слова: механізми, реалізація, інвестиції, політика, держава.

СЕМЕНЧУК Д.В.

Проблемы модернизации инвестиционной политики Украины

Предметом исследования является механизм реализации инвестиционной политики.

Целью исследования является разработка рекомендаций по улучшению влияния государства на привлечение инвестиций и эффективное их использование в национальной экономике.

Методы исследования. В работе использованы общенаучные и специальные методы: научной абстракции, анализ и синтез, аналитический, системный.

Результаты работы. В статье проанализирована структура и составляющие элементы инвес-

тицій в економіку України і обосновані напрямлення державної політики по совершенствованию ее.

Область применения результатов. Экономика и управление национальным хозяйством, в части государственных систем и механизмов управления экономикой на международном, отраслевом, межотраслевом и региональном уровнях, методы и экономические рычаги регулирования экономических процессов и их эффективность.

Выводы. Украина переживает не лучшие времена, за последние годы. Инвестиционная привлекательность Украины выросла всего лишь на 4 пункта. Для улучшения ситуации нужно четкое определение приоритетов инвестирования. Механизм государственного регулирования инвестиционных процессов должен базироваться на создании необходимых государственных учреждений (финансовых, страховых, юридических, управляющих проектами), быть программно целенаправленным, конкретным по результатам, самоокупаемым, обеспечивать планирование и достижение высоких темпов экономического роста в приоритетных отраслях–драйверах.

Ключевые слова: механизмы, реализация, инвестиции, политика, государство.

SEMENCHUK D.V.

Problems upgrading the investment policy of Ukraine

The subject of the study is the mechanism for the implement investment policy.

The purpose of the study is to develop recommendations for improving the state's impact on investment attraction and its effective use in the national economy.

Research methods. The paper uses general scientific and special methods: scientific abstraction, analysis and synthesis, both analytical, systemic.

Reserch Results. The article analyzes the structural and constituent elements of investment in the Ukrainian economy, while reasoning the state policy direction towards its improvement.

The reselts of application. In economics and management of the national economy, in the part of state systems and mechanisms of economic management at the international, sectoral, intersectoral and regional levels, methods and economic levers of regulation of economic processes and their efficiency.

Conclusions. Ukraine is not experiencing the best times, in recent years the investment Ukraine's attractiveness has only grown by 4 points. To improve the situation, a clear definition of investment priorities is required. The mechanism of state regulation of investment processes should be based on the creation of the necessary state institutions (financial, insurance, legal, project management), in order to be programmatically purposeful, exactly end at the results as well as self-financing, so as to provide planning.

Key words: mechanisms, realization, investments, politics, state.

Постановка проблеми. В Україні постійно з різною результативністю здійснюються кроки для покращення інвестиційного середовища країни. Однак, у цілому, стимулюючий ефект від державного регулювання в цій сфері залишається низьким, що відображається на низьких темпах зростання ВВП країни (2,3–2,5 відсотків у 2016–2017 рр.). Невисокою є інвестиційної привабливості країни та її регіонів для іноземних інвесторів. Низька інвестиційна привабливість України стримує модернізацію її економіки, проведення невідкладних реформ, вихід із глибокої системної кризи 2014–2015 років та подолання структурних диспропорцій в економіці.

Державна інвестиційна політика має бути суттєво посилена в різних напрямках, в тому числі і за рахунок стабільних макроекономічних умов, прямих форм участі держави в інвестиційних проектах і непрямих методів створення пільгових режимів для інвесторів. Потрібна нова модель поєднання інвестиційних і інноваційних напрямів розвитку національних товаровиробників, реально працююча система юридичного захисту інвестуючих підприємств.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Аналіз літературних джерел засвідчує, що інтерес до питання розвитку й становлення інвестиційної політики продовжує бути високим та існує

значне коло різнопланових досліджень цієї проблеми. Їй присвячено роботи С. Гунда [7], Р. Квасницька [6], Л. Лешанич [7], Т. Майорова [8], Є. Мордань [9], О. Оніщенко [10] К. Паливода [11] та ін. Водночас де які важливі аспекти реформування інвестиційної політики в умовах інтеграції України у світову систему інвестиційних потоків недостатньо відображені в сучасних дослідженнях.

Метою статті є формування системи рекомендацій щодо поліпшення впливу держави на залучення іноземних інвестицій та ефективного використання внутрішніх інвестицій в національній економіці для модернізації виробничих потужностей.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку економіки України, що характеризується значним технологічним відставанням від розвинених держав світу, застарілою структурою внутрішнього виробництва і зовнішньоекономічних зв'язків, вимагає проведення невідкладної структурної та технічної перебудови. Такі зміни неможливо здійснити без інтеграції України у світову систему інвестиційних потоків, які при правильній організації інвестиційної політики, здатні прискорити соціально–економічний розвиток держави, покращити якісні та кількісні показники функціонування економіки, започаткувати перехід до інноваційної моделі розвитку.

Проблематика інвестиційного механізму України досліджується та обговорюється науковим та експертним середовищем. Ухвалено низку законів та інших нормативно–правових актів. Це Закон України «Про інвестиційну діяльність» [1], Закон України «Про інноваційну діяльність» [2], Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [3] та ін.

Серед вітчизняних наукових праць, що присвячені інвестиційній привабливості та удосконаленню інвестиційної діяльності, доцільно відзначити заходи, наведені в таблиці 1.

Розвиток будь–яких суб'єктів господарювання та територій практично неможливий без додаткових капіталовкладень, а відтак, актуалізується питання активізації інвестиційних процесів, що досягається за рахунок покращання, відповідно, інвестиційної привабливості галузей економіки та регіонів та інвестиційного клімату в цілому. Багато що при цьому залежить від власне реципієнта, який не лише розробляє інвестиційний проект, а й переконує інвестора у своїй спро–

можності ефективно використати залучені ресурси та справедливо розподілити набуті вигоди. Однак, попри законодавчо затверджену самостійність суб'єктів господарювання, їх діяльність фактично значною мірою залежить від держави, яка має використовувати всі доступні механізми регуляторного впливу для узгодження та захисту інтересів усіх зацікавлених сторін в реалізації кожного інвестиційного проекту, максимізації позитивних і мінімізації негативних ефектів.

В таблиці 2 наведено динаміку обсягів капітальних інвестицій в національній економіці за останні 7 років разом з іншими макропоказниками розвитку. Треба враховувати, що 2014–2015 роки були вкрай кризовими із зниженням ВВП за 2 роки на 18 відсотків. В результаті частка нагромадження основного капіталу у ВВП зменшилась з приблизно 18–19 відсотків у докризовий період до 13–14 відсотків, що є дуже низьким показником, який буде відновлюватися повільно (інвестиційна активність має значний у 3–5 років часовий лаг між відновленням сприятливих умов для інвестицій, прийняттям рішення про інвестиції і самими інвестиціями. З досвіду інших країн, для швидкого відновлення економіки потрібні інвестиції у 20–25 відсотків ВВП. Обсяги іноземних інвестицій в результаті кризи зменшилися за 2015–2016 роки на 35 %, а всі капітальні інвестиції – за три роки (2013–2015 рр.) зменшилися на 34 %. Зростання у 18 відсотків почалося лише з 2016 року.

За даними Держстату у 2017 році в економіку України іноземними інвесторами з 76 країн світу вкладено 1630,4 млн.дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Загалом, обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 31.12.2017 року становив 39144,0 млн.дол. США.

Станом на кінець 2017 року найвагоміші обсяги надходжень прямих інвестицій були спрямовані до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність – 26,1% та підприємств промисловості – 27,3 %.

До основних країн–інвесторів належать Кіпр – 25,6 %, Нідерланди – 16,1%, Російська Федерація – 11,7%, Велика Британія – 5,5%, Німеччина – 4,6%, Віргінські Острови (Брит.) – 4,1%, і Швейцарія – 3,9%.

Обсяги освоєння внутрішніх капітальних інвестицій підприємств України у 2017 році склада–

Таблиця 1. Огляд напрямів посилення політики сприяння розвитку інвестиційної діяльності

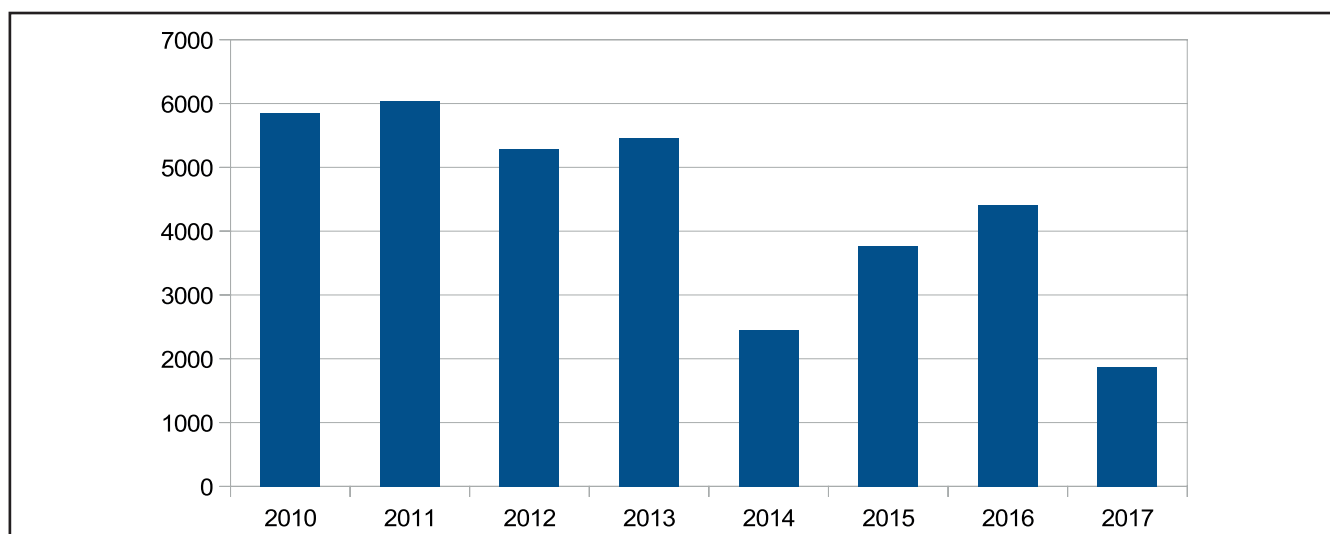
Автор	Назва роботи	Пропозиції
1	2	3
К. В.Паливода	«Проблеми формування привабливого інвестиційного клімату як засобу подолання деструкції в економіці України»	– з метою створення привабливого інвестиційного клімату, необхідно запровадити систему пільгового оподаткування прямих іноземних інвестицій та прямих національних інвестицій у проекти розвитку пріоритетних галузей. Це нульові та пільгові ставки з податку на прибуток, податку на додану вартість, податку на дивіденди та інші види податків. – має бути забезпечений вільний ввіз та вивіз з країни валюти, доходів, дивідендів в рамках реалізації пріоритетних інвестиційних проектів, сприятливий митний режим прямих іноземних інвестицій, гарантії їх захисту та захисту прав власності інвесторів. – для інвесторів пріоритетних інвестиційних проектів слід створити спрощену систему обліку і звітності, мінімізувати або й припинити державні перевірки. Мають бути запроваджені режими конфіденційності у діяльності інвесторів, як, наприклад, це має місце у Швейцарії. – за участю держави необхідно створити інститути супроводження та сприяння реалізації пріоритетних інвестиційних проектів.
Є.Ю. Мордань	«Інвестиційна привабливість економіки України»	– помітна та ефективна боротьба з протидії корупції; – вдосконалення законодавчої бази з приводу захисту прав інвесторів; – визначення чітких пріоритетів у зовнішній політиці; – здійснення антимонопольних заходів та забезпечення внутрішнього конкурентного середовища для розвитку інвестиційної діяльності; – підвищення інформаційної політики для підвищення інвестиційного іміджу України
І.О.Онїщенко	«Інвестиційна привабливість України: проблеми та шляхи їх вирішення»	– досягнення консенсусу між різноманітними політичними партіями з приводу вирішення загальнонаціональних проблем виходу України з економічної кризи та поліпшення ситуації в зоні АТО; – чітке та однозначне визначення пріоритетів у зовнішній політиці України – чітка орієнтація на створення зони вільної торгівлі з ЄС; – активізація боротьби з інфляцією не тільки монетарними методами; – впровадження економічного механізму страхування ризиків для іноземних інвесторів; – забезпечення рівномірного розподілу обсягів іноземних інвестицій по всій Україні, шляхом підвищення інвестиційного потенціалу регіонів, не привабливих для іноземних інвесторів; – забезпечення стабільності законодавства у сфері інвестування і оподаткування, вдосконалення Податкового та Кримінально–процесуального кодексів; – усунення технічних бар'єрів в процесі відшкодування ПДВ та митного оформлення товарів, забезпечення пільгового податкового режиму під час здійснення великих капіталовкладень в економіку України; – не тільки прийняття пакета законів щодо ліквідації корупції, зменшення адміністративного тиску на український бізнес, але й створення системи їх виконання; – здійснення антимонопольних заходів та забезпечення внутрішнього конкурентного середовища для розвитку інвестиційної діяльності, покарання за їх порушення; – розвиток системи державних гарантій, що надаються інвестору в пріоритетних для України напрямках інвестування – активізація заходів, щодо формування позитивного іміджу України.
Лешанич Л. В.	Розвиток інвестиційної діяльності в Україні та шляхи подолання інвестиційної кризи	– послідовне зниження тиску на інвесторів і відсутність диверсифікованих джерел інвестицій, нерівномірність їх розподілу між регіонами; – створення дієвих механізмів управління інвестиційною діяльністю; – реструктуризація економіки, пріоритетне залучення інвестицій у галузі, що особливо потребують капіталовкладень; – мотивація суб'єктів господарювання стосовно довгострокових вкладень, а також населення щодо вкладення коштів в розвиток економіки, а не на споживання; – стимулювання реінвестування; – удосконалення інвестиційного законодавства та забезпечення його стабільності; – забезпечення гарантій інвесторам; – відповідність між надходженням і витратами інвестиційних ресурсів.
Шталь Т. В.	Аналіз інвестиційного клімату України та шляхи його вдосконалення	- основними напрямками вдосконалення інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів повинні стати: – послідовне зниження тиску на інвесторів і відсутність диверсифікованих джерел інвестицій, нерівномірність їх розподілу між регіонами; – створення дієвих механізмів управління інвестиційною діяльністю; – реструктуризація економіки, пріоритетне залучення інвестицій у галузі, що особливо потребують капіталовкладень; – мотивація суб'єктів господарювання стосовно довгострокових вкладень, а також населення щодо вкладення коштів на розвиток економіки, а не на споживання; – стимулювання реінвестування; – удосконалення інвестиційного законодавства та забезпечення його стабільності; – забезпечення гарантій інвесторам; – відповідність між надходженням і витратами інвестиційних ресурсів.

Джерело: розроблено автором на основі [6–11]

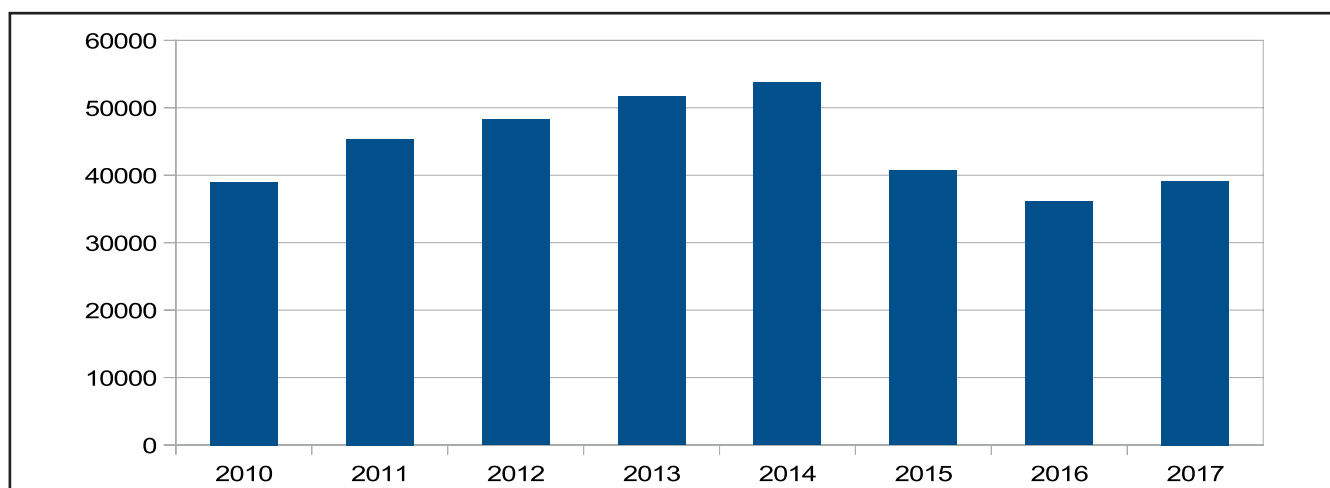
Таблиця 2. Обсяг інвестицій в системі макроекономічних показників розвитку

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Реальний валовий внутрішній продукт (у цінах попереднього року), %	104,1	105,5	100,2	100	93,4	90,3	102,3
Питома вага валового нагромадження основного капіталу у ВВП, %	18,1	18,4	19,4	17,3	14,2	13,5	15,5
Індекс споживчих цін (до попереднього року), %	109,4	108	100,6	99,7	112,1	148,7	113,9
Індекс капітальних інвестицій, % до попереднього року		118,8	108,5	88,9	75,9	98,3	118
Індекс прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіці України, % до попереднього року		116,4	106,2	107,3	103,9	75,8	88,8
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	7,2	7,9	7,5	7,2	9,3	9,1	9,3

Джерело: складено за даними [4]

Рисунок 1. Надходження прямих інвестицій (акціонерного капіталу)

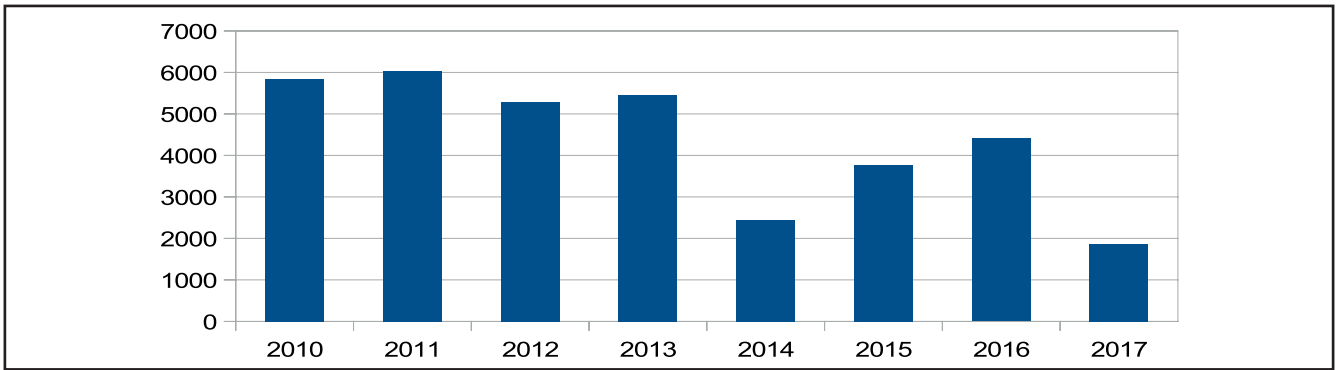
Джерело: складено за даними [4]

Рисунок 2. Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України

Джерело: складено за даними [4]

ють 412,8 млрд. грн., що на 22,1 % більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2016 року. Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами освоєння капіталь-

них інвестицій, залишаються: промисловість – 33,1%, будівництво – 12,3%, сільське, лісове та рибне господарство – 14,0 %, інформація та телекомунікації – 4,1%, оптова та роздрібна тор-

Рисунок 3. Обсяги капітальних інвестицій підприємств

Джерело: складено за даними [4]

гівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 7,0%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 8,7%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 7,4%.

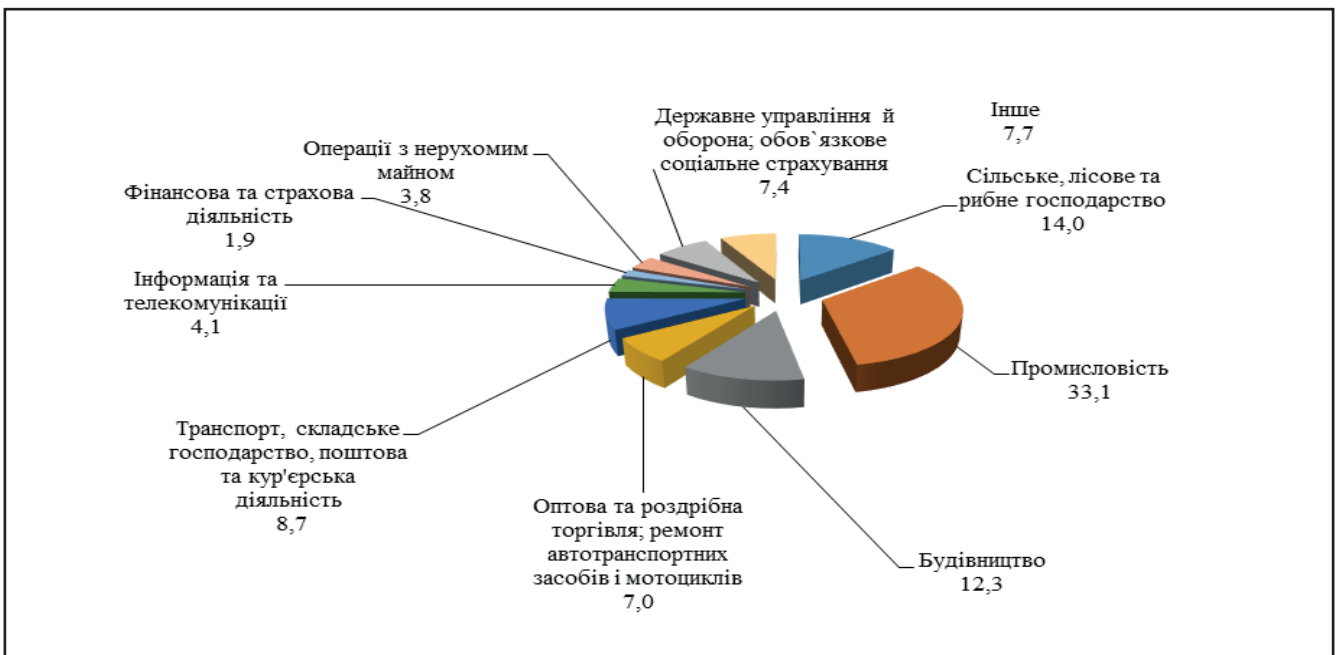
У рейтингу Doing Business 2018 Україна піднялась на +4 пункти і посіла 76 позицію зі 190 країн світу. Найбільший прогрес Україна продемонструвала у таких складових рейтингу: +105 пунктів (за 140-го на 35-те місце) по компоненту «одержання дозволів на будівництво» — завдяки зменшенню пайової участі в Києві з 10 до 2% та зниженню вартості послуг з технагляду; + 41 пункт по «сплаті податків» за зменшення та уніфікацію ставки ЄСВ.

Також, у рейтингу агентства Moody's Investors Service Україна покращила свій кредитний рей-

тинг в міжнародному економічному списку. Він змінився з Саа3 до Саа2, що означає зміну прогнозу зі «стабільного» на «позитивний». На поліпшення показників вплинуло проведення структурних реформ в Україні, що допомогло країні впоратися з борговим навантаженням і поліпшити позиції на зовнішніх ринках.

Крім того, у рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК) 2017/2018 Україна покращила свої позиції на 4 пункти і зайняла 81 місце серед 137 країн світу, які досліджувались (у ГІК 2016/2017 – 85 місце серед 138 країн).

Для подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату

Рисунок 4. Обсяги капітальних інвестицій за сферами економічної діяльності України у 2017 році

Джерело: складено за даними [5]

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Формалізована система державного регулювання інвестиційної діяльності наведена на рис. 5. Її модернізація для більш активного механізму стимулювання інвестицій в поточних післякризових умовах української економіки потребує активізації блоку макроекономічної стабільності і блоку прямого впливу держави на обсяги інвестицій (в тому числі і виконання урядом функції інвестора по управлінню своїми проектами капітальних інвестицій).

Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України у 2017 році складають 412,8 млрд. грн., що на 22,1 % більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2016 року. Також поліпшилися показники у рейтингу Doing Business 2018 – Україна піднялась на +4 пункти. Хоча Україна і поліпшила своє становище в міжнародному інвестиційному просторі, але 76 позиція зі 190 країн світу є непривабливим місцем для потенційних іноземних інвесторів. Для зростання обсягів іноземних інвестицій доцільною може бути реалізація таких заходів, як:

– гарантований державою юридичний захист іноземного інвестора через створення в Україні спеціальної установи, яка б опікувалася досудо-

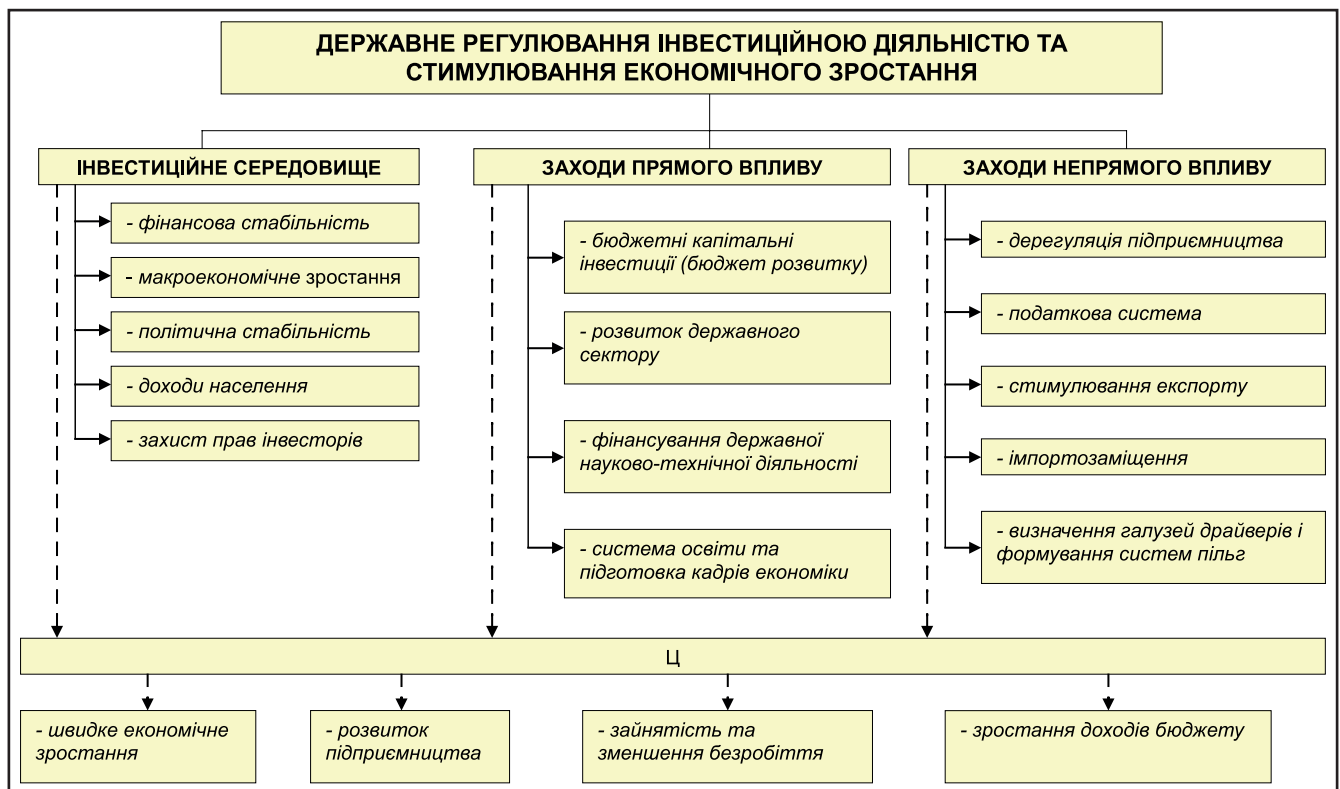
вим (чи позасудовим) захистом інтересів іноземних інвесторів за міжнародними стандартами;

– спрощення для іноземного інвестора процедур із оформлення і регламентації відносин держави і інвестора, в тому числі майнових прав і умов виведення отриманого прибутку в формі капіталу;

– впровадження надійної законодавчої системи страхування ризиків інвестора і захисту його юридичних прав в Україні на основі державної страхової компанії;

– врегулювання питань надання права власності на земельну ділянку під підприємство з іноземним капіталом, чи її оренди на довгостроковий період, врегулювання відносин держави Україна та іноземних інвесторів в сфері розроблення родовищ корисних копалин; – забезпечення реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності у вільних економічних зонах та територіях;

– створення для іноземних інвестиційних проектів системи гарантій макроекономічної стабільності в національній економіці для забезпечення довготермінових фінансових умов реалізації інвестиційного проекту (інфляція, валютний курс, дефіцит бюджету, рівень державного боргу, умови обміну валют).

Рисунки 5. Структура інвестиційної політики

Висновки

Обсяги інвестицій в українській економіці потребують додаткового зростання на третину щорічно (це більше 100 млрд. грн), які можуть забезпечити вихід на валове нагромадження основного капіталу у 20 відсотків ВВП на рік.

Діючої системи сприяння капітальним інвестиціям недостатньо для досягнення річних темпів зростання ВВП у 6–7 відсотків на рік. Акцент державного регулювання має переходити до прямих і адресних (проектноорієнтованих) методів підтримки кожного великого (на урядовому рівні) і середнього (на регіональному рівні) підприємства, яке реалізує інвестиційний проект розвитку із зростанням обсягу продукції на 1 відсоток і вище.

Для малого бізнесу інвестиційна підтримка держави має зосереджуватися на реальній дерегуляції і сприянні в оформленні юридичних і майнових стосунків з регіональною владою.

Юридичний захист і пріоритетність майнових прав інвестора, антикорупційне супроводження кожного інвестиційного проекту.

Введення системи гарантій з боку Уряду для інвесторів щодо стабільності і прозорості макроекономічних умов (інфляція, девальвація, незростання державного боргу, дефіцит бюджету, умови функціонування валютного ринку) на час реалізації проекту (5–10 років).

Політична, фінансова і макроекономічна стабільність в державі, модернізація банківської системи, зниження вартості кредитів до 7–8 відсотків, відновлення інвестицієорієнтованої кредитної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про інвестиційну діяльність Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560XII. — Редакція від 23.07.2017, підстава 2095–19.
2. Про інноваційну діяльність Закон України від 4 липня 2002 року № 4015. — Редакція від 05.12.2012, підстава 5460–17.
3. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць Закон України від 6 вересня 2012 року № 520517.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf [fhttp://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України «Стан інвестиційної діяльності України» [Електро-

ний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf <http://www.me.gov.ua/>

6. Квасницька Р.С. Дефініційний аналіз поняття «інвестиційна діяльність» / Р.С. Квасницька // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. — 2014. — Вип. 26. — С. 198–203.

7. Лешанич Л.В. «Розвиток інвестиційної діяльності в Україні та шляхи подолання інвестиційної кризи» / Л. В. Лешанич, С. В. Гунда // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. — 2015. — Вип. 31(2). — С. 43–45. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31%282%29__12

8. Майорова Т.В., Інвестиційна діяльність: підруч. [для студ. вищ. навч. М 14 закл.] / [Т.В. Майорова]. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 472 с.

9. Мордань Є.Ю. «Сучасний стан інвестиційної діяльності в Україні» — К.: Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету УДК330.332 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf <http://vestnikeconom.mgu.od.ua/journal/2017/23-2-2017/16.pdf>

10. Оніщенко І.О. Інвестиційна привабливість України: проблеми та шляхи їх вирішення / О. І. Оніщенко // Електронний журнал «Траєкторія науки». — 2016. — № 3(8). — С. 289–295.

11. Паливода К. В. «Проблеми формування привабливого інвестиційного клімату як засобу подолання деструкції в економіці України» — К.: Економіка так держава №3/2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf

12. Суханова А.В. «Інвестиційна діяльність підприємств в Україні» — К.: Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського Випуск 17.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/151.pdf>

13. Шталь Т.В. Аналіз інвестиційного клімату України та шляхи його вдосконалення / Т. В. Шталь, Ю. Б. Доброскок, О. О. Тіщенко, Е. Сапаров // Бізнес Інформ. — 2013. — № 3. — С. 122–125. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_3_21

References

1. On Investment Activity Law of Ukraine dated September 18, 1991 No. 1560XII. — Revision of 07/23/2017, basis 2095–19.
2. On Innovation Activity Law of Ukraine dated July 4, 2002 No. 4015. — Edited as of 05.12.2012, basis 5460–17.

3. On stimulation of investment activity in priority sectors of the economy in order to create new jobs Law of Ukraine dated September 6, 2012 № 520517.

4. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine «State of investment activity of Ukraine» [Electronic resource]. – Access mode: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf <http://www.me.gov.ua/>

6. Kvasytska R. S. Definitive analysis of the concept of «investment activity» / R.S. Kwasnitska // Scientific Bulletin of the Bukovinian State Financial–Economic University. Economic sciences. – 2014. – Vip. 26. – P. 198–203.

7. Leshanych LV «Development of investment activity in Ukraine and ways to overcome the investment crisis» / LV Leshanich, SV Gunda // Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Right. – 2015. – Vip. 31 (2). – P. 43–45. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31%282%29__12

8. Mayorova T.V., Investment activity: underground. [for the studio. higher tutor M 14 shut off] / [T.V. Mayorova] – K.: Center for Educational Literature, 2009. – 472 p.

9. Mordan Y.Yu. «Current state of investment activity in Ukraine» – K.: Scientific Herald of the International Humanitarian University UDC330.332 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf <http://vestnikeconom.mgu.od.ua/journal/2017/23-2-2017/16.pdf>

10. Onishchenko I.O. Investment attractiveness of Ukraine: problems and ways of their solution / OI Onischenko // Electronic Journal «Trajectory of Science». – 2016. – No. 3 (8). – S. 289–295.

11. Palivoda K.V. «Problems of creating an attractive investment climate as a means of overcoming destruction

in the economy of Ukraine» – K.: Economics as a state # 3/2018 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf

12. Sukhanova A.V. «Investment activity of enterprises in Ukraine» – K.: Nikolayev National University named after V.O. Sukhomlinsky Issue 17.2017 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/151.pdf>

13. Stal T. V. Analysis of investment climate in Ukraine and ways of its improvement / T. Stahl, Yu.B. Dobroskok, O.O. Tishchenko, E. Saparov // Business Inform. – 2013. – No. 3. – P. 122–125. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_3_21

Дані про автора

Семенчук Дмитро Віталійович,

аспірант, Державного науково–дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки.

бульв. Дружби народів, 38, м. Київ, 01014, Україна
e-mail: semenchukdima94@gmail.com

Данные об авторе

Семенчук Дмитрий Витальевич,

аспірант, Государственного научно–исследовательского института информатизации и моделирования экономики.

ул. Дружбы народов, 38, г. Киев, 01014, Украина
e-mail: semenchukdima94@gmail.com

Author data

Dmitry Semenchuk,

Postgraduate Student, State Research Institute of Informatization and Modelling of Economics.

38 Druzhba Narodov blvd., Kiev, 01014, Ukraine
e-mail: semenchukdima94@gmail.com

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

DOI: 10.5281/zenodo.1445445

ШТАНГРЕТ А.М.,

ШТАНГРЕТ І.А.

Передумови покращення інформаційно-аналітичного забезпечення бюджетування будівельного підприємства

В умовах посилення невизначеності в середовищі функціонування для забезпечення ефективного управління підприємством, в т.ч. будівельним, зростає потреба у формуванні інформаційного підґрунтя прийняття кожного управлінського рішення. Таким підґрунтям повинно бути інформаційно-аналітичне забезпечення, важливою складовою якого є обліково-аналітичне забезпечення. З'ясовано, що специфіка діяльності будівельних підприємств вимагає в процесі управління використовувати не лише дані зафіксовані бухгалтерською службою в господарських операціях, але й такі, що є основою для оперативного коригування поточних й стратегічних планів, тобто в умовах застосування бюджетування. Розглянуто можливість покращення системи інформаційно-аналітичного забезпечення бюджетування завдяки удосконаленню обліково-аналітичного забезпечення. Розроблено схему інформаційного простору обліково-аналітичного забезпечення будівельного підприємства, яка визначає роль та завдання обліково-аналітичного забезпечення в процесі поточного управління та управління проектами будівельного підприємства.

Ключові слова: інформаційно-аналітичне забезпечення, бюджетування, інформаційний простір.

ШТАНГРЕТ А.М.,

ШТАНГРЕТ І.А.

Предпосылки улучшения информационно-аналитического обеспечения бюджетирования строительного предприятия

В условиях усиления неопределенности в среде функционирования для обеспечения эффективного управления предприятием, в т.ч. строительным, растет потребность в формировании информационного основания принятия каждого управленческого решения. Таким основанием должно быть информационно-аналитическое обеспечение, важной составляющей которого является учетно-аналитическое обеспечение. Выяснено, что специфика деятельности строительных предприятий требует в процессе управления использование не только данные зафиксированных бухгалтерской службой в хозяйственных операциях, но и являющиеся основой для оперативной корректировки текущих и стратегических планов, то есть в условиях применения бюджетирования. Рассмотрена возможность улучшения системы информационно-аналитического обеспечения бюджетирования благодаря совершенствованию учетно-аналитического

обеспечения. Разработана схема информационного пространства учетно–аналитического обеспечения строительного предприятия, определяющая роль и задачи учетно–аналитического обеспечения в процессе текущего управления и управления проектами строительного предприятия.

Ключевые слова: информационно–аналитическое обеспечение, бюджетирования, информационное пространство.

SHTANGRET A.M.,

SHTANGRET I.A.

Prerequisites for improving the information and analytical support of the construction company budgeting

In condition of increased generality in the functioning in the environment for the ensuring effective management of the enterprise, including construction, the need is growing for the formation of the information basis for the adoption of each management decision. Such foundations should be the information–analytical support, an important part of which is accounting and analytical support. It has been found out, the specifics of the activities of building companies requires to use in the management process not only the data records by the accounting service in business operations, but also those that have been form the basis for the operative adjustment of the current and strategic plans in the context of budgeting. It has been the possibility considered the of improving the information and analytical budgeting system through improving accounting and analytical support. It has been the developed scheme of the information space of the accounting and analytical support of the construction company, which defines the role and tasks of the accounting and analytical support in the process of the current management and project management of the building enterprise

Keywords: informative – analytical support, budgeting, information space

Постановка проблеми. Розширення виробничих процесів, ефективність, оптимізація розвитку будівельного підприємства залежить від уміння управлінського персоналу швидко адаптуватися до зміни середовища функціонування. Саме тому в сучасних, динамічних та турбулентних умовах виникає потреба у використанні нових інструментів, які допоможуть підвищити ефективність управління як з стратегічної точки зору, так і за окремими підсистемами обліку, контролю, аналізу. Для посилення конкурентоспроможності будівельного підприємства потрібно вдосконалити інформаційно–аналітичне забезпечення. Вирішення цієї проблеми можливо через упорядкування процесу отримання, опрацювання, накопичення, аналізу та передачі інформації для забезпечення процесу прийняття управлінських рішень, тобто побудови комплексної системи інформаційно–аналітичного забезпечення бюджетування будівельного підприємства з урахуванням турбулентного середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні активно здійснюються дослідження, які присвячені питанню підвищення ефективності управління інформаційно–аналітичного забезпечення бюджетування та обліково–аналітичного забезпечення, як складової інформа-

ційно–аналітичного забезпечення. Наприклад в роботі [10] надано авторський підхід до рішення проблеми обліково–аналітичного забезпечення управління організації в частині розробки оціночних індикаторів направленості моделі управління організації та визначення їх наповнення.

Робота [11] присвячена питанням формування обліково–аналітичного забезпечення підприємства, що забезпечить упорядкування процесу отримання, оброблення, накопичення, передачі інформації для всебічного забезпечення процесу прийняття рішень. В дослідженні проаналізовано основні підходи до управління підприємством та запропоновано використати для побудови обліково–аналітичного забезпечення логістичні принципи, які дадуть змогу створити єдиний інформаційний простір обліково–аналітичного забезпечення, що потребує реорганізації інформаційних потоків.

В роботі [5] наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні інформаційно–аналітичного забезпечення управління витратами підприємства, відмінність якого полягає у врахуванні сценарію стратегічної поведінки підприємства та орієнтуванні на стан управління параметрами його бізнес–процесів при відборі та визначенні цільових орієнтирів.

У статті [9] досліджено методичні аспекти інформаційного забезпечення управлінського обліку витрат у системі бюджетування; здійснено пошук шляхів удосконалення методики інформаційного забезпечення; розроблено та запропоновано до впровадження на нафтопереробних підприємствах методичну модель управлінського обліку витрат у системі бюджетування з метою підвищення ефективності роботи центрів відповідальності та підприємства в цілому.

Віддаючи належне науковій та практичній значущості праць згаданих учених, необхідно зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній літературі дотепер не знайшли належного відображення деякі важливі аспекти формування інформаційно-аналітичного забезпечення для цілей бюджетування будівельного підприємства.

Метою статті є обґрунтування теоретичних положень щодо удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення бюджетування будівельного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Створення системи ефективного управління діяльністю будівельного підприємства потребує чіткого розуміння концептуальних основ в формуванні системи управління. Однією з складових, завдяки якій можливе збільшення ефективності управління діяльністю будівельних підприємств, є удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення за рахунок удосконалення обліково-аналітичного забезпечення. Відомо, що базисом формування обліково-аналітичної системи виступає інформація. Тому в першу чергу потрібно визначити сутність дефініції «інформація». Різні дослідники дефініцію «інформацію» визначають по-різному. Наприклад, М.С. Пушкар зазначає, що «...інформація – це субстрат, необхідний і обов'язковий для того, щоб оцінити ситуацію, виробити можливі альтернативи управлінських рішень та відібрати найдоцільнішу з них для практичного використання...» [8, с. 125]. В свою чергу А.Д. Шеремет [12, с. 104] та М.А. Вахрушина [2, с. 57] під інформацією розуміють факти, тобто результати спостережень, усе те, що певним чином розширює знання. Як вважає автор [4] існують два підходи до визначення змісту поняття «інформація», а саме: атрибутивний і функціональний. Атрибутивний підхід приводить до висновку, що інформація є об'єктивною властивістю усіх матеріальних об'єктів (інфор-

мація – це атрибут матерії), а функціональний – що інформація є умовою і результатом спрямованої активності й тому вона виникає тільки на соціально свідомому рівні. З цієї точки зору – інформація, якою обмінюються члени суспільства, обов'язково пов'язана з відбиттям реальності.

Процес управління підприємством передбачає збирання, узагальнення, оброблення, аналізування та передавання інформації між різними рівнями управління та підрозділами для прийняття відповідними суб'єктами певних управлінських рішень. Для задоволення інформаційних потреб широкого кола користувачів потрібна сукупність засобів, процедур, процесів, послідовностей і т.д., застосування яких повинно уможливлювати функціонування механізму інформаційного забезпечення управління суб'єктом господарювання.

Основою інформаційного забезпечення системи управління є облікова та аналітична інформація. Саме така інформація, на думку Л. Гнилицької, повинна сприяти взаємодії між окремими структурними підрозділами певного підприємства [3]. Більш того, на думку колективу науковців під керівництвом Н. Маренкова, частка обліково-аналітичної інформації в системі інформаційного забезпечення діяльності суб'єкта господарювання становить близько 70% від загального обсягу економічної інформації [1]. Звідси можна зробити висновок, що обліково-аналітична інформація є важливою складовою інформаційної системи підприємства, яка дозволяє отримувати дані щодо ключових етапів господарської діяльності, тобто придбання ресурсів, виробництва та реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і т.д.

Доцільно підкреслити, що в сучасних умовах обліково-аналітична інформація передбачає не лише узагальнення інформації бухгалтерського обліку із подальшими застосуванням методів економічної аналізу, але вимагає комплексного підходу для визначення змін у внутрішньому та зовнішньому бізнес-середовищі.

Застосування терміну «обліково-аналітичне забезпечення» передбачає своєчасне надходження обліково-аналітичної інформації, що відповідає потребам відповідного користувача стосовно ступеня узагальнення та обробки усіх ключових параметрів фінансово-господарської діяльності підприємства та зміни середовища функціонування. Відповідно до зазначеного, обліково-аналітичне забезпечення має озна-

ки системи, оскільки вона містить окремі частини (підсистему обліку, підсистему аналізу та підсистему аудиту), які взаємопов'язані між собою, а також наявні принципи та властивості, що забезпечують формування механізму взаємоузгодженого досягнення поставлених цілей.

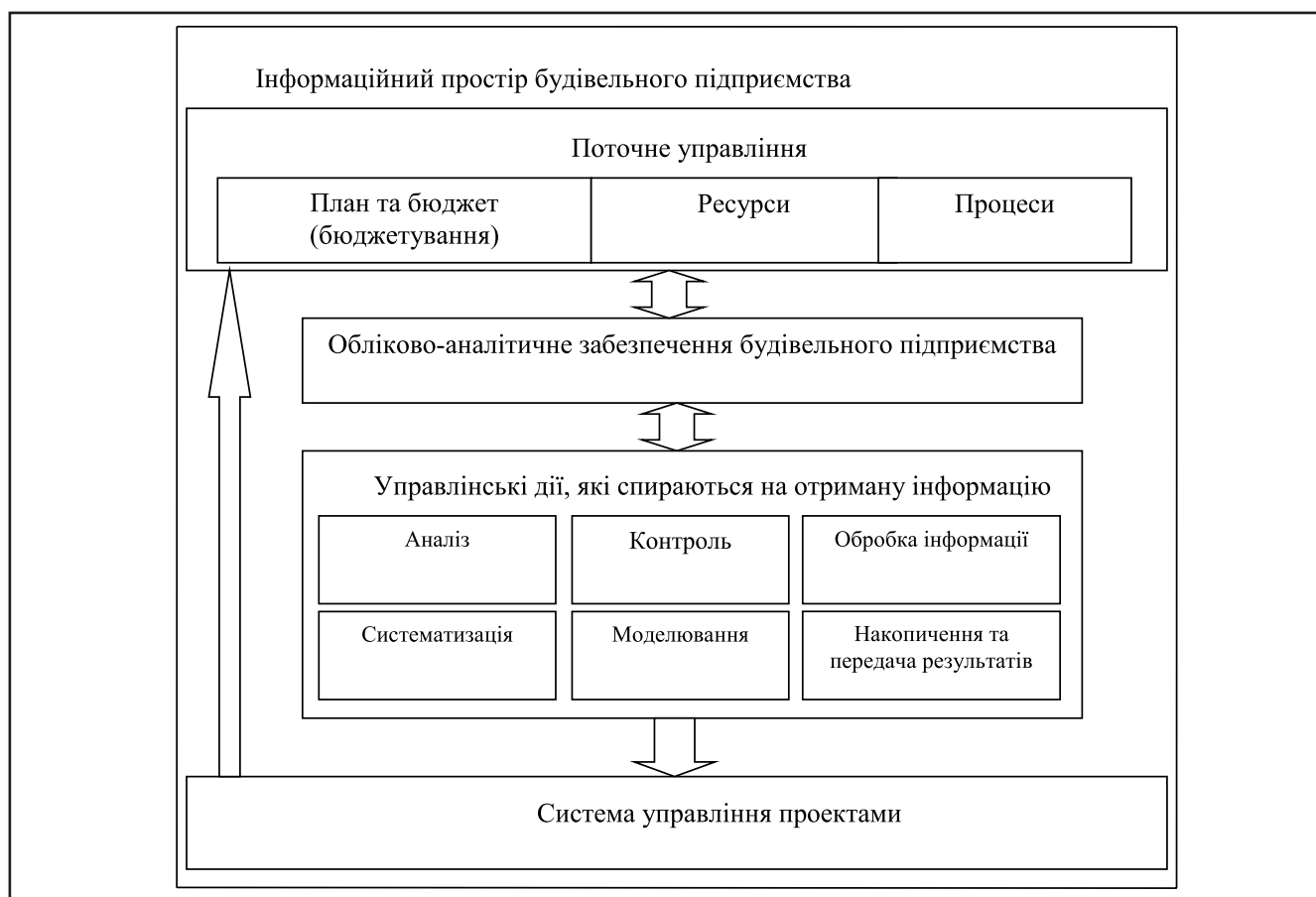
Узагальнюючи, можна стверджувати, що система обліково-аналітичного забезпечення об'єднуючи підсистеми обліку, аналізу і аудиту шляхом використання інформаційних потоків уможливорює формування своєчасної та якісної інформації щодо основних аспектів діяльності підприємства для прийняття адекватних управлінських рішень. Метою такої системи є задоволення інформаційних потреб усіх користувачів.

Говорячи про ефективність діяльності будівельного підприємства, потрібно говорити про використання ефективних методів і форм управління, аналізу, контролю, які мають мати відповідне інформаційне забезпечення, яке в свою чергу утворює інформаційний простір. Традиційно, інформаційний простір обліково-аналітичного забезпечення базується на даних бухгалтерського обліку, яка в свою чергою є базою

отримання інформації про господарську діяльність будівельного підприємства.

Дані бухгалтерської системи дозволяють фіксувати господарські операції, що дає змогу мати інформацію про минулі події. Водночас для ефективної роботи будівельного підприємства управлінський персонал має створити таку систему управління, яка дозволила би мати інформацію не тільки за минулі періоди, а й відтворювати інформацію для аналізу та контролю в поточному (оперативному) періоді з можливістю спрогнозувати розвиток подій. Подібної думки притримується автор роботи [6]. Крім того, потрібно відмітити, що для більш ефективної діяльності будівельного підприємства бухгалтерську документацію слід пов'язати з даними бюджетування, що дозволить в оперативному режимі мати інформацію про виконання плану та визначити відхилення з одночасним корегування та ліквідацією негараздів в управлінській політиці.

Для того, щоб говорити про створення ефективного обліково-аналітичного забезпечення будівельного підприємства потрібно при формуванні управлінської політики обов'язково звернути ува-

Інформаційний простір обліково-аналітичного забезпечення будівельного підприємства

гу на: 1) критично переглянути існуючу на підприємстві управлінську концепцію, яка ґрунтується на організаційній структурі, визначити відповідальність та обов'язки кожного відділу/співробітника, підходи до прийняття рішень та інше; 2) структуру, склад, необхідність, актуальність та якість інформації, яка формує інформаційний простір для прийняття рішень управлінського персоналу.

Схематично інформаційний простір обліково-аналітичного забезпечення будівельного підприємства наведено на рисунку.

В залежності від специфіки підприємства, з урахуванням впливу сезонності на будівництво, потреба в інформації з часом може змінитись. При цьому усі процеси, які відбуваються в інформаційному просторі обліково-аналітичного забезпечення та формують систему управління будівельними проектами, можливо поділити на дві складові: 1) поточне управління (це реєстрація та документарний супровід процесів, які відбуваються під час бюджетування, ресурсозабезпечення будівельного підприємства та виробничі процеси); 2) управлінські дії, які виникають при отриманні результатів діяльності.

Розглядаючи складові інформаційного простору обліково-аналітичного забезпечення (див. рис) також потрібно звернути увагу на те, що управлінська система та обліково-аналітична система має представляти собою замкнуту систему.

Потрібно відмітити, що одним з способів управління інформацією, а саме інформаційними потоками, є процесний підхід до управління, в рамках якого передбачається впровадження різноманітних сучасних нових підходів управління. Одним з яких є логістичний підхід до управління. Використання логістичного підходу в системі управління інформаційно-аналітичного забезпечення дає можливість будівельному підприємству забезпечити більшу конкурентоздатність через оптимізацію власної інформаційної системи. Це можливо досягти завдяки скорочення часу отримання/обробки/передачі інформації при використанні сучасних інформаційних технологій.

Висновки

В сучасних умовах для ефективної роботи будівельні підприємства повинні вирішувати задачі, які пов'язані з формуванням адекватної управлінської стратегії діяльності будівельного підприємства, адекватної організаційної структури інформацій-

но-аналітичного забезпечення, що дозволить мінімізувати час на прийняття управлінських рішень, забезпечить можливість моделювання (прогнозування) та оцінки рівня ліквідності та ризиків. Розроблена схема інформаційного простору обліково-аналітичного забезпечення враховує специфіку господарської діяльності будівельних підприємств, поточні умови та стратегічні завдання їх сталого розвитку. Подальші дослідження будуть направлені на вивчення можливостей використання принципів логістики при формуванні інформаційно-аналітичного забезпечення бюджетування будівельних підприємств.

Список використаних джерел

1. Бухгалтерский учет в России в XXI веке : учебное пособие; под. общ. ред. Н.Л. Маренкова. Москва : Эдиториал УРСС, 2002. 296 с.
2. Вахрушина М. А. Бухгалтерский управленческий учет : [учеб. пособ.]. Москва : ЗАО «Финстатинформ», 1999. 359 с.
3. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання URL : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_3_2/Gnilicka.pdf.
4. Іванов В. Ф. Поняття «інформація» у різних науках. URL : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=41>
5. Клімов А. В. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управління витратами підприємства // Науковий вісник Полісся. 2015. № 4 (4). С.68–75.
6. Лук'янчикова Ю.В., Попова Ю.М. Інформаційні потоки в системі управління організацією. URL : http://confer-dsum.ucoz.ua/_fr/0/7120405.pdf.
7. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства : моногр. / за заг. ред. А. М. Штангрета. Львів : Укр. акад. друкарства, 2017. 276 с.
8. Пушкар М. С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів) : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2006. 334 с.
9. П'ятничук І. Д. Удосконалення методики інформаційного забезпечення управлінського обліку витрат у системі бюджетування на нафтопереробних підприємствах // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. 2014. Випуск X. С. 253–257.
10. Смелик Р.Г., Калицкая И.В. Совершенствование усетно-аналитического обеспечения управления организации // Экономический анализ: теория и практика. 2011. №8(215). С. 17–27.

11. Титенко Л.В. Логістичні принципи формування обліково–аналітичного забезпечення стратегічного управління підприємством // Економіка і суспільство. 2017. №13. С. 1408–1418.

12. Управленческий учет : учеб. пособ. / под ред. А.Д. Шеремета. Москва : ФБК–ПРЕСС, 1999. 512 с.

References

1. Marenkova N. L. (2002), Buhgalterskij uchet v Rossii v NHI veke [Accounting in Russia in the 21st century], Moskva : Jeditorial URSS [in Russian].

2. Vahrushina M. A. (1999), Buhgalterskij upravlencheskij uchet [Accounting management accounting], Moskva : ZAO «Finstatinform» [in Russian].

3. Gnylyczka L. V., Oblikovo–analychna informaciya yak vy`znachal`ny`j chy`nny`k zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky` sub'yektiv gosподaryuvannya [Accounting and analytical information as a determinant of economic security of economic entities]. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_3_2/Gnilicka.pdf. [in Ukrainian].

4. Ivanov V. F. Ponyattya «informaciya» u rizny`x naukah [The notion of "information" in various sciences]. URL : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=41> [in Ukrainian].

5. Klimov A. V. Udoskonalennya informacijno–analychnogo zabezpechennya upravlinnya vy`tratamy` pidpry`emstva [Improvement of information and analytical support for enterprise expenses management]. Naukovy`j visny`k Polissya. 2015. Vol. 4 (4): 68–75. [in Ukrainian].

6. Luk'yanchy`kova Yu.V., Popova Yu.M. Informacijni potoky` v sy`stemi upravlinnya organizacijeyu [Information flows in the organization management system]. URL : http://confer-dsum.ucoz.ua/_fr/O/7120405.pdf. [in Ukrainian].

7. Shtangreta A. M. (2017), Oblikovo–analychno zabezpechennya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoju pidpry`emstva [Accounting and analytical support for managing the economic security of the enterprise], L`viv : Ukr. akad. drukarstva [in Ukrainian].

8. Pushkar M.S. (2006), Kreaty`vny`j oblik (stvorennya informaciyi dlya menedzheriv) [Creative Accounting (Creating Information for Managers)], Ternopil` : Kart–blansh, [in Ukrainian].

9. P'yatny`chuk I. D. Udoskonalennya metody`ky` informacijnogo zabezpechennya upravlin`s kogo obliku vy`trat u sy`stemi byudzhetuvannya na naftererobny`x pidpry`emstvax [Improvement of the methodology of information provision of managerial

cost accounting in the budgeting system at refineries]. Visny`k Pry`karpats`kogo universy`tetu. Ekonomika. 2014. Vol. X: 253–257 [in Ukrainian].

10. Smelik R.G., Kalickaja I.V. Sovershenstvovanie usetno–analiticheskogo obespechenija upravlenija organizacii [Improvement of analytical support for organization management]. Jekonomicheskij analiz: teorija i praktika. 2011. Vol. 8(215): 17–27. [in Ukrainian].

11. Ty`tenko L.V. Logisty`chni pry`ncy`py` formuvannya oblikovo–analychnogo zabezpechennya strategichnogo upravlinnya pidpry`emstvom [Logistic principles of formation of accounting and analytical support of strategic enterprise management]. Ekonomika i suspil`stvo. 2017. Vol.13: 1408–1418. [in Ukrainian].

12. Sheremeta A. D. (1999), Upravlencheskij uchet [Management Accounting], Moskva : FBK–PRESS [in Russian].

Дані про авторів

Штангрет Андрій Михайлович,

доктор екон. наук, професор, (завідувач кафедри фінансово–економічної безпеки, обліку і оподаткування) Українська академія друкарства

e-mail: shtangret.am@ukr.net

Штангрет Ірина Андріївна,

студент 3-го курсу спеціальності «Облік і оподаткування» Українська академія друкарства

e-mail: irunastangret@gmail.com

Данные об авторах

Штангрет Андрей Михайлович

доктор экон. наук, профессор, (заведующий кафедры финансово–экономической безопасности, учета и налогообложения) Украинская академия книгопечатания

e-mail: shtangret.am@ukr.net

Штангрет Ирина Андреевна,

студент 3-го курса специальности «Учет и налогообложение» Украинская академия книгопечатания

e-mail: irunastangret@gmail.com

Data about authors

Andriy Shtangret,

doctor of economic sciences, professor Ukrainian Academy of Printing, Lviv

e-mail: shtangret.am@ukr.net

Iryna Shtangret,

Student Ukrainian Academy of Printing, Lviv

e-mail: irunastangret@gmail.com

Методологічні засади формування та розвитку прикордонного співробітництва у підприємстві в транскордонному регіоні

Предмет дослідження – статтю присвячено уточненню і розвитку методології та методичного інструментарію вибору пріоритетів розвитку підприємства у прикордонних територіях, визначенню інституційного середовища і механізмів прикордонного співробітництва, які забезпечують їх інноваційний розвиток. Актуальність дослідження обумовлюється тим, що структурні зміни прикордонної регіональної економіки, пов'язані з пошуком нових форм організації простору і підвищенням конкурентоспроможності території. Використання такого підходу виступає одним з важливих пріоритетів повноцінної реалізації потенціалу кожної території і забезпечення розвитку економіки за рахунок підвищення якості соціально-економічного простору.

Метою написання статті є вивчення методологічних засад формування прикордонного співробітництва у підприємстві в транскордонному регіоні, визначенні дієвих механізмів активізації розвитку малого прикордонного підприємства.

Методологія проведення роботи – положення теорій економічного розвитку та концепцій розвитку підприємства на основі транскордонного співробітництва. Формування гіпотези, щодо дослідження партнерства у підприємстві в контексті розвитку транскордонного співробітництва та обґрунтування пропозиції щодо посилення ролі розвитку прикордонного співробітництва у підприємстві для забезпечення економічного зростання євро регіонів.

Результати роботи – у статті доведено, що формування просторових полюсів економічного зростання, у тому числі прикордонного регіону може розглядатися як потенційна територія зростання, який в майбутньому може поширитися на інші частини національного простору. Обґрунтовано методологічні засади формування та розвитку прикордонного співробітництва у підприємстві в транскордонному регіоні, запропонований механізм удосконалення системи управління розвитком малого прикордонного підприємства, побудований на основі поєднання переваг і можливостей адміністративного і ринкового регулювання підприємницького середовища. Запропоновано структуру центрів розвитку малого прикордонного підприємства, інтегровану в діючу інфраструктуру, що забезпечує функціонування і розвиток бізнесу та підприємницького середовища в ексклаві.

Висновки – розвиток транскордонного співробітництва має забезпечити ефективну реалізацію соціальних і економічних інтересів як регіону в цілому, так і прикордонних общин, населення та державних інтересів. Використання цього підходу створює сприятливе економічне середовище та забезпечує інвестиційну привабливість, ефективний міжрегіональний поділ праці, організацію спільної діяльності підприємств в регіоні, розвиток виробничої інфраструктури, забезпечує раціональне використання регіонального виробничого і ресурсного потенціалу, розвиток територіальних господарських комплексів, формування гнучких управлінських структур, орієнтованих на активний розвиток прикордонних територій.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, прикордонна торгівля, мале прикордонне підприємство, виробничий і ресурсний потенціал прикордонної території.

ЗАРІЧНА О.В.

Методологические основы формирования и развития приграничного сотрудничества в предпринимательстве в трансграничном регионе

Предмет исследования – статья посвящена уточнению и развитию методологии и методического инструментария выбора приоритетов развития предпринимательства в приграничных территориях, определению институциональной среды и механизмов приграничного сотрудничества, обеспечивающих их инновационное развитие. Актуальность исследования определяется тем, что

структурные изменения пограничной региональной экономики, связанные с поиском новых форм организации пространства и повышением конкурентоспособности территории. Использование такого подхода выступает одним из важных приоритетов полноценной реализации потенциала каждой территории и обеспечения развития экономики за счет повышения качества социально–экономического пространства.

Целью написания **статьи** является изучение методологических основ формирования приграничного сотрудничества в предпринимательстве в трансграничном регионе, определении действенных механизмов активизации развития малого пограничного предпринимательства.

Методология проведения работы – положения теорий экономического развития и концепций развития предпринимательства на основе трансграничного сотрудничества. Формирование гипотезы, по исследованию партнерства в предпринимательстве в контексте развития трансграничного сотрудничества и обоснование предложения по усилению роли развития приграничного сотрудничества в предпринимательстве для обеспечения экономического роста евро регионов.

Результаты работы – в статье доказано, что формирование пространственных полюсов экономического роста, в том числе приграничного региона может рассматриваться как потенциальная территория роста, который в будущем может распространиться на другие части национального пространства. Обоснованно методологические основы формирования и развития приграничного сотрудничества в предпринимательстве в трансграничном регионе, предложенный механизм совершенствования системы управления развитием малого пограничного предпринимательства, построенный на основе сочетания преимуществ и возможностей административного и рыночного регулирования предпринимательской среды. Предложена структура центров развития малого пограничного предпринимательства, интегрированную в действующую инфраструктуру, обеспечивающую функционирование и развитие бизнеса и предпринимательской среды в эксклаве.

Выводы – развитие трансграничного сотрудничества должно обеспечить эффективную реализацию социальных и экономических интересов как региона в целом, так и пограничных общин, населения и государственных интересов. Использование этого подхода создает благоприятную экономическую среду и обеспечивает инвестиционную привлекательность, эффективный межрегиональный разделением труда, организацию совместной деятельности предприятий в регионе, развитие производственной инфраструктуры, обеспечивает рациональное использование регионального производственного и ресурсного потенциала, развитие территориальных хозяйственных комплексов, формирование гибких управленческих структур, ориентированных на активное развитие приграничных территорий.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, приграничная торговля, малое пограничное предпринимательство, производственный и ресурсный потенциал приграничной территории.

ZARICHNA O.V.

Methodological principles of formation and development of cross–border cooperation in entrepreneurship in the transboundary region

The subject of the research – the article is devoted to the clarification and development of methodology and methodical tools for choosing the priorities of entrepreneurship development in the border areas, identifying the institutional environment and mechanisms of border cooperation, which ensure their innovative development. The relevance of the study is due to the fact that structural changes in the border regional economy, associated with the search for new forms of organization of space and increase the competitiveness of the territory. The use of such an approach is one of the important priorities of full realization of the potential of each territory and ensuring the development of the economy by improving the quality of socio–economic space.

The purpose of the article is to study the methodological principles of the formation of cross–border cooperation in entrepreneurship in a transboundary region, and to determine the effective mechanisms for activating the development of small frontier entrepreneurship.

Methodology of the work is the position of the theories of economic development and the concepts of entrepreneurship development on the basis of cross-border cooperation. Formation of the hypothesis concerning the study of partnership in entrepreneurship in the context of the development of cross-border cooperation and the substantiation of the proposal to strengthen the role of the development of cross-border cooperation in entrepreneurship in order to ensure the economic growth of the euro regions.

The results of the work – the article proves that the formation of spatial poles of economic growth, including the border region, can be considered as a potential growth area, which in the future may spread to other parts of the national space. The methodological principles of formation and development of cross-border cooperation in entrepreneurship in the transboundary region are substantiated, the mechanism of improvement of the management system for the development of small border business is proposed, based on a combination of advantages and opportunities of administrative and market regulation of the business environment. The structure of the centers for the development of small border business is proposed, integrated into the existing infrastructure, which ensures the functioning and development of business and business environment in the Exclave.

Conclusions – the development of cross-border cooperation should ensure the effective realization of social and economic interests as the region as a whole, and border communities, population and state interests. The use of this approach creates a favorable economic environment and provides investment attractiveness, an effective interregional division of labor, the organization of joint activities of enterprises in the region, the development of industrial infrastructure, provides a rational use of regional production and resource potential, the development of territorial economic complexes, the formation of flexible management structures, focused on active development of border areas.

Key words: cross-border cooperation, border trade, small border enterprise, production and resource potential of the border area.

Постановка проблеми. Зміна системи управління регіональним розвитком передбачає проведення нової регіональної політики, яка направлена на збалансованість завдань розвитку регіонів з економікою країни в цілому. Структурні зміни прикордонної регіональної економіки, направлені на пошук нових форм організації простору і підвищення конкурентоспроможності території, і тим самим забезпечить ефективність транскордонного співробітництва. Використання такого підходу виступає одним з важливих пріоритетів повноцінної реалізації потенціалу кожної території і забезпечення розвитку економіки за рахунок підвищення якості соціально-економічного простору. Тому на сьогодні питання розвитку прикордонного співробітництва є вкрай важливим, адже дозволить покращити рівень розвитку міст і сіл, розвиток підприємств малого і середнього бізнесу, розвиток транспортних, комунікаційних та інформаційних мереж, розвиток людських ресурсів та інституцій в інтересах транскордонного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку прикордонного співробітництва, і зокрема підприємницької діяльності на прикордонних територіях України присвяче-

но багато наукових праць та досліджень, що дає нам говорити про широкий інтерес до вивчення тісних прикордонних зв'язків та можливостей здійснення підприємницької діяльності в умовах транскордонної співпраці. Відповідна тематика досліджень зосереджена у працях так вітчизняних науковців як С.О. Білої, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко, В.І. Жук [1], В. Черторижського [2], Н.А. Мікули [3], Ю. Олійник [5], В.Є. Реутова [5] та ін. Крім того необхідно відмітити і законодавче забезпечення регулювання процесів транскордонної співпраці, зокрема Закон України «Про транскордонне співробітництво» № 1861-IV від 24.06.2004 р [6] де чітко вказані умови такої співпраці.

Метою написання **статті** є вивчення методологічних засад формування прикордонного співробітництва у підприємстві в транскордонному регіоні, визначенні дієвих механізмів активізації розвитку малого прикордонного підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою зовнішньоекономічної політики та підвищення соціально-економічного рівня економіки регіонів України є розвиток прикордонного співробітництва, яке являє собою співпрацю між територіями, які розташовані вздовж кордонів сусідніх держав. Даний вид співробітництва

здійснює мобілізацію потенціалів окремих територій, допомагає залученню їх до активної міжнародної співпраці, відкриває нові можливості для розвитку підприємництва, виробничої та соціальної інфраструктури, допомагає подолати наслідки екологічної кризи та розвиває науково-культурні взаємозв'язки.

Досліджуючи сутність прикордонного співробітництва необхідно виділити дві важливі його складові, це наявність сусідніх територій та притаманний йому локальний чи регіональний характер.

Сусідніми територіями з якими тісно співпрацює України є Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Білорусь та Росія.

Регіональний характер прикордонного співробітництва вказує на ведення спільних дій та врахування інтересів регіональних адміністративних структур прикордонних територій та їх співставлення з європейськими нормами. Місцевий або локальний характер описує можливість ведення спільних дій щодо розвитку потенціалу міста місцевою владою та співпрацю з суб'єктами прикордонних територій.

Для України транскордонне співробітництво з країнами ЄС є важливим і створює додаткові можливості щодо одержання інвестицій і технологій; активне включення в процеси європейської інтеграції; впровадження європейських технологій управління регіональним розвитком; ефективне вирішення соціальних, екологічних, інфраструктурних проблем.

Для активізації розвитку прикордонних регіонів та інтенсифікації зовнішньоекономічних зв'язків між Урядом України та Європейською Комісією укладено 4 угоди з чотирьма країнами Євросоюзу про участь у програмах прикордонного співробітництва («Україна – Польща – Білорусь 2014 – 2020 роки», «Україна – Румунія 2014 – 2020 роки», «Басейн Чорного моря 2014 – 2020 роки» та «Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія 2014 – 2020 роки»). Реалізація програм передбачена за рахунок грантової допомоги Європейського Союзу спільних проєктів. Загальний бюджет програм складає 402 млн євро, з яких внесок ЄС становить 366 млн євро, співфінансування країни партнера – 10% від внеску ЄС. В рамках програм фінансуватимуться проєкти за такими напрямками: покращення інфраструктури прикордонних регіонів; захист довкілля та ефективне використання природних

ресурсів; підтримка прикордонного управління і безпеки кордону, менеджмент у сфері міграції; підтримка підприємництва, розвиток малих і середніх підприємств, місцевої культури; спільні виклики в галузі безпеки та охорони правопорядку.

Кожна складова проєкту є безперечно важливою і потребує детального аналізу, але на наш погляд саме підприємництво у прикордонних територіях, визначення інституційного середовища і механізмів прикордонного співробітництва, які забезпечують їх інноваційний розвиток здійснюють вагомий вплив на покращення економіки країни та її регіонів.

Як зазначають науковці С.О. Біла, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко, В.І. Жук та ін. для розвитку регіональної економіки та прикордонного співробітництва з боку місцевих органів влади повинен бути впроваджений інноваційний підхід, який би надав можливість підвищити рівень ділової активності та оптимізував структуру підприємництва в прикордонних регіонах. В наслідок цього необхідно здійснити [1, с. 8]:

- визнання розвитку малого підприємництва пріоритетним напрямом соціально-економічної політики на місцевому рівні та відповідне унормування цього положення у програмних документах і заходах державного управління;
- всебічну підтримку започаткування підприємницької діяльності, у т. ч. у спосіб надання на конкурентних засадах приміщень і виробничих потужностей, виділення земельних ділянок підприємцям та установам, створення розвиненої інфраструктури для ведення бізнесу;
- сприяння суб'єктам малого підприємництва у доступі до мікро-кредитів, у т. ч. й за рахунок тісної співпраці з регіональними фондами підтримки підприємництва;
- сприяння розвитку малого підприємства на селі, зокрема у сфері приватного сільськогосподарського виробництва, у секторі домогосподарств, сільського та зеленого туризму тощо;
- формування інвестиційної карти регіону; включення сфер, привабливих для малого підприємства, до переліку інвестиційних об'єктів, пріоритетність залучення інвестицій до сектору малого підприємства;
- надання консультаційної та інформаційної підтримки суб'єктам малого бізнесу щодо диверсифікації сфер підприємницької діяльності, у т. ч. на інноваційній основі;

- залучення суб'єктів малого та середнього підприємництва до виконання державних і регіональних замовлень;

- запровадження регулярного моніторингу щодо стану малого підприємництва з відповідним коригуванням (на основі його результатів) заходів у межах програм розвитку територій.

Сьогодні прикордонне співробітництво на локальному рівні здійснюється в рамках виконання проектів Європейського союзу: INTERREG, TASIC CBC, Програма сусідства Україна – Румунія). За умовами цих проектів створені відповідні структури, діяльність яких спрямована на розвиток і співробітництво між малими і середніми підприємствами, співробітництво у сфері охорони здоров'я, освіти та навчання, захисту навколишнього середовища, модернізація енергетичних, транспортних та комунікаційних мереж у прикордонних регіонах.

Частину умов програми вже виконано, і реалізація яких допомогла прикордонним регіонам України модернізувати транспортні та комунікаційні ланки взаємозв'язку, здійснити певні зміни щодо розвитку бізнесу на прикордонних територіях, організувати обмін досвідом щодо впровадження і використання у виробничій сфері нових методів і технологій виробництва товарів і послуг, здійснити досконалі зміни в сфері охорони здоров'я та освіти тощо.

Крім того завдяки співпраці з Польщею та Угорщиною зовнішньоторговельний оборот України значно покращився. Особливо завдяки веденню спільної підприємницької діяльності західних регіонів України з названими країнами ЄС.

Якщо говорити про перспективні інструменти здійснення прикордонного підприємництва та розвиток прикордонного середовища, то в умовах транскордонної співпраці Україні необхідно орієнтуватись на досвід тих країн ЄС, в яких ця сфера є більш розвиненою. Так, для прикладу в Польщі використовуються такі європейські форми співпраці для економічного розвитку прикордонних територій як «піггібек», коопераційний експорт, група експортерів, спільне підприємство. Кожна з цих форм співпраці має свої особливості, які впливають на рівень формування взаємовідносин між територіями, а також їх економічне становище.

В Україні в ході прикордонної співпраці та для підвищення ділової активності підприємницьких структур така форма як спільне підприємство є

знайомою і використовується вже давно. Особливістю такої співпраці є гармонійне поєднання трьох елементів підприємницької діяльності «спільна фірма – спільна мета – спільний прибуток».

Кооперативний експорт – являє собою певну стратегію входження на закордонні ринки збуту, в межах якої експортер може співпрацювати з декількома закордонними фірмами [2, с. 304]. Саме ця форма співпраці дає можливість малим прикордонним підприємствам не маючи достатніх фінансових можливостей та відповідних кадрів співпрацювати з закордонними для розширення своєї діяльності.

«Піггібек» – це форма прикордонної співпраці, яка характеризує відносини підприємств з товарної точки зору. Тобто, в ході здійснення спільної прикордонної підприємницької діяльності виробництво і продаж товарів прямо пропорційно залежать один від одного. А саме збільшення або зниження продажу/ціни одного товару спричиняє збільшення або зменшення продажу/ціни іншого.

В Україні така форма співпраці використовується, і для прикладу можемо навести про діяльність мобільних операторів. Співпрацюючи з підприємствами виробниками мобільних телефонів, підприємства, які надавали мобільні послуги чи продукти використовували пропорційну залежність. Купити мобільний телефон покупець міг за низькою ціною, але з умовою оформлення договірних відносин строком на один рік.

Така форма співпраці як група експортерів означає повноцінне партнерство не конкурентоспроможних підприємств, метою якої є централізований збут продукції, дослідження транскордонних ринків та створення структури щодо закупівель.

Якщо говорити про умови прикордонного підприємництва України та для прикладу Польщі, то відповідно до Європейської програми спільно створена така форма прикордонного співробітництва як корпоративні біржі, метою яких є ведення спільних ділових переговорів, щодо вироблення взаємовигідних та довготривалих механізмів співпраці. В даному випадку береться до уваги виробничий і ресурсний потенціал прикордонного регіону.

Щодо малого прикордонного підприємництва, то тут також важливо наголосити на деякі переваги, а саме бартерна торгівля, взаємовигідне технологічне співробітництво у вигляді розробки та

впровадження інноваційних проектів, вивіз робочої сили, а також використання грошових форм розрахунків здійснюючи торговельні операції.

Розвиток малого підприємництва у прикордонних територіях характеризується прикордонною торгівлею, яка здійснюється юридичними та фізичними особами, що проживають на прикордонній території з метою задоволення власних потреб чи потреб населення на основі міждержавних угод [3]. На жаль, підприємство у сфері малого бізнесу в Україні поки що не зазнало значних змін. Ті фізичні особи, які перетинали кордон для здійснення закупівлі товарів, для власного споживання чи збуту на внутрішньому ринку України нелегально досі є, адже законодавство нашої держави, хоча і прийняло певні пом'якшувальні правила і умови створення малих підприємств, але вони не виконуються ще в повному обсязі. Натомість більшість суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють торговельні операції із прикордонними територіями розвивають свою діяльність, адже в процесі транскордонної співпраці вони мають можливість отримати основний або додатковий дохід, набути навичок ведення бізнесу в сусідніх країнах, краще пізнати менталітет і культуру інших народів, підвищити рівень знання іноземних мов.

Важливим є також використання або впровадження нових закордонних підходів ведення малого підприємництва. На сьогодні в Україні ще не досить сформоване інституційне забезпечення, яке б стимулювало суб'єктів господарювання до інноваційної діяльності через надання податкових пільг, запровадженням механізму прискореної амортизації, наданням грантів і цільових кредитів, що сприяло б вирішенню низки проблем, пов'язаних із відсутністю на підприємствах коштів для інноваційної діяльності.

Хоча і прийнята низка законів та нормативних актів про здійснення інноваційної та науково-технічної діяльності, але дієвість їх є поверхневою. Перш за все інституційне забезпечення повинне базуватись на створенні певних інституцій, які б допомагали підвищити інноваційний розвиток прикордонного підприємництва. Це і створення бізнес-інкубаторів, венчурних підприємств, науково-дослідних організацій або співпраця з науковими установами, основним завданням яких було б дослідження та розробка інноваційних підходів до здійснення підпри-

ємницької діяльності в умовах транскордонного співробітництва.

В умовах транскордонного співробітництва, необхідно відмітити і важливість Агенції та Фондів регіонального розвитку, які зарекомендували себе як інститути, діяльність яких спрямована на пошук механізму оптимального поєднання державних, регіональних і місцевих ініціатив з інтересами приватного сектору в межах окремої території на основі узгодження пріоритетів загальнонаціонального та регіонального розвитку, децентралізації та залучення громадськості до вирішення його нагальних проблем. У країнах ЄС мережі агентств (агенцій) та фондів регіонального розвитку ефективно співпрацюють із місцевою та центральною владами як фокусні центри стратегічного планування й супроводу проектів розвитку територій. Вони забезпечують ефективну міжсекторну співпрацю на рівні «влада – бізнес – громадськість» і створюють якісно нове інституційне середовище, сприятливе для вирішення нагальних соціально-економічних, культурних, екологічних та інших проблем прикордонних територій.

Використовуючи досвід закордонних країн щодо впровадження інноваційних підходів до здійснення прикордонного підприємництва, можемо виділити наступні механізми його активізації:

- підвищення інвестиційну конкурентоспроможності регіону, залучення інвестицій і реалізацію інноваційного потенціалу регіону;
- полегшення адаптації господарської системи регіону до умов функціонування ринкової економіки;
- запровадження ефективних систем соціального управління та програм подолання соціальної напруженості у межах регіону;
- підтримка розвитку малого та середнього бізнесу на регіональному (місцевому) рівні;
- розвиток сільської місцевості та сільського господарства;
- розвиток туризму, забезпечення культурної інтеграції, реалізація екологічних проектів на регіональному (місцевому) рівні тощо.

З огляду на ситуацію яка склалася в Україні, і зокрема на прикордонних територіях щодо розвитку малого підприємництва, вважаємо, що дієвим інструментом сприяння ефективному розвитку малих підприємств прикордоння є формування центру підтримки розвитку малого підприємництва прикордонних територій в умовах транскордонної співпраці, який буде інтегрова-

ний в діючу інфраструктуру, що забезпечить розвиток бізнесу та підприємницького середовища в ексклаві. Основною метою центру повинне стати утворення рухомої системи, яка формує конкретне соціально-економічне середовище для сприяння підприємницькій діяльності та швидкій адаптації суб'єктів прикордонного малого бізнесу до умов прикордонних відносин. У структуру центру, повинні входити такі інституції як дорадчі, інформаційні, консалтингові та інноваційні.

Висновки

Отже, підводячи підсумки можемо відмітити, що розвиток транскордонного співробітництва має забезпечити ефективну реалізацію соціальних і економічних інтересів як регіону в цілому, так і прикордонних общин, населення та державних інтересів. Врахування інтересів усіх учасників прикордонної співпраці допоможе вирішити нагальні проблеми, що стосуються саме інноваційного розвитку економіки регіону і України, а також дозволить більш розвинути підприємницьку сферу. Використання цього підходу створює сприятливе економічне середовище та забезпечує інвестиційну привабливість, ефективний міжрегіональний поділ праці, організацію спільної діяльності підприємств в регіоні, розвиток виробничої інфраструктури, забезпечує раціональне використання регіонального виробничого і ресурсного потенціалу, розвиток територіальних господарських комплексів, формування гнучких управлінських структур, орієнтованих на активний розвиток прикордонних територій.

Список використаних джерел

1. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / С.О. Біла, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко, В.І. Жук та ін.; за ред. С.О. Білої. – К.: НІСД, 2011. – 80 с.

2. Черторижський В. Особливості економічного середовища прикордоння та його деякі форми (на прикладі прикордонних територій України та Польщі) / В. Черторижський // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2016. – Вип. 38. – С. 302–310 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/viewFile/3106/3170>.

3. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС: монографія / за ред. д.е.н., проф. Н. Мікули, к.е.н., доц. В. Бор-

щевського, к.е.н. Т. Васильціва. – Львів: Ліга Прес, 2009. – 436 с.

4. Олійник Ю. Транскордонне співробітництво як чинник відносин асоціації України та ЄС / Ю. Олійник // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2013. – Вип. 25. – С. 135–140.

5. Реутов В.Є. Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку / В.Є. Реутов // Ефективна економіка. – 2011. – № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_60.

6. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. №1861-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.

References

1. Innovatsiini pidkhody do rehionalnoho rozvytku v Ukraini: analit. dop. [Innovative Approaches to Regional Development in Ukraine: Analytical Report] / S.O. Bila, Ya.A. Zhalilo, O.V. Shevchenko, V.I. Zhuk ta in.; za red. S.O. Biloi. Kyiv: NISD, 2011. 80 p.

2. Chertoryzhskiy V. Osoblyvosti ekonomichnoho seredovyscha prykordonnia ta yoho deiaki formy (na prykladi prykordonnykh terytorii Ukrainy ta Polshchi) [The peculiarities of the borderland economic environment and its some forms (for example, the border areas of Ukraine and Poland)]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya mizhnarodni vidnosyny [Visnyk of Lviv University. Series of international relations]. 2016, Vol. 38, Pp. 302–310. <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/viewFile/3106/3170>.

3. Problemy rozvytku transkordonnoho spivrobotnytstva Ukrainy v umovakh rozshyrenoho YeS: monohrafiia [Problems of the development of cross-border cooperation of Ukraine in the context of the enlarged EU: monograph] / za red. d.e.n., prof. N. Mikuly, k.e.n., dots. V. Borshchevskohoho, k.e.n. T. Vasylytsiva. Lviv: Liha Pres, 2009. 436 p.

4. Oliinyk Yu. Transkordonne spivrobotnytstvo yak chynnyk vidnosyn asotsiatsii Ukrainy ta YeS [Cross-Border Cooperation as a Factor in the Association Relations between Ukraine and the EU]. Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku [Ukrainian National Idea: Realities and Prospects for Development]. 2013, Vol. 25, Pp. 135–140.

5. Reutov V.Ye. Transkordonne spivrobotnytstvo rehioniv Ukrainy: teoretyko-praktychni aspekty rozvytku [Cross-border cooperation of the regions of Ukraine: theoretical and practical aspects of development].

Efektivna ekonomika [Effective economy]. 2011, № 12.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_60.

6. Zakon Ukrainy «Protranskordonne spivrobitnytstvo» vid 24.06.2004 r. №1861-IV [The Law of Ukraine «On Transborder Cooperation» dated June 24, 2004 No. 1861-IV]. <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.

Дані про автора

Зарічна Олена Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

e-mail: zarichna32@gmail.com

Данные об авторе

Заречная Елена Владимировна,

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры бизнес-администрирования, маркетинга и менеджмента. Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет»
e-mail: zarichna32@gmail.com

Data about the author

Olena Zarichna,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Business-Administration, Marketing and Management State Higher Educational Institution «Uzhgorod National University»

e-mail: zarichna32@gmail.com

DOI: 10.5281/zenodo.1445453

ШЕВЧЕНКО А.В.,

ПУТИНЦЕВА А.А.

Управлінські рішення щодо використання інструментів маркетингу для забезпечення конкурентоспроможності ЗВО

У статті обґрунтовано необхідність використання маркетингових інструментів вищими навчальними закладами, їх раціональність та необхідність, а також визначено відповідні управлінські рішення керівниками ЗВО.

Ключові слова: маркетинг, освітні послуги, управлінські рішення, ЗВО, маркетингові інструменти, конкурентоспроможність.

ШЕВЧЕНКО А.В.,

ПУТИНЦЕВА А.А.

Управленческие решения по использованию инструментов маркетинга для обеспечения конкурентоспособности ВУЗ

В статье рассмотрено использование маркетинговых инструментов высшими учебными заведениями, их рациональность и необходимость, а также принятие соответствующих управленческих решений руководящими органами ВУЗов.

Ключевые слова: маркетинг, образовательные услуги, управленческие решения, ВУЗ, маркетинговые инструменты, конкурентоспособность.

SHEVCHENKO A.V.,

PUTINTSEVA A.A.

Management decisions on the use of marketing tools to ensure the competitiveness of universities

The article considers marketing tools in university, its rationality and necessity, and the adoption of appropriate managerial decisions by executives. The necessity of using marketing in the field of education, on the level of other kinds of services and goods, is substantiated. Marketing of educational institutions contributes to the study of the market, forecasting, pricing and determining the most promising directions for their development. Intermediary structures in the field of education promote the promotion of services using various channels of marketing, advertising media, and in some cases, and the financing of market participants educational services. Marketing management will be able to accelerate the reform of higher education and solve problems that prevent HEIs from acting as

equal actors in market activities and, therefore, will contribute to improving the quality of educational services. The basic principles of formation of the marketing model of the sphere of education, which should include orientation towards the consumer, use of the system approach, ambiguity of ways of development and processes of self-organization are determined. The necessity of using the model of marketing management in the management of higher educational institutions is also substantiated and its main components are determined. In order to effectively adapt the university to the modern requirements of the informational environment, it is suggested to use in the practice of event marketing management (Event marketing), that is to systematically organize events as a platform for the presentation of educational services for the purpose of emotional influence and to increase the attention of the target group. The use of this marketing tool provides a long-lasting effect that shapes the image of the university, provides its popularization and allows the inclusion of new categories of educational services consumers.

Keywords: marketing, education services, university, marketing tools, competitiveness.

Постановка проблеми. У зв'язку з процесами глобалізації, інтеграції і вступом України в Бонський процес перед вітчизняними вищими навчальними закладами виникла необхідність внесення змін в навчальні підходи і з'явилася можливість співробітництва і вивчення досвіду зарубіжних закладів вищої освіти (ЗВО). Для успішної науково-освітньої діяльності ЗВО необхідними стають партнерство і взаємодія з промисловістю, суспільством в цілому, іншими освітніми структурами. Сьогодні навчальний заклад є виробником освітніх програм, які він пропонує на ринку освітніх послуг, і з якими він виходить на ринок праці, опосередковано, через своїх випускників. Отже, постає необхідність використання маркетингу в сфері освіти, на рівні з іншого роду послугами та товарами. Маркетингове управління зможе прискорити реформування вищої освіти та вирішити проблеми, які заважають ЗВО виступати рівноправними суб'єктами ринкової діяльності, а отже, буде сприяти підвищенню якості освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань економічної сфери освітніх послуг, а також маркетингової діяльності в цій галузі присвячені роботи Петруні Ю.Е., Ніколаєнко С.І., Мамонтова С.А., Курбатовой М.В., Сангінова О.В., Кисневий А.Н., Довженко Д.С. та ін. Незважаючи на високу актуальність зазначеного питання, достатнього розвитку в науковій літературі воно не отримало.

Мета даної статті – визначити сутність, методи та інструменти маркетингу освітніх послуг вищих навчальних закладів, а також сформулювати основні управлінські рішення щодо підвищення їх конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. До основних досягнень останнього десятиліття в маркетин-

гу вищої освіти можна віднести визначення продукту ЗВО, його споживачів, покупців і цільових аудиторій, а також усвідомлення необхідності стратегічного підходу до маркетингової діяльності та її організаційного оформлення.

Термін «освітні послуги» включає цілий комплекс продуктів і послуг, що надаються ЗВО в рамках його освітніх програм. Освітня програма – це комплекс освітніх послуг, націлений на зміну освітнього рівня і / або професійної підготовки споживача і забезпечений відповідними ресурсами освітньої організації. Дане визначення основного продукту ЗВО дозволяє класифікувати всі програми вузів за рівнем запропонованої освіти, профілем, формою та методами навчання. Освітня програма і є той товар, з яким вуз виходить на ринок.

До споживачів освітніх послуг ЗВО можна віднести: студентів (слухачів), компанії та організації. Саме їх потреби прагне задовольнити ЗВО. Ще одним важливим замовником (покупцем і споживачем) освітніх програм є суспільство, найчастіше представлене державою, яка встановлює свої вимоги і стандарти, орієнтовані не тільки на підготовку професійної робочої сили потрібної кваліфікації, а й на задоволення потреби особистості в інтелектуальному, культурному і моральному розвитку, виділяє певні кошти на навчання бюджетних студентів. Покупцями освітніх програм можуть бути батьки, які беруть участь в ухваленні рішення про вибір ЗВО і оплачують навчання своїх дітей.

Крім вищезгаданих, цільовими аудиторіями ЗВО є абітурієнти та загальноосвітні школи, видавці та постачальники (видавництва, виробники учбових меблів, канцелярських товарів тощо). І, нарешті, ЗМІ. Всі ці цільові аудиторії мають власні потреби і очікування щодо освітніх програм ЗВО.

Складність маркетингу вищої освіти в необхідності одночасного обліку часом суперечливих потреб і очікувань цільових аудиторій.

Стратегія маркетингової діяльності ЗВО, як і будь-яка маркетингова стратегія, включає аналіз сильних і слабких сторін закладу, можливостей і загроз ринку, конкурентів, їх відмінних рис. На основі SWOT-аналізу відбувається формування власних конкурентних переваг. Стратегія маркетингу освітніх послуг повинна включати визначення чітких цілей і завдань ЗВО, опис його споживачів і цільових аудиторій, а також процедур, визначення конкурентних переваг освітніх програм ЗВО, з якими він виходить на ринок.

Приєднання до Болонського процесу, у 2005 році, дозволило Україні:

- реалізувати виконання найважливіших для держави завдань в сфері освіти;
- вільне переміщення студентів між закладами вищої освіти в Україні та за її межами;
- підвищення привабливості освітніх послуг;
- розширення можливості працевлаштування випускників ЗВО, шляхом впровадження модульно-рейтингової системи підготовки, додатки до диплома європейського зразка, міжнародних стандартів оцінювання якості.

Незважаючи на можливості, що відкрилися, для сфери вищої освіти України характерно:

- посилення конкуренції між ЗВО, викликане збільшенням кількості установ, які надають освітні послуги (За інформацією Держкомстату на початок 2016–2017 навчального року в Україні нараховувалося 657 вищих навчальних закладів. У цих ЗВО навчалося 1587 тисяч студентів (на початок 2015/16 навчального року – 659 та 1605 тисяч відповідно). У 2016 році вищі навчальні заклади країни випустили 387 тисяч фахівців, що на 61 тисяч осіб (13,6%) менше, ніж у 2015 році)[1];

- зниження рівня підготовки фахівців, викликане наявністю розриву між наявними у абітурієнтів знаннями і знаннями, які вимагають ЗВО, відсутністю зацікавленості студентів в результатах навчання (рівень одержуваних знань, навичок і умінь), відсутність довіри роботодавців до диплому, який видається ЗВО [2];

- зниження привабливості та престижності роботи у ЗВО, що призводить до зменшення кількості студентів і випускників, які хочуть займатися науковою діяльністю [3];

- відсутність механізму просування на ринок результатів наукових розробок і досліджень, що проводяться у ЗВО.

Для підвищення стійкості і престижності ЗВО в сучасних умовах, доцільне використання маркетингу освітніх послуг.

Маркетинг освітніх установ сприяє вивченню ринку, прогнозуванню, ціноутворенню і визначенню найбільш перспективних напрямків їх розвитку. Посередницькі структури в сфері освіти сприяють просуванню послуг з використанням різних каналів збуту, рекламних засобів інформації, а в ряді випадків і фінансуванню учасників ринку освітніх послуг.

Проведення рекламних кампаній дозволяють вивчати ринок з метою визначення надлишку або нестачі тих чи інших фахівців, порівняння цін на освітні послуги в регіонах.

Застосування маркетингу ЗВО має внутрішню і зовнішню спрямованість. При цьому внутрішня спрямованість переслідує використання додаткового ресурсу до розвитку з метою виявлення значущості освітніх послуг. Закон України «Про освіту» регламентує як управління системою освіти, так і правила економічної діяльності освітніх установ. У ньому розмежовано повноваження між державними органами і вузами. При цьому ЗВО отримують більшу самостійність ведення навчального процесу, його методичного забезпечення, розробки та затвердження навчальних планів і програм з дисциплін відповідного курсу.

Основні принципи формування маркетингової моделі сфери освіти повинні включати орієнтацію на споживача, використання системного підходу, неоднозначність шляхів розвитку і процеси самоорганізації.

Маркетингове управління у ЗВО включає в себе три складові: об'єкт, методи впливу та очікуваний результат (таблиця).

Оцінка конкурентоспроможності освітнього продукту (послуги) повинна представляти комплексне дослідження ринку методами сучасного маркетингу, що дозволить не просто визначити деякий абстрактний «базовий зразок», а й правильно оцінити місце аналізованого об'єкта на даному ринку у порівнянні з аналогічними оцінками реальних і можливих суб'єктів ринку.

Конкурентоспроможність освітньої послуги визначається сукупністю тільки тих властивостей, які представляють інтерес для споживача. Для

Сутність маркетингу освітніх послуг ЗВО

Об'єкт маркетингу	Методи впливу	Очікуваний результат
ЗВО	Проведення SWOT та PEST аналізу, розробка та впровадження стандартів якості у відповідності до ISO 9000.	Формування позитивного іміджу ЗВО.
Абітурієнти (випускники шкіл, коледжів, бакалаврів)	Імідж ЗВО, зв'язки з громадськістю, реклама, створення бази даних споживачів освітніх послуг, впровадження нових спеціальностей та напрямків підготовки студентів, відповідно до перспектив розвитку ринку праці.	Збільшення кількості студентів, покращення фінансування ЗВО, розширення сфери діяльності, підвищення конкурентоспроможності ЗВО.
Науково-технічна продукція ЗВО	Винагорода за наукові винаходи.	Підвищення якості підготовки спеціалістів, формування іміджу ЗВО, отримання додаткового фінансування.
Випускники	Створення бази даних про вакансії та випускників, проведення ярмарку вакансій.	Розширення бази практики, збільшення рівня працевлаштування.

оцінки конкурентоспроможності необхідно визначити параметри аналізованої послуги, послуги-конкурента і рівень, заданий запитами і перевагами споживачів, а потім порівняти отримані показники. Сьогодні досить актуальним є питання забезпечення необхідного набору параметрів товару освітнього закладу та приведення його у відповідність до переваг споживачів.

Поняття «конкурент» в освітній сфері можна використовувати на декількох рівнях. Перш за все, це можуть бути інші освітні установи, які надають такі ж освітні послуги. Коло конкурентів може бути розширено, якщо в нього включаються інші компанії (не обов'язково освітні установи), які надають такі ж або схожі послуги, але за іншими цінами і при інших умовах їх надання. Так, промислові підприємства з розвиненою системою підготовки і перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів можуть надавати освітні послуги, не тільки своїм працівникам, а й стороннім організаціям і окремим особам.

На конкурентну ситуацію на ринку освітніх послуг можуть впливати компанії, які за допомогою своєї продукції, яка не належить до освітньої, можуть видозмінювати потреби в освітніх послугах і порядок задоволення цих потреб. У такій ролі можуть виступати також компанії з продажу технологій, патентів і ноу-хау, а також компанії, що пропонують своїх фахівців, та володіють знаннями і вміннями, необхідними споживачам. Конкурентами освітніх установ, особливо в умовах фактичного спаду платоспроможного попиту, можуть стати будь-які компанії, які претендують на додаткові надходження коштів з боку споживачів при наданні сумнівних освітніх послуг. При

всьому різноманітті освітніх установ при оцінці їх конкурентоспроможності слід зупинитися лише на тих, які, власне, належать до освітніх і, як правило, того ж профілю.

У наукових працях автори намагаються розглядати конкурентоспроможність вищого навчального закладу як комплексну характеристику за певний період часу в умовах конкретного ринку, відображаючи перевагу над конкурентами, а також здатність ЗВО до постійного функціонування і своєчасної адаптації до змін зовнішнього середовища.

Щодо управління ЗВО нами пропонується більш конкретний зміст поняття: конкурентоспроможність вищого навчального закладу – здатність пристосовуватись до потреб замовників, постійно розвиваючись у розробленій стратегії та місії, враховуючи тенденції конкретного сегмента освітнього ринку, ґрунтуючись на ефективному використанні наявних ресурсів та довгостроковій співпраці з партнерами.

Управління конкурентоспроможністю ЗВО являє собою певний аспект освітнього менеджменту, спрямований на формування, розвиток та реалізацію конкурентних переваг, стимулювання щодо збагачення потенціалу (кадри, матеріально-технічне забезпечення, інформатизація, зв'язок з громадськістю та інше) та забезпечення ЗВО стійкого положення у конкурентному середовищі. Конкурентне середовище охоплює сукупність об'єктів та чинників ринку, які впливають на стосунки між навчальним закладом та замовниками.

Сьогодні перед ЗВО постає необхідність використання моделі маркетингового менеджменту, яка включає:

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- збір і накопичення інформації про конкурентів;
- дослідження ринку освітніх послуг з метою виявлення небезпечних ситуацій і можливостей для ЗВО;

- діагностику конкурентоспроможності, шляхом SWOT-аналізу ЗВО;

- формування цілей;

- розробка та планування стратегії розвитку закладу;

- оперативна діяльність та контроль.

Важливою рисою маркетингового менеджменту ЗВО є програмно-цільовий підхід до аналізу, планування та реалізація діяльності ЗВО. Цільовою орієнтацією всіх елементів маркетингового менеджменту є спрямування на споживача, та розв'язання проблем, що виникають.

Для кожної поставленої цілі, ЗВО необхідно розробляти маркетингові програми, які мають забезпечити їх досягнення.

Однією із головних вимог для ефективного формування стратегії розвитку ЗВО є наявність у структурі організації відділу (служби) маркетингу. Основними завданнями і функціями маркетингової служби ЗВО повинні бути:

1. Дослідження чинників, що визначають структуру і динаміку споживчого попиту на послуги ЗВО.

2. Вивчення кон'юнктури регіонального ринку освітніх послуг.

3. Аналіз внутрішнього середовища ЗВО має ґрунтуватися на дослідженні наступних елементів:

- а) інноваційного потенціалу;

- б) науково-освітньої діяльності;

- в) рівня підготовки професорсько-викладацького складу;

- г) організаційної структури;

- д) культури та іміджу ЗВО.

Такий аналіз дає уявлення про внутрішні джерела і можливості інноваційного розвитку ЗВО, про характер і ступінь ризику інноваційної діяльності.

4. Дослідження стратегії конкурентів.

5. Дослідження регіонального ринку потенційних споживачів освітніх послуг.

6. Дослідження регіонального ринку праці, з метою вивчення потреби в фахівцях, що випускаються.

7. Дослідження потенційних споживачів – роботодавців з метою виявлення якості спеціалістів, що випускаються.

8. Організація реклами та стимулювання збуту освітніх послуг.

9. Проведення профорієнтаційної та просвітницької роботи серед випускників шкіл, коледжів – потенційних споживачів освітніх послуг.

10. Розробка фірмового стилю ЗВО.

Результатом досліджень служби маркетингу є конкретні розробки і результати, які використовуються при виборі і реалізації стратегії і тактики маркетингової діяльності освітнього закладу [3].

Для ефективної адаптації ЗВО до сучасних вимог інформатизованого зовнішнього середовища актуальним є застосування у практиці управління освітньою організацією івент-маркетингу (Eventmarketing). Eventmarketing (маркетинг подій) – систематична організація заходів як платформи презентації товару (послуги) для того, щоб за допомогою емоційного впливу активізувати увагу цільової групи [8].

Маркетинг подій – це комплексна організація заходів, спрямована на просування марки або продукту компанії за допомогою яскравих подій. Емоційний контакт з аудиторією, який встановлюється під час заходу, дає універсальну можливість вплинути на цільову аудиторію тонше й ефективніше [4]. Виділяють основні завдання, які успішно вирішуються при проведенні event-заходів: побудова успішного бренду; створення нового приводу для PR-кампанії; яскравий запуск продукту (послуг) на ринок; позиціонування, управління іміджем компанії; формування лояльних груп споживачів; підвищення продажів в довгостроковому періоді; створення word-of-mouth ефекту; формування команди однодумців серед співробітників [3]. Інструментами івент-маркетингу, що можуть бути використані у діяльності ЗВО є корпоративні заходи (CorporateEvent), B2B, спеціальні заходи (SpecialEvent), шок-промоушн, ігровий промоушн, а також ділові заходи: конференції, форуми, семінари, виставки. Кожен захід має вписуватися в єдину систему просування освітнього продукту, який представляє собою комплекс інтегрованих маркетингових інструментів [4].

Івент-маркетинг забезпечує довготривалий ефект, що формує імідж ЗВО, забезпечує його популяризацію та дозволяє залучати нові категорії споживачів освітніх послуг. Існуюча у ЗВО проблема слабкої взаємодії підрозділів з питань маркетингу обумовлена багато в чому організаційною структурою управління. Більшість освітніх організацій мають лінійно-функціональну організаційну структуру управління. Управляє універ-

ситетом ректор, всю повноту влади беруть на себе лінійні керівники, в університеті ними є проректори, керівники відповідними функціональними підрозділами (управління, відділи тощо).

Підрозділи університету, що реалізують маркетингові функції (в тій чи іншій мірі) знаходяться на одному функціональному рівні в різних функціональних зонах. Як наслідок, керівник одного підрозділу ніяк не може вплинути на діяльність інших підрозділів [6]. Аналіз маркетингових інформаційних потоків між підрозділами (використовуючи метод інтерв'ю та анкетування керівників підрозділів) дозволив би виділити проблемні зони взаємодії з обміну маркетинговою інформацією і виявити перспективні напрямки для розвитку інформаційного обміну, частиною з яких є необхідність розвитку існуючих інформаційних потоків, частина – створення інформаційних зв'язків між підрозділами (які на поточний момент відсутні) [6].

Висновки

Таким чином, в сучасних умовах розвитку системи освітніх послуг ЗВО, фактором впливу на прийняття рішення, щодо користування послугою, може стати маркетинг. Його використання може допомогти підвищити якість освітніх послуг на більш високий рівень та підвищити рівень конкурентоспроможності ЗВО.

Застосування запропонованого інноваційного маркетингового інструментарію при комплексному підході та за умови залучення маркетингових досліджень дозволить розробити конкурентоздатну стратегію розвитку ЗВО, забезпечивши його подальше прибуткове існування, участь у вітчизняних та міжнародних інноваційних освітньо-технічних ланцюгах для подальшого національного розвитку системи вищої освіти України.

Список використаних джерел

1. Державний комітет статистики України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Петруня Ю.Є. Маркетинг на ринку освітніх послуг // Маркетинг в Україні. – 2004. – № 1. – С. 124–129.
3. Астахова І. В. Событийный маркетинг вуза на примере празднования «80 лет ДГТУ» [Электронный ресурс] / И. В. Астахова // Студенческий научный форум: IV Междунар. студенческая электрон. науч. конф., 15 февр. – 31 марта 2012 г. – Москва, 2012. – URL: <http://www.rae.ru/>

4. Белаш О.Ю. О маркетинговой деятельности в государственном вузе // Маркетинг в России и за рубежом. – 2006. – № 1. – С. 132–136.

5. Кули К. Корпоративные мероприятия, которые стали легендой / К. Кули, К. МакЭван. – М.: Феникс, 2016. – 256 с.

6. Лавникова Ю. В. Организация маркетинговой информационной системы вуза / Ю. В. Лавникова // Молодой ученый. – 2014. – №8. – С. 514–517.

7. Удовиченко П. В. Развитие службы маркетинга в системе управления вуза как фактор повышения конкурентоспособности на рынке образовательных услуг Дальневосточного региона [Электронный ресурс] / П. В. Удовиченко, М. М. Третьяков // Электронное научное издание «Ученые заметки ТОГУ». – 2013. – Режим доступа: http://ejournal.khstu.ru/media/2013/TGU_4_55.pdf/

8. Event marketing [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступа: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

References

1. Derzhavnij komitet statistiki Ukraini: oficijnij sayt [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:<http://ukrstat.gov.ua>.
2. Petrunya YU.E. Marketing narinkuosvitnih poslug // Marketing v Ukraini. – 2004. – № 1. – S. 124–129.
3. Astahova I. V. Sobytijnyj marketing vuza na primere prazdnovaniya «80 letDGTU» [Elektronnyj resurs] / I. V. Astahova // Studencheskij nauchnyj forum: IV Mezhdunar. Studencheskaya ehlektron. nauch. konf., 15 fevr.–31 marta 2012 g. – Moskva, 2012. – URL: <http://www.rae.ru/>
4. Belash O.Y. O marketingovoj deyatel'nosti v gosudarstvennom vuze // Marketing v Rossii i za rubezhom. – 2006. – № 1. – S. 132–136.
5. Kuli K. Korporativnye meropriyatiya, kotorye stali legendoj / K. Kuli, K. MakEvan. – M.: Feniks, 2016. – 256 s.
6. Lavnikova YU. V. Organizaciya marketingovoj informacionnoj sistemy vuza / YU. V. Lavnikova // Molodoj uchenyj. – 2014. – №8. – S. 514–517.
7. Udovichenko P. V. Razvitie sluzhby marketinga v sisteme upravleniya vuza kak faktor povysheniya konkurentosposobnosti na rynke obrazovatel'nyh uslug Dal' nevostochnogo regiona [Elektronnyj resurs] / P. V. Udovichenko, M. M. Tret'yakov // Elektronnoe nauchnoe izdanie «Uchenye zametki TOGU». – 2013. – Rezhim dostupa: http://ejournal.khstu.ru/media/2013/TGU_4_55.pdf/
8. Event marketing [Elektronnij resurs]. – 2016. – Rezhim dostupa: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Дані про авторів

Шевченко Анна Валеріївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу, Національний авіаційний університет

e-mail: Anna.v.shevchenko@gmail.com

Путинцева Анастасія Андріївна,

студентка, Національний авіаційний університет

e-mail: Putintseva.aa1996@gmail.com

Данные об авторах

Шевченко Анна Валерьевна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры маркетинга, Национальный авиационный университет

e-mail: Anna.v.shevchenko@gmail.com

Путинцева Анастасия Андреевна,

студентка, Национальный авиационный университет

e-mail: Putintseva.aa1996@gmail.com

Data about the author

Anna Shevchenko,

PhD Associate Professor, National Aviation University

e-mail: Anna.v.shevchenko@gmail.com

Anastasiia Putintseva,

student, National Aviation University

e-mail: Putintseva.aa1996@gmail.com

DOI: 10.5281/zenodo.1445459

МЕЛЬНИКОВ О.В.

Сучасний етап реалізації програми «Українська книга»

Сьогодні, попри високі темпи поширення інформаційних технологій, не залишається поза увагою видавнича діяльність, державна підтримка якої здійснюється у всіх країнах-лідерах. Підтримка діяльності суб'єктів інформаційної сфери національної економіки, зокрема видавничої справи, вимагає продуманої організаційної та фінансової підтримки з боку держави у контексті більш ефективного використання обмежених фінансових ресурсів. З 2005 року в Україні затверджено та реалізовується програма «Українська книга», яка є разом з наданням податкових пільг видавцям і книгорозповсюджувачам формою державної підтримки видавничої діяльності. Розглянуто порядок реалізації бюджетної програми «Українська книга» й критерії відбору книжкової продукції. На основі проведеного аналітичного дослідження охарактеризовано результати реалізації програми «Українська книга» за 2013–2016 рр. Розглянуто сукупність проблем, які супроводжують реалізацію програми, зокрема в частині зміни розпорядника державних коштів та недостатньої ефективності використання бюджетних коштів. Зосереджено увагу на необхідності формування переліку критеріїв відбору видань для програми «Українська книга».

Ключові слова: українська книга, книговидання, державна допомога, книжкова продукція.

МЕЛЬНИКОВ О.В.

Современный этап реализации программы «Украинская книга»

Сегодня, несмотря на высокие темпы распространения информационных технологий, не остается без внимания издательская деятельность, государственная поддержка которой осуществляется во всех странах-лидерах. Поддержка деятельности субъектов информационной сферы национальной экономики, в частности издательского дела, требует продуманной организационной и финансовой поддержки со стороны государства в контексте более эффективного использования ограниченных финансовых ресурсов. С 2005 года в Украине утверждено и реализуется программа «Украинская книга», которая является вместе с предоставлением налоговых льгот издателям и книгораспространителям формой государственной поддержки издательской деятельности. Рассмотрен порядок реализации бюджетной программы «Украинская книга» и критерии отбора книжной продукции. На основе проведенного аналитического исследования охарактеризованы результаты реализации программы «Украинская книга» за 2013–2016 гг. Рассмотрены совокупность проблем, сопровождающих реализацию программы, в частности в части изменения распорядителя государственных средств и недостаточной эффективности использования бюджетных средств. Сосредоточено внимание на необходимости формирования перечня критериев отбора изданий для программы «Украинская книга».

Ключевые слова: украинская книга, книгоиздания, государственная помощь, книжная продукция.

MELNIKOV A.V.

The modern stage of the program «Ukrainian Book»

Today, despite the high pace of dissemination of information technology, the publishing activity is not left out of the attention, which the state support is carried out in all leading countries. Supporting the activities of the subjects in the information sphere of the national economy, in particular publishing, requires well-thought-out organizational and financial support from the state in the context of more efficient use of limited financial resources. Since 2005, Ukraine has approved and now is implementing the program «Ukrainian Book», which together with the provision of tax benefits to publishers and book distributors are the form of state support for publishing activities. It has been the order of implementation of the budget program «Ukrainian Book» and the criteria for selecting book products considered. It has been the results of the program «Ukrainian Book» for 2013–2016 defined on the basis of the conducted analytical study. It has been the set of problems that accompany the implementation of the program considered, in particular, in the part of changing the manager of state funds and inefficient use of budget funds. It has been attention concentrated on the need to create a list of criteria for the selection of publications for the program «Ukrainian Book».

Keywords: Ukrainian book, book publishing, state aid, book products.

Постановка проблеми. Сталий розвиток суспільства залежить від інтелектуального потенціалу громадян, збереження та наявних можливостей розвитку культурного надбання і традицій народу, вільного доступу до інформаційної продукції, зокрема видавничої. Досвід розвинутих країн свідчить, що швидкий технічний прогрес, розвиток сучасних інформаційних технологій, не призводить до зменшення інтересу людей до книги. Попит на видавничу продукцію залишається стабільним, а в умовах динамічного розвитку цифрової економіки і пріоритетності інформації як ресурсу стало розвинути навіть зростає [1; 9; 16].

Підтримка діяльності суб'єктів інформаційної сфери національної економіки, зокрема видавничої справи, вимагає продуманої організаційної та фінансової підтримки з боку держави у контексті більш ефективного використання обмежених фінансових ресурсів і структуризації цілей державного регулювання, що потребуватиме у подальшому глибшого аналізу, переосмислення та пошуку найприйнятніших напрямів гармонізації й адаптації національних умов до загальноєвропейських принципів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями державної підтримки видавничої справи займалися О. В. Афонін [1] та М. І. Сенченко, Г. І. Глотова та Ю. О. Барнич, А. М. Івашина, К. І. Індутна, А. Л. Мураховський. Віддаючи належне до робку цих науковців, наголошуємо, що аналізу доцільності та пропорційності державної підтримки видавничої справи приділялося недостатньо ува-

ги, особливо з урахуванням Стратегії сталого розвитку «Україна — 2020», Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Глобальних цілей сталого розвитку, згідно з Порядком денним на період до 2030 р.

Мета статті. Дати загальну характеристику реалізації програми «Українська книга» як форми державної підтримки видавничої діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Заходи державної підтримки кожної з галузей національної економіки зазвичай залежать від певних стратегічних пріоритетів, потреб збалансованого розвитку конкретних видів економічної діяльності та категорій суб'єктів господарювання. Проте інколи рішення щодо надання додаткових ресурсів окремим підприємствам або галузям може породжувати конфлікт між короткотерміновими інтересами та загальними принципами функціонування ринкової економіки на основі вільної, неспотвореної конкуренції. Важливо забезпечити баланс між цілями державної підтримки вітчизняних підприємств для розвитку їх експортного потенціалу, вирішення проблем соціального характеру або виходу з кризових ситуацій і довгостроковою стратегією сталого розвитку на основі інновацій, забезпечення справедливого розподілу ресурсів й ефективною, конкурентоспроможною економікою у довгостроковій перспективі.

Державна допомога (у формі субсидій, податкових пільг тощо для певних підприємств або видів господарської діяльності) може негативно позначатися на становищі інших суб'єктів господарювання чи галузей, спричинити неефектив-

ний перерозподіл ресурсів в економіці. Зокрема, державна підтримка вітчизняних підприємств традиційно містить як об'єктивну, так і суб'єктивну складові, що істотно викривлює їхню структуру порівняно з відповідними показниками по країнах Європейського Союзу. Україна витратила більше коштів на підтримку підприємств за видами діяльності, ніж у середньому по ЄС та й в окремих країнах-членах, навіть із транзитивними економіками. Структура субсидування господарської діяльності в Україні не завжди може бути чітко і раціонально обґрунтована, що суттєво деформує ринкове середовище через нерівний доступ товаровиробників до державних ресурсів [2].

На початку 1990-х рр. в Україні видавалося заледве три книги на одного жителя країни, і цей показник невпинно зменшувався. Це стало однією з вагомих причин прийняття у 1995 р. Державної програми розвитку національного книговидання і преси на період до 2000 року [15]. Результатом успішної реалізації заходів, передбачених програмою, у 2000 р. мало відбутися зростання кількості виготовлюваних книг до семи примірників на одного громадянина України.

У 1995 р. також була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про хід виконання Державної програми розвитку національного книговидання і преси на період до 2000 року» від 28.12.1995 р. № 1057 [13]. Цим документом передбачалося, що з 1996 р. випуск соціально значущих видань для забезпечення загальнодержавних потреб здійснюється за єдиною Національною програмою, яка щорічно формується і реалізується Міністерством у справах преси та інформації (з 2017 р. у Державному бюджеті України було передбачено фінансування нової) як державним замовником на підставі обґрунтованих заявок і пропозицій заінтересованих міністерств, відомств, наукових установ, творчих спілок й інших громадських організацій.

У 2005 р. Державним бюджетом України не передбачалося фінансування програми під назвою «Програма випуску соціально значущих видань». Натомість Законом «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік та інших законодавчих актів України» від 25.03.2005 р. № 2505-IV затверджено нову програму «Українська книга» [6], яка визначає розмір фінансування, виходячи з наявних можливостей державного бюджету.

У 2005–2016 рр. головним розпорядником бюджетних коштів і відповідальним виконавцем бюджетної програми «Українська книга» був Держкомтелерадіо [47; 49], а з 2017 р. став Український інститут книги, що належить до сфери управління Міністерства культури України (Мінкультури) [5; 7; 12].

До переліку книжкових видань, передбачених до випуску за програмою «Українська книга», включаються видання, що

- висвітлюють актуальні теми в контексті сучасних проблем державотворення та історії України;
- сприяють розвитку культури, освіти і науки, зміцненню науково-технічного та інвестиційного потенціалу держави;
- інтеграції України до європейського та світового співтовариства;
- вихованню молоді;
- задовольняють читацький попит відповідно до даних бібліотек України;
- аудійовані у спеціальному цифровому форматі для незрячих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією або надруковані рельєфно-крапковим шрифтом для незрячих, а також видання, присвячені пам'ятним датам [3].

Порядок реалізації бюджетної програми «Українська книга» й критерії відбору книжкової продукції за даною програмою (в графічному вигляді зображено на рисунку), механізм доставки видань та здійснення контролю за виконанням договорів про випуск книжкової продукції, а також перелік документів, що підтверджують фактичні витрати на доставку книжкової продукції, розробляються розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня, яким сьогодні є Державна установа «Український інститут книги», та затверджуються головним розпорядником бюджетних коштів і відповідальним виконавцем бюджетної програми, тобто центральним органом виконавчої влади, котрий забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, — Мінкультури України.

Тираж видавничої продукції, випущеної за державним замовленням, безоплатно передається відповідно до розподілу, що здійснюється розпорядником бюджетних коштів з попереднім вивченням потреби, для поповнення фондів публічних і спеціальних бібліотек державної й комунальної форми власності, для посольств та українських громад за кордоном, громадських організацій, національних культурних товариств, органам дер-

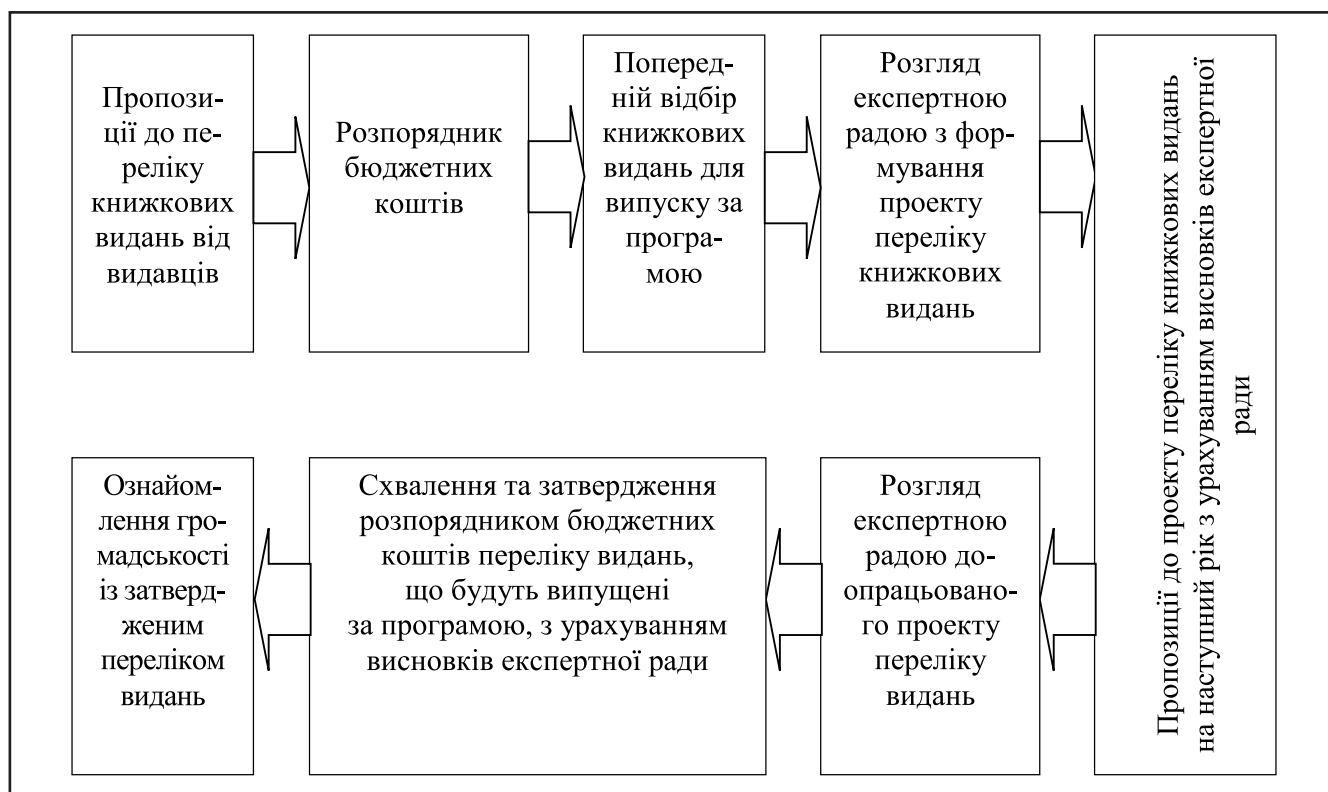
жавної влади та використовується для задоволення загальнодержавних і суспільних потреб [3].

У 2013–2016 рр. за бюджетною програмою «Українська книга» було виготовлено значну кількість соціально значущих видань. Загальні характеристики виконання програми подано в таблиці.

Випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга» є формою державної підтримки видавничої діяльності, разом з наданням податкових пільг видавцям і книгорозповсюдвачам [10]. Сама програма досі формується відповідно до вимог Закону України «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб» з урахуванням особливостей, передбачених статтею 26–1 Закону України «Про видавничу справу» [3; 4], хоча Закон України «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб» від 22.12.1995 р. № 493/95–ВР [15] втратив чинність 20 квітня 2014 р. у зв'язку з прийняттям Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 10.04.2014 р. № 1197–VII [19], що, у свою чер-

гу, втратив чинність з 1 квітня 2016 р. після прийняття Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. № 922–VIII [8].

Останній аудит Рахунковою палатою України ефективності використання коштів державного бюджету, виділених Держкомтелерадіо на випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга», показав, що «спрямування коштів з державного бюджету на випуск книжкової продукції та їх використання у 2014–2015 рр. у загальній сумі 67236,5 тис. грн так само, як і в попередні роки здійснювалося без належних розрахунків та обґрунтувань потреби, нормативного визначення відповідних критеріїв, часто суб'єктивно..., переважна більшість пропозицій і рекомендацій Рахункової палати за результатами попереднього контрольного заходу Держкомтелерадіо не врахована. Більшість виявлених у ході попереднього аудиту порушень і недоліків не усунена та не виправлено. Як результат, вони набули системного характеру, що не сприяє розвитку книговидавництва в Україні» [14].

Процедура реалізації бюджетної програми «Українська книга»

Джерело: Складено на основі Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на випуск видавничої продукції та її розповсюдження» від 12.09.2012 р. № 850 // Урядовий кур'єр. — 2012. — 18 вер. (№ 168); Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України «Про затвердження Порядку реалізації бюджетної програми «Випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга» від 08.11.2012 р. № 313 (ост. зміни від 05.07.2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2087-12> (Ост. звертання 03.01.2018 р.).

Загальні характеристики програми «Українська книга» за 2013–2016 рр.

№ п/п	Розділ програми	2013		2014	
		К-ть видань	Планова вартість, млн грн	К-ть видань	Планова вартість, млн грн
I	Видання для дітей та юнацтва	45	4,299	21	2,615
II	Твори класиків української літератури та сучасних українських авторів (у тому числі твори лауреатів Нац. премії ім. Тараса Шевченка, за які вони отримали премію)	38	5,421	25	4,368
III	Твори класиків зарубіжної літератури (в перекладі українською мовою)	22	2,950	7	0,865
IV	Науково-популярні, довідкові та інформаційні видання (енциклопедії, довідники, словники тощо)	67	10,729	36	7,442
V	Видання мовами національних меншин України	16	2,191	8	1,403
	Усього	188	25,591	97	16,692
I	Видання для дітей та юнацтва	66	9,871	44	6,348
II	Твори класиків української літератури та сучасних українських авторів (у тому числі твори лауреатів Нац. премії ім. Тараса Шевченка, за які вони отримали премію)	86	12,095	79	12,071
III	Твори класиків зарубіжної літератури (в перекладі українською мовою)	24	3,427	24	3,850
IV	Науково-популярні, довідкові та інформаційні видання (енциклопедії, довідники, словники тощо)	123	23,913	84	18,538
V	Видання мовами національних меншин України	9	1,558	5	0,768

Джерело: Складено на основі: Переліку книжкових видань, передбачених до випуску за програмою «Українська книга» на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=106295 (Ост. звертання 02.01.2018 р.); Переліку книжкових видань, передбачених до випуску за програмою «Українська книга» на 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=112383&cat_id=34138 (Ост. звертання 02.01.2018 р.); Наказ Держкомтелерадіо України «Про реалізацію рішення колегії Держкомтелерадіо від 02.10.2014 р. №5/21» від 06.10.2014 р. № 131 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=115542&cat_id=34138 (Ост. звертання 02.01.2018 р.); Додаткового переліку книжкових видань передбачених до випуску за програмою «Українська книга», схваленого колегією Держкомтелерадіо 8 квітня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=119795&cat_id=34138 (Ост. звертання 02.01.2018 р.); Переліку книжкових видань передбачених до випуску за програмою «Українська книга», схвалений колегією Держкомтелерадіо 24 березня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=119791&cat_id=34138 (Ост. звертання 02.01.2018 р.); Наказу Держкомтелерадіо України «Про реалізацію рішення колегії Держкомтелерадіо від 29.03.2016 р. № 3/8» від 31.03.2016 р. № 76 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=128206&cat_id=34138 (Ост. звертання 02.01.2018 р.).

Висновки

Разом із передачею функції державного замовлення від Держкомтелерадіо до Українського інституту книги постає питання одночасного підвищення ефективності витрачання державних коштів і дотримання законодавства у сфері державної допомоги. Аудит Рахункової палати України показав, що у затвердженому Держкомтелерадіо Порядку реалізації бюджетної програми «Випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга» [11] визначено критерії відбору видань, які за своїм змістом є не критері-

ями, а напрямками випуску книжкової продукції. Як наслідок відсутність чітких критеріїв відбору видань закладає ризики прийняття Експертною радою не завжди об'єктивних рішень і включення до переліку за бюджетною програмою видань, які за своїм змістом не відповідають її суті. Тобто механізм відбору книжкових видань за бюджетною програмою, що існував дотепер, містив «елементи формального підходу, непрозорості, ризики упередженості та суб'єктивізму у прийнятті рішень при формуванні Переліку видань», що видавалися коштом державного бюджету

[14]. Відтак актуальним постає завдання розроблення критеріїв відбору видань, які мають видаватися коштом Державного бюджету.

Список використаних джерел

1. Афонін О. В. Українська книга в контексті світового книговидання / О. В. Афонін, М. І. Сенченко. — К. : Кн. палата України, 2009. — 278 с.

2. Геєць В. Від квазіринку до ринку та інвестиційного зростання [Електронний ресурс] / В. Геєць // ZN,UA. — 2015. — № 1055 (21–28 серп.). — Режим доступу : https://dt.ua/macrolevel/vid-kvazirinku-do-rinku-ta-investiciynogo-zrostannya_.html (Ост. звертання 30.07.2017 р.)

3. Закон України «Про видавничу справу» від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР (ост. зміни від 19.07.2017 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80/page> (Ост. звертання 03.01.2018 р.).

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку випуску видавничої продукції на умовах державного замовлення» від 12.05.2011 р. № 3352-VI (ост. зміни від 20.04.2012 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3352-17> (Ост. звертання 15.01.2018 р.).

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи державного управління у книговидавничій сфері» від 28.01.2016 р. № 954-VIII (ост. зміни від 06.11.2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/954-19> (Ост. звертання 15.01.2018 р.).

6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» від 25.03.2005 р. № 2505-IV (ост. зміни від 05.10.2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2505-15> (Ост. звертання 03.01.2018 р.).

7. Закон України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» від 06.03.2003 р. № 601-IV (ост. зміни від 06.11.2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/601-15> (Ост. звертання 15.01.2018 р.).

8. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. № 922-VIII (ост. зміни від 06.11.2017 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (Ост. звертання 03.01.2018 р.).

9. Концептуальні засади забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери України / [Я. В. Котляревський, О. В. Мельников, А. М. Штангрет, Е. П. Семеник, В. І. Воробйов]. — К. : Центр учбової літератури, 2016. — 148 с.

10. Котляревський Я. В. Розвиток видавничої діяльності в контексті вдосконалення регулювання конкурентної політики та державної допомоги / Я. В. Котляревський, О. В. Мельников, Р. В. Єрмоличев, В. В. Деревянкін, А. М. Штангрет // Наук. пр. Науково-дослід. фін. ін-ту. — 2017. — Вип. 4 (81). — С. 104–127.

11. Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України «Про затвердження Порядку реалізації бюджетної програми «Випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга» від 08.11.2012 р. № 313 (ост. зміни від 05.07.2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2087-12> (Ост. звертання 03.01.2018 р.).

12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для випуску книжкової продукції за програмою «Українська книга» від 09.08.2017 р. № 562 // Урядовий кур'єр. — 2017. — 15 серп. (№ 151).

13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про хід виконання Державної програми розвитку національного книговидання і преси на період до 2000 року» від 28.12.1995 р. № 1057 (ост. зміни від 18.09.1997 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-95-%D0%BF> (Ост. звертання 03.01.2018 р.).

14. Рішення Рахункової палати «Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, виділених Державному комітету телебачення і радіомовлення України на випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга» від 12.07.2016 р. № 14-1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16749474/R_RP_14-1.pdf?subportal=main (Ост. звертання 02.04.2017 р.).

15. Указ Президента України «Про Державну програму розвитку національного книговидання і преси на період до 2000 року» від 28.02.1995 р. № 158/95 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/158/95> (Ост. звертання 03.01.2018 р.).

16. Читання як проблема вільного часу : За результатами соціолого-статистичних досліджень / [В. М. Сеньківський, Т. В. Олянишен, А. М. Штангрет, О. В. Мельников]. — Львів: Укр. акад. друкарства, 2009. — 160 с.

References

- Afonin O. V. (2009), *Ukrayins`ka kny`ga v konteksti svitovogo kny`govy`dannya* [Ukrainian book in the context of world book publishing], Kn. palata Ukrayiny, `Kyiv, [in Ukrainian].
- Geyecz` V. (2017), *Vid kvaziry`nku do ry`nku ta investy`cijного zrostannya* [From quasi-market to market and investment growth]. ZN,UA. 2015. № 1055. URL : <https://dt.ua/macrolevel/vid-kvazirinku-do-rinku-ta-investiciynogo-zrostannya-.html>
- Zakon Ukrayiny` «Pro vy`davny`chu spravu» [Law of Ukraine «On Publishing"]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80/page>.
4. Zakon Ukrayiny` «Pro vnesennya zmin do deyaky`x zakoniv Ukrayiny` shhodo vdoskonalennya poryadku vy`pusku vy`davny`choyi produkciyi na umovax derzhavnogo zamovlennya» [Law of Ukraine «On Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning Improvement of the Procedure for the Issue of Publishing Products on the Conditions of State Purchase"]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3352-17>
5. Zakon Ukrayiny` «Pro vnesennya zmin do deyaky`x zakoniv Ukrayiny` shhodo vdoskonalennya sy`stemy` derzhavnogo upravlinnya u kny`govy`davny`chij sferi» [The Law of Ukraine «On Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning the Improvement of the Public Administration System in the Book Publishing Sector"]. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/954-19>
6. Zakon Ukrayiny` «Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny` «Pro Derzhavny`j byudzheth Ukrayiny` na 2005 rik» ta deyaky`x inshy`x zakonodavchy`x aktiv Ukrayiny`» [The Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine» On the State Budget of Ukraine for 2005 «and some other legislative acts of Ukraine"]. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2505-15>
7. Zakon Ukrayiny` «Pro derzhavnu pidtry`mku kny`govy`davny`choyi spravy` v Ukrayini» [Law of Ukraine «On State Support to Book Publishing in Ukraine"]. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/601-15>
8. Zakon Ukrayiny` «Pro publichni zakupivli» [Law of Ukraine «On Public Procurement"]. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19>
9. Kotlyarevs`ky`j Ya. V., Mel`ny`kov O. V., Shtangret A. M., Semenyuk E. P., Vorobjov V. I. (2016), *Konceptual`ni zasady` zabezpechennya stalogo rozvy`tku informacijnoyi sfery` Ukrayiny`* [Conceptual framework for ensuring the sustainable development of the information sphere of Ukraine], Centr uchbovoyi literatury, Kyiv, [in Ukrainian].
10. ` Kotlyarevs`ky`j Ya. V., Mel`ny`kov O. V., Yermoly`chev R. V., Derevyankin V. V., Shtangret A. M. (2017), *Rozvy`tok vy`davny`choyi diyal`nosti v konteksti vdoskonalennya reguluvannya konkurentnoyi polity`ky` ta derzhavnoi dopomogy`* [Development of publishing activity in the context of improving the regulation of competition policy and state aid], *Nauk. pr. Naukovo-doslid.fin.in-t. 2017, Vol. 4(81): 104–127.* [in Ukrainian].
11. *Nakaz Derzhavnogo komitetu telebachennya i radiomovlennya Ukrayiny` «Pro zatverdzhennya Poryadku realizaciyi byudzhethnoyi programy` «Vy`pusk kny`zhkovoyi produkciyi za programoyu «Ukrayins`ka kny`ga»* [Order of the State Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine «On approval of the implementation of the budget program» Issue of book products under the program «Ukrainian Book"]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2087-12>
12. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` «Pro zatverdzhennya Poryadku vy`kory`stannya koshtiv, peredbacheny`x u derzhavnomu byudzheti dlya vy`pusku kny`zhkovoyi produkciyi za programoyu «Ukrayins`ka kny`ga»* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Procedure for Using the Funds Envisaged in the State Budget for the Issue of Book Products under the Program» Ukrainian Book «.]. *Uryadovy`j kur`yer. 2017, Vol. 151* [in Ukrainian].
13. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` «Pro xid vy`konannya Derzhavnoi programy` rozvy`tku nacionalnogo kny`govy`dannya i presy` na period do 2000 roku»* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the Progress of the State Program for the Development of National Book Publishing and the Press for the Period until 2000».]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-95-%D0%BF>
14. *Rishennya Raxunkovoyi palaty` «Pro rezul`taty` audy`tu efekty`vnosti vy`kory`stannya koshtiv derzhavnogo byudzhetu, vy`dileny`x Derzhavnomu komitetu telebachennya i radiomovlennya Ukrayiny` na vy`pusk kny`zhkovoyi produkciyi za programoyu «Ukrayins`ka kny`ga» vid 12.07.2016 r. # 14–1* [Decision of the Accounting Chamber «On the results of the audit of the effectiveness of the use of state budget funds allocated to the State Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine for the issue of book products under the program» Ukrainian Book «of 07.12.2016, No. 14–1.]. URL : http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16749474/R_RP_14-1.pdf?subportal=main
15. *Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` «Pro Derzhavnu programu rozvy`tku nacional`nogo kny`govy`dannya i presy` na period do 2000 roku» vid 28.02.1995 r. #158/95* [Decree of the President of Ukraine «On the State Program for the Development of National Book Publishing and the Press for

the Period till 2000» of 28.02.1995, No. 158/95]. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/158/95>

16. Sen`kivs`ky`j V. M., Olyany`shen T. V., Shtangret A. M., Mel`ny`kov O. V. (2009), Chy`tannya yak problema vil`nogo chasu : Za rezul`tatamy` sociologo–staty`sty`chny`x doslidzhen` [Reading as a problem of free time: By results of sociological–statistical research]. Ukr. akad. drukarstva, L'viv, [in Ukrainian].

Дані про автора

Мельников Олександр Валерійович,

к.т.н., докторант Науково–дослідного фінансово–го інституту Державної навчально–наукової установи «Академія фінансового управління», м. Київ
e–mail: a.melnokiv@gmail.com

Данные об авторе

Мельников Александр Валериевич,

к.т.н., докторант Научно–исследовательского фінансового института Государственного учебно–научного учреждения «Академия финансового управления», г. Киев
e–mail: a.melnokiv@gmail.com

Data about the author

Alexander Melnikov,

PhD in Technical Sciences, Doctoral of the Research and Financial Institute of the State Educational and Scientific Institution «Academy of Financial Management», Kyiv
e–mail: a.melnokiv@gmail.com

DOI: 10.5281/zenodo.1445463

ВАСИЛЬЧАК С.В.,

СОЛОВІЙ С.Б.,

ЛОЯК Л.М.

Сучасні проблеми реформування пенсійної системи в Україні

Предметом дослідження є теоретико–методологічні засади реформування пенсійної системи в Україні.

Метою дослідження є виявлення найбільш суттєвих проблем розвитку пенсійної системи в Україні та окреслення можливих шляхів їх вирішення.

Методи дослідження. У дослідженні використано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі логічного узагальнення, системний, метод порівнянь, графічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті розглянуто актуальні проблеми розвитку реформованої пенсійної системи в сучасній Україні та перспективи їх подолання. Досліджено проблеми і перспективи розвитку сучасної пенсійної системи України. Визначено, що вдосконалення чинної пенсійної системи має багатоаспектний характер та розраховане на тривалу перспективу, що полягає у втіленні в життя вже прийнятих законодавчих актів, виявленні їх недоліків і розробці пропозицій щодо вдосконалення системи державного регулювання у цій сфері.

Галузь застосування результатів. В галузі економічних наук та в практичній діяльності структурних підрозділів Пенсійного фонду України.

Висновки. Основні підсумки дослідження та його теоретико–методологічні результати можна звести до наступного формулювання: пенсійне забезпечення та його рівень визначають економічне та соціальне становище населення країни, формує систему соціального захисту, дослідження доводять, що держава проводить пенсійну реформу, при цьому не маючи на це необхідної кількості фінансових ресурсів, визначено потребу в усуненні законодавчих прогалин, вдосконаленні правового регулювання питань сплати страхових внесків на обов'язкове державне пенсійне страхування, усунення диспропорцій у рівнях пенсійного забезпечення різних категорій громадян, з метою вирішення яких потрібний цілий комплекс заходів, що повинні бути узгоджені з рівнем економічного розвитку держави, направлені на детінізацію заробітної плати, формування загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійна реформа, страховий стаж, пенсійне забезпечення, накопичувальна пенсійна система, соціальна сфера.

Современные проблемы реформирования пенсионной системы в Украине

Предметом исследования является теоретико–методологические основы реформирования пенсионной системы в Украине.

Целью исследования является выявление наиболее существенных проблем развития пенсионной системы в Украине и определение возможных путей их решения.

Методы исследования. В исследовании использованы совокупность научных методов и подходов, в том числе логического обобщения, системный, метод сравнений, графический, что позволило обеспечить концептуальное единство исследования.

Результаты работы. В статье рассмотрены актуальные проблемы развития реформированной пенсионной системы в современной Украине и перспективы их преодоления. Исследованы проблемы и перспективы развития современной пенсионной системы Украины. Определено, что совершенствование действующей пенсионной системы имеет многоаспектный характер и рассчитано на длительную перспективу, которая заключается в воплощении в жизнь уже принятых законодательных актов, выявлении их недостатков и разработке предложений по совершенствованию системы государственного регулирования в этой сфере.

Область применения результатов. В области экономических наук и в практической деятельности структурных подразделений Пенсионного фонда Украины.

Выводы. Основные итоги исследования и его теоретико–методологические результаты можно свести к следующей формулировке: пенсионное обеспечение и его уровень определяют экономическое и социальное положения населения страны, формирует систему социальной защиты, исследования показывают, что государство проводит пенсионную реформу, при этом не имея на это необходимого количества финансовых ресурсов, определена потребность в устранении законодательных пробелов, совершенствовании правового регулирования вопросов уплаты страховых взносов на обязательное государственное пенсионное страхование, устранения диспропорций в уровнях пенсионного обеспечения разных категорий граждан, с целью решения которых нужен целый комплекс мер, которые должны быть согласованы с уровнем экономического развития государства, направленные на детенизацию заработной платы, формирование общеобязательного накопительного пенсионного страхования.

Ключевые слова: пенсионная система, пенсионная реформа, страховой стаж, пенсионное обеспечение, накопительная пенсионная система, социальная сфера.

Modern problems of reforming the pension system in Ukraine

The subject of the study is theoretical and methodological principles of reforming the pension system in Ukraine.

The purpose of the study is to identify the most significant problems of the development of the pension system in Ukraine and to identify possible ways of resolving them.

Research methods. The study uses a set of scientific methods and approaches, including logical generalization, systemic, comparison method, graphical, which allowed to ensure the conceptual unity of research.

Results of work. The article deals with the actual problems of the reformed pension system in

modern Ukraine and the prospects for overcoming them. The problems and prospects of development of the modern pension system of Ukraine are investigated. It is determined that the improvement of the current pension system has a multi-faceted nature and is designed for a long-term perspective, which consists in the implementation of already adopted legislative acts, identifying their shortcomings and developing proposals for improving the system of state regulation in this.

The field of application of results. *In the field of economics and in the practical activities of the structural units of the Pension Fund of Ukraine.*

Conclusions. *The main results of the study and its theoretical and methodological results can be reduced to the following wording: pension provision and its level determine the economic and social situation of the population of the country, forms a system of social protection, the research proves that the state conducts pension reform, without having the necessary amount financial resources, the need to eliminate legislative gaps has been, improvement of legal regulation of issues of payment of insurance premiums for compulsory state pension insurance, elimination of disproportions in the levels of pension provision of various categories of citizens, for the purpose of which a complex set of measures is required that must be coordinated with the level of economic development of the state, aimed at the reduction of wages, formation of compulsory accumulative pension insurance.*

Key words: *pension system, pension reform, insurance period, pension provision, accumulative pension system, social sphere.*

Постановка проблеми. Рівень пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни. Питання реформування пенсійної системи сьогодні гостро стоїть у багатьох країнах світу. Процеси глобалізації, які розпочалися на рубежі ХХ і ХХІ ст., вплинули не тільки на економічне життя провідних країн, а й позначилися на системах їх соціального захисту. Держави стикнулися з проблемами, які мають тенденцію до поглиблення і вимагають змін у ключових напрямках соціальної політики. Серед цих проблем слід виділити: демографічні (депопуляція та старіння населення, зменшення тривалості життя, зниження народжуваності, міграція робочої сили); економічні (безробіття, погіршення співвідношення між працюючими та пенсіонерами, зростання навантаження на працююче населення); соціальні (бідність у найбагатших країнах, "мізерний" споживчий кошик тощо) [1, с. 59].

Сучасний стан соціально-економічного розвитку України та соціальної політики свідчить, що держава проводить надмірно соціалізовану політику, при цьому не маючи на це необхідної кількості фінансових ресурсів. Стан потенціалу реального сектора економіки фактично не створює необхідної доданої вартості. Для вирішення проблем підвищення соціальних стандартів держава формує штучне збільшення доходів шляхом емісії грошей. Це призводить до досить стриманого розвитку реального сектору економіки.

Також спостерігається складна демографічна ситуація, яка впливає на реальний сектор економіки, оскільки потребує збільшення соціальної допомоги. Певною мірою ситуацію виправляє те, що в Україні дуже низька середня тривалість життя і тому доля пенсіонерів відносно незначна. Але навіть за таких показників вона є загрозовою. Головна особливість демографічних проблем – це інертність та довгий вплив на процеси. Демографічну ситуацію не можна змінити швидко. Вирішення проблем демографічного плану, на жаль, має часовий лаг, який складає приблизно від 18 до 23 років.

На сьогоднішньому етапі соціально-економічного розвитку суспільних відносин в Україні неабияка увага приділяється пенсійному реформуванню. Є потреба в усуненні законодавчих прогалин, вдосконаленні правового регулювання питань сплати страхових внесків на обов'язкове державне пенсійне страхування, усунення диспропорцій у рівнях пенсійного забезпечення різних категорій громадян тощо.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання розвитку пенсійного забезпечення завжди були актуальними. Проблематику розвитку пенсійної системи в Україні досліджували Л. Ткаченко, Я. Дробот, І. Губрієнко, Л. Єлісеєва, Н. Примачук, Т. Калита, В. Толуб'як та інші. Фінансовий стан Пенсійного фонду України висвітлено в аналітичних доповідях Міністерства соціальної політики, на офіційному сайті Пенсійного фонду України.

В наукових дослідженнях вирішення проблеми забезпечення реформування пенсійної системи піднімається багато різних актуальних питань та напрямів. Зокрема питання розвитку пенсійної системи європейських країн, підвищення пенсійного віку, вдосконалення солідарної системи і недержавного пенсійного забезпечення, а також запровадження накопичувальної пенсійної системи. Проте мало дослідженими є помилки та ризики нового етапу пенсійної реформи.

Мета статті полягає у виявленні найбільш суттєвих проблем розвитку пенсійної системи в Україні та окреслення можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. За своєю соціально-економічною природою пенсійна система вважається одним із чинників національної безпеки України. Пенсійна система будь-якої країни – це особлива система захисту громадян, які працюють, і членів сімей, що перебувають на їх утриманні, від втрати трудового доходу при настанні непрацездатності внаслідок старості, інвалідності, втрати годувальника.

Пенсійна система за своєю структурою та змістом є складним комплексом інститутів, відносин та механізмів, за допомогою яких формуються пенсійні фонди та створюються відповідні умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення. Невід'ємною складовою пенсійної системи є пенсійне забезпечення [2, с. 24]. Система пенсійного забезпечення в Україні залишається соціально несправедливою – як за професійною, так і за гендерною ознаками. Важливим практичним кроком під час здійснення системних перетворень у вітчизняній пенсійній системі є запровадження з 1 жовтня 2011 року Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи». Цей закон охоплює певний ряд проблем, які стосуються соціальної сфери, а саме: підвищення пенсійного віку, збільшення тривалості нормативного страхового стажу, обмеження максимального розміру пенсії тощо [3, с. 100].

Пенсійна реформа в Україні є продовженням та однією з необхідних умов ринкового реформування соціальної політики держави. Удосконалення чинної пенсійної системи має багатоаспектний характер і розраховане на довготривалу перспективу, що полягає у втіленні в життя вже прийнятих законодавчих актів, виявленні їх недоліків і розробці пропозицій щодо вдосконалення системи державного регулювання в цій сфері.

Основною метою програми подальшої пенсійної реформи в Україні є введення в дію трирівневої системи пенсійного забезпечення, яка являє собою механізм, за допомогою якого громадяни можуть відкласти кошти, зароблені у працездатному віці, для того, щоб отримувати достатній дохід у похилому непрацездатному віці.

I рівень – солідарна система, яка функціонує і сьогодні. Виплати формуються за рахунок поточних надходжень від сплати пенсійних внесків. Максимальний розмір пенсії обмежений. Немає зв'язку між сумою сплачених внесків та розміром майбутньої пенсії. Ця система спрацьовує для низькооплачуваних професій, тому що забезпечує їм досить високий коефіцієнт заміщення.

II рівень – система обов'язкових накопичень громадян, введення якої передбачає акумулювання персоніфікованої частини пенсійних внесків громадян на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках та подальше їх інвестування з метою отримання інвестиційного доходу, який розподіляється між учасниками.

III рівень – недержавне пенсійне забезпечення громадян, добровільне додаткове пенсійне страхування. Реалізується через відкриті, корпоративні, професійні недержавні пенсійні фонди і базується на залученні добровільних внесків громадян за першими пенсійними схемами з метою інвестування у цінні папери для отримання прибутку (інвестиційного доходу), який забезпечить їм додаткову пенсію [4, с. 182].

Рівень пенсійного забезпечення по суті є показником економічного та соціального стану країни. Зниження ефективності господарювання і політичні та економічні кризи, інфляційні процеси, безробіття – все це тим чи іншим чином відбивається на стані соціального забезпечення населення в цілому та пенсійному забезпеченні, зокрема.

Основними факторами, які впливають на формування та трансформацію фінансових механізмів пенсійної системи з урахуванням соціальної складової є: старіння населення, зміна демографічного складу, глобалізація ринків товарів і робочої сили, зростання зайнятості в неформальному секторі економіки та неповна зайнятість. Тому пенсійне забезпечення слід розглядати не просто як напрям соціального захисту, а як важливу складову фінансової системи, що забезпечує відтворення і розвиток населення та економічне зростання й конкурентоспроможність

країни. При цьому надзвичайно важливо організувати пенсійну систему таким чином, щоб у суспільстві (як серед самих пенсіонерів, так і серед інших груп населення) не виникало думки про те, що пенсіонери є утриманцями, тягарем або навантаженням для працюючих чи держави. Саме підхід до пенсійного забезпечення як до форми соціальних і, зокрема, демографічних інвестицій, здатний вирішити цю проблему, адже довге й здорове життя є основоположним правом і вищим благом для кожної людини.

Як впливає із доведеного, пенсійна система завжди залишається базовим складником системи соціального забезпечення через систему соціальних гарантій та суттєвим чинником, який прямо впливає на стан економіки держави. На сьогодні пенсійна система України знаходиться у кризовому стані, який характеризується такими проявами:

- значний дефіцит коштів Пенсійного фонду, що призводить до посилення залежності від державного бюджету;
- тінізація заробітної плати громадян;
- демографічна криза – значне перевищення кількості пенсіонерів над кількістю громадян, які працюють [5, с. 63].

Доцільно звернути увагу на те, що головна проблема розвитку пенсійної системи полягає у відсутності певної законодавчої бази, яка б регулювала фінансовий аспект цього питання. У своїх наукових працях Т. А. Калита акцентує увагу на тому, що визначення напрямів реформування пенсійної системи та її сучасний стан залежать від розв'язання економічних, соціальних і фінансових проблем. Для вирішення їх потрібний цілий комплекс заходів, які повинні бути узгоджені з рівнем економічного розвитку держави, податкової та соціальної політики тощо. Пенсійній реформі не вистачає темпів і комплексності у фінансовому механізмі осучаснення пенсійних виплат. Пенсійна реформа насамперед спрямована на підвищення рівня життя пенсіонерів, встановлення залежності розмірів пенсій від сум заробітної плати, на яку нараховуються страхові внески, і страхового стажу, а також фінансової стабільності пенсійної системи, заохочення громадян до заощаджень коштів на старість тощо [3, с. 101].

Однак, на думку окремих фахівців, такі масштабні соціальні ініціативи Уряду потребують додаткового фінансування. Найочевиднішим проявом кризи

пенсійної системи є значний дефіцит власних коштів, що призводить до посилення залежності від державного бюджету. Для Державного бюджету України, і без того переобтяженого соціальними зобов'язаннями, забезпечення встановленого рівня пенсійних виплат стало серйозним випробуванням, і, безумовно, однією з причин його дефіциту. Постає проблема не стільки у видатках Пенсійного фонду, скільки у його фінансуванні.

Провідні експерти з пенсійної реформи в Україні радять насамперед подумати про збільшення наповнення Фонду за умови економічного зростання. На їх думку, по-перше, треба провести детінізацію заробітної плати, оскільки 50 % працівників взагалі не сплачують внески, створити нормальні конкурентні умови для ведення бізнесу. При проведенні перевірок пенсійними та іншими державними контрольними органами потрібно звернути увагу на ті підприємства, які фіксують заробітну плату на рівні мінімальної оплати праці. На цих підприємствах можливе фінансування оплати праці з інших неофіційних джерел. При цьому роботодавець не сплачує належних відрахувань до бюджету, за працівника не сплачуються страхові внески. Відповідно, така заробітна плата не зараховується при розрахунках пенсійних виплат.

Враховуючи досвід інших країн, виправити цю ситуацію повинне створення другого рівня пенсійної системи, яке передбачає запровадження в нашій країні загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Суть його в тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи (загальний рівень пенсійних відрахувань залишається незмінним) накопичуватиметься у єдиному Накопичувальному фонді й обліковується на індивідуальних рахунках громадян, які (та на користь яких) сплачуватимуть такі внески. Ці кошти інвестуватимуться в економіку країни з метою отримання інвестиційного доходу і захисту останніх від інфляційних процесів.

Результати проведених досліджень підтверджують, що запровадження другого рівня буде можливе лише після формування необхідних економічних передумов і створення налагодженої та ефективної системи державного нагляду й регулювання у цій сфері, а також необхідної інфраструктури.

Для України сьогодні пенсійне забезпечення громадян стало надзвичайно важливою соціально-економічною проблемою. Пенсійна система України є неефективною та дорогою – ставки

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

соціальних податків високі, а рівень пенсій низький. І з кожним роком ситуація загострюється: до 2050р. кількість пенсіонерів в Україні подвоїться, тому перед державою може постати необхідність або збільшити відрахування від фонду оплати праці, або скоротити розмір пенсій. Єдиною альтернативою підвищення зборів до Пенсійного фонду чи зниження рівня пенсій є впровадження інституту недержавного пенсійного забезпечення (далі НПЗ), провідну роль у якому відіграють недержавні пенсійні фонди (далі НПФ) – третій рівень пенсійної системи, яка формується з 2004 р. після набрання чинності ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2, с. 25].

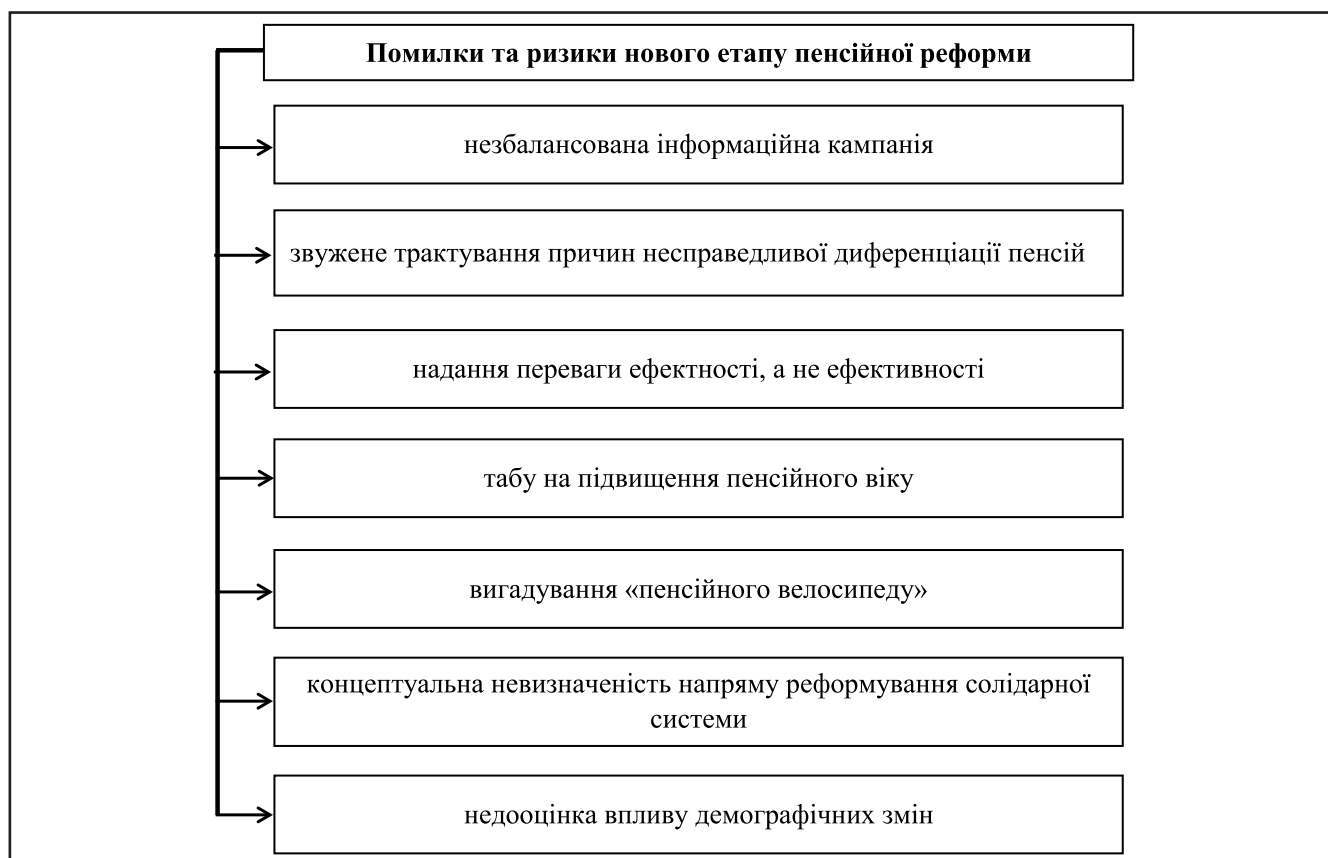
У середині квітня 2016 р. в Україні відбулася зміна уряду, і вже за кілька місяців були анонсовані перші зміни у пенсійній політиці. Акценти зроблено на здійсненні перерахунку пенсій з використанням більш актуальних показників зарплатної бази (так зване осучаснення) та посилення вимог до страхового стажу.

Досліджуючи проблеми пенсійної реформи в Україні, провідний науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень імені

М.В. Птухи НАН України Л. Ткаченко, відзначає, що осучаснення пенсій має компенсувати втрати пенсіонерів від тривалого замороження індексації пенсій та усунути розрив між новими й раніше призначеними пенсіями. Посилення вимог до страхового стажу має сприяти посиленню зв'язку між страховою участю та розміром пенсії, а також стимулювати легалізацію зайнятості та доходів. Ці два напрями стали основою для розроблення урядового проекту пенсійної реформи [6].

Обидва проголошені напрями є надзвичайно актуальними й об'єктивно необхідними для вирішення наявних проблем. Однак подальша конкретизація пропонованих заходів та механізмів їх реалізації виявили низку прогалин, що можуть негативно вплинути на результати. Найбільші помилки та ризики нового етапу пенсійної реформи зображено на рисунку.

Заходи пенсійної реформи мають супроводжуватися широкою інформаційно-роз'яснювальною кампанією, а також секторальними реформами, спрямованими на структурні зміни в економіці, посилення політики зайнятості, розвиток медико-соціальної інфраструктури тощо.

Помилки та ризики нового етапу пенсійної реформи*

* Побудовано автором

Висновки

Пенсійна система України залишається складною та непрозорою, як з погляду юридичного регулювання, так і з погляду організації фінансових потоків. Основною складовою системи соціального захисту населення є саме пенсійне забезпечення. Тому подальший розвиток пенсійної системи, як елементу соціального захисту населення, не може здійснюватися ізольовано від реформування суспільно-політичних та соціально-економічних процесів. Це обумовлює необхідність комплексного державного управління реформами в системі пенсійного забезпечення та соціальної політики і удосконалення відповідних організаційно-економічних механізмів у цих сферах.

Список використаних джерел

1. Губрієнко О.М. Проблеми та перспективи реформування пенсійної системи України / О.М. Губрієнко // Вісник Запорізького національного університету. – № 4. – 2010. – С. 57 – 64.
2. Єлісеєва, Л. В. Пенсійна система України: виклики та перспективи [Текст] / Людмила Володимирівна Єлісеєва, Наталія Сергіївна Примачук // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо – поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 23. – № 1. – С. 23 – 27.
3. Калита Т. А. Проблеми розвитку пенсійної системи в Україні та шляхи їх розв'язання / Т. А. Калита // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 1(64). – 2014. – с. 100 – 105.
4. Нога І. М. Розробка концепції соціальної політики держави через механізм реформування системи пенсійного забезпечення в Україні / І. М. Нога // ДонДУУ «МЕНЕДЖЕР». – № 2 (68). – 2014. – с. 180 – 188.
5. Дробот Я.В. Проблеми та напрямки реформування пенсійної системи в Україні / Я.В. Дробот, Н.В. Резніченко // Фінансовий простір. – 2016. – №1. – с. 63 – 66.
6. Ткаченко Л. Пенсійна система та пенсійна реформа в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14044.pdf
7. Про схвалення Концепції подальшого проведення пенсійної реформи:
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 жовт. 2009 р. №1224р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

8. Офіційний сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>.

9. Пенсійна реформа – спроба №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/136867>

References

1. Hurbriienko O.M. Problemy ta perspektyvy reformuvannia pensiinoi systemy Ukrainy / O.M. Hurbriienko // Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. – № 4. – 2010. – S. 57 – 64.
2. Yeliseieva, L. V. Pensiina systema Ukrainy: vyklyky ta perspektyvy [Tekst] / Liudmyla Volodymyrivna Yeliseieva, Nataliia Serhiivna Prymachuk // Ekonomichnyi analiz: zb. nauk. prats / Ternopilskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet; redkol.: V. A. Derii (holov. red.) ta in. – Ternopil: Vydavnycho – polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka», 2016. – Tom 23. – № 1. – S. 23 – 27.
3. Kalyta T. A. Problemy rozvytku pensiinoi systemy v Ukraini ta shliakhy yikh rozv'iazannia / T. A. Kalyta // Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy (ekonomika, pravo). – 1(64). – 2014. – s. 100 – 105.
4. Noha I. M. Rozrobka kontseptsii sotsialnoi polityky derzhavy cherez mekhanizm reformuvannia systemy pensiinoho zabezpechennia v Ukraini / I. M. Noha // DonDUU «MENEDZHER». – № 2 (68). – 2014. – s. 180 – 188.
5. Drobot Ya.V. Problemy ta napriamky reformuvannia pensiinoi systemy v Ukraini / Ya.V. Drobot, N.V. Reznichenko // Finansovy prostir. – 2016. – №1. – s. 63 – 66.
6. Tkachenko L. Pensiina systema ta pensiina reforma v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14044.pdf
7. Pro skhvalennia Kontseptsii podalshoho provedennia pensiinoi reformy:
Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 zhovt. 2009 r. №1224r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kmu.gov.ua>
8. Ofitsiinyi sait Pensiinoho fondu Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>.
9. Pensiina reforma – sprobа №3 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://tyzhden.ua/Economics/136867>

Дані про авторів

Васильчак Світлана Василівна,

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

д.е.н., професор, Львівський державний університет внутрішніх справ,

вул. Городецька, 26, м. Львів, 79000, Україна

e-mail: gidyak@i.ua

Лояк Лілія Миколаївна,

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна

e-mail: lojak@ukr.net

Соловій Сергій Богданович,

к.е.н., ТОВ «Карпоінт Електрик»,

вул. Городецька, 306, м. Львів, 79000, Україна

e-mail: soloviy1977@gmail.com

Данные об авторах

Васильчак Светлана Васильевна,

д.э.н., професор, Львовский государственный университет внутренних дел

ул. Городецкая, 26, г. Львов, 79000, Украина

e-mail: gidyak@i.ua

Лояк Лилия Николаевна,

к.э.н., доцент, ДВНЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника»

ул. Шевченка, 57, г. Ивано-Франковск, 76000, Украина

e-mail: lojak@ukr.net

Соловий Сергей Богданович,

к.э.н., ООО «Карпоинт Электрик»,

ул. Городецкая, 306, г. Львов, 79000, Украина

e-mail: soloviy1977@gmail.com

Data about the author

Svetlana Vasylychak,

Doctor of Economics, Professor, Lviv state University of Internal Affairs

Street Gorodozka, 26, Lviv, 79000, Ukraine

e-mail: gidyak@i.ua

Liliya Loyak

PhD in Economics, associate professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Shevchenka Str., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine

e-mail: lojak@ukr.net

Serhiy Soloviy,

PhD, in Economics, LLC «Carpoint Electric»

Street Gorodotska, 306, Lviv, 79000, Ukraine

e-mail: soloviy1977@gmail.com

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 332.021:330.341.1

DOI: 10.5281/zenodo.1445467

ЖИХОР О.Б.,
БАРАНОВА В.В.,
БУРКУН І.Г.

Моніторинг інноваційного розвитку регіонів України у контексті євроінтеграційних викликів

Україна увійшла у двадцять перше століття державою, яка динамічно розвивається і прагне найактивніше включитися у суспільно–економічні процеси сучасного світу та інтегруватися в європейське співтовариство. Така спрямованість розвитку вимагає від центральних та місцевих владних структур забезпечення нових підходів до використання соціально–економічного, інноваційного, людського потенціалів, якісно нового рівня ефективності й конкурентоспроможності економіки та умов життя населення країни та регіонів. Незважаючи на низку послідовних заходів, впроваджених державними структурами і спрямованих на підвищення ефективності інноваційної політики в Україні, очевидно, що вона залишається недосконалою. Саме тому, необхідно сконцентрувати зусилля на створенні умов для організації функціонування реального ринку об'єктів права інтелектуальної власності. При цьому, не менш важливо розв'язати питання законодавчого захисту прав інтелектуальної власності. Необхідно організувати моніторинг діяльності всіх структур задіяних в інвестиційному розвитку країни для розробки обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення взаємоузгодженості їх функціонування.

Ключові слова: інновації, інноваційна політика, інноваційний розвиток, євроінтеграція, національна інноваційна система.

ЖИХОР О.Б.,
БАРАНОВА В.В.,
БУРКУН І.Г.

Моніторинг інноваційного розвитку регіонів України в контексте євроінтеграційних викликів

Украина вошла в двадцать первый век государством, которое динамично развивается и стремится активно включиться в общественно–экономические процессы современного мира и интегрироваться в европейское сообщество. Такая направленность развития требует от центральных и местных органов власти обеспечения новых подходов к использованию социально–экономического, инновационного, человеческого потенциалов, качественно нового уровня эффективности и конкурентоспособности экономики и условий жизни населения страны и регионов. Несмотря на ряд последовательных мероприятий, внедренных государственными струк–

турами и направленных на повышение эффективности инновационной политики в Украине, очевидно, что она остается несовершенной. Именно поэтому, необходимо сконцентрировать усилия на создании условий для организации функционирования реального рынка объектов интеллектуальной собственности. При этом, не менее важно решить вопрос законодательной защиты прав интеллектуальной собственности. Необходимо организовать мониторинг деятельности всех структур задействованных в инвестиционном развитии страны для разработки обоснованных рекомендаций по повышению согласованности их функционирования.

Ключевые слова: инновации, инновационная политика, инновационное развитие, евроинтеграция, национальная инновационная система.

ZHYKHOR O.B.,
BARANOVA V.B.,
BURKUN I.G.

Monitoring innovative development of regions of Ukraine in the context of euro-integration challenges

Ukraine has entered the twenty-first century as a state that is dynamically developing and strives to actively join the social and economic processes of the modern world and integrate into the European community. This direction of development requires the central and local authorities to provide new approaches to the use of socio-economic, innovative, human potentials, a qualitatively new level of efficiency and competitiveness of the economy and the living conditions of the population of the country and regions. Despite a number of consecutive events introduced by state structures and aimed at increasing the efficiency of innovation policy in Ukraine, it is obvious that it remains imperfect. That is why, it is necessary to concentrate efforts on creating conditions for the organization of the functioning of the real market of intellectual property. At the same time, it is equally important to resolve the issue of legislative protection of intellectual property rights. It is necessary to monitor the activities of all structures involved in the country's investment development to develop sound recommendations for improving the coherence of their functioning.

Keywords: innovation, innovation policy, innovation development, eurointegration, national innovation system.

Постановка проблеми. Нині на світовому та європейському рівнях у суспільних трансформаціях виділяється трикутник «освіта – наука – інновації», який буде ще більше визначальним як у формуванні духовно-інтелектуального потенціалу людини, так і в реалізації євроінтеграційної стратегії України [4]. Очевидно, що ефективні інновації (соціально-економічні, технічні, інформаційні, культурологічні, політичні, як власні, так і запозичені) не лише зміцнюватимуть основи економіки, а й впливатимуть на всі соціокультурні зміни країни, регіонів, особистості в процесі євроінтеграції.

На думку Семів Л.К. [4], інноваційний шлях розвитку пов'язаний з конкурентоспроможністю економіки і передбачає ефективне функціонування науково-технічної, виробничої, фінансової, соціальної, мотиваційної, духовної сфер, природного середовища життєдіяльності людини та важливих суспільних інститутів. В умовах реалізації євроінтеграційної стратегії актуалізується проблема розробки напрямів та механізмів забезпечення інноваційного розвитку регіонів України. У зв'язку

з цим гостро постає питання про розробку регіональної інноваційної системи як інструменту інтелектуально-інноваційного розвитку регіону, окреслення проблеми і перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств регіонів України в контексті євроінтеграції, а також головне питання відводиться моніторингу інноваційного розвитку регіонів України.

Отже, ефективної регіональної інноваційної політики в державі не може бути без чітко організованого моніторингу індикаторів інноваційного розвитку регіонів. Таким чином, побудова системи таких індикаторів є надзвичайно важливим завданням. Це завдання вкрай актуальне не тільки для України, але й для багатьох інших країн світу, в тому числі й розвинених.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Результати теоретичних та практичних досліджень інновацій і розвитку інноваційних процесів економіки України у контексті глобалізації світового ринку присвячено науковій праці Козоріз М.А., Непочатенко В.О., Крупки М.І., Мартинен-

ко В.Ф., Жихор О.Б., Кобушко І.М., Гальчинського А.С. та ін. Але, незважаючи на велику кількість праць вітчизняних учених із досліджуваної проблематики, слід зазначити, що проблема зміни консервативної моделі бізнесу на інноваційну досі залишається актуальною і тому потребує подальших досліджень.

Мета статті – визначення особливостей інноваційного розвитку регіонів України та ефективних принципів моніторингу впровадження інновацій в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів.

Виклад основного матеріалу. Підвищення ролі знань та інформації у соціально-економічному розвитку спричинило суттєві парадигмальні зрушення в економічних дослідженнях. Через призму просторової парадигми економіки у світлі концепції економічного простору досліджується розвиток інтелектуально-інноваційних процесів та оцінюється вплив економічної концентрації на інтелектуально-інноваційний розвиток регіонів України [2]. Це також підтверджують дослідження Семів Л.К., Жихор О.Б., Геєця В.М. та ін.

Обґрунтування і впровадження в практику життєдіяльності системи моніторингу індикаторів інноваційного розвитку регіонів є надзвичайно актуальним, але доволі складним завданням хоча б тому, що його розв'язання пов'язане з необхідністю вирішення низки супутніх теоретичних і практичних проблем.

Серед теоретичних проблем в першу чергу необхідно назвати проблеми, пов'язані з удосконаленням понятійно-термінологічного апарату. З одного боку, суть поняття «моніторинг» в найширшому розумінні цього слова не викликає особливих дискусій. Витоки дефініції «моніторинг» (monitoring) знаходяться в англійському терміні monitor, що означає контролювати, перевіряти. Латинською мовою слово «моніторинг» означає «попереджувачий». Отже, в найширшому розумінні моніторинг – це спеціально організоване, систематичне спостереження за станом об'єктів, явищ, процесів з метою їх оцінки, контролю, прогнозу. Але, поняття «моніторинг індикаторів інноваційного розвитку регіонів» вимагає уточнення.

Вважаємо, що моніторинг індикаторів інноваційного розвитку регіонів можна трактувати як спеціально організоване систематичне спостереження за системою показників впровадження інновацій, розвитку науково-технічної діяльності з метою

оцінки, контролю і прогнозу інноваційного розвитку регіонів. Оскільки інноваційний розвиток регіонів є соціально-економічним явищем, то моніторинг такого розвитку можна розглядати як складову соціально-економічного моніторингу та моніторингу розвитку економіки регіонів загалом [1].

Наступною важливою теоретичною проблемою є окреслення системи показників, які слід відслідковувати і окремі з яких можуть слугувати індикаторами інноваційного розвитку регіонів.

При цьому зазначимо, що під індикатором інноваційного розвитку регіону ми розумітимемо показник, який відображає перебіг інноваційного процесу в регіоні, стан інноваційної діяльності в регіоні або якісні й кількісні характеристики науково-технічної діяльності в його межах. У нашому випадку індикатор – це також і елемент бази даних, який підтверджує чи спростовує ефективність здійснюваної у державі регіональної інноваційної політики.

Наступним принципом організації моніторингу системи індикаторів інноваційного розвитку регіонів є забезпечення інноваційно-технологічної безпеки в їх межах. Адже, як зазначає Сухоруков А.І., науково-технічний потенціал України впродовж останнього десятиліття зазнав відчутних втрат і його сучасний стан являє собою серйозну загрозу інноваційно-технологічній безпеці. Цей вчений попереджає, що ситуація, яка сформувалася в інноваційній сфері, полегшує проникнення імпортової високотехнологічної продукції на внутрішній ринок, призводить до атрофії наукомістких галузей вітчизняної промисловості, а це в кінцевому рахунку це може призвести до «системного відриву» України від провідних країн через несумісність технологій, низьку здатність економіки держави до сприйняття інвестицій і нововведень, а також структурно-галузеву та інституціональну несумісність [5].

Наукові організації європейських країн мають різний досвід оцінки інноваційної діяльності регіонів. Наприклад, досить докладні дослідження були проведені варшавським Інститутом знань та інновацій (Instytut Wiedzy i Innowacji). Польські регіони були всебічно оцінені у порівнянні з іншими європейськими регіонами за 32 показниками.

Найчастіше дослідники інноваційних процесів у регіонах спираються на досвід Європейського інноваційного табло та Регіонального інноваційного табло, методологія яких на даний час є найбільш авто-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ритетною та обґрунтованою. У звітах 2017р. оцінка європейських країн здійснена за 27 показниками, а європейських регіонів за 18 показниками.

Так, у звіті Європейського інноваційного табло 2017 для оцінки ефективності інноваційної діяльності в європейських країнах використовуються наступні показники:

4.1.1 Зайнятість в наукомістких сферах виробництва та послуг, у відсотках від загальної зайнятості;

4.1.2 Працевлаштування у швидко зростаючих підприємствах, у відсотках від загальної зайнятості;

4.2.1 Частка товарів середніх високих та високих технологій в експорті товарів;

4.2.2 Експорт наукомістких послуг, у % від загального обсягу експорту послуг;

4.2.3 Продаж нових для ринку і нових для фірм товарів (частка інноваційної продукції), у % від обороту.

У Регіональному інноваційному табло використовуються аналогічні, дещо змінені показники. Держкомстат України у своїх збірниках не наводить відповідних даних, які б дозволяли безпосередньо оцінювати ефективність інноваційної діяльності в регіонах України, за виключенням обсягів реалізованої інноваційної продукції та її частки в обсягах промислової продукції. Тому досить довго Україна не була представлена у Європейському інноваційному табло, і лише у звітах 2016 та 2017 рр. з'явилася оцінка України, але за неповним переліком показників.

Наприклад, відсутня інформація за показником «4.1.2 Працевлаштування у швидко зростаючих підприємствах». У Регіональному інноваційному табло регіони України взагалі не представлені [3].

На нашу думку, система моніторингу індикаторів інноваційного розвитку регіонів повинна будуватися з двох блоків:

1. Моніторинг інновацій у сфері управління інноваційною діяльністю в Україні.

2. Моніторинг показників, що висвітлюють розвиток регіонів за допомогою поширення інновацій та відображають ефективність використання інноваційного потенціалу регіону.

Кожний з цих блоків має підкріплюватися підсистемами показників. Саме така структура системи моніторингу дозволить визначати і відслідковувати ступінь дієвості інноваційної політики розвитку регіонів в Україні, збалансованість динамічного розвитку регіонів, ступінь реалізації інноваційних проектів в регіонах та ступінь освоєння інноваційного потенціалу регіону.

І, нарешті, система моніторингу індикаторів інноваційного розвитку регіонів повинна бути відносно самостійною і одночасно структурною ланкою Єдиної системи соціально-економічного моніторингу України, яка повинна формуватися в Україні. Це означає, що, з одного боку, Система моніторингу індикаторів інноваційного розвитку регіонів України повинна мати в своїй структурі універсальний набір індикаторів, які доцільно широко використовувати для аналізу й прогнозу ряду соціально-економічних процесів і явищ (визначення темпів соціально-економічного зростання, попередження кризових явищ в економіці тощо). З іншого боку, ця Система повинна мати можливість використовувати універсальний набір індикаторів з інших підсистем, що дасть змогу оцінювати ефективність інноваційної політики як в розрізі регіонів, так і в державі загалом. Безумовно, кожен з індикаторів Системи моніторингу індикаторів інноваційного розвитку регіонів України має бути однозначно трактованим, обґрунтованим, достовірним і чутливим до змін [1].

Висновки

Таким чином, очевидно, що система моніторингу індикаторів інноваційного розвитку регіонів повинна будуватися на системі певних принципів, розроблення яких автори продовжують в своїх подальших дослідженнях. Ця система принципів повинна відображати мету інноваційного розвитку регіонів, а, отже, результати оцінки інноваційного розвитку регіонів можуть розглядатися як проміжні результати моніторингу, які дають змогу виявити відхилення від поставленої мети та допомогти відкоригувати інноваційну діяльність у потрібному напрямку.

Список використаних джерел

1. Жихор О.Б. Інноваційна політика розвитку регіонів: теорія та практика формування, механізми реалізації: [монографія] – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2009. – 544 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

2. Жихор О.Б. Обґрунтування нової парадигми політики інноваційного розвитку регіонів України / О.Б. Жихор, В.В. Баранова, І.Г. Буркун // Формування ринку. відносин в Україні: зб. наук. пр. – К.: ДНДІІМЕ. – № 5 (204). – 2018. – С. 111–116.

3. Мальцев В.С. Проблемні питання оцінки ефективності інноваційної діяльності регіонів України / В.С. Маль-

цев, Г.І. Кореняко // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки в контексті інтеграції України в Європейський науково-інноваційний простір: матеріали XXII Міжнародної наук.-практ. конф., Одеса, 11–13 вересня 2017 р. / НАНУ, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України», Київ. – Фенікс, 2017. – С. 155–161.

4. Семів Л.К. Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції / Л.К. Семів; Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2009. – 483 с. (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).

5. Сухоруков А.І. Концепція національної програми забезпечення економічної безпеки України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niurr.gov.ua/ukr/conference/krug_stil_nov_2000/suhorukov.htm

References

1. Zhykhor, E.B. (2009). Innovacijna politika rozvutky regioniv: teoria ta praktika formuvannia, mexanizmu realizacii [Innovative policy of regional development: the theory and practice of formation, mechanisms of implementation]. Lviv: Instytut regionalnux doslidgen NAN Ukrainy [in Ukrainian].

2. Zhykhor, E.B., Baranova, V.V. & Byrkyn I.G. (2018). Obgryntyvannia novoj paradigmu politiki innovacijnogo rozvutky regioniv Ukrainy [Substantiation of a new paradigm of the policy of innovation development of the regions of Ukraine]. Formuvannia runkovux vidnosun v Ukrainy – Formation of market relations in Ukraine, 5, 111–116. [in Ukrainian].

3. Malcev, V.S., & Koreniako, G.I. (2017). Problemni putannia ocinku efektivnosti innovacijnoj dialnosti regioniv Ukrainy [Problematic issues of assessing the effectiveness of innovation activity in the regions of Ukraine]. Problemu i perspektivu innovacijnogo rozvutky ekonomiki v konteksti integracii Ukrainy v Evropejskij naykovo-innovacijnuij prostir – Problems and prospects of innovation development of the economy in the context of Ukraine's integration into the European scientific and innovation space: Proceedings from XXII Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia (pp. 155–161). Odesa. [in Ukrainian].

4. Semiv, L.K. (2009). Intelektualno-innovacijnuij rozvutok region v konteksti evrointegracii [Intellectual and innovative development of the region in the context of European integration]. Lviv: Instytut regionalnux doslidgen NAN Ukrainy [in Ukrainian].

5. Syxorykov, A.I. (n.d.). Konceptia nacionalnoj programu zabezpečennia ekonomichnoj bezpeku Ukrainy [The Concept of the National Program for Ensuring Economic Security of Ukraine]. Retrieved from http://www.niurr.gov.ua/ukr/conference/krug_stil_nov_2000/suhorukov.htm

Дані про авторів

Жихор Олена Борисівна,

д.е.н., професор, професор кафедри економіки та маркетингу, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
e-mail: abyss.olena@gmail.com

Баранова Валерія Вадимівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

e-mail: valeria_baranova@ukr.net

Буркун Ірина Григорівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

e-mail: iburkun@ukr.net

Данные об авторах

Жихор Елена Борисовна,

д.э.н., профессор, профессор кафедры экономики и маркетинга, Национальный аэрокосмический университет им. М.Е. Жуковского «Харьковский авиационный институт»

e-mail: abyss.olena@gmail.com

Баранова Валерия Вадимовна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры туристического бизнеса и страноведения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

e-mail: valeria_baranova@ukr.net

Буркун Ирина Григорьевна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры экономической теории, Национальный аэрокосмический университет им. М.Е. Жуковского «Харьковский авиационный институт»

e-mail: iburkun@ukr.net

Data about the author

Olena Zhykhor,

Doctor of Science (Economic), Professor of the Department of Economics and Marketing N.E. Zhukovsky National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

e-mail: abyss.olena@gmail.com

Valeria Baranova,

PhD in Economic, Associate Professor of the Department of Tourism Business and Country Studies V.N. Karazin Kharkiv National University

e-mail: valeria_baranova@ukr.net

Irina Burkun,

PhD in Economic, Associate Professor of the Department of Economic Theory, N.E. Zhukovsky National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

e-mail: iburkun@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 141.7:001.18

DOI: 10.5281/zenodo.1445469

ШЕДЯКОВ В.Є.

Діапазон використання аналізу в процесі суспільного Форсайту

Глибока та гнучка стратегія соціально-економічних трансформацій має втілюватися в повсякденному балансі тактики та оперативних дій. Відповідно, результативне здійснення аналізу, прогнозу та конструктивного багатомірного впливу на реальність втягує в себе відомості щодо можливої поведінки союзників та конкурентів, в тому числі – передбачає роботу в умовах невизначеності. У свою чергу, тим самим ускладнюється завдання прогнозно-аналітичного забезпечення підготовки та прийняття управлінського рішення.

Ключові слова: трансформації, інновації, управління, управлінське рішення, стратегувати, Форсайт, SWOT.

ШЕДЯКОВ В.Є.

Диапазон использования анализа в процессе общественного Форсайта

Глубокая и гибкая стратегия социально-экономических трансформаций должна воплощаться в повседневном балансе тактики и оперативных действий. Соответственно, результативное осуществление анализа, прогноза и конструктивного многомерного влияния на реальность вбирает в себя сведения о возможном поведении союзников и конкурентов, в том числе – предполагает работу в условиях неопределенности. В свою очередь, тем самым усложняется задача прогнозно-аналитического обеспечения подготовки и принятия управленческого решения.

Ключевые слова: трансформации, инновации, управление, управленческое решение, стратегировать, Форсайт, SWOT.

SHEDYAKOV V.E.

The range of using of analysis in the process of social Foresight

A deep and flexible strategy of socio-economic transformations must be embodied in the daily balance of tactics and operational operations. Accordingly, the effective realization of analysis, forecast and constructive multidimensional influence on reality incorporates information about the possible behaviour of allies and competitors, including – assumes work under conditions of uncertainty. In turn, thereby, the task of forecasting and analytical support for the preparation and adoption of managerial decisions becomes more complicated.

Foresight capabilities are studied in methodological and practical unity with SWOT (strengths, weaknesses / limitations, opportunities, threats) Analysis and TAIDA (tracking, analyzing, imaging, decid.

Perfecting analysis and forecasting is elaborated as a factor in optimizing the management decision.

Scenario approach is involved in the development of organizational and managerial approaches.

At the same time, for the general socioeconomic recovery, "points of development" are allocated – for the knowledge postindustrial society, mainly in the forms of scientific – educational–production clusters.

Keywords: *transformations, innovations, management, management decision, to strategy, Foresight, SWOT.*

Постановка проблеми. У період форсованих трансформацій глобального масштабу для соціально–економічного проектування краще м'яке прогнозування, інструментарій якого узагальнює та надає Форсайт. Забезпечення стратегічного управління задля довгострокового сталого техніко–технологічного, соціально–економічного та ціннісно–цивілізаційного підйому суспільства передбачає культивування передових форм та механізмів відтворення. Конкретно–загальні форми геостратегічного позиціонування активно вбирають в себе енергію різноманітних пластів матеріального і ідеального рівня здійснення соціально–економічних процесів. Атрактивність як тяга до абстрактних цінностей дозволяє поєднувати навчання «про належне» і «про наявне», сорезонувати ідеальні та матеріальні, віртуальні та реальні світи, створюючи вектор зміни уявлень і дійсності. Моделювання як форма інтерпретації може охоплювати: статику і динаміку, оператику, тактику і стратегію, минуле, сьогодення і майбутнє, поведінка окремих акторів, їх груп і історичні процеси, рівні глобальний, регіональний, національний, мікроструктур і конкретного індивіда. При цьому охоплюються такі їх ключові елементи, як актори, ресурси і методології дій. Враховуються як закономірності, так і відхилення від них, з завданнями гармонізації, посилення, ослаблення (локалізації), модернізації (осучаснення). Реалізація суті моделювання в формах і етапах його здійснення дозволяє інтегрувати процеси керовані, самокеровані і некеровані, визначати їх обмеження і вибір оптимальних дій, отже грати вирішальну роль для аналізу, прогнозування та конструктивного впливу на суспільні процеси. Побудова різноманітних моделей тій чи іншій мірі абстрактності ставить питання відмежування важливого і другорядного, а також інтерпретації і використання результатів, в т. ч. для цілей футуродіагностики.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми.

З давніх–давен і аж до К. Маркса, В. Глушкова, Н. Вінера, Ж. Фреско та ін. формувалася методологія цілеспрямованого вдосконалення громадських і особистісних відносин. Разом з тим, в дослідженнях численних шкіл – аж до Ф.А. Хайека, К. Поппера, Л. Мізеса і т.д. – демонструвалася оптимальність самовдосконалення соціально–економічних регулятивних механізмів. Однак саме методологічний плюралізм постсучасності сприяє найбільш повному взаєморезонуванню цих підходів. Акцентування функції аналізу в теорії і на практиці змінюється реактуалізацією синтезу (але вже не з тотальною міфологізацією картину світу, а заснованого на науковому світогляді). Людство одночасно створило сукупність можливостей і встало перед життєвою необхідністю здійснення кардинальних трансформацій. Їх проведення – історичний виклик, пошук і реалізація відповіді на який знаходяться в площині свободи і відповідальності нинішнього покоління. Критичність рішень в цьому напрямку зумовлює важливість і актуальність обраної теми, а її істота пов'язано з удосконаленням механізмів інтеграції без придушення, всебічної продуктивній консолідації якісно різного. Нині створені об'єктивні передумови і потреба в комплексному олюдненні суспільних відносин як вирішальному чиннику підвищення рівня і забезпечення сталості розвитку та реалізації обдарованості кожного в соціально значимому напрямку. Багато в чому характер кардинального вибору пов'язаний з поєднанням або антагонізмом сил модерну і традиції. Провідним конфліктом прояви проблемності моменту стає розбіжність інтересів суспільства розумного або олігархічного, націленого на забезпечення вузькокорисливим зацікавленості окремих груп – або підйом якості життя і умов творчості всього народу.

Впровадження технологій форсайта отримало популярність під впливом розробок

Корпорації RAND, дослідницьких програм Strategic Forecasting Inc. (Stratfor). Особливості логік, методологій, організаційних, ресурсних та інших передумов і можливостей форсайта успішно розглядають Г.А. Бей, П. Бекер, О.М. Евлохов, Б.Р. Мартін, Є.В. Моргунов тощо. Дж. Бенігер, О.І. Бузгалін, В.Л. Іноземцев, М. Кастельс, А.В. Колганов, Дж. Кьеза, Р. Мейсгрейв, Дж. Нейсбіт, А. Печчеї, С. Платонов, Я.Є. Режабек, А. Етціоні продемонстрували звязок ефективних моделей футуродизайна с гуманізмом. Разом з тим, трансформуються передумови випадковості, можливості передбачення соціальних процесів та, отже, ефективного впливу на них (насамперед – шляхом створення політичних умов суспільної самоорганізації, яка і призводить до народження нового соціального порядку з хаосу кризового стану), що змінює поле і ресурси форсайт–програмування. Адекватне соціальному постринковому господарюванню організаційно–управлінське середовище розглядали А.Г. Аганбегян, Ж.І. Алфьоров, О.К. Гастев, В.І. Голиков, В.Г. Городяненко, П.М. Керженцев, Ф.Д. Кожурін, А.І. Кредисов, П.Н. Лебедев, В.О. Медведєв, В.О. Полторак, Г.Е. Слезінгер, Ю.П. Сурмін, І.В. Тодріна, Р.І. Трухаєв, М.В. Туленков, а також Р. Акофф, Дж. Бернхем, Л. Блюм, Дж.К. Грейсон, Дж.К. Гелбрейт, Р. Дарендорф, М. Джилас, П. Друкер, Е. Дюркгейм, Л. Ерхард, Дж. О'Коннор, Р. Оуэн, Т. Парсонс, К. Реннер, Е. Старосьцяк, Ф.У. Тейлор, Д. Уайлд, А. и М. Уилсоны, Г. Уотермен, Г.Фрон, Лі Якокка тощо. В.І. Арнольд, У. Бек, С. Бір, Е. Гідденс, У. Мітчел, Дж. Нейман, І. Пригожин, Г. Хакен, П. Чекланд, С. Янг заклали основи синергетичних підходів до рефлексивного управління (зокрема, безструктурного) системами та цілісностями.

Мета статті – вивчення й узагальнення сутності та контексту змін подальшого вдосконалення не тільки прогнозно–аналітичного інструментарію, а й підготовки і здійснення організаційно–управлінського рішення шляхом використання розробок в напрямках форсайту, SWOT–аналізу тощо.

Виклад основного матеріалу. Величезне значення для точності моделювання суспільних процесів і забезпечення ефективного впливу на них має аналітично–прогнозне враховування процесів необоротних і циклічних, поступальних і хвилеподібних, чинників об'єктивних та суб'єктивних, відносно ізольованих та системних. Соціогенез

передбачає ритмічне виникнення, розвиток, зміна і зникнення його елементів (індивідів, знарядь праці, соціальних груп, класів, суспільних відносин), тобто і розвиток, і деградацію, відносні прогрес і регрес культурно–цивілізаційних світів, які є невід'ємною частиною будь–якого періодичного процесу. Аналіз ритмічності суспільних змін, за-требуваності певних рис характеру лідерів, політичної та економічної кон'юнктури проводився багатьма авторами. У них різні дослідницькі школи виділяють, відповідно до своїх підходами і науковими завданнями, різні етапи, фази, ритми, хвилі і цикли – і характеризують моменти їх початку і розвитку / загасання, а також форми зняття. І нині на формування успішних стратегій істотно вплив на-кладення процесів інформатизації та підвищення ролі Інтернету (зокрема, соціальних мереж), постмодернізації, розмивання національного суверенітету глобалізацією і регіоналізацією, поєднання інтелектуалізації та стандартизації сприйняття тощо [1–5].

І сьогодні в світі триває освоєння різноманітних підходів, пов'язаних з дослідженням методології вивчення і впливу, розвитком уявлень про діапазоні її продуктивного застосування, в тому числі – в соціальній площині інформаційної сфери. При використанні методологій м'якої сили, непрямих дій, гнучкою влади саме опора на ціннісно–сміслові комплекси і дозволяє досягати реалізації різноманітних поставлених завдань футуродіагностики з використанням укупі як раціональних, так і ірраціональних засобів, подоланням як багатьох інтелектуальних пасток критичності і скептицизму, так і моди на містицизм і агностицизм, ефективним інтегруванням в який складають управлінських композиціях якісно різних ресурсних баз і підходів, перетворенням форм культурних традицій народу в суспільно значущі соціальні інновації. Успішний розвиток державної стратегії передбачає уточнення методології та ресурсних баз моделювання соціально–економічних процесів. Кардинальне ж ускладнення середовища, логіки і взаємодії потоків трансформацій визиску адекватного інструментарію аналізу прогнозу і конструктивних дій. У цих умовах глибина і своєрідність трансформацій зумовлюють появу більш комплексних проблем, завдань і потребують нових механізмів управління. Причому зовнішні і внутрішні динаміки, тренди трансформацій на мікро– та макрорівнях помітно впливають один на одного [6–10].

Серед найбільш вживаних на даний момент технологій форсайта – технології методів аналізу взаємних впливів, аналізу глобальних трендів, бібліографічного аналізу, виділення ключових технологій, дельфи, зараження розвитком гри, випробування, моделювання та симуляції, картування стейкхолдерів, картування технологій, мозкових штурмів, мультикритеріального аналізу, огляду джерел, громадянських панелей, розробки майбутнього, SWOT-аналізу, сканування джерел, сценарного планування, фокус-груп, експертних панелей, екстраполяції трендів (див., наприклад, [11–16]).

Формування умов форсайта може стимулюватися, переважно, проектно-цільовими чи тематичними завданнями, викликаючи спеціальні (спрямовані) або системні рішення і акцентуючи (між)регіональну, державну, міжнародну, корпоративну, галузеву або об'єктно-процесуальну спрямованість. Зокрема, важливими провісниками становлення та досягнення продуктивності застосування форсайта є комплексність і концентрованість рішень і дій. Відповідно вимогам часу фіксуються і відтворюються стан як осяяння, так і конвеєрності відкриттів. Для продукування нового використовуються (і інтегруються в синергетичному сплеску) можливості підсвідомості і свідомості на індивідуальному та соціальному рівнях, ірраціональні та раціональні підстави творчості. Кооперування різноякісних ресурсно-методологічних баз надає можливості державно-приватного партнерства, коли оцінюються діапазони можливостей різних сценаріїв і моделей розвитку, висвітлюються горизонти трансформацій

Якщо класичне прогнозування, як правило, характеризує особливості наукового пошуку, то форсайт підключає розсіяні в суспільстві досвід і знання, кооперуючи і балансує під прапором ефективності найрізноманітніші зусилля і підходи: *anything goes*. Якість використовуваного інструментального та методологічного забезпечення процесів моделювання та управління випробовується на злам радикальністю економічних трансформацій і рівнем завдань, що з'явилися. Разом з тим, недостатня глибина первинних абстракцій може спричинити за собою звуження одержуваних в процесі сходження від абстрактного до конкретного як теоретичних, так і практичних рекомендацій. Відповідно, основою регулярного отримання непередбачених (відмінних від декларованих) результатів може бути не

тільки своєкорисливих, розбіжність інтересів корінних народних і елітних груп, а й невміння здійснювати стратегічне управління на основі постсучасного прогнозно-аналітичного діапазону інструментарію футуродіагностики соціально-економічних процесів, конвертованого в чинники господарської влади [17–22]. Методологія та інструментарій «кібернетики другого порядку» при цьому вельми ефективні для вивчення суб'єкт-суб'єктних відносин і оптимізації впливів на самоврядні явища і процеси, а також і для інтерпретації ролі різноякісних зворотних зв'язків, в тому числі – в сфері зацікавленості суспільствознавства. Поширення демократичних процедур, які можуть приховувати зовсім різний зміст, підвищує значення громадської думки. При цьому ативізація синтезу, що прийшла на зміну домінанти аналізу, потурає міфологізації сприйняття та використанню широкого діапазону механізмів вікна Овертона. Ефективність ресурсно-методологічних баз контрманіпулювання може значно змінюватися в сприйнятті як маси представників культурно-цивілізаційних світів, так і окремих особистостей. Постглобальність і перехід від стану системи до несистемної цілісності при ослабленні домінант прогресу і визначеності його генералізуючого напрямку в моделі «ризому» істотно урізноманітнює точки уразливості, трансформуючи коридор свободи дій. Постнекласика розширює діапазон впливу на прийняття рішення і здійснення вибору. Міжпарадигмальна перехідність привносить додаткові можливості, перш за все – в зв'язку з протиставленням на її протязі кардинально різних підходів і шляхів розвитку. Інформаційна повинь радикально розширює потоки як індивідуального, так і соціального інформаційного тиску.

Разом з тим, форсайт дозволяє об'єднати можливості центральних і місцевих рівнів, оркеструючи їх у загальній управлінській композиції. Відповідно, в арсеналі аналітичного інструментарію вироблення стратегії за допомогою форсайт-програмування зараз істотне місце займають адаптації SWOT-аналізу – методу стратегічного планування, використовуваного для оцінки таких факторів і явищ, що впливають на проект або підприємство, як його сильні сторони (Strengths), слабкі сторони/обмеження (Weaknesses/Limitations), можливості (Opportunities) і загрози (Threats). Сформована таким чином матриця допомагає комплексно оцінити наявні внутрішні і зовнішні пе-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

реваги та загрози для майбутнього визначення стратегічного вектора і спрямованості сценарного планування, яких варто дотримуватися. Дослідник стратегічного планування та управління Х. Вейріч вважає можливим характеризувати можливі стратегії за допомогою картки балансу («Balanced Scorecard»). З використанням цієї картки конкретизується домінуюче і допоміжні напрямки SWOT, що й допомагає відібрати потрібну стратегію. Р. Делтрі у своїй роботі «Динамічний SWOT–аналіз» дає відповідь на питання: як правильно визначити реальний стан справ і стратегічний вектор на основі SWOT–аналізу. Головним, на його думку, є поетапне визначення ціннісної точки («Point of Value»). При цьому вже на стартовому рівні доцільно визначити точку балансу компонентів SWOT–аналізу, потім – провести інтеграцію отриманих даних та оцінку наявного потенціалу та умов його активізації. Відповідно, ми бачимо, що найбільш сильною та ефективною стратегією є стратегія переваг–можливостей: набагато вигідніше розвивати і нарощувати свої переваги, а не усувати недоліки. При цьому створення на основі SWOT–аналізу відповідно до вітчизняного досвіду планування «шахівки» (характеристика задач на перетині напрямків відповідальності і тимчасових рубежів) дозволяють не тільки бачити власне дерево цілей, а й володіти загальним уявленням про взаємодію і перспективи. Зміст «шахівки» й може допомогти виявленню: хто, що та коли повинний зробити для досягнення загальної мети – у зіставленні з діями інших акторів [23–27].

Результат діяльності людства вже став порівняємо з природою. Істотно підвищується масштаб впливу суб'єктивного фактора економіки, гнучкість і мінливість соціально–економічних процесів. Разом з тим, постсучасність і постглобалізм означають, що в процесі здійснення аналізу, прогностики і конструктивних дій по–превазі доводиться мати справу зі слабоструктурованим багаторівневим середовищем, де сходяться і дифузують абсолютно різні соціально–економічні логіки і тенденції. Ці підстави призводять до фіксації свідомо більш мозаїчних, гібридних, конгломератних громадських комунікацій, які несуть акцентування індивідуально–психологічних (а не соціально–економічним) початком, тому замість звичних в минулому ієрархій посилюється рівнозначність різного, полісітемність, неможливість завчасного встановлення жорсткого однаковос–

ті соціально–економічних масштабів і канонів (поряд з підвищенням в глобальних масштабах техніко–технологічної стандартизації). Ковзаючи поєднання хаосу і порядку дарують все нові комбінації станів і діапазони можливостей розвитку України. Безпосередня допомога науки організаційно–управлінській практиці на вітчизняному ґрунті може здійснюватися за рахунок вірного відображення і передбачення дійсності, а також підготовки засобів впливу на неї з прогнозованим результатом, що може покращити стан конкретних управлінських композицій [28–30]. При цьому моделювання впливу як ефективний напрям пізнання і планування являє собою відтворення форми або деяких властивостей предметів або явищ з метою їх вивчення або повторення (відтворення). Це – дослідження властивостей яких об'єктів (процесів) за допомогою інших об'єктів (процесів), які є їх моделлю. Люди здавна використовували моделювання як засіб пізнання. Зустрічаючись у своїй діяльності з чимось невідомим, людина, перш за все, намагався зіставити це невідоме з уже відомим йому. При порівнянні невідомого з відомим відбувається перенесення знання з другого на перше, відоме виступає як модель невідомого. Таке перенесення знань в логіці отримав назву умовивід за аналогією. Метод моделювання і дозволяє отримати знання про досліджуваний об'єкт або явище шляхом вивчення аналогічного явища на моделі.

Для цих цілей дієві, зокрема – в наших умовах, перш за все, практики форсайта та івент–аналізу, SWOT (strengths, weaknesses / limitations, opportunities, threats) – сильні сторони, слабкі сторони / обмеження, можливості і загрози, TAIDA (tracking, analyzing, imaging, deciding, acting) – спостереження, аналіз, створення образу, прийняття рішення, дію, статичні та динамічні моделі, трендові та імітаційні підходи, організаційно–управлінські стратегії і вимоги проповідництва, діалогу, консультації або реєстрації, факторні і кластерні методи розвитку. Вкрай важливо при цьому дотримуватися багатоваріантності і альтернативності, цілісності, послідовності і безперервності, синергетичного, обліку рівня морально–вольових якостей, поєднання ринкових і позаринкових почав, духовного і матеріального аспектів, соціальних та індивідуальних пластів, циклічності і поступовості, прогресу і регресу, тощо. Таким чином можна домагатися достовірності, точності та обґрунтова–

ності результатів. Отже, застосування методологій форсайта виявляється співзвучним можливостям (пост)сучасності напрямком ефективного синтезу можливостей розвитку. Водночас, розквіт країн і підйом їх економік, як правило, здійснюється з опорою на «точки розвитку»: кластери, опорні регіони, провідні концерни, промислові групи тощо. Вони створюють «ланцюгову реакцію» і «втягають» інших. Так в суспільстві формується комплексна стимуляційна ситуація розвитку (згорнута схема відтворення стимулів поведінки і діяльності стимулювання). Отже, важливими передумовами становлення та досягнення продуктивності застосування форсайта є як аналітично–прогнозна збалансованість, так і комплексність та сконцентрованість рішень і дій, що дозволяє оформитися кластерам майбутнього [31–36]. Кластер і є групою взаємопов'язаних структур (які часто, але необов'язково і географічно є сусідами), що взаєморезонують та взаємопосилюють, доповнюючи один одного та можуть характеризуватися спільністю діяльності, сфери або метою, єдністю сировини тощо. У свою чергу, для забезпечення стратегії, якості та вектора впливу спеціальних режимів вкрай важливим виступає налагоджений інформаційний режим, створення адекватної інформаційної інфраструктури. За наявності процедурно–технологічної відповідності, повноти інформаційно–аналітичного циклу, різноманітності та компетентності залучених; достатнього, мотивованого та готового до участі в соціально значущих комунікаціях експертного співтовариства; гнучкого модераторства; вірного зважування оцінки ситуації, що склалась, і точних прогнозах розвитку подій, вони можуть стати серйозним чинником сталого розвитку. Втім, сьогодні формується практичний і теоретичний відповідь на історичні виклики, який багато в чому визначається тим, чи будуть використовуватися потенційні «драйвери розвитку» (НДДКР–комплекси, галузі НТП, технопарки, багато з підприємств ВПК, освітньо–науково–промислові цикли) для конденсації позитивних змін відповідно інтересам суспільства або ж будуть принесені в жертву політичним планам інтеграції в зовнішні інфраструктури.

Форсайт–програми забезпечують інтенсивне знаходження продуктивно працюють в конкретних умовах рішень. Відповідно, ефективність їх застосування передбачає зважений облік реально діючих сил і розгортаються протиріч, за-

стосування протоколів досягнення та реалізації консенсусу. З цих позицій, фундаментальна соціальна цінність форсайта – здійснення продуктивного соціальної єдності із задіянням особливостей мережевої взаємодії і гнучких комунікацій. Серед критеріїв ефективності форсайта особливе місце належить забезпеченню креативності, експертизи, взаємодії та доказовості. При цьому в будь–якому успішному проекті повинні поєднуватися різні методи, які в сукупності поряд із змістовним аналізом забезпечують залучення експертів найвищої кваліфікації, їх високу активність і взаємодія, а статистиці і кількісних досліджень приділяється особлива увага. При цьому, якщо для району, області, краю об'єкт управління для проведення ефективної соціокультурної мобілізації визначається територією, то для міста, селища, села на передньому плані населений пункт і ефективна організація місцевого самоврядування. Як показують соціологічні дослідження, соціально–психологічні «фотографії» населення, ієрархії мотивацій для жителів великих міст, що належать до різних соціальних верств, часто ближче один до одного, ніж до підходам і спонукальним мотивів представників тих же шарів, але з числа аграрного населення. Водночас, організаційна та дієва структура може набувати риси змішаного типу, вони найбільш близькі до функціональної і матричної («під мету») лінійно–штабних структур. Це пояснюється тим, що в основному штабі організації приймаються тільки глобальні рішення, які потім через інформаційний центр надходять керівникам напрямів, кожне з яких може мати кілька груп, пов'язаних горизонтально.

Висновки

Проведення організаційно–управлінського стратегування при форсованих змінах може набувати визначного значення. Врахування їх закономірностей та унікальних можливостей необхідне для успішного використання ресурсної бази з метою контрманіпулювання, організації впливу для стабілізації і розвитку влаштовують тенденцій, а також трансформації (локалізації, ліквідації, перемикання) небажаних трендів і запобігання зісковзування уздовж них. Причому в істотному ступені, за загальним правилом, знання їх може з лишком компенсувати відсутність повноти інформації. Точність моделювання та управління передбачає облік командної взаємодії контр–

агентів і асиметрію інформаційних потоків при прийнятті рішень. Найширше розповсюдження інформаційних потоків, по–перше, посилює захаращеність порожній або неперевіреною інформацією, по–друге, збільшує значення факторів доступу до її різноякісних рівнів, по–третє, підвищує значення загальнометодологічною культури, що дозволяє приходити до правильних висновків, відбираючи з купи відомостей дійсно важливі і комбінуючи якісні і кількісні методи аналізу, прогнозування та моделювання конструктивних дій в постійно мінливих обстановці. Криза поширених практик мультикультуралізму вимагає формування нових уявлень про громадянськість, що включають знання про активну дифузії ідеологій МНК і багатстві локальних традицій, розвитку протиріч між інтересами глобального олігархату і культурно–цивілізаційних світів, що фіксується за допомогою засобів аналітичних статистики та динаміки і дозволяє уточнити методологічні та ресурсні підстави проведення футуродіагностики. Залучення до суспільно значимих проєктів, створення гнучких соціальних мереж з найбільш активних учасників, актуалізація творчого потенціалу пасіонаріїв – один з вирішальних факторів перетворення форсайта в серйозний аргумент конкурентного змагання культурно–цивілізаційних світів. Водночас характер подібної конкуренції смислів часто (особливо – у мережевому суспільстві) визначається не стільки жорсткими державними кордонами, скільки регіонами. Причому мікро–, мезо– та макроекономіка, зрозуміло, не є жорстко відокремленими, а переплітаються і взаєморезонують, особливо – на межі відносин.

Разом з тим, постсучасність і постглобалізм означають, що в процесі здійснення аналізу, прогнозування і конструктивних дій по–превазі доводиться мати справу з середовищем слабкоструктурованим, різноякісним і багаторівневим, де сходяться і дифузують абсолютно різні соціально–економічні логіки і тенденції. Ці підстави призводять до фіксації свідомо більш мозаїчних, гібридних, конгломератних громадських комунікацій, які несуть акцентування індивідуально–психологічних (а не соціально–економічним) початком, тому замість звичних в минулому ієрархій посилюється рівнозначність різного, полісистемність, неможливість завчасного встановлення жорсткого однаковості соці-

ально–економічних масштабів і канонів (поряд з підвищенням в глобальних масштабах техніко–технологічної стандартизації).

Причому форсайт дозволяє об'єднати можливості центральних і місцевих рівнів, оркеструючи їх у загальній управлінській композиції. Відповідно, в арсеналі аналітичного інструментарію вироблення стратегії за допомогою форсайт–програмування зараз істотно місце займають адаптації SWOT–аналізу – методу стратегічного планування, використовуваного для оцінки таких факторів і явищ, що впливають на проєкт або підприємство, як його сильні сторони (strengths), слабкі сторони / обмеження (weaknesses/limitations), можливості (opportunities) і загрози (threats). Сформована таким чином матриця допомагає комплексно оцінити наявні внутрішні і зовнішні переваги і загрози для майбутнього визначення стратегічного вектора і спрямованості сценарного планування, яких варто дотримуватися.

На сьогодні серед найбільш вживаних технологій форсайта – методи аналізу взаємних впливів, аналізу глобальних трендів, бібліографічного аналізу, виділення ключових технологій, дельфи, зараження розвитком гри, випробування, моделювання та симуляції, картування стейкхолдерів, картування технологій, мозкових штурмів, мультикритеріального аналізу, огляду джерел, громадянських панелей, розробки майбутнього, SWOT–аналізу, сканування джерел, сценарного планування, фокус–груп, експертних панелей, екстраполяції трендів.

У своїх теоретичних витоках плідна організаційна групової взаємодії зазнала впливу багатьох основних психологічних напрямів (біхевіоризму, фрейдизму, гуманістичної психології, когнітивізму, інтеракціонізму). На рівні практичної реалізації існують різні конкретні методичні підходи: метод ротацій, бенчмаркінгу та обміну візитами, Т–групи, енкаунтер–групи, групи навчання, тренінг сензитивності, «групи особистісного зростання» тощо.

Можливі напрями подальших досліджень. Якісне проведення подальших наукових розвідок для адекватного теоретико–практичного забезпечення господарських змін орієнтує на першочергове вирішення питань поєднання подальшого вдосконалення соціально–економічного програмування з оптимізацією започаткування в суспільному організмі позитивних мутацій.

Список використаних джерел

1. Шедяков В.Е. Взаимосвязь фундаментального и актуального уровней в осуществлении устойчивого социально-экономического развития / В.Е. Шедяков // Развитие экономики Украины: трансформации та інновації / заг. ред. О.Л. Гальцової : У 2 томах. – Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Т. 2. – С. 34–48.
2. Фреско Ж. Проектирование будущего / Жак Фреско и Роксана Медоуз. – Venus, Florida; Venus Project, Inc., 2007. – 76 с. [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.koob.ru/fresco/proektirovanie_budushego.
3. Образ будущего. Опыт социолого-философского анализа / под ред. Р.А. Зобова, А.А. Козлова. – СПб. : Химиздат, 2001. – 104 с.
4. Капица С.П. Синергетика и прогнозы будущего / С.П. Капица, С.П. Курдюмов, Г.Г. Малинецкий. – 3-е изд. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 288 с.
5. Шедяков В.Е. Экономическое мышление за пределами либерализма / В.Е. Шедяков // Содружество. – 2016. – № 5. – С. 90–94.
6. Лукьянец В.С. Наука нового века: смена оснований индустрии научного прогноза / В.С. Лукьянец // Практична філософія. – 2010. – № 3. – С. 11–19.
7. Курносов Ю.В. Аналитика как интеллектуальное оружие / Ю.В. Курносов. – М. : РУСАКИ, 2012. – 613 с.
8. Шедяков В.Е. Стратегия постсовременного взаимодействия: методология и ресурсная база дальнейшего совершенствования / В.Е. Шедяков // Новая парадигма. – 2014. – Вып. 119. – С. 34–52.
9. Шедяков В.Е. Стратегические трансформации методологий социального управления в осуществлении общественных интересов культурно-цивилизационного мира / В.Е. Шедяков // Гілея. – 2013. – № 76 (9). – С. 190–194.
10. Шедяков В.Е. Футуродиагностика как фактор стратегического моделирования и управления // Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ, 2015. – С. 36–39.
11. Елохов А.М. Форсайт в системе стратегического территориального управления / А.М. Елохов, Т.А. Елохова // ВУЗ. XXI век. – 2011. – Вып. 36. – С. 11–32.
12. Ефимов В.С. Методологические принципы проведения Форсайта / В.С. Ефимов, А.В. Лаптева [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://foresight.sfu-kras.ru/node/48>.
13. Бей Г.А. Методологія форсайту та її роль у забезпеченні стратегії соціального розвитку / Г.А. Бей // Політологічний вісник. – 2011. – Вып. 55. – С. 330–335.
14. Шедяков В.Е. Форсайт как методология футуродиагностики региона / В.Е. Шедяков // Регіональна економіка та управління. – 2016. – № 3 (10). – С. 132–136.
15. Шедяков В.Е. Возможности форсайт-программирования в реализации заданий социокультурной мобилизации / В.Е. Шедяков // Гілея. – 2014. – Вып. 82 (№ 3). – С. 436–442.
16. Шедяков В.Е. Форсайт-программирования та підвищення ефективності прийняття управлінських рішень / В.Е. Шедяков // Економіст. – 2014. – № 6. – С. 29–33.
17. Князева Е.Н. Сложные системы и нелинейная динамика / Е.Н. Князева // Вопросы философии. – 1998. – № 4. – С. 138–143.
18. Трухаев Р.И. Модели принятия решений в условиях неопределённости / Р.И. Трухаев. – М. : Наука, 1981. – 258 с.
19. Борисов А.Н. Обработка нечёткой информации в системах принятия решений / А.Н. Борисов. – М. : Радио и связь, 1989. – 304 с.
20. Martin B.R. Technology Foresight in a Rapidly Globalizing Economy / B.R. Martin // SPRU – Science and Technology Policy research. – Univ. of Sussex, 1995. – P. 2–10.
21. Форсайт: научный журнал. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ecsocman.hse.ru/foresight>.
22. Центр стратегических исследований и разработок. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://foresight.sfu-kras.ru/node/49>.
23. Шедяков В.Е. Управление инфосферой и управление инфосферы: вектор постглобальных трансформаций / В.Е. Шедяков // Развитие современных міжнародних економічних відносин: фінансово-економічні та соціальні чинники: Матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2 березня 2018 р. – С. 12–15.
24. SWOT-анализ и стратегическое планирование. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.swot-analysis.ru>.
25. The SWOT Analysis. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.cipd.co.uk/subjects/corpstrtg/general/swot-analysis.htm>.
26. Анализ сильных и слабых сторон компании, возможностей и угроз (SWOT-анализ) [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.stplan.ru/articles/theory/swot.htm>.
27. Dealtry R. Dynamic SWOT Analysis: Developers' Guide / R. Dealtry. – United Kingdom : DSA Publications, 2009. – 113 p.
28. Шедяков В.Е. Трансформации при становлении «умного общества»: циклы, управляемость, субъектность

/ В.Е. Шедяков // From the Baltic to the Black Sea Region: the national models of economic systems: Proceedings of the International Scientific–Practical Conference. – International Association of Political Economy, Baltia Countries Department. – Riga, Latvia, March 25, 2016. – P. 14–17.

29. Шедяков В.Е. Место государства в осуществлении постсовременной модернизации / В.Е. Шедяков // Innovative Potential of Socio–Economic Systems: the Challenges of the Global World: Proceedings of the International Scientific Conference. – Nova School of Business and Economics, Nova University. – Lisbon, Portugal, December 22, 2017. – Part I. – P. 66–68.

30. Шедяков В.Е. Рефлексивный контроль производственной деятельности в переходный период / В.Е. Шедяков // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2018. – Вип. 17. – Ч. 2. – С. 136–140.

31. Войнаренко М.П. Кластери в інституційній економіці / М.П. Войнаренко. – Хмельницький: Тріада–М, 2011. – 502 с.

32. Рибак Ю. Кластерна політика країн скандинавського регіону у формуванні та ефективному функціонуванні конкурентоспроможних кластерів / Ю. Рибак // Економіст. – 2013. – № 9. – С. 40–44.

33. Институциональные возможности, модели кластеризации и развитие инновационных мезоэкономических систем / [Л.С. Марков, М.А. Ягольницер, В.М. Маркова, И.Г. Теплова] // Регион: экономика и социология. – 2009. – № 3. – С. 3–18.

34. Горблюк Р.В. Кластери: теоретичне підґрунтя та перспективи розвитку / Р.В. Горблюк // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 222–229.

35. Шедяков В.Е. Научно–образовательно–производственные кластеры – точки развития экономики и общества / В.Е. Шедяков // Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: Proceedings of the II International Scientific Conference. – State University of Jan Kochanowski, Department for Entrepreneurship and Innovation. – Kielce, Republic of Poland, January 26, 2018. – Part I. – P. 65–67.

36. Шедяков В.Е. Инновационные системы управления региональными кластерами / В.Е. Шедяков // Регіональна економіка та управління. – 2016. – № 4 (11). – С. 98–103.

Дані про автора

Шедяков Володимир Євгенович,

доктор соціологічних наук, кандидат економічних наук, незалежний дослідник (м. Київ)

пр–т Героїв Сталінграда, м. Київ, 04210 Україна

e–mail: shedyakov1@gmail.com

Данные об авторе

Шедяков Владимир Евгеньевич,

доктор социологических наук, кандидат экономических наук, независимый исследователь (г. Киев)

пр–т Героев Сталинграда, г. Киев, 04210 Украина

e–mail: shedyakov1@gmail.com

Data about the author

Vladimir Shedyakov,

Dr. Sc. (Sociol.), Ph. D. (Econ.), free–lance (Kyiv, Ukraine)

street Heroev of Stalingrad, Kyiv, 04210 Ukraine

e–mail: shedyakov1@gmail.com

Аналіз гармонізації соціально–економічного розвитку регіонів України

Державна регіональна політика в Україні є складовою національної стратегії соціально–економічного розвитку держави та тісно пов'язана з проведенням адміністративної реформи, впорядкуванням адміністративно–територіального устрою та реалізується за допомогою системи заходів, що здійснюються органами державної влади й місцевого самоврядування для забезпечення ефективного комплексного управління економічним і соціальним розвитком держави, регіонів і територіальних громад. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють заходи у галузі бюджетних відносин між державним та місцевими бюджетами, від фінансової незалежності яких напряду залежать результати регіональної політики. Мета статті полягає в проведенні порівняльного аналізу регіональної політики у країнах ЄС та визначенні основних заходів спрямованих на подолання відмінностей у рівнях розвитку окремих регіонів. Проаналізовано статистичні матеріали на основі чого доведено наявність суттєвих терито–

ріальних розбіжностей, які за світовими стандартами є загрозливими і спричиняють конфлікти між регіонами. Запропоновано при групуванні регіонів України з метою здійснення вирівнювання їх соціально–економічного розвитку застосувати інтегральний показник за допомогою якого можна комплексно оцінити такі параметри як валова додана вартість за регіонами у розрахунку на одну особу, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу, грошові доходи населення та рівень безробіття.

Ключові слова: регіональна політика, соціально–економічний розвиток, регіон, валовий регіональний продукт, інтегральний показник.

МОЛОДЧЕНКО Т.Г.,
ЗАПОРОЖЕЦЬ А.В.

Анализ гармонизации социально–экономического развития регионов Украины

Государственная региональная политика в Украине является составляющей национальной стратегии социально–экономического развития государства и тесно связана с проведением административной реформы и административно–территориального устройства и реализуется с помощью системы мероприятий, осуществляемых органами государственной власти и местного самоуправления для обеспечения эффективного комплексного управления экономическим и социальным развитием государства, регионов и территориальных общин. Решающую роль в этом процессе играют меры в области бюджетных отношений между государственным и местными бюджетами, от финансовой независимости которых напрямую зависят результаты региональной политики. Цель статьи заключается в проведении сравнительного анализа региональной политики в странах ЕС и определении основных мероприятий, направленных на преодоление различий в уровнях развития отдельных регионов. Проанализированы статистические материалы на основе чего доказано наличие существенных территориальных различий, которые по мировым стандартам являются угрожающими и вызывают конфликты между регионами. Предложено при группировке регионов Украины с целью осуществления выравнивания их социально–экономического развития применить интегральный показатель с помощью которого можно комплексно оценить такие параметры как валовая добавленная стоимость по регионам в расчете на одного человека, доходы местных бюджетов в расчете на одного человека, денежные доходы населения и уровень безработицы.

Ключевые слова: региональная политика, социально–экономическое развитие, регион, валовой региональный продукт, интегральный показатель.

MOLODCHENKO T.G.,
ZAPOROZHETS H.V.

Analysis of harmonization of socio–economic development of regions of Ukraine

State regional policy in Ukraine is an integral part of the national strategy of socio–economic development of the state and is closely connected with the administrative reform and streamlining of the administrative and territorial system and is implemented through a system of measures implemented by state authorities and local self–government to ensure effective integrated management of the economic and social development of the state, regions and territorial communities. Decisive role in this process is played by measures in the field of budgetary relations between state and local budgets, the financial independence of which depends directly on the results of regional policy. The purpose of the paper is to carry out a comparative analysis of regional policy in the EU countries and to identify the main measures aimed at overcoming the differences in the levels of development of individual regions. The statistical materials are analyzed on the basis of which the presence of significant territorial differences, which according to world standards are threatening and cause conflicts between regions, is proved. It is suggested, when grouping the regions of Ukraine in order to achieve equalization of their socio–economic development, to apply an integrated indicator by which it is possible to comprehensively estimate such parameters as gross value added by regions per capita, local budget revenues per calculation per capita, cash income of the population and unemployment rate.

Keywords: regional policy, socio–economic development, region, gross regional product, integral indicator.

Постановка проблеми. Тенденції загально–світового розвитку упродовж останніх десятиліть свідчать про регіоналізацію економічних і соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві, та знаходять відображення у передачі функцій з регулювання економічного і соціального розвитку від центрального уряду на рівень регіонів та об'єднаних територіальних громад.

Державна регіональна політика в Україні є складовою національної стратегії соціально–економічного розвитку держави та тісно пов'язана з проведенням адміністративної реформи, впорядкуванням адміністративно–територіального устрою та реалізується за допомогою системи заходів, що здійснюються органами державної влади й місцевого самоврядування для забезпечення ефективного комплексного управління економічним і соціальним розвитком держави, регіонів і територіальних громад.

Вирішальну роль у цьому процесі відіграють заходи у галузі бюджетних відносин між державним та місцевими бюджетами, від фінансової незалежності яких напряду залежать результати регіональної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуалізація досліджень з питань гармонізації системи регіонального розвитку в контексті податкової реформи, їх широке обговорення вітчизняними науковцями, представниками публічного сектору, громадськістю зумовили прагматичну спрямованість більшості наукових робіт, їх орієнтацію на проблему розширення самостійності й відповідальності місцевих органів влади у вирішенні завдань життєзабезпечення і розвитку територій та розв'язанню наявних соціально–економічних проблем для забезпечення динамічного соціально–економічного розвитку регіонів. Проблематиці формуванню фінансової незалежності регіонів шляхом фіскальної децентралізації присвячено наукові праці А. Соколовської, Л. Нікітіної, С. Білої [2–3; 6], однак відкритим залишається питання зміцнення доходної бази місцевих бюджетів шляхом реформування податкової системи.

Мета статті полягає в проведенні порівняльного аналізу регіональної політики у країнах ЄС та визначенні основних заходів спрямованих на подолання відмінностей у рівнях розвитку окремих регіонів.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням державної регіональної політики є вибір

між загальнонаціональною ефективністю та між–регіональною справедливістю. Від напряду який є домінуючим залежить окреслення тактичних завдань та механізмів їх вирішення.

Мета і цілі державної регіональної політики не є незмінними, вони можуть корегуватися залежно від конкретних умов розвитку країни, ситуації та тенденцій на міжнародному ринку, політичної ситуації в країні тощо.

Аналізуючи становлення регіональної політики у країнах ЄС, можна зазначити, що вперше регіональна політика була проголошена у Великій Британії у 1928 р. для боротьби з безробіттям, а у наступні роки було прийнято ряд нормативних актів спрямованих на розвиток депресивних регіонів країни.

У Франції регіональна політика сформувалася у повоєнні роки та була спрямовано більшою мірою на проблеми нераціонального розселення та надмірної концентрації підприємницької активності у столичному регіоні [5].

У Римському договорі [1], було визначено необхідність зменшення суттєвих відмінностей у соціально–економічному житті різних регіонів держав ЄС та подолання відставання найнерозвинених галузей.

Таким чином, одним із пріоритетних завдань Європейського союзу є зменшення відмінностей в економічному розвитку регіонів, що знаходить відображення в наданні фінансових ресурсів регіонам, де спостерігається стагнація промисловості, боротьбі з безробіттям, фінансуванні розвитку сільськогосподарських територій і прискоренні структурної перебудови сільського господарства, розвитку депресивних регіонів, тощо.

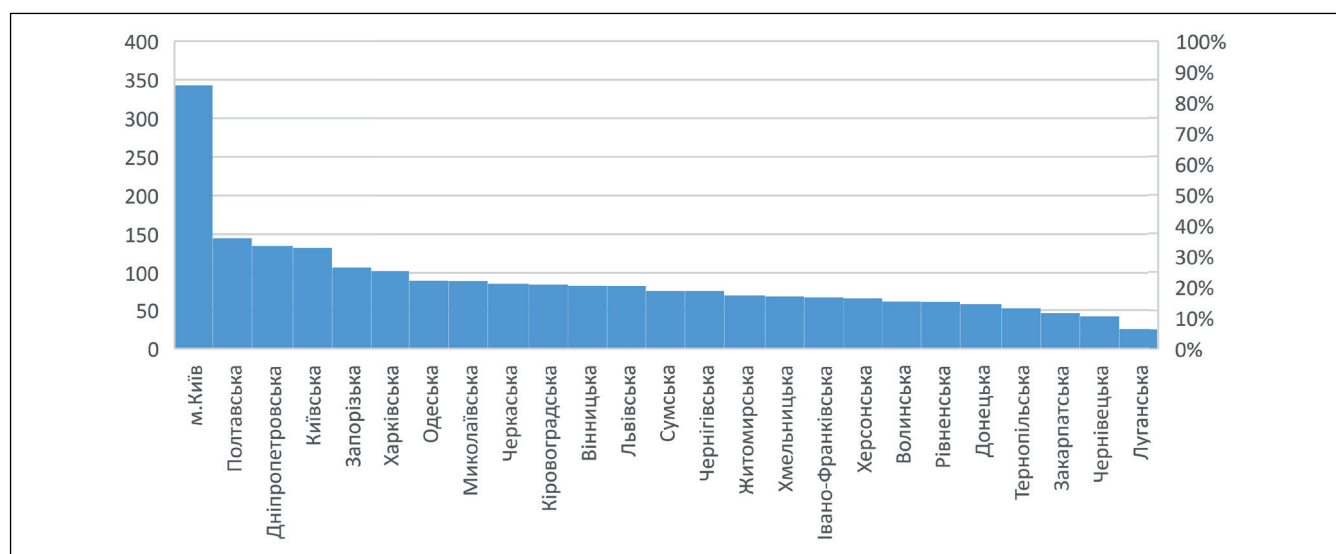
Необхідність переорієнтації стратегічного спрямування регіональної політики України на подолання відмінностей у рівнях розвитку окремих регіонів стає очевидною, якщо проаналізувати статистичні дані (див. таблицю), які доводять наявність суттєвих територіальних розбіжностей, які за світовими стандартами є загрозливими і спричиняють конфлікти між регіонами. Такими вважаються розбіжності у 30–50 відсотках із середнім рівнем по країні за основними параметрами розвитку.

Аналіз показників валового регіонального продукту та валового регіонального продукту в розрахунку на душу населення засвідчує, що в багатьох адміністративно–територіальних утвореннях України рівень другого показника був нижчий більш ніж на 40 % від середнього по країні.

Динаміка валового регіонального продукту за 2013–2016 рр.

Регіони	Валовий регіональний продукт (млн. грн)				Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Україна	1522657	1586915	1988544	2385367	33473	36904	46413	55899
АР Крим	46393	...	...	...	23595	...	...	...
Вінницька	36191	43990	59871	74411	22303	27249	37270	46615
Волинська	20622	24195	31688	35744	19817	23218	30387	34310
Дніпропетровська	152905	176540	215206	244478	46333	53749	65897	75396
Донецька	164926	119983	115012	137500	37830	27771	26864	32318
Житомирська	25676	29815	38425	47919	20286	23678	30698	38520
Закарпатська	21400	24120	28952	32390	17044	19170	22989	25727
Запорізька	54352	65968	89061	104323	30526	37251	50609	59729
Івано-Франківська	33196	37643	45854	51404	24022	27232	33170	37220
Київська	68931	79561	104030	128638	39988	46058	60109	74216
Кіровоградська	25313	28758	38447	46021	25533	29223	39356	47469
Луганська	55108	31393	23849	31356	24514	14079	10778	14251
Львівська	63329	72923	94690	114842	24937	28731	37338	45319
Миколаївська	32030	35408	48195	57815	27355	30357	41501	50091
Одеська	69760	74934	99761	119800	29118	31268	41682	50159
Полтавська	58464	69831	95867	116272	39962	48040	66390	81145
Рівненська	22004	28724	35252	39469	19003	24762	30350	33958
Сумська	26765	30397	41567	46287	23517	26943	37170	41741
Тернопільська	18085	21676	26656	31072	16819	20228	24963	29247
Харківська	85315	96596	124843	154871	31128	35328	45816	57150
Херсонська	20767	23250	32215	38743	19311	21725	30246	36585
Хмельницька	26426	32162	41088	48859	20165	24662	31660	37881
Черкаська	33087	38466	50843	59412	26168	30628	40759	48025
Чернівецька	13757	15049	18506	21239	15154	16552	20338	23365
Чернігівська	24237	28156	36966	43362	22603	26530	35196	41726
м. Київ	312552	357377	451700	559140	109402	124163	155904	191736
м. Севастополь	11066	...	...	...	28765	...	...	...

* Складено за даними [4]

Співвідношення валового регіонального продукту у розрахунку на душу населення за регіонами України у 2016 р.

* Побудовано за даними [4]

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Для більшої наочності співвідношення даного показника між регіонами країни відображено на рисунку.

Так, у 2016 р. при середньому значенні по Україні показника валового регіонального продукту на душу населення в 55889 грн., у Луганській обл. цей показник становив 14251 грн., у Чернівецькій – 23356 грн., у Закарпатській – 25727 грн.

Водночас в індустріально розвинених регіонах цей показник набагато вищий, а саме в Київський обл. – 74216 грн., Дніпропетровській – 75396 грн., Полтавській – 81145 грн., а в м. Києві – 191736 грн.

Аналізуючи дані можемо констатувати, що в Україні на сьогодні спостерігається значна диференціація областей за рівнем соціально–економічного розвитку.

Таке становище залишилося у спадок нашій країні від командно–адміністративної економіки з притаманними їй необґрунтованими викривленнями у розвитку окремих галузей економіки та розміщенні продуктивних сил. До факторів, які негативно вплинули на існуючу ситуацію також можна віднести – війну на сході країни, яка призвела до втрати окремих економічно розвинутих регіонів та регіональних ринків, знецінення майже втричі, починаючи із січня 2014 року курсу національної валюти та високий рівень інфляції.

Висновки

У якості пропозицій для подальших досліджень рівня соціально–економічного розвитку регіонів можна запропонувати при групуванні регіонів України з метою здійснення вирівнювання їх соціально–економічного розвитку застосувати інтегральний показник за допомогою якого можна комплексно оцінити такі параметри як валова додана вартість за регіонами у розрахунку на одну особу, доходи місцевих бюджетів з розрахунку на одну особу, грошові доходи населення та рівень безробіття.

Окрім групування регіонів із застосуванням інтегрального показника, доцільно проводити класифікацію територій з використанням одного чи двох параметрів залежно від внутрішніх завдань.

Також слід зазначити, що крім класифікації регіонів необхідно впроваджувати раціоналізацію міжбюджетних відносин, втілення соціальних програм, проводити структурну перебудову господарського комплексу, стимулювати розвиток

туризму та комплексно проводити розв'язання екологічних проблем.

Список використаних джерел

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017

2. Місцеве самоврядування в Україні: стан та перспективи розвитку. Аналітична доповідь. – К. : НІСД, 2009. – 62 с.

3. Нікітіна Л. О. Правові засади формування місцевих бюджетів : автореферат дисертації ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 : Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Л. О. Нікітіна. – Ірпінь, 2004. – С. 11.

4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України: [Проект Київського центру Ін-ту Схід – Захід]. – С. Максименко, Є. Кіш, М. Лендъел, І. Студенніков; за ред. С. Максимова. К.: Логос, 2000. – 72 с.

6. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення / А. М. Соколовська. – К. : Знання–Прес, 2004. – 454 с.

References

1. Dohovir pro zasnuvannya Yevropeys'koyi Spil'noty (konsolidovana versiya stanom na 1 sichnya 2005 roku). [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017

2. Mistseve samovryaduvannya v Ukrayini: stan ta perspektyvy rozvytku. Analitychna dopovid'. – K. : NISD, 2009. – 62 s.

3. Nikitina L. O. Pravovi zasady formuvannya mistsevykh byudzhetyv : avtoreferat dysertazii ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.07 : Teoriya upravlinnya; administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiyne pravo / L. O. Nikitina. – Irpin', 2004. – S. 11.

4. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Rehional'na polityka v krayinakh Yevropy. Uroky dlya ukrayiny: [Proekt Kyivys'koho tsentru In-tu Skhid – Zakhid]. – S. Maksymenko, YE. Kish, M. Lend'el, I. Studennikov; za red. S. Maksymova. K.: Lohos, 2000. – 72 s.

6. Sokolovs'ka A. M. Podatkova systema derzhavy: teoriya i praktyka stanovlennya / A. M. Sokolovs'ka. – K. : Znannya–Pres, 2004. – 454 s.

Дані про авторів

Молодченко Таїсія Геннадіївна,

к.е.н., доцент, Національний фармацевтичний університет
e-mail: t.molodchenko@gmail.com

Запорожець Ганна Володимирівна,

к.е.н., доцент, Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова
e-mail: hanna.zaporozhets@mail.ru

Данные об авторах

Молодченко Таисия Геннадьевна,

к.э.н., доцент, Национальный фармацевтический
университет
e-mail: t.molodchenko@gmail.com

Запорожец Анна Владимировна

к.э.н., доцент, Харьковский национальный универ-
ситет городского хозяйства имени А.Н. Бекетова
e-mail: hanna.zaporozhets@mail.ru

Data about the author

Tayisiya Molodchenko

PhD, Associate Professor of National University of
Pharmacy
e-mail: t.molodchenko@gmail.com

Hanna Zaporozhets,

PhD, Associate Professor of O. M. Beketov National
University of Urban Economy in Kharkiv
e-mail: hanna.zaporozhets@mail.ru

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Завершальна категорія теорії тінізації влади	7
ГОЛОВІНА Д.В., КУРІЛЕНКО В.В. Транспарентність управлінської звітності як основа прийняття ефективних рішень	15
СТУДІНСЬКА Г.Я., СТУДІНСЬКИЙ В.А. Стратегічне партнерство України та ЄС.....	22
БАТАЖОК С.Г. Бюджетно–фінансова децентралізація як фактор зміцнення місцевого самоврядування в Україні	36
ШЕВЧУК С.В., МИСКІН Ю.І. Митна політика як важлива складова забезпечення митних інтересів держави.....	45
ДОРОШЕНКО В.М. Міжнародний досвід фінансування енергозбереження	51
ГРОМОВ В.Б. Механізм формування споживчого попиту в економіці України	57
ЛЕБЕДА Т.Б. Вплив зростання тарифів на житлово–комунальні послуги на динаміку макропоказників в Україні	67

Інноваційно–інвестиційна політика

СЕМЕНЧУК Д.В. Проблеми модернізації інвестиційної політики України	75

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ШТАНГРЕТ А.М., ШТАНГРЕТ І.А. Передумови покращення інформаційно–аналітичного забезпечення бюджетування будівельного підприємства.....	84
ЗАРІЧНА О.В. Методологічні засади формування та розвитку прикордонного співробітництва у підприємстві в транскордонному регіоні	90
ШЕВЧЕНКО А.В., ПУТІНЦЕВА А.А. Управлінські рішення щодо використання інструментів маркетингу для забезпечення конкурентоспроможності ЗВО	97
МЕЛЬНИКОВ О.В. Сучасний етап реалізації програми «Українська книга»	103
ВАСИЛЬЧАК С.В., СОЛОВІЙ С.Б., ЛОЯК Л.М. Сучасні проблеми реформування пенсійної системи в Україні.....	110

Розвиток регіональної економіки

ЖИХОР О.Б., БАРАНОВА В.В., БУРКУН І.Г. Моніторинг інноваційного розвитку регіонів України у контексті євроінтеграційних викликів.....	118

Соціально–трудова проблеми

ШЕДЯКОВ В.Є. Діапазон використання аналізу в процесі суспільного Форсайту	123
МОЛОДЧЕНКО Т.Г., ЗАПОРОЖЕЦЬ Г.В. Аналіз гармонізації соціально–економічного розвитку регіонів України.....	131

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. Завершающая категория теории тенезации власти.....	7
ГОЛОВИНА Д.В., КУРИЛЕНКО В.В. Транспарентность управленческой отчетности как основа принятия эффективных решений	15
СТУДИНСКАЯ Г.Я., СТУДИНСКИЙ В.А. Стратегическое партнерство Украины и ЕС.....	22
БАТАЖОК С.Г. Бюджетно–финансовая децентрализация как фактор укрепления местного самоуправления в Украине.....	36
ШЕВЧУК С.В., МЫСКИН Ю.И. Таможенная политика как важная составляющая обеспечения таможенных интересов государства.....	45
ДОРОШЕНКО В.Н. Международный опыт финансирования энергосбережения.....	51
ГРОМОВ В.Б. Механизм формирования потребительского спроса в экономике Украины	57
ЛЕБЕДА Т.Б. Влияние роста тарифов на жилищно–коммунальные услуги на динамику макропоказателей в Украине.....	67

Инновационно–инвестиционная политика

СЕМЕНЧУК Д.В. Проблемы модернизации инвестиционной политики Украины	75

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

ШТАНГРЕТ А.М., ШТАНГРЕТ І.А. Предпосылки улучшения информационно–аналитического обеспечения бюджетирования строительного предприятия	84
ЗАРИЧНА Е.В. Методологические основы формирования и развития приграничного сотрудничества в предпринимательстве в трансграничном регионе.....	90
ШЕВЧЕНКО А.В., ПУТИНЦЕВА А.А. Управленческие решения по использованию инструментов маркетинга для обеспечения конкурентоспособности ВУЗ.....	97
МЕЛЬНИКОВ А.В. Современный этап реализации программы «Украинская книга»	103
ВАСИЛЬЧАК С.В., СОЛОВИЙ С.Б., ЛОЯК Л.Н. Современные проблемы реформирования пенсионной системы в Украине.....	110

Развитие региональной экономики

ЖИХОР Е.Б., БАРАНОВА В.В., БУРКУН И.Г. Мониторинг инновационного развития регионов Украины в контексте евроинтеграционных вызовов	118

Социально–трудовые проблемы

ШЕДЯКОВ В.Е. Диапазон использования анализа в процессе общественного Форсайта.....	123
МОЛОДЧЕНКО Т.Г., ЗАПОРОЖЕЦ А.В. Анализ гармонизации социально–экономического развития регионов Украины.....	131

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIY V.A. The final category of the theory of power shadowing	7
GOLOVINA D.V., KURILENKO V.V. Transparency of management reporting as a basis for making effective decisions....	15
STUDINSKAYA G.Ya., STUDINSKIY V.A. Innovation and investment policy	22
BATAZHOK S.G. Budget–financial decentralization as a factor of strengthening local self government in Ukraine.....	36
SHEVCHUK S.V., MYSKIN Y.I. Customs policy as an important composition of providing customs interests of the state	45
DOROSHENKO V.M. International experience in financing of energy savings.....	51
GROMOV V.B. Mechanism of formation of consumer demand in the economy of Ukraine.....	57
LEBEDA T.B. Impact of growth of tariffs on housing and communal services on the dynamics of macroindicators in Ukraine	67

Innovation and investment policy

SEMENCHUK D.V. Problems upgrading the investment policy of Ukraine.....	75

Economic problems of development of branches and types of economic activity

SHTANGRET A.M., SHTANGRET I.A. Prerequisites for improving the information and analytical support of the construction company budgeting	84
ZARICHNA O.V. Methodological principles of formation and development of cross–border cooperation in entrepreneurship in the transboundary region.....	90
SHEVCHENKO A.V., PUTINTSEVA A.A. Management decisions on the use of marketing tools to ensure the competitiveness of universities.....	97
MELNIKOVA A.V. The modern stage of the program «Ukrainian Book»	103
VASYLCHAK S.V., LOYAK L.N., SOLOVIY S.B. Modern problems of reforming the pension system in Ukraine.....	110

Development of a regional economy

ZHYKHOR O.B., BARANOVA V.B., BURKUN I.G. Monitoring innovative development of regions of Ukraine in the context of euro–integration challenges	118

Social-labor problems

SHEDYAKOV V.E. The range of using of analysis in the process of social Foresight.....	123
MOLODCHENKO T.G., ZAPOROZHETS H.V. Analysis of harmonization of socio–economic development of regions of Ukraine.....	131

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

- *назва статті та анотація* на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
- *ключові слова* на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
- *постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
- *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- *формування цілей статті* (постановка завдання);
- *виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- *висновки з даного дослідження* і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, ліве, праве – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.

5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.

6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).

7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.

8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.

9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.

10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.

11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.

12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.

13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.

14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.

15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт збірника наукових праць: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала исследования* с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– список использованных источников, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и помарок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт сборника научных трудов: <http://ndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– problem statement in general and its connection with important or practical tasks;
– analysis of recent researches and publications in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– formation of the goals of the article (statement of the task);
– an outline of the main research material with the full justification of the obtained scientific results;
– conclusions from this study and prospects for further investigation in this direction.
– list of used sources, references
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№7–8 (206–207) 2018 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Захарін С.В
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 22.08.2018 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 16,86
Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

**№7–8 (206–207) 2018 р.
Периодичность–ежемесячник**

Главный редактор Захарин С.В.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 22.08.2018 р.
Формат 60x84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 16,86
Гарнитура Europе. Наклад 100 экз.

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2018 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No. 7-8 (206-207) 2018

Frequency - monthly

Editor-in-Chief S.Zakharin

Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 22.08.2018.

Format 60 * 84. 1/8. Paper offset

Conditional Printed Sheets 16,86

Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

Certificate of state registration of printed mass media

Series KV 22545-12445PR from 02.20.2018

Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38

<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net